

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA TATU

Kikao cha Kumi na Nane – Tarehe 12 Mei, 2016

(Bunge lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Spika (Mhe. Job Y. Ndugai) Alisoma Dua

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge tukae.

Waheshimiwa Wabunge tunaendelea na Mkutano wa Tatu, leo ni Kikao cha Kumi na Nane. Ningependa kuwakumbusha tangazo ambalo lilitolewa jana, kama ilivyo ada, leo ni siku ya Alhamisi ambapo Kanuni zinatutaka Mheshimiwa Waziri Mkuu akiwepo tuwe na Maswali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu, lakini tulitaarifiwa na naomba niwakumbushe wale ambao hamkupata taarifa kwamba Mheshimiwa Waziri Mkuu yuko safarini nchini Uingereza. Kwa hiyo, hatuwezi kuwa naye kwa kipindi hiki tulichokizoea cha asubuhi.

Jambo la pili, ningependa kuendelea kuishukuru sana timu yangu ya *Presiding Officers*, Naibu Spika, Mheshimiwa Chenge, Mheshimiwa Giga na sasa hivi Mheshimiwa Zungu kwa kazi nzuri sana wanayoifanya hapa mbele. *(Makofi)*

Katibu!

NDG. JOSHUA CHAMWELA – KATIBU MEZANI: Hati za kuwasilisha Mezani.

HATI ZA KUWASILISHA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:-

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO:

Randama za Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO:

Taarifa ya Tathmini ya Utendaji wa Mamlaka ya Udhubiti wa Ununuzi wa Umma kwa mwaka wa fedha 2014/2015 (*The Annual Performance Evaluation Report of the Public Procurement Regulatory Authority for the Financial Year 2014/2015*).

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri. Katibu!

NDG. JOSHUA CHAMWELA – KATIBU MEZANI: Maswali.

MASWALI NA MAJIBU

SPIKA: Maswali ya leo, tunaanza na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa. Swali linaulizwa na Mheshimiwa Maida Hamad Abdallah, Mbunge wa Viti Maalum, Mheshimiwa Maida, kwa niaba yake.

Na. 150

**Kusuasua kwa Miradi ya Maji kwenye
Halmashauri Nchini**

MHE. RITTA E. KABATI (K.n.y. MHE. MAIDA HAMAD ABDALLAH) aliuliza:-

Baadhi ya miradi ya maji inayosimamiwa na Halmashauri imekuwa ikisuasua kutokana na uchache wa fedha pamoja na kuingia mikataba na wakandarasi wasiokuwa na uwezo wa kutosha na kusababisha miradi hiyo kutokamilika kwa wakati:-

Je, Serikali imejipanga vipi kumaliza tatizo la maji kwa wananchi wa vijijini?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS (TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Maida Hamad Abdallah, Mbunge Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, katika Programu ya Awamu ya Kwanza ya Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji, Serikali ilipanga kutekeleza miradi ya maji 1,870 katika Halmashauri mbalimbali nchini. Miradi iliyotekelezwa na kukamilika ni 1,110 katika Mamlaka za Serikali za Mitaa. Katika bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016, Halmashauri zilitengewa shilingi bilioni 129.3 kwa ajili ya utekelezaji

wa miradi ya maji. Hadi sasa fedha zilizopelekwa kwenye Halmashauri ni shilingi bilioni 97.6 sawa na asilimia 75.5 ya fedha zilizotengwa.

Mheshimiwa Spika, changamoto ya upelekaji wa fedha za miradi ya maji katika Halmashauri, imechangiwa kwanza na kutofikiwa kwa malengo ya makusanyo ya mapato kwa mwaka na pili baadhi ya wahisani kuchelewa kutoa fedha walizoahidi. Katika bajeti ya mwaka 2016/2017, Serikali imetenga shilingi bilioni 290 ambazo zitatumika kulipa madeni ya wakandarasi na kukamilisha miradi viporo.

Mheshimiwa Spika, mkakati wa Serikali hivi sasa ni kuimarisha makusanyo ya fedha ili fedha zilizotengwa ziende katika utekelezaji wa miradi iliyopangwa.

SPIKA: Aah, hili jambo la maji kwenye Halmshauri huko ni...

MBUNGE FULANI: La nyongeza.

SPIKA: Tatizo kubwa kweli! Mheshimiwa Ritta Kabati!

RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru na nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri, naomba kuuliza maswali madogo mawili.

Kwa kuwa Wilaya ya Kilolo imezungukwa na mito ya Ruaha, Mto Rukosi; ni kwa nini Serikali isivute maji kutoka katika mito hiyo kuliko kuchimba visima ambavyo vimekuwa vikichimbwa, lakini havitoi maji?

Mheshimiwa Spika, swali la pili, kwa kuwa visima...

SPIKA: Hilo, swali la kwanza ulilouliza ni kwa niaba ya kaka au? (Kicheko)

Mheshimiwa endelea!

MHE. RITTA E. KABATI: Swali la pili, kwa kuwa visima virefu huwa havina uhakika sana wa kutoa maji na mara nyingi vimekuwa vikiharibika! Ni kwa nini Serikali isielekeze nguvu kwenye kuchimba mabwawa badala ya kutumia fedha nyingi sana katika kuchimba hivi visima ambavyo mara nyingi vimekuwa havina uhakika?

SPIKA: Majibu ya maswali hayo, Mheshimiwa Naibu Waziri wa TAMISEMI, Mheshimiwa Saidi Jafo.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS (TAWALA ZA MIKOA NA SERIKAL ZA MITAA): Mheshimiwa Spika, swali la kwanza lilikuwa ni kwa nini sasa tusitumie fursa za mito ambayo inapita katika Jimbo la Kilolo badala ya kwenda kuchimba visima

virefu. Katika utekelezaji wa miradi ya maji, kwanza wataalam wanaangalia au wanafanya *analysis*, ni chanzo gani cha maji ambacho kitaweza kusaidia, lakini utafiti huo vilevile unaendana na bajeti.

Mheshimiwa Spika, kuna maeneo mbalimbali ambayo yamebainika kwamba kumeenda kuchimbwa visima virefu, lakini sehemu zingine kuna fursa za maji. Hili naomba nikiri hapa wazi kwamba, watu wengi mbalimbali hasa wa kutoka maeneo mbalimbali ambayo kuna mito mirefu au maziwa, kama watu wa Kanda ya Ziwa wanasema kwa nini tuchimbiwe visima badala ya kutumia vyanzo vilivyopo. Naamini katika Programu ya Maji ya Awamu ya Pili ambayo sasa inaanza, Wataalam wetu, wataangalia katika sehemu ambayo kuna fursa ya vyanzo vikubwa vya maji hasa mito viweze kutumika vizuri kutokana na bajeti iliyopo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naomba nimthibitishie Mbunge kwamba katika Awamu ya Pili ya Mradi wa Maji, wataalam wetu wataenda mbali zaidi kuangalia fursa. Ndiyo maana tulisema pale awali kwamba maeneo yote yanayozungukwa na vyanzo vikubwa vya maji, basi wataalam itabidi wajielekeze huko kuona jinsi gani ya kufanya ilimradi kupata maji ya uhakika na kuhakikisha fedha inatumika vizuri.

Mheshimiwa Spika, swali la pili, ni kwa nini sasa kuchimba visima virefu badala ya kuchimba mabwawa. Mara nyingi sana wataalam wanazungumza kwamba maji ya kisima kirefu, kitaaluma au kitalaam, ukiyatoa yanakuwa maji safi na bora, kwa sababu yanakuwa hayana *contamination*, lakini maji ya bwawa maana yake yanataka ufanye *treatment*.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, imeonekana wazi, sehemu zingine visima virefu kweli vimechimbwa, lakini hatukupata maji. Kwa sababu uhitaji wa maji ni mkubwa na sehemu zingine *water table* inasumbua sana, naamini sasa, ndiyo maana katika mkutano wetu wa pili tuliofanya tathmini pale Dar es Salaam, tulielekeza kila Halmashauri, ikiwezekana kila mwaka twende katika uelekeo wa mabwawa kwa sababu maeneo mengi mbalimbali tuliyochimba visima virefu ni kweli wakati mwingine tulikosa maji na wakati mwingine miradi hii inaharibika. Vitu hivi vyote vitakwenda sambamba kwa pamoja kuangalia *engineering specifications* ya maji inasemaje kwa ajili ya kuelekeza wananchi wapate maji bora na salama. *(Makofi)*

SPIKA: Itabidi nitoe nafasi moja CCM, nafasi moja Upinzani! Dada paleee!

MHE. MARY P. CHATANDA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kuniona. Naomba niulize swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Waziri, Korogwe ilikuwa na mradi wa *World Bank* ambapo ilikamilisha miradi yake Kwa Msisi, Ngombezi na Kwa Mndolwa na ikabakiza mradi wa Rwengela Relini, Rwengela Darajani na Msambiasi. Je, Serikali ina mpango gani wa kukamilisha miradi hiyo ambayo imebakia? (Makofi)

SPIKA: Majibu ya swali hilo la Mheshimiwa Chatanda, Mbunge wa Korogwe Mjini.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS (TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA): Mheshimiwa Spika, ni kweli Korogwe kuna mradi wa maji, lakini naomba nitoe maelezo kwamba si Korogwe peke yake isipokuwa kuna miradi ya maji mingi sana hivi sasa, hata Wabunge wengi wanaweza wakasimama. Miradi hii ni kwamba mingi ambayo wakandarasi walikuwa *site*, lakini baadaye wakafanya mpaka waka-*demobilize* vifaa kutokana na kushindwa kulipwa fedha. Nadhani hata mradi wa Korogwe ndiyo tulipata changamoto hiyo, lakini siyo mradi wa Korogwe peke yake isipokuwa ni miradi mingi.

Mheshimiwa Spika, ndiyo maana, tulipoanza katika Serikali ya Awamu ya Tano jukumu lake kubwa, lilikuwa ni kuangalia jinsi gani itakusanya fedha za kutosha. Wakati tunaingia tulikuwa na *outstanding payment* ambapo deni tunalodaiwa lilikuwa karibu bilioni 28, lakini kutoka na makusanyo mazuri yaliyofanywa hivi sasa deni lile lote limeshalipwa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naamini sasa hivi ukiangalia hata Waziri wa Fedha hapa atakapokuja katika bajeti yake ataeleza kwamba hivi sasa tuna uwezo hata *certificate* zikija watu wakaweza kulipwa. Kwa hiyo, mradi wa Korogwe sawasawa na miradi mingine ambayo imesimama. Naamini Halmashauri zingine hivi sasa watasema bado hawajapokea fedha, lakini mchakato huu sasa nawasisitiza Wakurugenzi wote na ma-*engineer* wote wa Wilaya, wale wakandarasi ambao *certificate* zao hazijapelekwa, haraka zipelekwe Wizara ya Maji ilimradi kuhakikisha kwamba, wakandarasi wanarudi *site* kazi ziweze kufanyika. Hii ni kutokana na umakini uliyofanyika katika ukusanyaji wa kodi. Hapa naomba niwasistize ndugu zangu Wabunge, wote tushikamane na Serikali yetu ili kodi ziweze kulipwa, miradi iweze kutekelezeka.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri! Mheshimiwa Cecilia Pareeso swali la mwisho.

MHE. CECILIA D. PARESSO: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi niweze kuuliza swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, Serikali ilikuwa inatekeleza mradi wa program ya maji kwa vijiji kumi kwenye Halmashauri mbalimbali nchini na kuna baadhi ya

Halmashauri hawakufanikiwa kupata hata anagalau vijiji vitano. Je, Serikali iko tayari sasa kutuletea taarifa ya kina ikionesha Halmashauri moja baada ya nyingine na taarifa hiyo ikionesha ni miradi mingapi imefanikiwa kwa kila Halmashauri ili tuweze kujua?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri TAMISEMI pumzika kidogo, namwona Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji, *Engineer Isack Kamwelwe*.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Spika, tulianza Programu ya Utekelezaji wa Miradi ya Maji mwaka 2006 na tumemaliza Awamu ya Kwanza mwaka 2015. Sasa hivi tumeanza Programu ya Pili ambayo imeanza mwezi Januari, 2015, kwa hiyo tunaendelea.

Mheshimiwa Spika, iko miradi ambayo hatukuikamilisha kwenye Programu ya Kwanza. Bajeti ambayo tumeitenga mwaka 2016/2017, itanza kwanza kukamilisha ile miradi ambayo ilikuwa inaendelea, haijakamilika, lakini pili itaendelea na ile miradi ambayo imekuwa *earmarked* kwenye Programu ya Kwanza. Kwa hiyo, tutaingia mikataba na kuikamilisha, hiyo ndiyo Sera yetu tunaendelea namna hiyo, ikiwa ni pamoja na Jimbo la Mheshimiwa Mbunge. Pamoja na hilo ni kwamba tunayo orodha ya Wilaya zote, kwa hiyo, kama utahitaji upatiwe tutakapokuwa tumesoma bajeti Mheshimiwa Mbunge tutakupatia hiyo orodha. (*Makofi*)

SPIKA: Ahsante sana! Tunaendelea na Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano. Swali la jirani yangu Mheshimiwa Joel Mwaka, Mbunge wa Chamwino.

MBUNGE FULANI: Chamwino?

SPIKA: Mbunge wa Chilonwa, samahani sana, ndiyo Chamwino hiyo hiyo. (*Kicheko*)

MHE. JOEL M. MAKANYAGA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana, kwa ajili ya kuweka kumbukumbu sahihi jina langu limekosewa, ninaitwa Joel Mwaka Makanyaga, sio Makanyanga.

Na. 151

Ujenzi wa Madaraja katika Jimbo la Chilonwa

MHE. JOEL M. MAKANYAGA aliuliza:-

Barabara ya kutoka Makao Makuu ya Wilaya ya Chamwino kuelekea Kaskazini ni vumbi na ina madaraja mawili makorofi yaliyoko kati ya Chilonwa

na Uzali na lingine kati ya Dabalo A na Dabalo B. Daraja lililopo kati ya Chilonwa na Nzali limewahi kuua watu mwaka 2014 na mifugo mingi pia imekufa kwenye daraja hilo:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuyajenga madaraja hayo mawili ambayo ni muhimu sana kwa uchumi wa Wilaya ya Chilonwa?

SPIKA: Majibu hayo ya wananchi wa Chilonwa, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujezi, Uchukuzi na Mawasiliano, *Engineer Ngonyani*.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Joel Mwaka Makanyaga, Mbunge wa Chilonwa, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, madaraja aliyotaja Mheshimiwa Mbunge yote yapo katika barabara ya Chamwino Ikulu *Junction*, kuelekea Chamwino Ikulu - Dabalo hadi Itiso yenye urefu wa kilometa 80.43 ambayo ni barabara ya mkoa inayohudumiwa na Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano kupitia Wakala wa Barabara (*TANROADS*), Mkoa wa Dodoma.

Mheshimiwa Spika, kati ya Chilonwa na Nzali kuna daraja la mfuto (*vented drift*) lililojengwa mwaka wa fedha 2013/2014 ambalo linatumika ingawa linakabiliwa na changamoto ya kuziba yaani *siltation*. Aidha, kati ya Dabalo A na Dabalo B pia kuna daraja la mfuto ni *solid drift* lililojengwa mwaka wa fedha 2014/2015 ili sehemu hiyo iweze kupitika.

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wakala wa Barabara (*TANROADS*) itaendelea kuyafanyia matengenezo madaraja hayo mawili yaliyopo ili yaweze kupitisha maji na barabara hiyo iweze kupitika majira yote ya mwaka. Aidha, Wakala wa Barabara utaendelea kuifanyia matengenezo ya aina mbalimbali barabara hii ili kuhakikisha inatumika kwa usalama wa watumiaji na kuwaletea maendeleo ya kiuchumi na kijamii wananchi wa Chilonwa.

SPIKA: Mheshimiwa Joel Makanyaga swali la nyongeza.

MHE. JOEL M. MAKANYAGA: Mheshimiwa Spika ahsante sana. Nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri, lakini naomba niulize swali moja la nyongeza.

Kwa kuwa madaraja haya jinsi yalivyojengwa, kipindi cha mvua huwa ni kero kubwa kiasi kwamba mawasiliano yanakatika kabisa pamoja na kwamba madaraja yapo watu wanashindwa kuja mjini, wanashindwa kwenda vijijini; na

kwa kuwa tunafahamu kwamba uchumi unategemea sana barabara na barabara zinaunganishwa na madaraja; na kwa kuwa maeneo hayo ya Jimbo ndiyo maeneo yenye uchumi mzuri kwa maana yanapata mvua za kutosha na mazao yake ni ya kuaminika.

Je, Serikali haioni umuhimu wa kuyajenga madaraja haya katika kiwango cha kuyafanya yapitike hata wakati wa mvua ili Wilaya iweze kupata mapato na uchumi kipindi chote na watu kuondolewa kero za kusafiri wakati wa mvua?
(Makofi)

SPIKA: Majibu ya swali hilo, Mheshimiwa Naibu Waziri Engineer Ngonyani.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, kwanza naomba nimshukuru sana Mheshimiwa Makanyaga kwa namna alivyoitikia wito wetu wa kuingia kwa umakini kuhusiana na matatizo haya ya madaraja mawili. Kwa taarifa tulizonazo kupitia TANROADS Mkoa, madaraja haya yanapitika isipokuwa kwa mwaka huu, mvua ilikuwa nyingi sana na *siltation* iliziba, maji yakawa yanapita juu ya daraja. Tunaamini hali ya mvua ya mwaka huu ambayo haikuwa ya kawaida pengine miaka ijayo hali haitakuwa hivyo.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, tutahakikisha TANROADS Mkoa wanaendelea kuyaangalia haya madaraja na wakiona kuna umuhimu wa kuyapandisha, kuyaondoa, kuyapanua na kuyageuza ili tulete daraja tofauti na zaidi ya hii *vented drift* kupitia Road Board ya Mkoa, mapendekezo hayo yatapitiwa na hatimaye Serikali itaangalia namna ya kuyashughulikia. Kwa taarifa ya Road Board Mkoa pamoja na TANROADS Mkoa, mazingira ya madaraja hayo ambayo tumeyatengeneza mwaka jana tu na mwaka juzi yanatosheleza kwa mazingira ya kiuchumi yalivyo sasa katika hilo eneo.

SPIKA: Ahsante sana. Sasa leo nataka niwachukue watu wa mwisho mwisho maana yake huwa hatuwaonioni kidogo, tuanze mwisho pale.

MHE. JUMA S. NKAMIA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza. Ningeomba Mheshimiwa Waziri atuhakikishie barabara ya kutoka mwisho hapa karibu na Chuo cha Mipango...

(Hapa Waheshimiwa Wabunge waliongea bila mpangilio)

MHE. JUMA S. NKAMIA: Hadi pale Msalato...

SPIKA: Mheshimiwa Nkamia, hapana, hapana, no, samahani, nimempa nafasi, samahani mdogo wangu. *(Kicheko)*

MHE. JUMA S. NKAMIA: Mheshimiwa Spika, si uniache tu nimalizie?

SPIKA: Na *mic* imewaka, kwa hiyo nikajua anaongea kushoto kwangu kule. Endelea kaka!

MHE. JUMA S. NKAMIA: Aah, niendeleee!

SPIKA: Hapana, Mheshimiwa Nkamia kaa, ni huku kushoto. (*Makofi*)

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Spika, kwa kuwa tatizo lililojitokeza katika Jimbo la Chilonwa halitofautiani na hali iliyojitokeza katika Halmashauri ya Manispaa ya Moshi kutokana na mvua iliyonyesha ambayo imeharibu miundombinu sana na sababu kubwa ya uharibifu huo ni kutokana na mwelekeo wa namna ambavyo *TANROADS* wameelekeza maji kwenye Kata za Msaranga, Shirimatunda na Ng'ambo, kiasi kwamba madaraja yameharibika sana. Je, Serikali inatoa ahadi gani kwa wananchi wa Moshi kwamba itatoa maelekezo kwa *TANROADS* kuhakikisha wanarekebisha miundombinu iliyoharibika? (*Makofi*)

SPIKA: Majibu ya swali hilo la Mheshimiwa wa Moshi Mjini, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, naomba kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge kwamba, tutawasiliana na *TANROADS* ili wakayaangalie hayo maeneo ili hatimaye wajue nini cha kufanya katika kurekebisha mawasiliano. Kwa kweli mawasiliano yamekatika sehemu nyingi za nchi yetu na kama ambayo nimekuwa nikijibu hapa mara nyingi, tulitoa maelekezo maalum kwa *TANROADS* Mkoa kwamba sasa baada ya mvua kwisha tuelekeze nguvu zetu katika kurekebisha mawasiliano pale ambapo yamekatika.

SPIKA: Sasa Mheshimiwa Nkamia malizia swali lako kwa kifupi.

MHE. JUMA S. NKAMIA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kutuona hasa sisi watu wa huku nyuma. Mimi nina swali moja tu. Kipande cha barabara cha kilometa nane kutoka Chuo cha Mipango hadi Msalato, huu ni mwaka wa tatu hakijakamilika na wakandarasi walishaondoka eneo hilo, tunavyozungumza hivi barabara ya kutoka njipanda ya Usandawe pale Zamahero hadi Bonga karibu inakamilika, lakini kilometa nane hizi hakuna chochote kinachoendelea.

Mheshimiwa Waziri atuhakikishie hapa wananchi wa Dodoma na Wabunge wote hapa, lini kipande hicho kitakamilika? (*Makofi*)

SPIKA: Ni lini Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu tafadhali!

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, kipande hiki nimeshakijibu mara kama mbili na naomba niendeleo kuisitiza na Waheshimiwa Wabunge mtuamini kwamba Serikali hii ya Awamu ya Tano inaposema kitu inamaanisha na inapoahidi itatekeleza.

Mheshimiwa Spika, nilisema kipande hiki cha kilometa nane nukta, Mkandarasi alikuwa ameondoka *site* kwa sababu Serikali hatukumlipa baadhi ya *certificates* ambazo alikuwa amezitoa na kwa sasa kutokana na makusanyo ambayo Mheshimiwa Naibu Waziri wa TAMISEMI aliendelea kufafanua, kwamba sasa hivi makusanyo ni mazuri na tunaelekeza katika miradi ambayo imekwama, tuondoe madeni ili wakandarasi warudi katika maeneo ambayo Wakandarasi waliondoka, moja kati ya maeneo hayo ni hilo eneo la Msalato, ili kuunganisha ile barabara ikamilike, maana yake hicho kipande cha kilometa nane nukta kidogo ndiyo kilichobakia.

Mheshimiwa Spika, naombeni sana Waheshimiwa Wabunge mtuamini na tutahakikisha huyu mkandarasi tunamfuatilia ili arudi kwa sababu yeye alikuwa na *certificates* nyingi ambazo hakulipwa na tumeshamlipa mpaka sasa lakini hatujamaliza zote, ni karibuni tu tunategemea kumaliza zote. Kwa kweli pamoja na kwamba hatujamaliza *certificates* zote, tunamtaka mkandarasi huyo arudi *site*, kabla hatujamalizia *certificates* za mwisho, akakamilishe hicho kipande kidogo kilichobakia ili tuhakikishe barabara hii inakamilika kama ilivyokusudiwa na wananchi waanze kutumia huduma kwa ustawi ule ambao ulikuwa unategemewa.

SPIKA: Bado tuko Wizara hii, swali linaulizwa na Mheshimiwa Ali... ooh, kuna majibu ya nyongeza ya Mheshimiwa Waziri. Mheshimiwa Waziri tafadhali.

WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, kulikuwa na deni la mkandarasi huyo, lakini kwa ufupi mkandarasi tumeshamlipa na wakati wowote kuanzia sasa hivi mkandarasi huyo atarudi *site* aifanye kazi hiyo na tunaamini kazi hiyo itafanywa kwa viwango kama tulivyokubaliana. (Makofi)

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Waziri. Swali linalofuata ni la Mheshimiwa Ali Salim Khamis, Mbunge wa Mwanakwerekwe.

Na. 152

Umiliki wa Shirikia la Ndege Tanzania (ATCL)

MHE. ALI SALIM KHAMIS aliuliza:-

(a) Je, Shirika la Ndege Tanzania ni Shirika la pamoja kati ya Tanganyika na Zanzibar?

(b) Kama ndiyo je, Zanzibar ina asilimia ngapi katika Shirika la ATCL?

(c) Je, ni lini ATCL italipa deni la kodi ya kutua (*landing fee*) kwa Mamlaka ya Ndege Zanzibar?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri, *Engineer Ngonyani*.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano napenda kujibu swali la Mheshimiwa Ali Salim Khamis, Mbunge wa Mwanakwerekwe, lenye vipengele (a), (b) na (c), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Ndege ya Tanzania, *Air Tanzania Company Limited* ilianzishwa mwaka 2002 chini ya Sheria ya Makampuni (*The Companies Act*). ATCL ilichukua majukumu ya lililokuwa Shirika la Ndege la Tanzania (*Air Tanzania Corporation*) ambalo lilibinafsishwa kwa mujibu wa Sheria Na. 16 ya 2002 (*Air Tanzania Corporation Reorganisation and Vesting of Assets and Liabilities Act, 2002*).

(b) Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Sheria nilizozitaja hapo juu ATCL inamilikiwa kwa asilimia 100 na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Umiliki wa ATCL haujatenganishwa kuonyesha asilimia za hisa zinazomilikiwa na Serikali ya Mapinduzi Zanzibar na Serikali ya Jamhuri ya Muungano.

(c) Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Kiwanja cha Ndege cha Zanzibar inaidai ATCL kiasi cha shilingi 230,767,986.00 kama deni la tozo za kutua (*landing fee*). Madai haya ni sehemu ya orodha ya madeni ya siku nyingi ya ATCL ambayo yamewasilishwa Serikalini. Deni hili ni moja ya madeni ambayo yanahakikiwa na Mdhifiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) na Serikali italipa deni hili mara baada ya kupokea taarifa ya uhakiki ambayo itathibitisha kuwa ni deni halali.

SPIKA: Mheshimiwa Mbunge wa Mwanakwerekwe, swali la nyongeza.

MHE. ALI SALIM KHAMIS: Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwa kuwa katika umiliki wa Benki Kuu ya Tanzania, Zanzibar imeainishwa wazi kwamba inamiliki asilimia 12, ni vipi leo Waziri anatuambia Shirika hili la Jamhuri ya Muungano kati ya Zanzibar na Tanzania Bara au Tanganyika, haikuainishwa asilimia za umiliki wa Shirika hili. Je, siyo njia ile ile ya kuendelea kuinyonya Zanzibar na kuinyang'anya haki zake?

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini la pili...

SPIKA: Mheshimiwa kabla maswali yako hayajaendelea, una chanzo cha hizo asilimia zinazonyonywa, una *reference* yoyote au ni mawazo yako wewe?

MHE. ALI SALIM KHAMIS: Mheshimiwa Spika, amesema Naibu Waziri hapa kwamba Shirika linamilikiwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano kwa asilimia 100, Zanzibar ni sehemu ya Jamhuri ya Muungano, lazima tujue asilimia zinazomilikiwa na Serikali ya Zanzibar, tujue Wazanzibari haki zetu zi zipi, kama ilivyoainishwa katika Benki Kuu kwamba Zanzibar inamiliki Benki Kuu kwa asilimia 12.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo swali langu namwomba Waziri asikwepe hili suala, atuainishie hisa za Zanzibar ni kiasi gani katika ATCL kwa sababu hapo mwanzo Shirika hili lilikuwa ni ATC na wamiliki walikuwa ni hao hao Serikali, kwa hiyo imetoka Serikali halafu ikajibinafsishia Serikali... (*Makofi*)

SPIKA: Swali la pili!

MHE. ALI SALIM KHAMIS: Mheshimiwa Spika, swali la pili, Naibu Waziri amesema kwamba deni la kutua kwa ndege ya ATCL, kwa muktadha ule ule wa kuinyang'anya Zanzibar haki zake, ndege hii inatua katika viwanja vya ndege vya Zanzibar na hailipi kodi na hapa Mheshimiwa Naibu Waziri ametaja deni ambalo lipo, lakini bado anatuambia kwamba mpaka CAG alihakiki wakati wanajua kwamba walikuwa wanatua Zanzibar na hawalipi kodi...

SPIKA: Swali ni nini?

MHE. ALI SALIM KHAMIS: Ni lini deni hili litalipwa kwa Serikali ya Zanzibar haraka iwezekanavyo, kwa sababu deni hili ni la siku nyingi? Ahsante (*Makofi*)

SPIKA: Kwa kusema ukweli yako maswali yaani, hii habari ya kila wakati kuzungumza habari ya Zanzibar inanyang'nywa haki si lugha nzuri sana.

Mheshimiwa Waziri mwenyewe au nani anajibu?

Kama kuna jambo la kudai unadai tu lakini sio kujiweka katika hali ambayo kama vile kuna mtu anapora mwingine. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Waziri!

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ni Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, siyo Serikali ya Tanganyika. Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ina uwezo wa kumiliki na ndiyo maana inamiliki hisa asilimia 100 za ATCL ambayo tuliibinafsisha huko nyuma na sasa tumeirudisha na tunataka kuirekebisha zaidi.

Mheshimiwa Spika, kuhusu deni, tumelitaja, haya madeni ni ya siku nyingi, ni ya Shirika ambalo lilishakufa, ATC, sasa tuko kwenye kampuni ATCL, lakini tunasema deni hili likishahakikiwa, litalipwa na ndege za ATCL zitakapoendelea kutua *landing fee* ya kila kiwanja italipwa.

SPIKA: Ahsante sana. Nani mwishoni kabisa anataka kuuliza swali la nyongeza. Eeh, mwisho kule tafadhali. (Makofi)

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi niulize swali la nyongeza. Tanzania tunayo makampuni binafsi mawili yanayotoa huduma za ndege kwa wasafiri hapa nchini, *FastJet* pamoja na *Precision*.

Mheshimiwa Spika, lakini ningependa kujua ni utaratibu gani wa gharama za nauli wanazotumia kupanga. Kwa sababu gharama ya kutoka Dar es Salaam kwenda Mwanza na kurudi inakaribia shilingi 800,000 vivyo hivyo gharama ya kutoka Dar es Salaam kwenda Mbeya inakaribia shilingi 800,000 sawasawa na nauli ya kutoka Dar es Salaam kwenda Dubai kwa ndege za *Emirates*. Nataka kujua, ni utaratibu gani unaotumika kupanga gharama za nauli kwa wasafiri hasa kwa Dar es Salaam, Mwanza pamoja na Mbeya, *routes* za ndani hizi ni nani anayepanga nauli hizi? (Makofi)

SPIKA: Majibu mafupi ya swali hilo, nani anapanga nauli? Kumtaja tu basi.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, nauli za ndege kwa sasa zinapangwa na soko.

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila mpangilio)

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, kinachotokea taasisi yetu ya *SUMATRA* huwa inafanya kazi ya kuangalia kama hizo nauli ambazo hupangwa na soko na pengine soko haliko sawasawa inafanya utaratibu wa kurekebisha.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, kikubwa ambacho Serikali imeamua ni kufufua Shirika letu la ATCL liwe na ndege za kutosha ili tuweze kuondoa ukiritimba wa kampuni chache zinazotoa huduma za ndege kwa sasa, hatimaye bei ya soko iwe kweli bei ya soko. (Makofi)

SPIKA: Majibu ya nyongeza Mheshimiwa Waziri Profesa Mbarawa.

WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, kama alivyosema Mheshimiwa Naibu Waziri zinapangwa na soko lakini Mamlaka ya TCA (Tanzania Civil Aviation) ndiyo inasimamia jambo hili. Kwa kulijua hili, Serikali inafanya kila linalowezezana tuweze kufufua Shirika la Air Tanzania na ambapo sasa tuna utaratibu wa kununua ndege mbili, Q400, wakati wowote zitaweza kufika hapa Tanzania kuhakikisha kwamba bei hiyo sasa tunaisimamia ipasavyo. (Makofi)

SPIKA: Unajua hivi viswahili vya bei inapangwa na soko wengine wanafikiri Kariakoo au? (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Nsanzugwanko ulisimama sana, swali la nyongeza liwe fupi sana.

MHE. DANIEL N. NSANZUGWANKO: Mheshimiwa Spika, nashukuru. Nina swali dogo tu, najua kuna juhudi nzuri sana za kufufua Shirika letu la Ndege hili la ATCL, lakini lipo tatizo kubwa la wafanyakazi wasiokuwa na tija. Ndege hizo mbili zinazotarajiwa kununuliwa kuna wafanyakazi zaidi ya 200, ni lini sasa au mna mkakati gani wa kupunguza wafanyakazi wasiokuwa na tija ili hizo ndege mbili zitakazonunuliwa ziwe na manufaa kwa Shirika la ATCL? (Makofi)

SPIKA: Jibu liwe fupi sana, ni lini Mheshimiwa Waziri Mbarawa.

WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, ni kweli ATCL kuna wafanyakazi takribani 200 na sasa hivi kuna ndege moja, tunalolifanya sasa hivi ni kuhakikisha wafanyakazi wote tunawaajiri upya kuhakikisha tunakuwa na wafanyakazi ambao wanaendana na ndege zilizopo. Hatutaki kuchukua watu ambao wanakaa wanapiga maneno, lakini hakuna kazi ambayo inafanywa. (Makofi)

SPIKA: Tunahamia Wizara ya Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi, swali la leo la Mheshimiwa Mwita Mwikabe Waitara, Mbunge wa Ukonga.

Na.153

Kubadililabadili Mitaala ya Elimu

MHE. MWITA M. WAITARA aliuliza:-

Kumekuwa na utaratibu mbovu na Mawaziri wa Elimu kuingilia shughuli za mitaala kwa kubadilisha mitaala, mfumo wa madaraja na hata aina ya mitihani hasa kuweka maswali ya kuchagua katika somo la hisabati:-

Je, ni lini Serikali italeta marekebisho ya Sheria ya *NECTA* ili Bunge libadili Sheria ya Baraza kifungu cha 30 ili kuondoa nguvu ya Waziri ya kutoa maelezo bila kuhoji na hata bila kushirikisha wataalam wa elimu?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri Elimu hili ndiyo swali gumu la leo.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mwita Mwikabe Waitara, Mbunge wa Jimbo la Ukonga, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania haina kifungu cha 30 kama alivyouliza Mheshimiwa Mbunge. Hata hivyo, Wizara inaona kuwa maudhui ya swali hili yanapatikana katika kifungu cha 20 cha Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania. Kifungu hiki kinampa mamlaka Waziri mwenye dhamana ya Elimu kufanya maamuzi kwa niaba ya Serikali pale inapolazimika kufanya hivyo kwa kuzingatia mahitaji ya jamii kulingana na wakati, mazingira halisi na matokeo ya tafiti mbalimbali kutoka kwa wataalam pamoja na maoni ya wadau wa elimu. Kwa kuzingatia matakwa ya sheria hii, Baraza la Mitihani Tanzania hutakiwa kuyatekeleza maamuzi hayo.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa Serikali haina mpango wa kukifanyia marekebisho kifungu cha 20 cha Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania kwa kuwa kinamwezesha Mheshimiwa Waziri kufanya marekebisho mbalimbali kutokana na mahitaji ya jamii yanayojitokeza kwa wakati husika.

SPIKA: Mheshimiwa Waitara swali la nyongeza.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru nadhani kuna shida ya mawasiliano, wakati nilipoletewa nifanye marekebisho niliandika ni kifungu namba 20 na nikazungushia na sheria ninayo.

Mheshimiwa Spika, jambo la pili, naomba niseme tu kwamba nasikitika sana kwa majibu niliyopewa. Haya majibu, nimeuliza kuhusiana na mitaala

utamsikiliza katika majibu Mheshimiwa Naibu Waziri hakugusa kabisa mitaala. Nimeuliza juu ya maswali ya kuchagua ya masomo ya hesabu, hakugusia. Nimeuliza kipengele cha tatu cha Waziri kutoa maelekezo, Sheria inasema *The Minister may give the Council directions of a general or specific character and the Council shall give effect to every such direction*, hakuna kushauriana. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nitaomba niulize maswali mawili ya nyongeza wakati anajiandaa kunipa majibu sahihi kwenye swali hili.

Swali la kwanza, kwa nini Waziri wanang'ang'ania na kipengele cha kutunga mambo yao wao yaani kusema leo watu watumie *GPA* au watumie *division*, yaani leo waseme tufanye sayansi, hesabu na *physics* pamoja, *biology* na kemia. Haya wanakubali yawepo lakini hii ya ushauri na wataalam hawataki kwa nini naomba tujibu?

Mheshimiwa Spika, jambo la pili, kwa nini Wizara hii inakataa kushirikisha Wataalam katika maamuzi ya kupima wanafunzi wetu, atueleza hapa wale watoto ambao walipimwa kwa kiwango cha kutumia *GPA* na wakapewa vyeti, sasa hivi Waziri ametoa tamko lake hapa anasema sasa ni *division*, hivi vyeti anavi-*compromise* namna gani katika elimu? Naomba atusaidie mambo hayo.

SPIKA: Majibu ya Maswali hayo, Mheshimiwa Naibu Waziri Elimu!

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa amelalamika kwamba hatujazungumzia masuala ya kuchagua majibu ya hesabu na mambo mengine. Kimsingi najibu kadri ya swali lilivyowekwa, kule uliweka utangulizi lakini swali lako ulisema kwa nini kifungu hiki kisiondolewe na ndicho nilichokujibu.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo kimsingi lazima ieleweke Mheshimiwa Waziri hafanyi maamuzi kwa kukurupuka bila kupata taarifa mbalimbali zinazomwezesha kufanya maamuzi hayo. Hata hivyo si kwamba kila jambo linalofanyika kwenye Wizara linakuwa limetangazwa, lakini hatua mbalimbali zinakuwa zimechukuliwa, ikizingatiwa kwamba Wizara hii inazingatia sana masuala ya kitaalam.

Mheshimiwa Spika, katika maswali ya kuchagua majibu ya hesabu, siku za nyuma wanafunzi walikuwa hivyo hivyo wanachagua, lakini walikuwa na sehemu ya kufanyia kazi halafu wanachagua. Hata sasa hivi wanapewa karatasi wanazofanyia kazi, lakini wanachagua kwa ku-*shade* kwa misingi kwamba kwa siku za nyuma kwa sababu walikuwa wanasahihisha karatasi kwa mikono, sasa hivi inasahihisha mashine, ndiyo maana baada ya kuchagua lile jibu lake sahihi anakwenda ku-*shade* na kuweka ili mashine iweze kusahihisha.

Hiyo imepunguza kazi iliyokuwa inatakiwa kufanyika na watu 3000, sasa inafanyika na watu 300. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, swali lingine Mheshimiwa amezungumzia kwamba kwa nini tumeking'ang'ania hicho kifungu. Siyo suala la kuking'ang'ania, kifungu hiki kikitumika vibaya ndipo kina kasoro, lakini kama kinatumika vizuri kinaharakisha utendaji na maamuzi ya Wizara.

Kwa hiyo, nasimamia katika sura hiyo kusema kwamba, Waziri aliyeaminiwa na Serikali kutekeleza majukumu yake ipasavyo, naamini atakitumia kifungu hiki inavyostahili. Hata hivyo, baada ya kubadilisha GPA kuweka katika *division*, kimsingi hakuna athari zilizopatikana kwa sababu bado kuna uwiano katika hizo alama na wanafunzi hawa bado wanaendelea kupata haki zao kama kawaida. (Makofi)

SPIKA: Ahsante sana.

Maswali ya nyongeza itabidi niwape Walimu, lakini kwa kifupi Waheshimiwa Wabunge, ugomvi kati ya Mheshimiwa Waitara na Naibu Waziri hapa uliwahi kuzungumzwa kwenye Bunge lililopita hilo lingine. Ulikuwa ni ugomvi ambao waliu-*summarize* kifupi sana, wakasema tatizo ni kwamba enzi ya Awamu ya Kwanza iliitwa Wizara ya Elimu ya Taifa, mnanisikia ehee? Leo inaitwa Wizara ya Elimu yaani hiyo ndiyo tofauti sijui kama mmenisoma. Ikishaitwa Wizara ya Elimu Waziri anafanya, ikishaitwa ya Taifa lazima ashirikishe. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Susan Lyimo!

MHE. SUSAN A. J. LYIMO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipatia nafasi ili niulize swali moja dogo la nyongeza. Ukiangalia katika majibu amesema kwamba, mabadiliko haya yanafanywa baada ya utafiti, baada ya wataalam kuleta taarifa mbalimbali. Naomba kujua GPA imetumika kuanzia mwaka 2013 na sasa 2015 tayari imebadilika imekuwa madaraja, yaani ilikuwa madaraja ikaja *GPA within a year*, sasa naomba kujua huo utafiti ulifanywa lini hasa ikizingatiwa wataalam walioko Baraza la Mitihani ni wale wale kuanzia Mtendaji Mkuu? Kwa hiyo, naomba kujua huo utafiti umefanywa wapi na mazingira ya jamii ni watu gani walitaka hasa wabadilishwe kutoka madaraja kwenda GPA na kurudi tena kwenye madaraja? (Makofi)

SPIKA: Majibu Mheshimiwa Naibu Waziri Elimu.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Spika, kimsingi wakati huu mfumo wa GPA unaanza kutumika ulikuwa pia uanze katika misingi ya majaribio. Lengo lilikuwa ni kufanya kwamba, toka mwanafunzi

anapokuwa katika hatua za awali yaani katika sekondari na kuendelea aweze kuwa na mfumo mmoja unaokwenda mpaka vyuo vikuu. Kwa sababu unakuta vyuo vikuu tunatumia GPA, lakini huku chini tulikuwa tunatumia *division* na kwa kweli lilikuwa ni jambo jema tu, lakini kukawa na maneno tena ya malalamiko mbalimbali kupitia vyombo, kama jana ulivyoona Mheshimiwa Susan Lyimo ulisema kwamba hata magazeti na yenyewe pia ni nyaraka sahihi kutumika katika Bunge letu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, maneno haya yamekuwa yakitoka katika *pressure* mbalimbali na hata hivyo baada ya kupitisha huu mfumo wa *division* hii juzi, nafahamu kuna magazeti mengi hata Waheshimiwa Wabunge walipongeza. Sasa mjue tu kwamba ni hayo mawazo yetu tunayoyatoa na Serikali ni wajibu wake kufanyia kazi. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahaa msimzonge Mheshimiwa Naibu Waziri amejibu vizuri. Mheshimiwa Waziri nyongeza, ahaa samahani nilikuwa sikuoni kabisa Mheshimiwa Profesa.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Namshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri ametoa ufafanuzi mzuri, ningependa tu kuongezea pale alipojibu Mheshimiwa Naibu Waziri, kwamba kama alivyoeleza Mheshimiwa Naibu Waziri hata huu mfumo wa GPA ulitokana na maoni ya wadau. Hata hivyo, baada ya Serikali kutekeleza, wadau tena wakawa wameleta malalamiko, kwa hiyo, lazima Serikali tuweze kuyafanyia kazi kadri mahitaji yanavyojitokeza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nitumie nafasi hii kuwasihia Watanzania tunapopewa nafasi ya kutoa maoni, tuitumie nafasi hiyo kutoa maoni ya dhati kabisa. Kwa sababu tunatoa maoni, Serikali inapotekeleza halafu tena kuna kuwa na malalamiko kama ambavyo Mheshimiwa Naibu Waziri amesema. Vilevile ningependa pia kuchukua nafasi hii kumwambia Mheshimiwa Ndugu yangu Mwitwa Waitara kwamba hii Sheria ya Baraza la Mitihani akisoma kifungu cha nne, kinatoa fursa kwa wananchi kutoa maoni kwa Baraza la Mitihani kuhusiana na masuala ya uendeshaji mitihani na maoni yao yanazingatiwa. *(Makofi)*

Kwa hiyo, siyo kwamba tu imempa mamlaka Waziri wa Elimu, lakini vilevile imetoa fursa kwa maoni kutolewa na naomba kama kuna maoni yoyote ambayo yana tija, basi wahakikishe na yatafanyia kazi. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa naona bado ujaridhika kabisa.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Chama cha Mapinduzi kwenye Ilani yake kimesema kwamba shule ni bure kuanzia shule ya

msingi mpaka kidato cha nne. Je, Serikali haioni umuhimu sasa wa kuyaachia matokeo ya wanafunzi ambao wanadaiwa na NECTA kwa sasa?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Profesa, nimekuona unataka kusimama.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Spika, namshukuru Mheshimiwa Mbunge kwa hoja yake, niseme kwamba hilo suala tumelipokea, tutalifanyia kazi, halafu tutakuja kutoa majibu. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante sana. Tunaendelea na Wizara ya Fedha na Mipango, swali la mwisho kwa siku ya leo, Mheshimiwa Faida Mohamed Bakar, Mbunge wa Viti Maalum, Mheshimiwa Faida.

Na.154

Kuanzisha Benki ya Wafanyabiashara Wakubwa na Wadogo Nchini

MHE. FAIDA MOHAMED BAKAR aliuliza:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa kuanzisha Benki ya Wafanyabiashara Wakubwa na Wadogo ili kuwawezesha wafanyabiashara hao (wajasiriamali) kupata huduma iliyo bora kupitia benki yao?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Faida Mohamed Bakar, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua umuhimu na Mchango wa wafanyabiashara wakubwa, wa kati na wadogo katika uchumi wa nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa Serikali haina mpango wa kufungua benki mpya za wafanyabiashara wakubwa na wadogo, isipokuwa inafanya jitihada za kuimarisha benki zake zilizopo ikiwemo Benki ya Kilimo na Benki ya Wajasiriamali.

Mheshimiwa Spika, ni vema tukaimarisha benki za Serikali zilizopo kwa sasa kuliko kuanzisha benki zingine. Tukianzisha benki mpya tutaipunguzia Serikali uwezo wa kifedha wa kuziimarisha benki zilizopo. Mfano, Benki ya Posta ni benki ya Serikali na imeenea nchi nzima kwa ajili ya kuwahudumia wananchi wetu, hususani wafanyabiashara wadogo wadogo na wa kati. Kama Serikali, tutaimarisha benki hizi zilizopo na pia kuipa sekta binafsi fursa ya kuanzisha benki

zaidi kwa kadri soko litakavyoruhusu, ni imani yetu kubwa kwamba wafanyabiashara wakubwa, wa kati na wadogo watapata huduma husika.

SPIKA: Mheshimiwa Faida Bakar, swali la nyongeza.

MHE. FAIDA MOHAMED BAKAR: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina maswali mawili ya nyongeza.

Kwa kuwa benki nyingi hapa Tanzania zinatoa mikopo kwa riba kubwa sana na zinafanya wafanyabiashara ama wananchi wa Tanzania kukopa lakini kutokurudisha mikopo hiyo kwa wakati kutokana na riba kubwa. Je, Serikali ina mpango gani wa kuhakikisha benki hizo zinapunguza riba hizo?

Mheshimiwa Spika, swali la pili, kwa kuwa hivi sasa kumejitokeza taasisi nyingi ambazo zinatoa mikopo, lakini hazifuati taratibu za kitaalamu je, Serikali inalijua hilo na kama inalijua hilo inazichukulia hatua gani taasisi kama hizo?

SPIKA: Majibu ya maswali hayo, Naibu Waziri wa Fedha, Dkt. Ashatu Kijaji.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa napenda kumpongeza Mheshimiwa Faida Bakar kwa umakini wake wa kufuatilia masuala ya kifedha hapa nchini. Hili ni swali lake la pili katika Bunge hili nalijibu akiulizia masuala haya, hongera sana Mheshimiwa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, ni kweli kabisa kumekuwa na riba kubwa, lakini naomba tufahamu kuwa kufuatia mabadiliko ya mfumo wa kifedha hapa nchini kuanzia mwaka 1991, Serikali ilijitoa katika uendeshaji wa moja kwa moja wa shughuli za kifedha hapa nchini, ili kuruhusu ushindani huru na kuboresha huduma katika sekta yetu ya fedha. Hivyo, viwango vya riba na mikopo zinazotowwa na benki zetu na taasisi nyingine za kifedha zinapangwa kutokana na nguvu ya soko huria ambalo tuliamua wenyewe kuingia katika soko hilo.

Mheshimiwa Spika, pia napenda kumfahamisha Mheshimiwa Mbunge kwamba katika upangaji wa viwango hivyo vya tozo mbalimbali na riba benki pia na taasisi zetu za kifedha huzingatia gharama za upatikanaji wa fedha, pia gharama za uendeshaji na sifa alizonazo mkopaji katika kuliendea hilo. Hivyo Serikali pia tunaendelea kuwasisitiza mabenki yetu pamoja na taasisi zetu za kifedha kutumia takwimu za *credit reference bureau* ili kuweza kujua taarifa halisi na historia za wakopaji na pia ushindani uliopo ili tuweze kushusha riba hizi, lakini kama Serikali hatuwezi kuingilia tena katika soko hili.

Mheshimiwa Spika, katika swali lake la pili Mheshimiwa Faida Bakar, amependa kujua kwamba kumekuwepo na taasisi nyingi za kifedha na je, zile

ambazo hazifuati utaratibu je, Serikali ina mpango gani wa kuzitambua na kuzirasimisha?

Napenda kumjibu Mheshimiwa Faida Bakar kwamba Serikali inafahamu tatizo hili la Taasisi zilizopo za binafsi ambazo zipo na zinasumbua sana wananchi wetu. Katika kulitambua hilo Serikali kwa sasa iko katika mpango wa kuandaa Sera ya Taifa ya Huduma Ndogo za Fedha ya mwaka 2016 ambapo sasa hivi ipo katika hatua nzuri, itapelekwa kwenye Baraza la Mawaziri na hatimaye tutaweza kuwa na *Microfinance Act* itakayoweza kudili na tatizo hili moja kwa moja. Nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Sasa swali la nyongeza nilipeleke *CUF*, dada mwisho pale.

MHE. RAISA ABDALLAH MUSSA: Mheshimiwa Spika, jana tuliambiwa kwamba mtu asiitwe dada, naitwa Mheshimiwa Raisa Abdallah Mussa. *(Makofi)*

SPIKA: Haiiondoi ukweli kwamba sisi ni dada na kaka, ahsante lakini rudia tena jina.

MHE. RAISA ABDALLAH MUSSA: Mheshimiwa Spika, samahani.

SPIKA: Nani jina?

MHE. RAISA ABDALLAH MUSSA: Naitwa Raisa Abdallah Mussa, Mbunge wa Viti Maalum, *CUF* kutoka Zanzibar. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana.

MHE. RAISA ABDALLAH MUSA: Mheshimiwa Spika, napenda nimuulize Mheshimiwa Naibu Waziri swali dogo la nyongeza. Kutokana na mfumo wa mablenki mengi, utitiri wa mablenki mengi hapa nchini, Serikali imejipanga vipi kuyasimamia mablenki yale na kuyawezesha ili iweze kuwakopesha wateja na kuleta tija kwa Taifa letu?

Mheshimiwa Spika, nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Raisa, kama Rais vile basi nitalishika kirahisi sana. Mheshimiwa Naibu Waziri wa Fedha, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema kwamba Serikali kupitia mabadiliko ya mfumo uliotokea mwaka 1991 ilijitoa katika kuendesha moja kwa moja sheria za kifedha hapa nchini, lakini hayajaachwa huru, Benki Kuu inayasimamia na ndiyo maana nimesema

hata hizi taasisi ndogo ndogo tunaandaa Sera ya Taifa ya hizi taasisi ndogo ndogo za fedha ili zote tuweze kuzisimamia kiuhakika, lakini siyo kuingilia katika uendeshaji wa huduima hizi. Nina imani kubwa taasisi zetu hizi za kifedha zinafanya kazi kwa ajili ya Watanzania na kwa ujumla zinatenda vizuri ndiyo maana watu wengi wanaweza kuzifikia na kupata mikopo pale wanapohitaji.

SPIKA: Ahsante. Waheshimiwa Wabunge tutakubaliana kwamba muda wetu kwa kweli kama mnavyoona ninyi wenyewe, saa nne kamili imeshafika, kwa hiyo, tuvumiliane kidogo.

Matangazo tunaanza na wageni wa Mheshimiwa Umyy Mwalimu, Waziri wa Afya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, ndugu Richard Paskali Kasi, mume wa Mheshimiwa Waziri, karibu sana ndugu Richard Kasi, mama yuko anachapa kazi kabisa mwendo mdundo. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Margaret Sitta, Jimbo la Urambo ambao ni Ndugu Ibrahim Kadete, Mwenyekiti wa Chama cha Msingi cha Wakulima wa Tumbaku, Urambo na Ndugu Boniventura Sofu. Karibuni sana. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Alex Raphael Gashaza Mbunge wa Jimbo la Ngara, kutoka Mkoa wa Kagera, ni Ndugu Johansen Reuben, mtaalam wa masuala ya *drilling, driller*.

Wageni wawili wa Mheshimiwa Anatropia Theonest, Mbunge wa Viti Maalum kutoka Mkoa wa Dar es Salaam, Ndugu Lawson Kawamala na Yackson Kunambi, karibuni pale mlipo.

Wageni watatu wa Mheshimiwa Ally Seif Ungando, Mbunge wa Jimbo la Kibiti, Mkoa wa Pwani ni Ndugu Zaituni Kitambulio, mke wa Mheshimiwa Ally Seif, shemeji yetu Zaituni uko wapi? Karibu sana, pia amefuatana na Nuru Elly Majuto na babu wa Mheshimiwa, Ndugu Shabani. *(Makofi)*

Wageni watatu wa Mheshimiwa Wilfred Lwakatare, ambao ni viongozi kutoka Manispaa ya Bukoba Mkoa wa Kagera, ambao ni Mheshimiwa Victor Sherejei, Mwenyekiti wa CHADEMA Manispaa ya Bukoba, karibu sana. Mheshimiwa Chifu Kalumuna, Mstahiki Meya wa Manispaa ya Bukoba. Huyu Chifu Kalumuna ni wa CCM huyu eeh? Hawakuandika chama hapa samahani kidogo na Mheshimiwa Muhaji Kachwamba, Diwani wa Hamugembe, Bukoba. Karibuni sana ndugu zetu kutoka Bukoba. *(Makofi/Kicheko)*

Wanafunzi waliokuja kwa ajili ya mafunzo ni 115 na wafanyakazi tisa kutoka shule ya awali na msingi Ignatus Dodoma, wanafunzi wa Ignatus? Aaah, karibuni sana mnapendeza kweli. Karibuni sana wanafunzi na Walimu kutoka Ignatus kutoka Dodoma. *(Makofi)*

Wageni 86 wa Mheshimiwa Osea Mukasa, kutoka *St. Peter Clever High School*, Dodoma, oooh, karibuni sana. Hii pia ni moja ya *best schools* hapa Dodoma, iko njia ya barabara ya Dar es Salaam karibu na Ihumwa; iko upande wa kulia unapokwenda Dar es Salaam. *(Makofi)*

Tuna viongozi 20 wa wafugaji kutoka Kanda zote, wakiongozwa na Mwenyekiti wa Wafugaji Tanzania Ndugu Mrida Mshota, karibuni sana wafugaji. *(Makofi)*

Matangazo ya kazi, Mheshimiwa Andrew Chenge, Mwenyekiti, wa Kamati ya Sheria Ndogo, anaomba Wajumbe wa Kamati hiyo, saa 8.30 mchana kutakuwa na kikao ukumbi namba 227.

Mheshimiwa Adadi Rajab Mwenyekiti wa Kamati ya Bunge ya Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama, anawaomba Wajumbe wa Kamati yake hiyo, mkutane ukumbi wa 227, jengo la Utawala; mara baada ya Bunge hili kuahirishwa mchana.

Mheshimiwa Profesa Norman Sigalla, Mwenyekiti Kamati ya Miundombinu, anawaomba Wajumbe wa Kamati ya Miundombinu mkutane katika ukumbi wa Hazina, saa saba mchana baada ya kuahirisha shughuli za Bunge.

Mheshimiwa *Engineer* Atashasta Nditiye, Mwenyekiti, Kamati ya Bunge Ardhi, Maliasili na Utalii, anawaomba Wajumbe wa Kamati hiyo mkutane ukumbi wa Msekwa C, mchana mara baada ya kuahirisha shughuli za Bunge.

Mheshimiwa Deogratius Ngalawa, Makamu Mwenyekiti, Kamati ya Bunge ya Nishati na Madini, anawaomba Wajumbe wa Kamati hiyo mkutane saa saba na nusu mchana ukumbi wa Msekwa.

Sasa nataka tuendeleo na mambo mengine kabla sijamwita Katibu. Nataka nianze na jambo moja la Mheshimiwa Mwalimu Susan Lyimo. Sote tunafahamu lilivyoanzia jambo hilo, lilivyoendelea mpaka jana. Tulipofikia ni mahali pa ama Mheshimiwa Susan Lyimo ku-*withdraw* na kufuta yale maneno aliyoyasema ama kusesitiza kusonga mbele, ili sasa na mimi nivipe vyombo vyangu hivi vya Bunge. *(Makofi)*

Msipige makofi tu, mkaanza kumtumbukiza Mheshimiwa kwenye matatizo, naomba mnisikilize vizuri. *(Makofi)*

Kwa hiyo, nakupa nafasi kwa nia njema kabisa, ama kufuta kauli yako ili mambo hayo yaishe, ama ku-*stand on the ground* halafu mambo haya yasonge mbele. Karibu sana Mheshimiwa Susan.

MHE. SUSAN A. J. LYIMO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru na kwa vyovyote vile mimi ni mtu mzima na siwezi kwenda kwa hisia za watu, ama kwa kupiga makofi ama kwa kuzomea.

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba Mwongozo ulitolewa, bahati mbaya sikuwemo humu ndani na nikatakiwa nitoe maelezo ama kufuta au kuthibitisha. Naamini kwamba Mheshimiwa aliyeomba Mwongozo alitumia Kanuni ya 63(1), pamoja na kifungu cha (4), (5) na kuendelea.

Mheshimiwa Spika, naomba nithibitisha kwa sababu ya Kanuni 63(2) ambayo inasema kwamba: “Mbunge yeyote anapokuwa akisema Bungeni, hatachukuliwa kama amesema uongo iwapo anafanya rejea habari kuhusu jambo fulani, lililotangazwa au lililoandikwa na vyombo vya habari.” (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ukienda kwenye nilichokiongea jana, kinatokana na mambo mawili. Kwanza ni habari ambayo ipo na nitaleta mezani kwako ambayo inasema hivi, naomba kunukuu kutoka kwenye *Jamii Forum* kwa sababu hivi ni vyombo vya habari, inasema: “Tarehe 20 Oktoba, kabla ya uchaguzi aliyekuwa Rais wetu alipokea magari mapya ya washawasha 399 ambayo ni miongoni mwa magari 777 ambayo Serikali imeagiza kwa ajili ya uchaguzi, ambayo hayakutumika hata magari 50, hapa ndipo pa kujiuliza, magari yote 777 yalikuwa na umuhimu gani?”

Mheshimiwa Spika, nikija kwenye *hansard* ya tarehe 4 Februari, ndani ya Bunge hili, Mheshimiwa Nkamia, Mbunge wa Chemba aliuliza swali lililohusu *CT-Scanner* iliyotoka *UDOM* kwenda Muhimbili, lakini niliuliza swali la nyongeza, naomba ninukuu: “Mheshimiwa Mwenyekiti, tarehe 20 Oktoba, 2015, aliyekuwa Rais wa Awamu ya Nne alipokea magari 399 kati ya magari 777 ambapo gari moja lina gharimu dola laki nne. Je, ni kwa nini sasa Serikali haioni kwamba huo ni upotevu mkubwa wa fedha na kutokuwajali wananchi na kwamba fedha hizo zingetosha kununua *Scanner* na *MRI* kwa nchi nzima kwenye hospitali za rufaa? (Makofi)”

Mheshimiwa Spika, Mwenyekiti aliyekuwa mezani nakumbuka alikuwa Mheshimiwa Chenge na Mheshimiwa Chenge, akasema ahsante, Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani. Akaja Mheshimiwa Naibu Waziri Mambo ya Ndani ambaye ndiye aliyeomba Mwongozo jana, anajibu kwamba; “Mheshimiwa Mwenyekiti, si kweli kwamba magari ya washawasha yamenunuliwa na hayana tija. Magari ya washawasha yamenunuliwa ikiwa ni miongoni mwa programu ya kununua magari 777 kwa ajili ya matumizi ya askari. Kwa hiyo, magari haya yamesaidia sana na bado mengine yatafika kwa ajili ya shughuli mbalimbali.” (Makofi/Vigelegele)

Mheshimiwa Spika, hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge...

SPIKA: Mnanifanya nisiweze kumsikia....

MBUNGE FULANI: Msikilizie hapo.

SPIKA: Na wakati anaongea kitu muhimu sana ambacho lazima Wabunge wote tumsikie. Kwa hiyo, wote naomba tumpe nafasi.

MHE. SUSAN A. LYIMO: Mheshimiwa Spika, nitaiteta mezani.

SPIKA: Nakulinda Mheshimiwa ili uweze kusikika na watu wote.

MHE. SUSAN A. LYIMO: Sawa. Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio kuonesha kutokubalina na maelezo ya Waziri. Naomba kuishia hapo.

MBUNGE FULANI: Rudia! *Once more.*

MHE. SUSAN A. LYIMO: Au nirudie Mheshimiwa Spika?

SPIKA: Hapana, nimekusikia vizuri. (*Makofi/Kicheko*)

MHE. SUSAN A. LYIMO: Nadhani swali langu limesikika, kwamba ni kwa nini kama magari hayo ni dola laki nne, je, Serikali haioni kwamba huo ni upotevu mkubwa wa fedha na kutokujali wananchi na kwamba fedha hizo zingetosha kununua *Scanner* na *MRI* kwa nchi nzima kwenye hospitali za rufaa.

Mheshimiwa Spika, majibu ya Naibu Waziri ambaye ndiye aliyeomba Mwongozo jana anasema...

SPIKA: Eneo hilo nimelisikia, umeshalisoma.

WABUNGE FULANI: Badooo.

MHE. SUSAN A. LYIMO: Mheshimiwa Mwenyekiti...

MBUNGE FULANI: Soma, soma.

MHE. SUSAN A. LYIMO: Si kweli kwamba magari ya washawasha yamenunuliwa na hayana tija. Magari ya washawasha yamenunuliwa ikiwa ni miongoni mwa ile programu ya kununua magari 777 kwa ajili ya matumizi ya askari, kwa hiyo, magari haya yamesaidia sana na bado mengine yatafika.

Mheshimiwa Spika, Mwongozo alioomba anakataa idadi ya magari ambayo yeye mwenyewe alisema, lakini vile vile kwenye hii hapa japo

yawezekana basi kuna mengine, lakini hata jana sikuwa naongelea magari 777 ambayo kiukweli ameyataja yeye mwenyewe na kwenye rejea ya habari hii yapo.

Mheshimiwa Spika, bei nilirejea kwenye Alibaba ambaye ni *Agent* wa magari anajulikana ulimwengu mzima na hata nikatoa bei ya *ambulance* ambayo iko ambayo nime-google na nilisema nime-google bei ya *ambulance* ni dola 40,000 ambayo ni *full equipped*. Kwa hiyo, ndiyo sababu haya mazungumzo nimeweza kuyaongea. Nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Susan Lyimo, nakushukuru sana. Yako mambo tukiyaendekiza hapa yatatuletea matatizo mbele ya safari, moja ya mambo ambayo tukiyaendekiza, ni kuleta ushahidi wa kwenye mitandao ya jamii, maana tukikutaka umlete huyo mtandao wa jamii aje hapa atuthibitishie hayo maneno, sijui kama atapatikana. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: *Hansard!*

SPIKA: La pili, hata kwa akili ya kawaida, hivi kweli kwa akili ya kawaida, kuna Serikali inaweza ikaagiza magari ya washawasha 777?

MBUNGE FULANI: *Hansard!*

SPIKA: Yaani hahiitaji hata mwanafunzi wa *primary* kuona jambo hili si sawa. Mia saba magari ya washawasha?

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila mpangilio)

SPIKA: Siku hiyo nilimsikiliza vizuri, Mheshimiwa Waziri alichosema ni jumla ya magari ya aina mbalimbali katika Jeshi la Polisi.

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila mpangilio)

MBUNGE FULANI: *Hansard ipo!!!*

SPIKA: Kwa hiyo, uamuzi wangu sasa, nakutaka Mheshimiwa Susan Lyimo, uniandikie rasmi majibu yako kuhusu hili jambo. Nakupa siku tatu, uyaandike vizuri, halafu uniletee, baada ya hapo tunalipeleka suala hili katika Kamati ya Maadili liweze kushughulikiwa ipasavyo. Katibu tuendelee na shughuli. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Mwongozo wa Spika.

SPIKA: Tajeni majina yenu wale wa Mwongozo.

MHE. ANATROPIA L. THEONEST: Anatropia Theonest.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Joseph Mbilinyi, Mbunge wa Mbeya Mjini.

MHE. KASUKU M. BILAGO: Mwalimu Bilago.

MHE. ANATROPIA L. THEONEST: Anatropia Theonest.

SPIKA: Ahsante Anatropia nimeshakusikia. Kabla nimemwona Mheshimiwa Waziri wa Nchi.

MHE. KASUKU M. BILANGO: Mwalimu Bilago.

SPIKA: Nani Bilago tena na wewe ulisimama?

MHE. KASUKU M. BILANGO: Ndiyo.

SPIKA: Haya Mwalimu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Spika, nimesimama hapa ili kuomba kwa heshima kubwa mbele ya kiti chako, kwa sababu Mwongozo huu uliombwa na Naibu Waziri wetu, ambaye ana dhamana ya Wizara hiyo ya Mambo ya Ndani; na kwa kuwa Mheshimiwa Naibu Waziri huyu kutoka kwenye Serikali anao ushahidi mzuri tu wa *Hansard*, ukielezea mlolongo mzima wa ununuzi wa magari haya na jinsi....

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila mpangilio)

SPIKA: Mheshimiwa Waziri, kwa kuwa jambo hili nimeshaliambia na nakubaliana na wewe kabisa naamini Waziri hawezi kusema hovyoy, lakini tumeshaliambia kwamba liende kwenye chombo cha wenzetu, Mheshimiwa Susan atuandikie tu, halafu tulipeleke kwa wenzetu ambao ni miongoni mwetu, wakalitazame vizuri zaidi wakiwa wachache. Watatuletea jambo ambalo ni la uhakika zaidi. *(Makofi)*

MHE. ANATROPIA L. THEONEST: Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Nasimama kwa Kanuni ya 68(7), hali kadhalika Mbunge anaweza kusimama wakati wowote ambako... na kuendelea, naisoma sambamba na Kanuni ya 46, ambayo Waziri anayeulizwa swali atakuwa na wajibu wa kujibu swali hilo kwa ukamilifu.

Mheshimiwa Spika, wakati Waziri wa Uchukuzi anajibu swali la Mheshimiwa Ally Salim Khamis na swali la nyongeza lililoulizwa na Mheshimiwa

Ndassa, amemuuliza juu ya nauli za ndege, zinapangwa na nani? Waziri alijibu kwamba inapangwa na soko.

Mheshimiwa Spika, hilo jibu haliwezi kuturidhisha kwa sababu, kumekuwepo na changamoto sana ya kupandishwa nauli kiholela hasa katika ndege mojawapo ya *FastJet*. Hii ni ndege ambayo imekuwa kero kwa Watanzania kama hitoshi hiyo ndege ukichelewa hata dakika mbili huwezi kurudishiwa nauli au kuwa *compensated*, hata ukiomba *flight* yako iwe *cancelled* bei inapanda zaidi, lakini kama hiyo haitoshi, ndege hiyo hiyo, ikifanya makosa, imekuwa na tatizo la kimitambo, nakumbuka kati ya tarehe 30...

SPIKA: Mheshimiwa Anatropia, unachofanya unachangia tu kwa kweli.

ANATROPIA L. THEONEST: No, najenga hoja Mheshimiwa Spika, naonesha ni kwa namna gani *FastJet* ni kero, halafu Waziri anaulizwa, anatuambia zile bei zinapangwa na soko, bila kutupa maelezo ya msingi au kauli wakati Watanzania wote wanajua....

SPIKA: Kwa hiyo, wewe Anatropia bei zinapangwa na nani? Maana yake unasema Waziri mwongo wewe unayejua bei zinapangwa na nani?

MHE. ANATROPIA L. TEHONEST: Na nina uhakika kwamba *SUMATRA* haihusiki na kupanga bei za...

SPIKA: Kwa hiyo anapanga nani?

MHE. ANATROPIA L. TEHONEST: *ATCL*, nataka kauli ya Serikali juu ya kero, naombeni msikilize...

MBUNGE FULANI: Kaa chini!

MBUNGE FULANI: Hajitambui.

MHE. ANATROPIA L. TEHONEST: Naomba msikilize.

Mheshimiwa Spika, nataka kauli ya Serikali juu ya huo upangaji wa nauli, ambazo zinaonekana kwa macho ya kawaida, ni utashi wa watu ambao wako nyuma ya Shirika la Ndege...

SPIKA: Mheshimiwa Anatropia nakushauri kama una jambo mahususi, soma tu Kanuni zipo njia nyingine. Unaweza ukaja kwa staili nyingine ili uje na hoja ambayo ina nguvu zaidi kuliko hii ambayo unaijenga hivi sasa. Kwa sasa hivi bado unaelelea sana.

Mheshimiwa Mbilinyi!

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi. Naomba Mwongozo wako, kwenye mijadala inayoendelea ya Wizara hii ya Afya naona 95 percent ya Waheshimiwa wamekazana kuomba zahanati na vituo vya afya kwa Waziri wa Afya, bila kutambua kwamba hayo mambo ni ya TAMISEMI.

Wizara ya Afya ina husika moja kwa moja na hospitali kama nne tu au tano, ikiwemo Muhimbili, Rufaa Mbeya, KCMC, Bungando na Hospitali ya Kansa. Sasa tungetumia muda wetu vizuri kujadili mambo kama hospitali ya rufaa pale ambapo *mortuary* kuna *fridge* 15 lakini tisa hazifanyi kazi zinazofanya kazi ni sita tu. Kwa hiyo, tungetumia tija kujadili hospitali hizi nne ambazo ndizo Wizara ya Afya inawajibika, tungeweza kuziboresha hizi hospitali na zingekuwa bora na *standard* ingepanda, tungepunguza hata wagojwa wetu kwenda nje ya nchi.

SPIKA: Ahsante sana.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Lakini sasa hospitali hizi watu wamekaa wanajadili vyoo badala ya kwenda TAMISEMI...

SPIKA: Nakushukuru sana Mheshimiwa mbilinyi...

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Na Mheshimiwa Jenista badala ya kuwafundisha Wabunge wake kuchangia kwenye namna...

SPIKA: Mheshimiwa Mbilinyi kwanza nikushukuru sana, japo wote mnamcheka, lakini ameongea kitu cha maana sana.

Waheshimiwa Wabunge, yaani ni ukweli usiopingika baadhi ya Wabunge wanaomba kuongea humu lakini hawaelewi wanaongea nini. Huwa najiuliza sipati majibu, Kwani *setup* ya utawala wa nchi hii bado hamujui jamani? Wewe unamwomba *ambulance* Waziri wa Afya, aitoe wapi? Unamwomba sijui zahanati, yeye hashughuliki na habari ya zahanati wala choo cha kituo cha afya. (Makofi)

Ninyi wote hapa ni Madiwani, hayo ni mambo yetu sisi kwenye Halmashauri zetu kule na tukija hapa ni mambo ya Simbachawene na wenzake, Wizara ya Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa na siyo yeye peke yake, hata Wizara wa Elimu kwa mambo ya shule za msingi na nini, mnaafhamu Kilimo, yaani Wizara hii ya TAMISEMI ndio imebeba mzigo wote mkubwa, mambo mengi ambayo mnayauliza Wizara zile ambazo hazihusiki. Kwa hiyo,

unapoteza dakika zako kumi bure, labda kama unataka wananchi wako wasikie umesema...

MBUNGE FULANI: Na siku hizi hawaoni.

SPIKA: *Otherwise* Waziri hata kuandika wala haandiki hivyo vitu ambavyo mnajaribu kuzungumza. Kwa hiyo, ametuambia jambo la maana sana, anatumkumbusha siyo kwa Wizara ya Afya tu na nyingine zinazofuata. Mtamsaidia sana Waziri kama mtamwambia mambo ambayo yapo kwenye *portfolio* yake ili ashughulike nayo, nakubaliana naye kabisa.

Mheshimiwa ukitaka kuchangia baadaye nitakupa nafasi maana yake una hospitali ya rufaa. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Ukweli mtupu.

SPIKA: Basi baada ya hapo Katibu tuendelee na uchangiaji.

MHE. KASUKU S. BILAGO: Mheshimiwa Spika, mwongozo wangu.

SPIKA: Aaah Mheshimiwa Bilago.

MHE. KASUKU S. BILAGO: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa nafasi hii.

Mheshimiwa Spika, naomba Mwongozo kwa Kanuni ya 64(7), inaonyesha kuna dalili za Bunge lako kuanza kupoteza miongozo. Miongozo inaulizwa humu halafu haipati majibu pale inapoachwa ili iweze kujibiwa baadaye kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7).

Mheshimiwa Spika, hapa ndani kuliombwa mwongozo juu ya namna ya kusaini hapa Bungeni, mwongozo uliombwa ili tujue tutaendelea kuweka vidole mara mbili au mara moja kama Wabunge au mara mbili asubuhi na mchana.

Mheshimiwa Spika, Mwongozo wako Mheshimiwa Spika ulikuwa unahitajika kueleweka tu kwamba ni mara mbili au ni mara moja. Mwongozo ule ulichukuliwa na haukuletwa majibu yake hapa Bungeni. Naomba Mwongozo wako.

MHE. ALLY K. MOHAMED: lendelee mara mbili.

SPIKA: Kabla ya saa saba kuahirisha, nitakuwa nimeshatoa mwongozo huo majibu yake, Katibu tuendelee.

MHE. ALLY K. MOHAMED: Huo ni utoro.

NDG. JOSHUA CHAMWELA – KATIBU MEZANI: Hoja za Serikali, kwamba Bunge sasa likubali kujadili na kupitisha Makadirio na Mapato ya Matumizi ya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto kwa mwaka wa fedha 2016/2017. Majadiliano yanaendelea.

HOJA ZA SERIKALI

Makadirio ya Matumizi ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017 - Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto

(Majadiliano yanaendelea)

SPIKA: Majadiliano yanaendelea, ni uchangiaji Waheshimiwa Wabunge. Tunaanza na upande wa CUF Mheshimiwa Rashid Ali Abdallah atafuatiwa na CCM, Mheshimiwa Edward Mwalongo.

MHE. RASHID ALI ABDALLAH: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza sina budi kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha leo hii kusimama hapa, lakini pia nikushukuru wewe kwa kunipa nafasi hii.

Mheshimiwa Spika, Wabunge wengi ambao wamechangia katika Wizara hii walionesha umuhimu wa Wizara hii ya Afya na umuhimu wenyewe ni kuhakikisha kwamba Wizara hii ndiyo yenye jukumu la kuokoa maisha ya Watanzania. Sielewi kwamba Wizara hii inaona umuhimu hasa wa kuokoa maisha ya Watanzania na nasema hivi kutokana na kuangalia kwa mfano Hospitali yetu ya Taifa ya Muhimbili jinsi gani inavyopangiwa bajeti zake.

Mheshimiwa Spika, nitataja miaka mitatu ya nyuma; kuanzia mwaka 2013/2014 hospitali hii ya Taifa ya Muhimbili iliomba shilingi 84,991,000,000 na Bunge likapitisha shilingi 5,074,000,000, lakini Serikali ilitoa shilingi 2,184,000,000. Mwaka ulioendelea 2014/2015, wenyewe Muhimbili waliomba shilingi 113,025,000,000 Bunge likapitisha shilingi bilioni 3.8 na Serikali ikapitisha shilingi bilioni 1.29. Mwaka 2015/2016, Muhimbili iliomba shilingi bilioni 118,993,000,000, Bunge lilipitisha shilingi 1,694,000,000 na hatimaye Serikali ikatoa nusu bilioni yaani shilingi milioni 553.

Mheshimiwa Spika, katika hali hii hospitali ambayo ni tegemeo kubwa la Taifa kila mwaka kushuka kwa bajeti yenyewe inadhoofisha huduma za matibabu kwa Wizara hii. Ukiangalia hospitali hii inakusanya maduhuli yake, mapato yake ya ndani, lakini mapato haya ya ndani wanayatumia kwa kuwatibu wale wananchi ambao wana msamaha, kwa mfano wazee, watoto ambao wapo chini ya miaka mitano na walemavu.

Mheshimiwa Spika, kwa kuthibitisha hii ni kwamba, mnamo mwaka 2015 Hospitali ya Muhimbili imetumia bilioni 7.2 kwa wagonjwa 89,644 jambo ambalo limekhoofisha hospitali hii kuweza kufanya shughuli zao za muhimu ambazo walijipangia, wakati huo Serikali imechangia kiasi kidogo sana. Hii itaifanya Hospitali ya Muhimbili kushindwa tena kutoa huduma kwa watu wa aina hii. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, niende katika jengo la wagonjwa wa akili. Mheshimiwa jengo hili ni hatari sana, limefanywa kama vile gereza, kama vile halina maana. Jengo hili toka mwaka 1965 halijawahi kukarabatiwa, ni jengo ambalo halifai kukaa binadamu. Watu hawa ni wagonjwa, wametupwa kabisa na Wizara wamewasahau. Nataka Mheshimiwa Waziri ahakikishe jengo hili analifanyia ukarabati ili hawa wagonjwa ambao wapo katika jengo hili na wale watumishi wawe kama binadamu na wafanye kazi vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tukija katika Taasisi ya Upasuaji wa Moyo. Taasisi hii ni muhimu sana inaokoa fedha za kigeni. Ina vyumba viwili tu ambavyo vimejaa kabisa wapasuaji. Mheshimiwa katika hotuba yake, ukurasa wa 43, amesema kwamba: "Wizara itajengea uwezo Taasisi kwa kuweka vifaa ili chumba cha tatu kianze kufanya kazi."

Mheshimiwa Spika, chumba hiki kinahitaji dola milioni mbili ambayo ni sawasawa na bilioni 4.28. Wizara hii imepangiwa bajeti kiasi ambacho kinasikitisha, ni kiasi gani Waziri atatuhakikishia kwamba chumba hiki cha tatu kinafanya kazi ili kuweza kuokoa fedha za kigeni na kuingiza fedha za kigeni. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nije katika hospitali ya *Ocean Road*. Hospitali hii ni hatari sana, ni hospitali ambayo imepewa fedha shilingi milioni 399 kuweza kutoa huduma kwa wagonjwa, lakini wastani wa matibabu kwa mgonjwa mmoja kwa *chemotherapy* ni shilingi milioni moja hadi milioni mbili. Wagonjwa ambao wanaweza kutibiwa kwa fedha hizi ambazo zimetolewa ni wagonjwa takribani 200 mpaka 400, lakini angalia wagonjwa waliopokelewa kipindi hiki ni wagonjwa 3,512, hapa kuna ongezeko la wagonjwa 3100...

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge tumsikilize mwenzetu hasa upande wa CCM, maneno yapo mengi sana, tupunguze sauti kidogo, endelea Mheshimiwa nakulinda.

MHE. RASHID ALI ABDALLAH: Kuna ongezeko la wagonjwa 3,100, hawana dawa, wagonjwa wa saratani, gonjwa la hatari, hawana dawa, waende wapi au wakatibiwe na nani? Serikali iangalie suala hili vizuri *otherwise* inasababisha kifo, pale kila saa moja anapita maiti. Nataka mtu aende pale, achukue muda

wake, kila saa moja maiti inapita. Hospitali ya Ocean Road lazima iangaliwe vizuri.

Mheshimiwa Spika, pale kuna mkataba wa kujenga lile jengo la Shirika la Atomiki Duniani, lipo pale, wameshamaliza, bado kukamilisha matengenezo, Serikali imeshindwa kabisa kutoa fedha asilimia 74. Mashine moja ambayo inahitajika pale ni shilingi bilioni nane, wanataka shilingi bilioni 48 ili ziweze kuondolewa zile mashine mbovu na kuwekwa mashine nyingine mpya, Serikali imeshindwa na hawa watu wamevunjika moyo kabisa. Hii inaleta picha gani kwa Serikali?

Mheshimiwa Spika, naomba Waziri anijibu, jengo lile na mashine zile zitapatikana lini kwa sababu hawa tayari wameshavunja mkataba na fedha inayohitajika ni shilingi bilioni 48 kuweza kununua mashine hizi. Ni lini mtaweza kununua mashine hizi ili kuondosha vifo pale vinavyotokea bila sababu yoyote. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nije kwenye vifo. Waheshimiwa Wabunge wengi wamezungumza vifo, vinasikitisha sana, tunapoteza nguvu kazi nyingi, akinamama na watoto, sitaki nielezee idadi, nataka nijue mwaka 2010 Serikali ya Tanzania iliingia katika mkataba katika nchi 260 za kuweza kutoa huduma bora kuanzia asilimia 28 mpaka asilimia 60 ifikapo mwaka 2015. Katika huduma hizo ni kuhakikisha vituo vyote vya afya vinapata mashine ya upasuaji na kupata damu bora ambayo ni salama. Pia kuhakikisha kwamba inaokoa akinamama milioni 16 ifikapo mwaka 2015, kama hiyo haitoshi ni kuokoa watoto ambao wanakufa milioni 120, ifikapo mwaka 2015.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2015 umepita, tunataka tupate maelezo, wamewaokoa akinamama wangapi kwa mujibu wa mkataba ule uliowekwa mwaka 2010, ni watoto wangapi wamewaokoa na ni vituo vingapi wamesambaza mashine za upasuaji pamoja na damu salama ili kuokoa maisha haya?

Mheshimiwa Spika, nirudi kwenye kero za madaktari wetu. Madaktari walifanya mgomo mkubwa na wakawa na changamoto nyingi, wanatakiwa stahili zao na mishahara yao, lakini hadi sasa tunaona kimya. Hawa hawajakaa kimya, wanaangalia utendaji wa Serikali, nadhani kuna siku watafumuka. Nataka Serikali kupitia Waziri itueleze stahili gani za madaktari wetu ambazo mpaka sasa wamezitekeleza katika maombi yao yaliyopita. Inasemekana kwamba madaktari wanaondoka wanakwenda nchi kama sikosei Berlin na kule wanapata mishahara kuanzia shilingi milioni tatu hadi milioni tisa za Tanzania...

SPIKA: Ya pili hiyo, Mheshimiwa Rashid.

MHE. RASHID ALI ABDALLAH: Ahsante sana Mheshimiwa. (Makofi)

SPIKA: Nakushukuru kwa mchango wako mzuri sana, bahati mbaya muda siyo mzuri sana. Mheshimiwa Taska Mbogo, kama hayupo nimpe mtu mwingine.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kuniona..

SPIKA: Ajiandae Mheshimiwa Suzana wa CHADEMA.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Spika, napenda nikupongeze wewe mwenyewe kwa kuchaguliwa kuwa Spika wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Pia napenda nimpongeze Mheshimiwa Makamu wa Rais, Mheshimiwa Samia Suluhu kwa kuchaguliwa kuwa Makamu wa Rais akiwa ni mwanamke wa kwanza kuwa Makamu wa Rais tangu nchi ipate Uhuru mwaka 1961. Napenda niwapongeze Mawaziri wote mliochaguliwa katika nafasi zenu na pia nimpongeze Waziri wa Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Afya Wazee na Watoto, Mheshimiwa Ummy, ukiwa kama mama kwa kuchaguliwa kuiongoza Wizara hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kumaliza hayo, ninayo machache ya kuzungumza. Katika Mkoa wetu wa Katavi tunacho Chuo cha Afya ambacho kilianza kukarabatiwa mwaka 2010 na kikasimama, lakini mwaka jana kimeanza kukarabatiwa kwa kasi. Naomba kasi hiyo iendele na chuo hicho kiweze kufunguliwa ili kiweze kusaidia huo Mkoa wa Katavi na kiweze ku-*train* wanafunzi ambao watausaidia mkoa, kwa sababu mkoa upo pembezoni na watu wengi huwa wanasuasua kwenda kufanya kazi huko. Kwa hilo, naomba niishukuru Wizara ya Afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, napenda niongelee pesa za *Basket Fund*. Naomba pesa hizo ziwe zinawahi kupelekwa kwenye mkoa wetu zinatakiwa zipelekwe mwezi Julai mpaka Septemba, lakini zile pesa huwa zinapelekwa mwezi wa kwanza au zinapelekwa Disemba zikiwa zimeunganishwa na pesa za Oktoba mpaka Disemba. Matokeo yake katika Mkoa wetu wazee wanashindwa kupata matibabu, wanaishia kuandikiwa cheti ili waende kununua dawa, vifaa tiba vinakosekana hospitali, pia watoto wanakosa chanjo, vitanda vinashindwa kununuliwa mahospitali kwa sababu hizo pesa zinachelewa takribani miezi sita ndiyo zinapelekwa kwa pamoja. Kwa maana hiyo, kwa muda wote huo wa miezi sita kunakuwa hakuna vifaa. Kwa hiyo, nashauri zile pesa ziwe zinaharakishwa kupelekwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda nizungumzie suala la *MSD*. Napenda Serikali iwe inapeleka pesa Wizara ya Afya ili pesa hizo ziweze kupelekwa kimkoa na ili dawa ziweze kununuliwa kwenye zahanati na kwenye vituo vya afya. Kwa mfano, kule kwenye Mkoa wetu wa Katavi kwenye Halmashauri ya Wilaya ya Mpanda ina vijiji 54. Katika hivyo vijiji kuna vituo vya afya 14 tu, vijiji 40 havina vituo vya afya na katika vijiji hivyo 54 tunazo kata 16, katika hizo kata

vituo vya afya vipo vitatu, kwa maana kwamba Kata 13 hazina vituo vya afya. Kulikuwa na ule mpango wa MMAM. Mpango huo kadri ya rekodi za Wizara ya Afya unakwisha mwaka 2017 na kule kwetu Katavi hivyo vijiji bado havijajengewa zahanati na hivyo vituo vya afya 13 havijajengwa. Sijui ni muujiza gani ambao utatokea kwa muda wa mwaka mmoja hivyo vijiji 40 viwe vimepata zahanati na hizo kata 13 ziwe zimepata vituo vya afya.

Mheshimiwa Spika, naomba Waziri akija kwa sababu mpango wenyewe wa MMAM bado upo na unakwisha mwaka 2017 labda atatuonea huruma sisi wa mkoa wa pembezoni tuweze kupata hizo zahanati pamoja na hivyo vituo vya afya.

Naomba niishukuru sana Wizara kwa kututengea shilingi milioni 300 kwenye Mkoa wetu wa Katavi, lakini naomba muwaambie MSD wafungue duka la dawa katika Mkoa wa Katavi kwa sababu duka ambalo tunalitegemea kwa sasa hivi lipo Mkoa wa Mbeya na umbali wa kutoka Katavi kufika Mkoa wa Mbeya ni kilometa 600, kwa hiyo, naomba muangalie utaratibu wa kuweza kufungua duka la dawa kupitia MSD katika Mkoa wetu wa Katavi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kitu kingine nashukuru sana kwa watendaji ambao mmewapeleka katika Mkoa wa Katavi, lakini naomba watumishi mnaowaleta katika Mkoa wa Katavi wawe ni *trained*, msituletee *medical attendant*, kwa maana ya kwamba kuna vifaa vingine ambavyo wanaweza wakawa wanashindwa kuvitumia, maana yake rekodi inaonesha kwamba, mikoa ya pembezoni huwa inapenda kusukumia *medical attendant*. Naomba mtuletee watumishi ambao ni *trained*.

Mheshimiwa Spika, pia naomba nitume ujumbe kutoka kwa Wazee wa Mkoa wa Katavi, wanaomba bima ya afya iweze kutumika na mikoa mingine kwa sababu wanaposafiri wakitoka Mkoa wa Katavi, wakiingia Mkoa wa Tabora ile bima inakuwa haifanyi kazi tena. Wanaomba bima ya afya iwe kama ATM ya benki ambayo hata wakiwa Dar es Salaam waweze kutumia hiyo bima ya afya na waweze kupata matibabu yao.

Mheshimiwa Spika, naomba nizungumze suala la afya. Katika suala la afya naomba Wizara yako ya Afya ijaribu kuwa na mawasiliano na wale Maafisa Afya walioajiriwa ambao wako kwenye Halmashauri za Wilaya. Wale Maafisa Afya mara nyingi wanakuwepo pale, lakini unakuta miji ni michafu, unakwenda *stand* unakuta vyoo ni vichafu, unaenda sokoni, unakuta vyoo ni vichafu. Pia hili suala la kubinafsisha vyoo mpaka *stand* je, mwananchi ambaye hana pesa atatumia nini?

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naomba haya masuala ya uchafu, kwa mfano kama sasa hivi tunakabiliwa na masuala ya kipindupindu katika nchi hii

ya Tanzania. Kama hawa Maafisa Afya wangukuwa wanatoa elimu ya kipindupindu kwamba, watu waweze kunawa mikono yao michafu, wasiweke uchafu, kusiwe na maji ya kutiririka nadhani hili suala la kipindupindu lingekuwa halipo.

Mheshimiwa Spika, pia naomba Wizara ya Afya itoe elimu ya homa ya bonde la ufa, elimu ya ugonjwa zika kwa wananchi kwa sababu kuna mbu anayeeneza huo ugonjwa na wananchi wengi hawajajua athari yake. Hivyo, ikiwezekana basi tuwe kama nchi nyingine ambazo zinapita kuua yale mazalia ya mbu, kwa sababu mfano mzuri, kuna nchi nyingine kama Zambia wanaua mazalia ya mbu ambayo matokeo yake yanapunguza malaria na hayo magonjwa ya zika yanaweza pia kupungua.

Mheshimiwa Spika, naomba pia liangaliwe suala la usafi wa barabara ambazo mifereji unakuta imeziba na yale maji hayatembezi na ndiyo yanayosababisha matatizo yote ya magonjwa ya mlipuko ambayo yanaathiri sana nchi yetu ya Tanzania na yanaathiri watu wanakwenda kuugua magonjwa hayo ya mlipuko kama vile kipindupindu.

Mheshimiwa Spika, naomba vilevile akinamama wapewe elimu ya kutojifungulia nyumbani, wawe wana-attend kliniki ili kupunguza vifo vya akinamama ambavyo katika kitabu chako umeleza ni vifo ambavyo vinatisha. Siwezi nikasema idadi hapa, lakini kila mtu amesoma, kwa hiyo, akinamama wangepewa elimu, wasiwe wanajifungulia nyumbani, wanapokuwa wajawazito waweze kwenda kliniki ili waweze kupata matibabu na kuelekezwa jinsi ya kufanya.

Mheshimiwa Spika, kinachotokea sasa hivi ni kwamba, akinamama wale wanakosa elimu na kwa sababu kwa mfano kwenye Mkoa wetu wa Katavi hakuna hizo zahanati kama nilivyosema mwanzo, kwa hiyo, matokeo yake mama anatafuta njia nyingine ili aweze kujifungua atamtumia mkunga wa jadi, kwa sababu katika eneo lake hakuna zahanati na miundombinu ni mibovu, hivyo hawezi akatoka kijijini kule akaenda kufuata hospitali ambayo unakuta hospitali iko kilometa kama 200. Kwa hiyo, naomba hilo lizangatiwe.

Mheshimiwa Spika, naomba kama huo mpango wa MMAM upo Waziri atakapokuwa anafanya majumuisho aje atueleze kama anaweza akatupatia zahanati na hivyo vituo vya afya kwenye Mkoa wetu wa Katavi ili tuweze kupunguza vifo vya akinamama ambavyo vimekuwa vinaathiri sana Mkoa wetu na vinaathiri Taifa kwa ujumla. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba pia kuzungumzia suala la dawa na huo Mfuko wa NHIF ambao watu wengi wamejiunga na hiyo bima ya afya lakini wanapokwenda hospitali matatizo yanakuwa ni hayo ya ukosefu wa dawa,

lakini kwenye hiyo mikoa yetu mingine inakuwa ni tatizo la hizo *funds* ambazo zinakuwa zimechelewa kufika ndio zinasababisha...

NAIBU SPIKA: Tayari dada muda, haupo upande wako.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Spika, ahsante. Naomba kuunga mkono hoja ya Mheshimiwa Waziri wa Afya. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Waheshimiwa Wabunge tunaendelea na aendelee kujiandaa Edward Mwalongo na atafuatiwa na Mheshimiwa Suzana Mgonokulima.

Waheshimiwa Wabunge, kabla ya hapo nina matangazo madogo mawili. La kwanza, ni Mheshimiwa Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi anaomba wale wafugaji wa kutoka Mkoa wa Simiyu na Mkoa wa Mara waonane naye ofisini baada ya saa saba mchana.

Waheshimiwa Wabunge, pia nina tangazo la Mheshimiwa Waziri Nape Nnauye, Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, ana wageni ambao walichelewa kufika kidogo kwa sababu ya usafiri, lakini wameshafika ni wa kundi la Mafikizolo kutoka Afrika Kusini, hili ni kundi maarufu sana. Miongoni mwao yumo Natlantia Chiza, Mr. Tate Theodore Gosinkwe na Mr. Modisy Gomo. Ahsante sana sana karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, wageni hawa wameambatana na mwenyeji wao Ndugu Nasib Abdul Juma, Diamond, mwanamuziki wa kizazi kipya, Diamond naomba usimame, ahsante sana. *(Makofi)*

Pia amefuatana na wenzake wengine ambao ni ndugu Salam Sharaf, Khamis Taletale au Babu Tale na ndugu Lukamba Ashraf. Mheshimiwa Waziri hajatuambia kama Dodoma hapa kuna shughuli yoyote hivi karibuni, ametambulisha wageni tu basi, kama kuna shughuli atatuaarifu ili Wabunge wapate kuburudika kidogo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Edward ndiye mchangiaji wetu anayefuata tafadhali.

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi, naona jina langu linakupa shida kidogo naitwa Edward Franz Mwalongo, Mbunge wa Jimbo la Njombe Mjini. *(Makofi)*

Kwanza kabisa naomba nianze kwa kuwapongeza Mawaziri, Wizara ya Afya kwa kazi nzuri wanayoifanya, lakini naomba nikiri mbele ya Bunge lako walinitunukia nishani ya mtetezi wa watoto wa kike na Waziri wa Afya alitangaza mbele ya Bunge lako na tarehe 8 Machi, 2016 waliniita Dar es

Salaam, wakanitunukia nishani ile. Nashukuru sana na naomba Wabunge wote watambue kwamba nishani ile nimepewa na ninayo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, umesema tusiongelee habari ya zahanati vijijini, ni ngumu sana kutenganisha. Ni ngumu kwa sababu mazingira tunayotoka yana mahitaji hayo, lakini wananchi wetu wanategemea tuliseme hili katika Wizara ya Afya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nianze na tatizo la watoto wenye uzito mdogo, japokuwa hali ni mbaya sana katika Halmashauri zetu na umesema tuiseme lakini tunaomba tuseme. Halmashauri ya Mji wa Njombe ilitegemewa kuwa na wanaojifungua 190, lakini kwa sababu mazingira yametokea kwamba Halmashauri ile imezaa Halmashauri zingine na idadi ya watu imeongozeka, hospitali ile sasa imekuwa ya mkoa, imekuwa na wanaojifungua sasa wanafika 4,580.

Mheshimiwa Spika, katika 4,580 wanaozaliwa kama watoto wenye uzito mdogo ni 202, lakini wanaofariki sasa inatia huruma. Mwenyekiti wa Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii alisema tupige hesabu ya coaster. Kwa hiyo, pale Halmashauri ya Mji wa Njombe, tuna kosta zaidi ya tatu wanakufa kila mwaka watoto 82, ni jambo la kusikitisha sana. Nimeona kuna mpango wa Wizara wa kusaidia namna gani ya kuokoa maisha ya watoto hawa. Naomba Waziri atapokuwa anapanga mambo yake, atukumbuke Njombe kwa ajili ya kuokoa watoto wanaozaliwa na uzito mdogo.

Mheshimiwa Spika, ukienda pale hospitali inasikitisha, kile chumba ambacho kinatumika kutunzia wale watoto hakijulikani kilikuwa ni store au kilikuwa ni nini na hali ya hewa ya Njombe ni baridi sana, vifaa vyenyewe ni duni na pamoja na wataalam nimesoma kwenye kitabu cha Waziri cha hotuba yake anasema Njombe kuna mtaalam mmoja. Mtaalam mmoja kwa kweli kuhudumia watoto 82 kwa mwaka, hiyo shughuli ni pevu kweli kweli. Kwa hiyo, naomba Wizara itakapokuwa inafanya majumuisho itoe angalau maneno ya imani na maneno ya kuwafanya Wananjombe waone kwamba, Serikali yao imewakumbuka.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine nirudie tena masuala ya afya ya mtoto wa kike. Mtoto wa kike ndiye mama wa kesho, harakati nyingi sana zinamwangalia mama, kwamba mama akijifungua, mama anapata matatizo, lakini haziangalii mtoto wa kike kwa sababu mtoto wa kike akiwa na afya bora ndiyo mama wa kesho mwenye afya bora. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa mimi nimefarijika sana jinsi akinamama walivyoichukua ajenda ya kusaidia watoto wa kike kupata stahiki zao, kupata dhana za kujisitiri. Sasa cha msingi na kikubwa tuone tunafanyaje, sawa Serikali

imeshapata taarifa na yenyewe inajitahidi, lakini baadhi ya Waheshimiwa Wabunge wameanza kushauri jinsi gani Serikali ifanye.

Mheshimiwa Spika, Mbunge mmoja jana alishauri kwenye vyuo kwamba mkopo unapokuwa ni mkopo kwa mtoto wa kike basi uongezewe. Gharama ya ile bidhaa wala sio kubwa kwa chini kabisa ni shilingi 20,000 kwa mwaka, kwa chini kabisa. Ni shilingi 1,500 kwa mwezi. Kwa hiyo, naungana na Mbunge yule kwamba kwenye mikopo ya shule, basi tuangalie kwamba watoto wale wa kike waweze kuongozwa hicho kiwango.

Mheshimiwa Spika, nimeangalia kwenye kitabu cha hotuba ya Mheshimiwa Waziri kwamba Bima ya Afya wanataka kujitathmini na bima ya afya wana bima ya afya kwa watoto wa shule. Mtoto mmoja wa shule bima yake ya afya ni shilingi 50,400. Tuombe sasa basi watakapokuwa wanajitathmini bima ya afya, kwa mtoto wa kike mwanafunzi ihusishe bidhaa hiyo, hayo ndiyo matunda ya uhuru na hayo ndiyo matunda ya ustaarabu kwamba sasa tunaendelea, katika bima ya afya kuna *package* hii ya mtoto wa kike, lakini vilevile kama nilivyosema huko juu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, suala lingine ni tatizo la wauguzi. Kuna shida kubwa sana ya wauguzi hospitali nyingi hazina wahudumu wa kutosha, lakini Wizara inasema ina mpango wa kuboresha vyuo na kadhalika. Ningependa kushauri kwa ziada kwamba hebu tuone sasa, hebu tushuke chini, tunayo Bodi yetu ya Mikopo, Bodi ile imeng'ang'ana tu haifanyi hata utafiti, inakopesha tu watu wa *university*, kule *university* wanaosoma *course* nyingine hazina hata ajira.

Mheshimiwa Spika, mkopeshaji mwingine yeyote kwa mfano mkopeshaji wa kawaida, anapomkopesha mtu anaangalia jinsi ya kulipa. Leo hii Bodi ya Mikopo inahangaika kudai madeni ya wanafunzi ambao walisoma siku za nyuma, hapa kuna watu wanasoma vyuo vya afya, ajira Serikalini ipo. Bodi ya Mikopo basi ishuke chini, kama ni sheria basi waelete humu ndani tuibadilishe. Ikopeshe basi kwa kuanzia tu wanaosoma vyuo vya afya ili kusudi vijana hawa wanaosoma vyuo vya afya, wasome vizuri, wasome haraka na Serikali iwaajiri waweze kulipa hiyo mikopo.

Mheshimiwa Spika, liko suala la Bima ya Afya, naomba nipate ufafanuzi kwamba jana hapa Bima ya Afya imeshambuliwa kweli kweli. Ninavyofahamu kazi ya bima ni kufidia gharama, bima sio kazi yake kununua dawa. Ina maana kwamba, katika ile hospitali anatakiwa awepo mtoa dawa ili kusudi bima ifidie ile gharama.

Mheshimiwa Spika, niwaombe sasa Bima ya Afya na wenyewe wawe watafiti. Wamekubali kimsingi kwamba usipopata dawa hospitali utapata dawa kwenye duka. Hebu maduka yale waliyoingia nayo makubaliano yawepo

hospitali pale pale ili kusudi mtu asiondoke kutoka pale hospitali kwenda sehemu za mjini kutafuta dawa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, hii itawasaidia wahudumu wa afya wafanye kazi kwa amani na itawasaidia wateja wao waweze kupata huduma vizuri kwa sababu Bima ya Afya wenyewe wanaonekana kwamba, ndio wahalifu na ndio wanyang'anya fedha za wananchi kwa sababu wamepokea fedha na huduma haikupatikana, lakini sasa kwa kuwa bima ya afya wana-package ya kukopesha vifaa vya afya, wana-package ya kukopesha ujenzi wa zahanati na nini, waone sasa kama inawezekana, wakopeshe hata Halmashauri sasa package ya dawa, ili kusudi sasa Halmashauri ziweze kutoa zile dawa ili wao kama bima wafanye kazi yao vizuri.

Mheshimiwa Spika, liko suala la Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi. Kwa mtazamo wangu naona kwamba vyuo hivi sasa kwa kweli sioni kama kuna ulazima wa kuendelea kuwa Wizara ya Afya, tuvipeleke VETA ili kusudi viweze kuhudumiwa vizuri zaidi. Vyuo vile vina hali mbaya, havina vifaa vya kazi, havina wataalam, pale Njombe tuna Chuo cha Maendeleo ya Wananchi, nakumbuka Mkuu wa Chuo aliyestaafu alikuwa ni Mwalimu wa Kiswahili.

Mheshimiwa Spika, pia pale kwenye Halmashauri ya Wanging'ombe kuna Chuo cha Wananchi Urembwe, Mkuu wa Chuo aliyepo pale ni Mwalimu wa Kifaransa. Mimi kama fundi sielewi kabisa kwamba inakuwaje watu hawa wanakuwa ndiyo wakuu wa vyuo vya taaluma kama hizo, lakini je kuna ulazima wa kuendelea kuwa na vyuo hivi katika Wizara ya Afya? Kama ni sheria basi wailete tuibadilishe, vihamie VETA na VETA isimamie. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa utaratibu wa kawaida vile vyuo ukivipeleka VETA, VETA hawataaka kuvipokea kwa sababu vina hali mbaya mno. Kwa hiyo niombe Wizara ilitathmini hilo na ione, isiendele kubeba mzigo ambao haubebeki, tunayo VETA ambayo ni mamlaka inayoshughulika na mafunzo ya ufundi *study*, itaboresha vile vyuo na Serikali itasaidia kuboresha vile vyuo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa kumaliza naomba nitoe darasa kidogo. Jana hapa kuna Mheshimiwa Mbunge mmoja alisema yeye ni muhanga wa bima ya afya. Kiswahili ni sehemu ya bidhaa tuliyonayo kama Watanzania, neno muhanga linatumika kimakosa, muhanga ni kujitolea. Sasa wewe huwezi kujitolea ukawa muathirika wa bima ya afya na niwaombe hata waandishi wa habari wapo, wasaidie jamani neno muhanga ni kujitolea. Watu wengine wanakosea wanasema wahanga wa ajali, wahanga wa mafuriko; hakuna muhanga wa ajali, wala muhanga wa mafuriko. Hawa wote ni waathirika. Waathirika wa mafuriko, waathirika wa ajali na kadhalika. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo niseme nashukuru sana kwa kunipa nafasi. Naomba niokoe muda. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Nakushukuru sana Mheshimiwa Edward Mwalongo, Mbunge wa Njombe Mjini. Sasa ni zamu ya Mheshimiwa Susana Mgonukulima.

MHE. SUZANA C. MGONOKULIMA: Mheshimiwa Spika, awali ya yote napenda kutoa shukrani zangu za dhati na napenda nitumie nafasi hii kumshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema kwa kunijaalia uzima na afya njema ya kuweza kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo kwa vile ni mara yangu ya kwanza kusimama katika Bunge lako hili Tukufu, napenda nitumie nafasi hii kuwashukuru wanawake wa Chama cha Demokrasia na Maendeleo Mkoa wa Iringa kwa kunipa kura za kuweza kuwa mwakilishi wao. Pamoja na hilo sitakisahau Chama cha Demokrasia na Maendeleo (CHADEMA) kwa kupokea kura za wanawake wa Iringa kwa kuwa wamenituma kuwa mwakilishi wao na kunipa *go ahead*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika hotuba ya Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, hii Wizara ni nyeti sana kwa muono wangu mimi na nilivyoiona. Hata hivyo, baada ya kuipitia hotuba hii kuna ugonjwa huu wa UKIMWI, ugonjwa huu una magonjwa nyemelezi kuna *typhoid*, homa za hapa na pale. Magonjwa haya yanapelekea hawa wenzetu ambao wana ugonjwa huu wa UKIMWI kuondoka haraka kwa sababu ya kukosa kutibiwa. Naiomba Wizara hii iweke Bima ya Afya kwa hawa wagonjwa ili wakiwa na magonjwa haya nyemelezi waweze kutibiwa. Hakutakuwa na sababu ya kupewa dawa za ARV wakati wakiugua magonjwa nyemelezi wanakosa dawa za kutibiwa *typhoid* ili waweze kupona. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba Wizara hii ije na mpango mkakati juu ya elimu ya ulaji wa vyakula. Magonjwa sugu yasiyoambukiza kama moyo, saratani, sukari na mengine ambayo tunayafahamu, haya yanasababishwa na vyakula ambavyo Watanzania sasa hivi tunakula. Ni ukweli usiopingika tunapenda Watanzania wawe wajasiriamali ili wainue vipato vya maisha, lakini sambamba na hilo hawa wajasiriamali wanaolima mboga mboga, wanaofuga kuku ambao ndani ya siku 14 unakuwa ni mlo sahihi, hawa ndio wanaopelekea haya magonjwa kulipuka. Mkulima wa nyanya, mkulima wa mboga aina ya *chinese* dawa anamwagilia leo asubuhi, jioni wanachuma mboga wanakwenda kuuza. Sumu zote zinaingia kwenye mwili wa binadamu na kupelekea haya magonjwa yasiyoambukiza kukua kwa kasi katika Taifa letu

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa nchi yetu ya Tanzania ni kubwa sana. Ina *square* mita za mraba 947,303. Mheshimiwa Waziri mwenye Wizara hiyo nina

uhakika hataweza kufikia maeneo yote. Ushauri wangu naomba atumie vipindi vya redio na tv kuelimisha Watanzania kuhusu mlo bora. Tutafika pale ambapo tumekusudia Watanzania.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo, kuna hili shirika la MSD. Wizara kama haitajikita kuhakikisha inakuwa na mpango mkakati wa kuweza kulipa madeni yanayopelekea shirika hili kuidai Serikali, tutapiga makelele usiku na mchana dawa hazifiki kwenye Halmashauri, haitawezekana kwa sababu MSD inaidai Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ni mambo ya fedheha pale inaposadikika kuwa nchi zinazoisaidia Tanzania kwenye magonjwa, maambukizi kuleta dawa kama dawa hizi za UKIMWI, zinapofika bandarini na shirika letu kushindwa kwenda kukomboa kwa sababu wanaidai Serikali, wale waliotusaidia wanatuona sisi ni wa ajabu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nichangie kuwa kwa sababu tayari zile hela za Wabunge, zilishaelekezwa kwenye madawati, zingekuwa bado, hizi ndiyo zilitakiwa ziende zikalipe kwenye shirika la MSD ili Serikali iweze kulipa, waweze kupata dawa zao na kuweza kupeleka kwenye Halmashauri zetu kama tulivyooazimia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naipongeza Wizara ya afya kwa kuipandisha hadhi hospitali ya Mkoa wa Iringa kuwa Hospitali ya Rufaa. Hospitali hii ilikuwa imeelemewa sana na wagonjwa waliokuwa wamejazana kwenye vitanda wawili wawili. Kwa wagonjwa wa kawaida unaona ni nafuu, lakini kwa akinamama wajawazito, tunafahamu akinamama wajawazito shape zao huwa zinabadilika. Sasa shape zile kulaza kitanda tunachokijua cha wastani wa Wizara ya Afya watu wawili si sahihi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya Wizara kuipandisha hospitali ya Mkoa kuwa Hospitali ya Rufaa, Manispaa ya Iringa wameweza kujenga hospitali ya Wilaya. Jengo la utawala limekamilika, wodi ya wagonjwa wa nje limekamilika, wodi ya wazazi imekamilika. Baada ya kukamilika wodi ya Wazazi Mheshimiwa Mbunge wa Jimbo la Iringa Mjini, Mheshimiwa Peter Simon Msigwa amepelekea vitanda 30 na magodoro yake kwa ajili ya kuwasaidia akinamama wajawazito hao. Kwa sababu hospitali ya Wilaya tumesema iko TAMISEMI, lakini TAMISEMI nafikiri wewe Waziri wa Afya ndiyo mwenye Mamlaka, naomba basi, kwa sababu hospitali hii imekosa vifaa tiba, kwenye bajeti yako ya mwaka 2016/2017 hebu waambie TAMISEMI watusaidie hivi vifaa vifike pale Hospitali ya Frelimo.

Mheshimiwa Spika, upande wa walemavu, Waziri nikisema hapa mimi kama mama mtu mzima, mwenye nusu karne, suala la kwenda kujifungua ni suala nyeti sana. Maeneo tunayoishi, tumeona wenzetu wenye ulemavu wa

viungo wanapopata shida wakati wanapokwenda kujifungua. Kwanza kabisa mapokezi ya wale manesi yako tofauti na mtu ambaye yuko kama nilivyo mimi na pili, vitanda vile wanavyoenda kujifungulia si rafiki na wenyewe na maungo yao. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, namuomba Waziri mwenye dhamana kwa namna ya pekee, ndani ya mwaka huu wa bajeti hebu alipe kipaumbe suala la wanawake walemavu wanapokwenda kujifungua. Nitaona umelitendea haki Taifa, nitaona umeweka tija sura ya mwanamke kwa mwanamke anapopata nafasi ya namna hiyo anakuwa na huruma ya pekee. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo. Nakuja kwenye tatizo la meno na macho. Ni ukweli usiopingika karibu ya robo tatu ya Watanzania tunavaa miwani sasa hivi na tunaotoa meno ni takribani milioni 20. Naomba Wizara yenye dhamana iangalie mpango mkakati wa jinsi ya kutoa elimu ya vyakula vinavyoweza kupunguza watu tusiwe vipofu mapema na tusianze kutoa meno chini ya umri usiotakiwa. Masuala yote hayo yanasababishwa na hivi vyakula ambavyo tunakula, lakini kwenye mpango huu wa hotuba ya Waziri sijaona mahali ambako amewekea kipaumbele suala la macho na meno. Hivyo, nikaona ni wakati muafaka baada ya kuwa nimepata nafasi ya kuchangia, niweze kulisemea hilo.

Mheshimiwa Spika, mimi naishi Mkoa wa Iringa na nimezaliwa Iringa. Naiomba Wizara ya Afya kuhusu afya ya uzazi wa mpango ni hatari. Kwa nini nasema ni hatari? Napenda kama inawezekana sheria itungwe ndani ya Bunge hili inayokataza utengenezwaji wa viroba. Viroba ni pombe zinazonunulika kwa bei ndogo sana, kwa maana hiyo unakuta hawa watoto wa *under eighteen* wanaanza kulewa toka asubuhi na ndiyo inapelekea waanze kuzaa kabla ya umri wao, wakati akili ya kulea mtoto yenyewe haijakomaa. Dada na kaka kama yamkini wanaweza kuwa wameoana, je, kupata Taifa linaloongezeka kwa kasi, lisilokuwa na malezi ya kielimu, ya kiafya Taifa hili tunalipelekea wapi?

Mheshimiwa Spika, kwa sababu nimetoa dondoo kuwa uzazi huu unasababishwa na ulevi wa pombe hizi zinazonunulika kwa bei ndogo ndogo. Tuliombe Bunge letu Tukufu, tutakapokuja kujadili, hebu tutunge sheria ya kutokutengeneza pombe hizi za viroba zinazouzika kwa shilingi mia tano, mia tano tuifute kabisa. Tanzania hii tunayokusudia itakwenda kwa kasi kwa sababu tutapata watu watakozaa watoto ndani ya umri unaotakiwa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo machache, naomba niunge hoja ya Kambi ya Upinzani kwa asilimia mia moja kwa maana ndiyo inayotoa mwongozo ili Serikali iweze kufanya vizuri. (Makofi)

SPIKA: Huyo anaitwa Suzana Mgonokulima, shangazi yangu toka Iringa, kule kuna mchicha maalum. Mheshimiwa Bonnah Kaluwa atafuatiwa na Mheshimiwa Joseph Mbilinyi.

MHE. BONNAH M. KALUWA: Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua nafasi hii kwanza kukushukuru wewe mwenyewe kwa kunipa nafasi na kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunijaalia kuwa hapa leo na kuweza kuchangia Wizara. Kwanza nianze kumpongeza Waziri pamoja na Naibu Waziri kwa kazi wanazozifanya, lakini pia kwa kutusaidia katika Majimbo yetu tunapokuwa tuna shida.

Mheshimiwa Spika, lakini umeongelea kwamba tusichangie zahanati na mambo mengine kwa sababu yako TAMISEMI. Tunaomba tuendelee kuchangia kwa sababu tunajua kabisa Wizara ya Afya inasimamia sera. Kwenye Jimbo la Segerea kuna watu 500,000 na katika Jimbo la Segerea kuna kata moja ambayo ni Kata ya Vingunguti ndiyo inayoongoza kuwa na watu wengi Tanzania nzima. Kata hii ya Vingunguti haina zahanati wala haina Kituo cha afya. Juzi Mheshimiwa Naibu Waziri alisema kwamba wanategemea kukipandisha kuwa kituo cha afya hospitali ya Kata ya Segerea na Segerea ni mbali.

Mheshimiwa Spika, pia akazungumzia zahanati ya *Plan International* ambayo iko Mnyamani. Zahanati hii kwanza imebanwa na nyumba nyingi na hawa watu wameomba kuondoka, lakini mpaka sasa hivi hawajapewa fidia ili waweze kuondoka. Hapa kwenye hii Kata ya Mnyamani, kwanza kuna mabwawa ya maji taka na mlipuko wa magonjwa ukianza tu tunaanza na hii Kata ambayo tayari ina watu wengi, lakini pia kuna mabwawa ambayo yanasababisha watoto kuanzia zero mpaka miaka mitano waweze kuugua kwa wingi.

Mheshimiwa Spika, tumeshafanya *research* kwenye hii zahanati kwa kupita kwenye hii Kata ya Mnyamani, tumegundua wagonjwa wengi wanaopelekwa kwenye hiyo *Plan International* ni watoto wadogo wa kuanzia mwaka mmoja mpaka miaka mitano.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunaomba pamoja na kwamba tusizungumzie sana suala la zahanati na mambo mengine katika hii Wizara, lakini tunaomba Waziri dada yangu Ummu pamoja na Naibu Waziri msimamie sera inayosema kwamba kila Mtaa uwe na zahanati, lakini kila kata iwe ina kituo cha afya, ambapo Jimbo la Segerea lina mitaa 60 na lina zahanati kumi. Kwa hiyo, unaweza kuona kabisa kwamba Watanzania ambao wanaishi Jimbo la Segerea wanateseka kiasi gani kwa kukosa huduma za afya.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo...

SPIKA: Mheshimiwa Bonnah, kidogo tu sekunde moja.

Lengo letu siyo kuzuia Wabunge msijieleze, hapana. Yaani ni vizuri kutusaidia hata Wabunge ambao hatuko kwenye Jimbo lako tukaelewa, maana yake ninaposikia kwa mfano, Vingunguti yote, Mnyamani yote haina zahanati, yaani sielewi. Ninyi kama Madiwani wa Ilala mmeshatenga eneo, kweli? Sasa huyu Waziri wa Afya ndiyo atatenga eneo?

Kama mmetenga eneo ninyi na mabilioni mnayovuna kule Ilala, hivi kweli hamuwezi kujenga zahanati kweli! Kama mimi Kongwa najenga zahanati ninyi mnashindwa? Yaani unawaza unakosa majibu, unaposema ni sawa mtusaidie na sisi tuwe tunaielewa, yaani kinachowakwaza ninyi kujenga zahanati mpaka mlilie kwa Waziri wa Afya ni nini hasa? Ndiyo maswali tunasema hapa kidogo tusaidiane kidogo.

MHE. BONNAH M. KALUWA: Mheshimiwa Spika, naomba tu nielezee kidogo kwamba mimi nimekuwa Diwani kuanzia mwaka 2010 mpaka mwaka 2015.

Mheshimiwa Spika, Manispaa ya Ilala ina mambo mengi ambayo yanajitokeza, tunayaita mambo ya zimamoto, kwa hiyo, bajeti nyingi ambazo zinatengwa katika Manispaa ya Ilala zinakwenda kwenye shughuli nyingine ambazo zinakuja, haziko kwenye programu na hii ndiyo imekuwa kila wakati inatufanya sisi tusiweze kujenga zahanati.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2014 tulipanga tujenge zahanati, lakini ikashindikana kwa sababu pesa tulizopanga kujenga zahanati Serikali ilielekeza tukajenge maabara na ndiyo maana tumeshindwa kujenga zahanati mpaka sasa hivi. Sasa hivi nimekuwa Mbunge, nimeona haya matatizo tuliyokuwa nayo kama Diwani niyalete kwenye Bunge ili Mheshimiwa Waziri aweze kuyatatua.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo Mheshimiwa Waziri ameongelea udhibiti wa ukatili wa kijinsia...

SPIKA: Suala moja tu la eneo, mmeshatenga eneo pia?

MHE. BONNAH M. KALUWA: Mheshimiwa Spika, eneo lipo lakini kila mwaka Manispaa ya Ilala inaweka kwenye programu kwamba itajenga, lakini hizo zahanati hazijengwi mpaka sasa hivi na ndiyo maana tunaomba Waziri akishirikiana na Waziri wa TAMISEMI waweze kututatulua hili tatizo na hela zinakwenda kwenye mambo niliyokwambia, mambo ya zimamoto na mambo mengine ya madeni.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri amesema atashirikiana na wadau mbalimbali ili kuweza kutatua tatizo la ukatili wa kijinsia. Naomba Waziri aweke mikakati kwa sababu suala la ukatili wa kijinsia limekuwa kubwa, akisema atashirikiana pengine inaweza isitoshe. Kuna wasichana ambao, sisi tulitembelea Gereza la Segerea, tumekuta wasichana wadogo ambao wana miaka 14, miaka 13 ambao walikuwa ni *ma-house girl* wa watu, wamewaweka ndani. Cha kushangaza au cha kusikitisha au cha kuchekesha wale watoto wamefungwa miaka miwili kwa kosa la kwamba amechana dera la bosu wake. Kwa hiyo hii tunaita ni ukatili wa kijinsia.

Mheshimiwa Spika, wengine wamepoteza shilingi 30,000, anasema alitumwa mboga, bosu wake kaamua kumpeleka polisi na hatimaye kumpeleka mahakamani, hatimaye yule mtoto mdogo na *innocent* anakwenda kufungwa. Sasa tusipolifanyia mkakati hili jambo la ukatili wa kijinsia. Hawa watoto wako *innocent*, wanakwenda kule gerezani, Gereza la Segerea wanakutana na watu wengine ambao ndiyo wahalifu wa kweli, kwa hiyo, wanapokaa ile miaka miwili wakitoka kule ndani wanakuwa wameshajifunza kuwa wahalifu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo tunaomba Mheshimiwa Waziri, watoto kama hawa kwanza napenda kuchukua nafasi hii kuwashukuru Chama cha Wanasheria Wanawake ambao hili jambo baada ya kuliona waliamua kulifuatilia. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri pamoja na kwamba umesema utashirikiana na wadau, lakini pia tunaomba uweke mikakati ambayo inaweza ikasaidia. Tunajua kabisa kwamba unapochukua mfanyakazi wa ndani, unapoamua kukaa naye, anakuwa ni *part* ya familia, kwa hiyo hawezi kutendewa mambo mabaya.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo napenda kulizungumzia ni Benki ya Wanawake. Naishukuru sana Serikali iliamua kuanzisha Benki ya Wanawake mwaka 2009, lakini cha kushangaza hii Benki ya Wanawake haisaidii wanawake walengwa, inasaidia wanawake ambao tayari wana pesa zao kwa sababu hawa wanawake walengwa wako ndani kwenye kata ambao wanafanya biashara ndogo ndogo, lakini hawawezi kufika huku na hawajui *process* za kufika katika hiyo Benki ya Wanawake. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tuna Bibi Maendeleo au Maafisa Maendeleo wako kwenye kata zetu. Wale Maafisa Maendeleo kazi zao ni kuangalia kata na kuhakikisha kwamba akinamama wanakuwa na maendeleo, lakini wale Maafisa Maendeleo hawafanyi hizo kazi. Kwa hiyo, kuna akinamama ambao wanahitaji wapate tu shilingi 50,000 ya mtaji ili aweze kupika vitumbua au kupika chapati hajui pa kuzipata. Kwa hiyo, nimwombe Mheshimiwa Waziri ili aweze kuliangalia hili jambo na kushirikiana na Mkurugenzi wa Benki ya Wanawake, waangalie watawafuata vipi akinamama ambao wako mitaani ili waweze kusaidika.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine la mwisho, naomba nimshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kumteua mwanamke aongoze hii Wizara. Tunaomba Mheshimiwa Waziri, akinamama wanaokwenda kujifungua hasa wa vijijini, mtu anaumwa uchungu, hivi mtu ukiwa unaumwa uchungu utabebaje mafuta ya taa au taa uende nayo ili uweze kujifungua? Tunaomba ushirikiane na Waziri wa Nishati ili hizi zahanati zipate umeme. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pia Mheshimiwa Waziri tunaomba hawa akinamama ambao wanaambiwa waende na *gloves*, waende sijui na pamba. Naomba ukisimama katika majumuisho yako utoe tamko hii iwe mwisho, mama anakwenda kujifungua aende bila kitu chochote na kila siku sisi tunasema akinamama jeshi kubwa, ushindi ni lazima, kwa hiyo, lazima tuwakumbuke akinamama wetu ambao tumewaacha. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba kuunga mkono hoja. (Makofi)

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Bonnah Kaluwa na pole sana na changamoto za Dar es Salaam. Naamini Diwani wa kata kama ya Vingunguti anaweza akajenga zahanati bila hata ya kutegemea Manispaa, kwa kushirikisha tu na watu wake na kufanyia kazi mazingira yake ya pale. Hata hivyo, naelewa nadhani Madiwani wa Mnyamani na huku Vingunguti na nini, ni hawa wa Kambi nyingine ambao hawachangishi watu. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Joseph Mbilinyi, atafuatiwa na Mheshimiwa Najma Giga.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Spika, ahsante. Madiwani na Wabunge wa upande huu wanachangisha watu, isipokuwa wanachangisha kwa hiari siyo kwa kulazimisha na mgambo, naomba hii niliweke *clear*. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Spika, nikushukuru kwa ku-*recognize* mawazo yangu kuhusiana na hili suala kwa sababu kuna watu wanachukulia kama tumewa-*pre-empty* au vitu kama hivyo lakini *no*. Tunachajaribu kufanya ni kuboresha kwa sababu hata kama Wizara ya Afya wana sera kwa maana ya mipango, huwezi kuwa na mipango halafu fedha anazo mtu mwingine. Unaweza ukampigia simu kwamba bwana njoo na hizo fedha tutekeleze ile mipango katikati akakabwa na zisifike kwa wewe mwenye mipango. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo tuna *confusion*. Nafikiri labda kwa sababu sisi ndiyo Bunge labda ifike mahali sasa turudi tujadili upya kwamba hii *system* ya afya yote irudishwe kwenye mwamvuli mmoja kwa maana kwamba yote iwe chini ya Waziri wa Afya kwa sababu *confusion* ni kubwa sana. Ukiangalia hata kwenye ajira za madaktari, wengine wanaajiriwa na TAMISEMI, wengine wanaajiriwa na Wizara ya Afya, wengine wanajiona kwamba ndiyo madaktari

wa kweli, wengine siyo madaktari wa kweli na hata linapokuja suala la kudai haki zao, wale walioajiriwa na Wizara ya Afya, Mheshimiwa Kigwangalla anajua, alikuwemo humo katika harakati za madaktari, wale walioajiriwa na Wizara ya Afya wakisema tusimame kidogo, tukaze uzi, Serikali isikilize madai yetu, wale wa TAMISEMI hawagomi. Kwa hiyo, tunaharibu hata umoja wa madaktari. Ili madaktari wawe pamoja inabidi wote wawe chini ya mwajiri mmoja, waongee lugha moja. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nikirudi Mbeya kuna suala la Hospitali ya Rufaa ya Mbeya, *mortuary*. Nimepokea malalamiko kutoka kwa wafanyakazi wa *mortuary* Hospitali ya Mbeya kwamba wanafanya kazi kwenye mazingira magumu sana. Kuna friji 15 lakini kwa zaidi ya miaka miwili sasa friji tisa hazifanyi kazi, zinazofanya kazi ni sita tu kiasi kwamba kama ikitokea ajali na miili mingi ikapelekwa inabidi wana *rotate* (wanaweka mwili baada ya muda ukipoa wanatoa, wanabadilisha mwingine) *that's too bad for big hospital* kama hospitali ya Rufaa ya Mbeya. Hata hivyo, pia hata wale wafanyakazi wanaofanya kazi mle katika mazingira magumu wana malalamiko sana kuhusiana na maslahi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, wananiambia wanatakiwa walipwe 150,000 kwenye *postmortem* kwa maana ya daktari mtaalam anaitwa *pathologist doctor*. Daktari mtaalam anachukua shilingi 100,000 wale wanachukua shilingi 50,000, lakini hata hiyo hela kuipata imekuwa kazi na wale wa hospitali ya Rufaa Mbeya kwa zaidi ya miezi tisa sasa hawapewi ile hela kwa namna mbalimbali, wanaambiwa sijui wamefoji PF3 (zile ripoti za polisi), inafikia mahali wanaambiwa ili kuthibitisha; ndugu wa marehemu wawepo pale waangalie. Sasa wenzetu labda wanaweza, lakini katika utamaduni wetu kukaa pale kuona ndugu yako anapasuliwa moyo, nini kinatolewa sidhani kama ni sahihi. Kwa hiyo, tuangalie utaratibu wa kuthibitisha malipo yao kwa sababu kazi wanayofanya ni muhimu na ngumu.

Mheshimiwa Spika, lakini pia hawa wafanyakazi wa *mortuary* ifike mahali nao wapewe kozi, kama madaktari wanapewa kozi, manesi wanapewa kozi, na wafanyakazi. Isifike mahali unakwenda kuchukua mlevi tu kwa sababu hana *sense*, ndiyo umpeleke *mortuary* akafanye kazi kwa kutumia ile hali. Matokeo yake ndiyo unasikia mwili wa Kilimanjaro umepelekwa Mbeya na mwili wa Mbeya umepelekwa Songea, kunakuwa na mchanganyiko kwa sababu wale watu sio *professionals* wa ile kazi. Kwa kweli katika nchi za watu, mtu anayefanya kazi katika mazingira haya hata hela yake inakuwa ni nzuri sana kwa sababu tu watu wanatambua umuhimu wa zile kazi wanazofanya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tukienda Hospitali ya Rufaa kuna hili jengo la maabara ya kisasa, linaitwa jengo la mionzi. Jengo hili nimelisemea toka naingia Bunge hili, hiki ni kipindi cha pili sasa. Toka nimeingia Bunge hili ikifikia Wizara ya

Afya, nikisimama nalisemea hili jengo. Nikauliza, hivi jengo hili limejengwa na Mzee wangu Mheshimiwa Mwakyusa akiwa Wizara ya Afya, mnataka mpaka tena atokee Waziri kutoka Mbeya ndiyo lile jengo limaliziwe? Hata hivyo, namshukuru Katibu Mkuu sasa hivi anatoka Mbeya labda anaweza akaweka mkazo kidogo kwa sababu haya mambo yapo, hatuwezi kuyakataa, haya mambo yapo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa naomba sasa, naona imetengwa shilingi bilioni tano, ninachoomba ni *guarantee* ya Waziri, Naibu Waziri na Katibu huko aliko mkimpelekea majibu yatakapokuja, naomba *guarantee* ya hii shilingi bilioni tano, ni fedha za ndani au za nje zile zilizokataliwa kwa sababu ya uchaguzi wa Zanzibar kuchakachuliwa. Naomba nipate *guarantee* kujua kwamba hizi fedha zinakuja ili lile jengo limalizike.

Mheshimiwa Spika, naambiwa bilioni tatu ni kukamilisha jengo, shilingi bilioni mbili kwa ajili ya vifaa (*CT Scan, MRI Scan*), jengo lile likamilike ili sasa ile hospitali iongezoke hadhi na itapunguza hata *influx* ya wagonjwa kutoka eneo lile kuja Muhimbili na mtapunguza ile hekaheka ya kufunga ofisi, iwe wodi kwa sababu *influx* ya wagonjwa ni wengi, wengine wanaweza wakaishia huko huko ndugu zangu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kuna suala la Bima ya Afya, Hospitali ya Rufaa Mbeya sasa hivi wanakusanya takriban shilingi 500,000,000 kwa mwezi kutoka shilingi milioni 70 sijui 80 huko nyuma. Shukurani kwa Mkurugenzi aliyepita na aliyepo sasa. Sasa nataka nijue katika hii shilingi milioni 500, ni ngapi inabaki kwa Hospitali ya Rufaa Mbeya kwa ajili ya kuboresha maslahi mbalimbali ya wafanyakazi ikiwemo *housing allowance* za madaktari kama stahiki yao inavyotaka, ikiwemo *on call allowance*, daktari amekaa, amekuja kwa Mbunge labda mnaongea masuala mengine tu kama mwananchi wetu wa CHADEMA, lakini anapigiwa simu saa nne usiku kwamba unatakiwa hospitali kuna *emergency*, akienda kule hakuna malipo yoyote. Sasa nataka kujua hii shilingi milioni 500, ni ngapi inabaki hospitali ya Rufaa Mbeya na hata pia iende kwenye *allowance* kule *mortuary* ile ya Mbeya kwa wale wafanyakazi ambao wako *frustrated* kwa kweli.

Mheshimiwa Spika, mmoja akaniambia, siku moja Waziri alienda pale akamwambia Waziri kwamba hivi ndivyo tunavyolaza wagonjwa kwenye mochwari na bahati mbaya upate ajali, ukifa, ukiletwa hapa ntakulaza chini na wewe ili uone uchungu kama utakuwa na *sense* zozote.

Sasa kama mfanyakazi anafikia kusema hivyo, hizo ni kauli za mtu aliyekata tamaa na sio vizuri kuwa na wafanyakazi ambao Serikali imewaajiri, waliokata tamaa. (Makofi/Vicheko)

Mheshimiwa Spika, mwisho niseme Waziri, Naibu Waziri, Katibu Mkuu tulieni, *you are vibrant young ones, sister you know energetic*, naomba sana tulieni, mshaurini Rais namna ya kutekeleza sekta ya afya iwe bora. Msihofu, msinde kwa mizuka, maana tukisema mnaenda kwa mizuka wengine wanabisha, lakini hivi vitu vipo. Kwa hiyo msihofu, tulieni.

Mheshimiwa Spika, nilisikitika sana mimi binafsi kumwona Katibu Mkuu wa Wizara ya Afya amebeba stuli, amebeba meza eti anahamisha wakati naamini kwamba huo muda anaofanya hivyo wangeweza kufanya vijana, wako vibarua pale Muhimbili, wangeweza kuhamisha stuli na droo wakati Waziri amekaa ofisini anapitia ripoti mbalimbali zikiwemo ripoti za *mortuary* ya Mbeya ambayo *fridge* tisa zimekufa, hazifanyi kazi. Angekuwa amekaa ofisini anafuatilia ripoti za nchi nzima badala ya kutumia muda huo muhimu wa mtu kama Katibu Mkuu msomi kubeba stuli.

Mheshimiwa Spika, ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Joseph Mbilinyi. Mheshimiwa Najma Giga atafuatiwa na Mheshimiwa Esther Bulaya na Mheshimiwa Bashe ajiandae.

MHE. NAJMA MURTAZA GIGA: Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwanza kabisa ni lazima nimshukuru Mwenyezi Mungu ambaye ananiwezesha kila jambo. Hata hivyo, pia sina budi kuushukuru Umoja wa Wazazi Tanzania kwa imani yao juu yangu kwa kunikubalia na kuniwezesha kuwa Mbunge ninayewawakilisha kupitia Viti Maalum. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vilevile sina budi kukushukuru wewe pamoja na Wabunge wote kwa imani yenu juu yangu ya kunikubalia kuwa miongoni mwa Wenyeviti wa Bunge hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, shukrani za pekee kabisa lazima nizipeleke kwenye uongozi mpya wa Awamu hii ya Tano unaoongozwa na Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli kwa kushirikiana na Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan. Kwa kweli dhamira yao njema imeshaanza kuonekana, kwa hiyo tuwaombe tu Mwenyezi Mungu azidi kuwaendeleza vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini pia sina budi kabisa kumshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Ummu pamoja na msaidizi wake, Naibu Mheshimiwa Kigwangalla kwa kazi nzuri waliyoanza nayo. Sina haja ya kuwalaumu kabisa, ni lazima niwapongeze. Changamoto ndiyo sehemu ya maisha na kazi yetu ni kuwashauri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kwa heshima kubwa kabisa, naomba niongelee kwenye suala zima la ukatili wa kijinsia ambalo Mheshimiwa amesainisha humu katika kiambatanisho namba 10.

Mheshimiwa Spika, wengi wamezungumza hapa kuhusiana na suala hilo kwa maoni tofauti, lakini naomba nielekeze moja kwa moja kwenye ushauri kwenye mambo sita tofauti ambayo amesainisha.

Suala la kwanza ni ukatili wa kingono. Hilo limezungumzwa, lakini nasema, pamoja na elimu ambayo itatolewa ambayo wamejipangia katika Wizara hii lakini ushirikiano wa karibu kabisa ni lazima kwa vitengo vya sheria. Mwanasheria Mkuu atanielewa nikisema zaidi kwamba ushahidi katika suala hili la hao wahalifu ni mgumu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, bila ushirikiano wa karibu na vitengo vya sheria na kuhakikisha kwamba tunapunguza masharti ya sheria za ushahidi ili tuwadhibiti hao wenye vitendo vinavyofanya mporomoko wa maadili katika nchi yetu na kusababisha idadi inayoripotiwa kwa mwaka 2015 kufika 6,722 ambapo naamini kabisa idadi hii ni ya wale walioripotiwa tu, lakini kuna wengine huku ambao hawakuripotiwa wapo wanaathirika na janga hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ukaribu baina ya Wizara pamoja na Wizara nyingine, ukajenga mnyororo madhubuti, tutaweza. Naamini kabisa mkituletea hapa Wabunge tujaribu kurekebisha hizi sheria za ushahidi wa jambo hili, basi hawa watakatwa na wataadhibitiwa na hivi vitendo vitapungua, vinginevyo tutaongeza vitendo hivi jamani. Kwa sababu hata Mwenyezi Mungu kwenye kitabu chake kitukufu cha Qurani amesema tusikaribie zinaa, hakusema tusifanye, amesema, tusikaribie kwa maana, tusipokaribia hatutofanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo ikiwa tutawadhibiti hawa kwa ushahidi mwepesi wakapatikana, wataacha na wao watakoma na Taifa letu litanusurika na janga la huu ukatili wa ngono kwa akinamama na watoto wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nakuja suala la pili, utupaji wa watoto na wizi wa watoto, vitu viwili sambamba. Kuna watu wanahitaji watoto hawana, wanaiba. Kuna watu wanapata watoto wanatupa na wanakufa. Kwa hiyo, nashauri kwa Wizara hii hebu tujaribu, kama Wizara itakuwa ni vigumu labda kifedha, basi hebu tutoe uhamasishaji kwa wananchi waweze kujitolea kujenga vituo vya kulelea yatima ili wale akinamama ambao wanaona watoto wale hawawahitaji, wawapeleke wakalelewe kule na wale wezi waache kuiba wakachukue kule. Kwa hiyo, huo ni ushauri ambao pengine Serikali inaweza ikashindwa lakini wadau wengine watakubali. Kwa hiyo, naomba sana hilo tulifanye. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika hilo hilo kuna suala la utoaji mimba. Hili naomba pia Wizara ilishughulikie, baadhi ya mimba zinazotolewa wanashirikiana na wakunga na manesi. Kwa hiyo, sasa hawa manesi wenye tabia hizi wadhibitiwe kwa sababu ni watu wachache wenye ujasiri wa kutoa mimba wenyewe, lazima wasaidiwe na wanaoelewa wanakuwa ni wakunga ama manesi. Kwa hiyo, sasa Wizara hii inabidi katika upande wake, katika sera zake na mambo yake, ihakikishe kwamba hao wanaofanya vitendo hivi wanadhibitiwa ipasavyo na kuadhibiwa ili kuondoa tatizo la utoaji mimba. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nikiondokana na hayo nakuja kwenye mauaji ya vikongwe. Ni kweli inawezekana hawa vikongwe wanatuhumiwa, inawezekana ni kweli lakini kwa nini tuchukue sheria mkononi? Kwa nini, hakuna Serikali za vijiji? Hakuna uongozi wa vijiji? Kwa nini tusiende tukatoa taarifa kule. Kwa hiyo Wizara hii naomba sana kwa kushirikiana na vitengo vya sheria, narudia tena tudhibiti jambo hili kwa kuhakikisha tunatoa elimu tosha ya kuelekeza wananchi wetu vijijini ili waende wakatoe taarifa wanapooni kwamba kuna wazee wanahatarisha jamii yetu, basi waende wakashughulikiwe kisheria kuliko kuchukua hatua au sheria mkononi ya kwenda kuwaua wazee wetu, inawezekana wengine si kweli. Kwa hiyo, naomba sana hilo nalo tulifuatilie kwa uzuri wake. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nikija suala la nne, mashambulio ya kudhuru na lugha za matusi. Hii zamani ilikuwa haipo kabisa jamani. Utamaduni wetu sasa unaporomoka, ni tatizo kubwa. Naomba sana niwashauri Wabunge wenzangu humu ndani, tuanze sisi na lugha nzuri. Sioni sababu ya kutoa lugha ya matusi wakati tunaambiwa maneno mazuri humtoa nyoka pangoni. Kwa hiyo, sasa wale wanaotusikia nje au wakihadithiwa nje kwamba Wabunge ndani wanazungumza lugha mbovu, tutakuwa hatuna mfano mzuri kwa wananchi wetu. Haya matendo yanazidi, idadi yake ni kubwa mno hapa tunaambiwa 14,561 mashambulio ya kudhuru pamoja na lugha za matusi. Kwa hiyo, naomba sana sisi Wabunge tuwe mfano ili *image* yetu iwe *reflected* nje, watu waweze kuwa na adabu nzuri. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, suala la tano ni utelekezaji wa familia. Naunga mkono kweli elimu ni ndogo, pengine vijana wetu wengi hawajui nini maana ya familia, lakini bado narudi tena pamoja na kutoa elimu kuna akinababa wengine wazima zaidi ya miaka 40, anatelekeza familia yake anakwenda kutafuta mwanamke mwingine. Hili ni baya sana.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nashauri kabisa hii Wizara inayohusiana na jinsia jamani Mheshimiwa Umyy, hawa akinababa wenye tabia hizi na wana uwezo wao wengine wanafanya kazi na wana uwezo tuwadhibiti, tukiwajua wakatwe baadhi ya mshahara wao ama vipato vyao viende kwenye familia zile. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pia sisi akinamama nao wake wa pili, nyumba za pili, tusiwe na roho mbovu, tusidhibiti kila kitu. Tuwaachie akinababa wawashughulikie na akinamama wenzetu wengine na familia zao. Hili ni jambo zuri sana, naomba jamani kwa heshima kubwa sana hili tulifikirie na tulizingatie, litaondosha kabisa tatizo hili jamani. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Najma, sijakusikia vizuri. *(Kicheko)*

MHE. NAJMA MURTAZA GIGA: Mheshimiwa Spika, nasema kwamba kuna tabia ya akinababa hawa ambao ni watu wazima zaidi ya miaka 40, wanaacha familia zao za kwanza, yaani nyumba ya kwanza wanatafuta nyumba nyingine, ile wanaitelekeza. Kwa hiyo, hili ni jambo baya. Hawa wadhibitiwe na kama wanafanya kazi wana uwezo basi kile kinachopatikana wagawiwe familia ya kwanza.

Pia na akinamama hawa wa nyumba za pili, tuwe na huruma kwa akinamama wenzetu wa nyumba za kwanza. Nafikiri hili limeeleweka vizuri na naamini kabisa utelekezaji huu utapungua, tukifanya hivyo. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, mwisho kabisa, namalizia kuhusu mimba za wanafunzi. Mimba za wanafunzi zinaweza kuleta madhara kwa wasichana wetu na kuwayumbisha kimaisha jamani! Hapa tunaambiwa idadi ya ripoti ni 412 lakini naamini ziko nyingine ambazo hazijaripotiwa. Kwa hiyo, hili suala nalo tulidhibiti vizuri kwa kushirikiana tena na vitengo vya sheria. Ikiwa ni mtu mzima amempa mimba mwanafunzi, basi huyu asiachiwe, adhabu iwe kali. Vilevile ikiwa ni mwanafunzi na mwanafunzi waadhibiwe wote wawili ikiwezekana, kwa sababu wengine wakome. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, yangu kwa kweli yalikuwa ni hayo. Nakushukuru sana kwa muda huu. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Najma....

MHE. NAJMA MURTAZA GIGA: Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja wala sina haja ya kupinga. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Naamimi makofi hayo hayatoshi jamani, wanaume mlioko hapa, eeh? *(Makofi/Kicheko)*

Ahsante sana, Mheshimiwa Hussein Bashe, atafuatiwa na Mheshimiwa Ester Bulaya. Mheshimiwa Bashe hayupo eh? Yupu, endelea Mheshimiwa.

MHE. HUSSEIN M. BASHE: Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwanza nishukuru kwa kupata fursa ya kuchangia. Nina mambo machache na ningeomba Bunge hili tumsaidie Waziri na Naibu wake na Katibu Mkuu ili mwaka kesho wakija watuambie wamepunguza vifo vya akinamama kwa kiwango gani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, takwimu zipo na ukitazama vifo vya akinamama vinachangiwa na nini? Moja ni *access to health services*, wao kutopata huduma nayo ni moja kati ya sababu kubwa inayowachangia kupatikana kwa vifo vya akinamama. Kwa takwimu tunapoteza akinamama 42 kwa siku kama nchi. Kwa hiyo, nilichokuwa nataka niombe ni nini?

Mheshimiwa Spika, nataka niombe Bunge hili tupitische, tuitake Wizara ya Fedha impatie Waziri wa Afya shilingi bilioni 7.5 mwaka huu ili akinamama wajawazito wote wakatiwe Bima ya Afya ya *National Health Insurance Fund*. Kutokana na takwimu za nchi yetu, kwa wastani akinamama wanaojifungua kwa mwaka ni *average* ya akinamama milioni moja na laki mbili, *maximum* milioni moja na laki tano. Wakipata Bima ya Afya ya *average* ya shilingi 50,400 ni sawasawa na shilingi bilioni 7.5. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Waziri wa Afya aidhinishiwe fedha hizo, Waziri wa Fedha akatafute fedha hizo popote ili akinamama hawa nchi nzima kwa sababu mama anakwenda kliniki, akienda kliniki anakuwa *registered*, anakatiwa bima ya afya, baada ya miezi tisa anakwenda kujifungua bila kwenda na *gloves*, wembe wala kitu chochote na tui-task bima ya afya kuweza kulifanya jambo hili. Hii itakuwa ni njia moja ya kutatua tatizo au kupunguza vifo vya akinamama kwa sababu kila mama mjamzito atakuwa amepata haki ya kuleta kiumbe duniani bila matatizo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nasema hivi kwa sababu sisi sote Wabunge tunafahamu ugumu wa maisha wa watu wetu, nataka nitolee mfano Nzega. Leo *theatre* iliyoko katika Hospitali ya Wilaya ya Nzega na nimshukuru Waziri na Katibu Mkuu, katika *theatre* tatu zilizojengwa na ADB katika Wilaya ya Nzega, *theatre* iliyoko katika Hospitali ya Wilaya ya Nzega imefunguliwa, bado *theatre* ya ndugu yangu Kigwangalla iliyoko katika Kata ya Lusu haijafunguliwa na *theatre* iliyoko Itogo kwa Mheshimiwa Selemani Zedi haijafunguliwa. Kumtoa mama Bukene kumleta Nzega ni kilometa zaidi ya 50 ili aweze kuja kupata huduma. Kwanza anaingia gharama ya usafiri, lakini bado akifika hospitalini anatakiwa aende na zile *accessories* ili aweze kupata hiyo huduma.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tukiwapatia bima akinamama nchi nzima, kwanza tutakuwa tumetekeleza ahadi na ilani ya chama chetu, tulisema akinamama wajawazito watapata huduma ya afya bure. Kwa hiyo, tuwakatie bima na ningeomba Waheshimiwa Wabunge tuungane pamoja kuitaka Serikali

impatie Mheshimiwa Ummy shilingi bilioni 7.5 ili mwaka huu akinamama wawazito wote nchi nzima, wakatiwe bima ya afya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, jambo la pili, sera ya afya inasimamiwa na Wizara ya Afya. Hili tatizo wewe umelisema katika lugha nzuri tu kwamba suala la afya ni TAMISEMI na nini; ni sahihi kabisa na ndugu yangu Sugu ameligusia, tutazame, *D by D* ambayo kama nchi tumei-adopt, kwenye Sekta ya Afya na ikija Wizara ya Elimu na nikipata fursa nitaongea, *is it practical?* Ningeomba Bunge hili kwa mwaka huu, tumtake Waziri wa afya, akabidhiwe hospitali zote zilizoko katika mikoa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nasema hivyo kwa sababu hii sekta ya afya katika nchi yetu inasimamiwa na Wizara ya Afya, *on the other hand* TAMISEMI, *on the other hand* Utumishi, Wizara tatu zinasimamia sekta moja, hatutopata *efficiency*. Kwa hiyo, ningeomba Bunge hili kwa mwaka huu wa fedha tumkabidhi Waziri wa Afya hospitali zote za Mikoa, siyo tu za Rufaa za Mikoa zote, kila Mkoa ukiwa na hospitali ya mkoa na kama mkoa hauna hospitali ya Mkoa, hospitali moja itambuliwe kuwa ni hospitali ya mkoa, akabidhiwe Waziri wa Afya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, hii itatusaidia mambo yafuatayo; itatusaidia suala la usimamizi wa sera, itatusaidia katika usimamizi wa sekta ya afya katika hospitali ile, itasimamia ugharamiaji na uendeshaji, TAMISEMI tumwachie jukumu la *ku-develop infrastructure* peke yake. Kwa sababu haina mantiki, anayesimamia sera, hata tukienda Nzega pale mimi na Mheshimiwa Kigwangalla, hana mamlaka ya kumsimamia Afisa yeyote katika Hospitali ya Wilaya. Mfano, siku nne zilizopita katika Hospitali ya Wilaya ya Nzega hakuna umeme, Daktari hayupo, wagonjwa wamejaa *OPD*. Kwa hiyo, inabidi mimi ama Kigwangalla amtafute Mkurugenzi, bwana watu wako hawapo kazini na hakuna umeme, lakini Waziri hana mamlaka na yule Daktari aliyeko pale na huyu ndiye anasimamia afya.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ningeomba kwa mwaka huu tuwakabidhi Wizara ya Afya Hospitali za Mikoa, bajeti ya mwaka kesho, Wizara ya Afya ije ichukue hospitali zote za Wilaya ziwe chini ya Wizara ya Afya, kwa sababu wao ndio wanasimamia sera na wao ndiyo tutawawajibisha juu ya ubovu wa afya katika nchi hii. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, niwaombe Waheshimiwa Wabunge wenzangu, kama Bunge tuchukue jukumu la kutoa *leadership* katika nchi hii juu ya suala la *D by D*. *D by D is not practical* kwenye sekta ya afya, *is not practical* kwenye sekta ya elimu. Leo hii nataka nitolee mfano watoto wa *form four* wakifeli tunasema Wizara ya Elimu ime-*perform* hovyoy, lakini hana mamlaka, hasimamii uendeshaji wala ugharamiaji, ndiyo hivyo hivyo kwenye Wizara ya Afya, Waziri wa Afya

anasimamia sera tu. Kwa hiyo anatengeneza sera pale, anaiangalia ofisini kwake, mimi ni mjumbe wa Kamati ya Huduma za Jamii, nataka niwaambie *for my little experience*, katika sekta *mismanaged* katika nchi hii ni sekta mbili, afya na elimu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, niseme kama Mbunge wa Chama cha Mapinduzi na nataka nikupe mfano, wazee wa miaka 60 watoto chini ya umri wa miaka mitano, magonjwa sugu yasiyotibika, kwa maana ya kisukari, *pressure* na UKIMWI na mengine mama wajawazito hawa wote kiseru wanatakiwa wapate huduma bora na huduma bure. Ukienda leo kufanya tathimini katika hospitali zetu hawa wana-*constitute 70%* ya wagonjwa wanaokwenda hospitali, lakini *central government* hai-*subsidize* fedha kwenye hospitali hizo. Kwa sababu tumesema kiseru wapate huduma bure, lakini watakwenda pale, matokeo yake ataandikishiwa cheti, atafika pale, hatopata huduma, ataambiwa nenda dukani kaleta *gloves*. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ningepomba ili mwaka kesho tuingie kwenye rekodi ya nchi hii, Wabunge wa Chama cha Mapinduzi na Wabunge wa Kambi ya Upinzani, tuungane kumsaidia mwaka huu Mheshimiwa Ummy na Mheshimiwa Kigwangalla, wawaondolee matatizo mama mjamzito katika nchi hii kwa kumpatia bima ya afya. *It is doable*, naamini Serikali inaweza na ni ahadi yetu kama Chama cha Mapinduzi, tuliwapa Watanzania kwamba mama mjamzito atapata huduma bure na bora. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja na mwisho namwomba Waziri pale Nzega, sisi tumejenga *OPD* mpya, Mheshimiwa Kigwangalla anajua tumeishia njiani, kwa sababu imekuja amri ya maabara na madawati hatuna fedha...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa Mzungumzaji)

SPIKA: Ahsante sana.

MHE. HUSSEIN M. BASHE: Tunaomba mtusaidie, ahsanteni.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Hussein Bashe. Kwa kweli hoja ya kuiangalia *D by D* sisi kama Bunge ni muhimu sana, ili tuweze kuishauri Serikali ipasavyo hasa kwenye afya na elimu kuna umuhimu huo mkubwa sana. (Makofi)

Mheshimiwa Easter Bulaya!

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia sekta hii muhimu sana. Kwanza kabisa kwa moyo wa dharti

nichukue fursa hii kumpongeza Waziri, dada yangu Ummy Mwalimu kwa uteuzi wako. Tunaamini mwanamke akipewa nafasi hasa katika sekta ya afya ambayo ina changamoto kubwa sana zinazowagusa wanawake, sisi tunakuomba ili uingie katika historia ya kuondoa matatizo ya wanawake. Pia nichukue fursa hiyo kumpongeza kijana mwenzangu kwa uteuzi Dkt. Kigwangalla, naamini usipofuata siasa, ukifanya kazi kwa *profession* yako ya Udaktari utasaidia sana kuboresha sekta ya afya katika Taifa letu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tatu, niwapongeze Chama cha Demokrasia na Maendeleo, Mkoa wa Dar es Salaam kwa kushiriki zoezi la kutoa damu kwenye Hospitali ya Taifa Muhimbili, kuwasaidia watoto waliokuwa wamekosa damu wakati wa kufanyiwa upasuaji wa moyo ili waweze kufanya hivyo. Tunaamini bila kujali itikadi zetu, tukifanya hivyo tutasaidia sana kuchangia kwenye benki ya damu.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri ningependa unipe ufafanuzi kwa nini fedha za *methadone* zinapitia MDH (*Management and Development for Health*)? Nauliza hivyo kwa sababu mwanzo zilikuwa zikienda Tume na ilikuwa rahisi sana kufika katika hivi vitengo ambavyo wanatoa hizi dawa kwa ajili ya kuwasaidia wale walioathirika na dawa za kulevya. Sasa hivi imeenda MDH na nafikiri ni mlolongo mkubwa sana kuliko ilivyokuwa mwanzo.

Mheshimiwa Spika, pia hivi sasa hawa watu wa *drugs* wana mkakati maalum ambao nchini Italia watu wanaouza dawa za kulevya waliutumia. Baada ya kuona kwenye mianya mbalimbali wameanza kuziba na nichukue fursa hii kuwapongeza Kitengo cha Usalama wa Taifa wanaoshughulikia dawa za kulevya.

Mheshimiwa Spika, baada ya kuziba hiyo mianya, sasa hivi wana mkakati wa kwenda kuuza dawa za kulevya katika hivi vitengo vya kutoa dawa za kuwarudisha wale vijana. Sasa tunataka kujua kama mnajua mna mkakati gani wa kudhibiti ili hii *methadone* iwasaidie vijana siyo wanatoka kunywa dawa wanarudi katika chemba za kuwarudisha tena katika kutumia dawa za kulevya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pili, kitengo cha magonjwa ya watu wenye matatizo ya akili pale Muhimbili, hakuna wodi ya watoto wa matatizo ya akili, wanakwenda kuchanganywa kwa wagonjwa wengine, moja wanaweza wakaumiza wenzao au wao wakaumizwa, kwa hiyo, ni changamoto kubwa sana hakuna wodi ya watoto.

Mheshimiwa Spika, kingine hata katika hiyo wodi ya watu wazima tunajua watu wenye matatizo ya akili, ambao wanakwenda hawajawahi kutumia dawa, wako *active* zaidi kuliko wale ambao wameshaanza kutumia dawa.

Serikali ina mkakati gani wa kuongeza wodi na kuwagawa, wale walioanza kutumia dawa, wanaoanza kupona wanakuwa kwenye wodi zingine na hawa ambao bado hawajaanza kutumia dawa wawe kwenye wodi zao ili tuepushe madhara ya kuumizana. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lakini ukipitia taarifa ya CAG, Mamlaka ya Chakula na Dawa (TFDA), mwaka jana kuna mzigo wa shilingi bilioni 4.6 umeingia bila kukaguliwa, hapo ndiyo zinaingia *cerelac fake*, zinaingia *S26 fake*, maziwa ya kopo, zinaingia *sorry pads fake*, zinaingia *pampers fake*, zinaingia *jusi fake* na kadhalika. Mwisho wa siku tunawaona kwenye TV wanakwenda kusema tumekagua vitu *fake* vilivyoingia, je, ni jitihada gani ambazo zimefanywa kudhibiti kwanza visiingie kabla ya kusubiri vinafika dukani na kuleta madhara kwa watoto na kuleta madhara kwa Watanzania wote. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine nililotaka kulizungumzia hapa kuhusiana na hospitali yetu ya *Ocean Road*, nakumbuka mwaka jana nilileta hoja binafsi na Mheshimiwa Waziri aliyekuwa Naibu Waziri Dkt. Kebwe alijibu yafuatayo; “tayari Serikali imetenga fedha kwa ajili ya kununua mashine.”

Mheshimiwa Spika, leo napongeza taarifa ya Kamati imeeleza ni uzembe umefanywa na Serikali, ile mashine haijaja, mbali na kutambua jitihada ya kujenga maeneo ambayo zitakaa zile mashine. Mheshimiwa Waziri mashine zilizokuwepo, zile mbili ni mbovu, zinafanya kazi kupita uwezo wake. Kwa siku zinahudumia wagonjwa zaidi ya 300 na tunajua ugonjwa wa saratani ya shingo ya uzazi unavyomsumbua mwanamke na tunajua matibabu ya kansa yalivyo ya gharama. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lakini *Ocean Road* waliomba Bohari ya Dawa, dawa tofauti tofauti 53 wamepata 17 tu, sawa na asilimia 35. Tunaomba kuwe na mkakati maalum wa kuhakikisha fedha zinazokwenda *Ocean Road* ziwe *ring fenced* ziende zote, pamoja na dawa zinapotengewa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine tuwe na mkakati sasa wa kutanua wigo wa matibabu katika kanda zetu ili ile *Ocean Road* isielemewe. Hata katika takwimu ukiangalia wengi wanaopata hayo magonjwa ni watu maskini wanaotoka kwetu kule Manyamanyama na maeneo mengine.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo nataka kuchangia, nimelizungumzia sana nikiwa Mbunge wa Viti Maalum kuhusiana na kupandishwa hadhi Kituo cha Afya cha Manyamanyama kuwa Hospitali ya Wilaya. Hili ni jambo la muda mrefu, tunajua kuna changamoto ya kukosa chumba cha kuhifadhi maiti, lakini kama unavyojua Halmashauri yetu bado changa, tunaomba Wizara mtusaidie na uingie katika kumbukumbu. Hili ombi tangu enzi za Mama Anna Abdallah na wengine, naamini kwako wewe ni

jambo dogo halitakushinda. Tunaomba utusaidie wananchi wa Jimbo la Bunda Mjini, akinamama wasihangaika sana iwe Hospitali ya Wilaya kwa sababu inahudumia hata Wilaya ya jirani pamoja na mikoa mingine.

Mheshimiwa Spika, lakini jambo lingine natambua umuhimu wa Mfuko wa Afya, ni kuboresha sekta ya afya na kuboresha vituo vya afya na natambua kuna ufadhili wa *DANIDA* pamoja na fedha za Serikali, kuna Halmashauri 23 hazifanyi vizuri, natambua zingine zilizokaguliwa kati ya 160, 138 zinafanya vizuri. Hizi 23 kutofanya vizuri na kufuata masharti zimesababisha hasara ya bilioni moja na milioni mia moja tisini na tisa.

Mheshimiwa Spika, hizi fedha zingeweza kujenga vituo vya afya vingine, hizi fedha zingeboresha katika sekta ya afya hasa kule vijijini ambako tunatoka sisi. Mfano Halmashauri moja tu, kwenye taarifa yake imesema imetumia milioni 55 kwenda kununua dawa na vifaa tiba, lakini katika ripoti ya CAG alivyofanya ukaguzi, wametumia milioni 31, milioni 20 ni wizi mtupu. Sasa tunaomba kuwe na ukaguzi wa mara kwa mara na uangalizi kuhakikisha hizi fedha zinatumiwa vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vilevile tunajua kuna upungufu katika Mfuko wa Afya wa wafanyakazi 32,000 katika Halmashauri zetu na hawa wafanyakazi ni pamoja na wataalam, kule Mheshimiwa Kigwangalla ambako hakuna hata mlango wa kwenda kumfungia mfanyakazi wala mfanyakazi wa kumfungia, kule ndiko tunatakiwa tupeleke wataalam, tuepushe vifo vya akinamama wajawazito, tuepushe matatizo ambayo yanawakumba wananchi wetu wa vijijini. Huu Mfuko ni mzuri, nia njema lakini lazima tufuatilie mara kwa mara, fedha zinazotengwa zitumike kwa malengo husika, ili tuweze kutatua changamoto za afya katika Halmashauri zetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, nakushukuru sana na nipongeze hotuba ya Kambi ya Upinzani na pia nikupongeze kwa kusoma vizuri hotuba yako, lakini changamoto kubwa dada yangu uliyonayo, hicho ulichokisoma upate fedha na ziende katika utekelezaji. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Rashid Chuachua atafuatiwa na Mheshimiwa Faida Bakar.

MHE. RASHID M. CHUACHUA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kupata fursa hii ya kuchangia kwenye Wizara hii adhimu kwa mustakabali wa afya za Watanzania. Nitumie pia fursa hii kumpongeza Waziri na timu yake kwa hotuba nzuri waliyoitoa, inayoonesha mwelekeo wa suala zima la utekelezaji wa sera ya afya katika awamu hii.

Mheshimiwa Spika, ninapoiangalia Wizara ya Afya, nashindwa kabisa kutenganisha majukumu yake na TAMISEMI na kwa maana hiyo basi kama majukumu hayo tunaweza tukayatenganisha katika *actual practice*, acha tuseme katika kiwango hiki cha kuchangia, ili tuweze kueleza matatizo na changamoto zilizopo katika Wizara ya Afya, halafu hao wenyewe kwa sababu Serikali ipo, watagawana, watajua hiki ni cha TAMISEMI na hiki ni cha Wizara ya Afya.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema maneno haya, niseme tu kwamba kama ningekuwa napata fursa ya kuangalia changamoto za Wizara zote, basi Wizara ya Afya ningesema namba moja, inawezekana katika Majimbo mengine ni tofauti, lakini katika Jimbo langu Wizara ya Afya ni Wizara ambayo ina changamoto kubwa sana kuliko Wizara nyingine zote.

Mheshimiwa Spika, jambo hili kwanza linatupeleka katika kuhakikisha kwamba, fedha wanazoomba zinapatikana na zinafika kwa wakati. Pili, ni jambo ambalo nadhani linatakiwa liwekewe msisitizo maalum na Serikali ili kila mwaka tusiendeleo kuimba changamoto za Watanzania katika eneo hili la afya.

Mheshimiwa Spika, niseme tu kwa kuakisi moja kwa moja Jimbo la Masasi ambalo kimsingi Jimbo hili kabla halijagawanywa na hata kabla ya Wilaya haijagawanywa tulikuwa tuna Hospitali moja tu ya Wilaya inaitwa Hospitali ya Mkomaindo. Tumegawanya Wilaya na sasa tuna Wilaya ya Nanyumbu, Hospitali kubwa ni ile ile. Tumegawanya Majimbo, lakini bado tunategemea hospitali moja. Hospitali ambayo inahudumia watu wa Wilaya takribani mbili, pamoja na watu wanaotoka nje ya nchi ya Tanzania kwa upande wa Msumbiji. Ni hospitali iliyoelemewa sana.

Mheshimiwa Spika, mpaka sasa tunapozungumza, hospitali hii ina changamoto kubwa ya dawa, hospitali hii ina changamoto kubwa ya vifaa tiba na hospitali hii ina changamoto kubwa ya majengo. Labda tu nitoe mfano, tunayo wodi ya wazazi ambayo kwa mwaka hospitali hii inapokea takriban wazazi 4,200, ina vitanda 10 tu. Hii ni changamoto kubwa sana.

Mheshimiwa Spika, nina imani kwamba, mwanamke ndiye kiumbe anayekwenda hospitali mara nyingi zaidi kuliko mtu yeyote. Kama hatutaangalia kwa jicho la kipekee huduma zinazowagusa wanawake, hatuwezi kusema tumepiga hatua katika sekta ya afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naiomba Serikali liwe suala hili linahusu TAMISEMI au liwe linahusu Wizara ya Afya, waje na majibu, ni lini upanuzi wa wodi ya akinamama katika Hospitali ya Mkomaindo utafanyika ili kusudi akinamama hawa wasilale chini au wasilale wawili wawili? Mheshimiwa Ummy amefika

Hospitali ya Mkomaindo ameiona. Mheshimiwa Jafo pia amefika, ameiona na changamoto zake. Tunaomba tupate majibu ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kwamba huduma zinasogea karibu na wananchi, tunaiomba Serikali izipandishe hadhi baadhi ya zahanati zinazozunguka Jimbo la Masasi ili kusudi kuisaidia Hospitali ya Mkomaindo. Naomba ipandishwe hadhi zahanati ya Mwengemtapika, zahanati ya Mombaka na zahanati nyingine ya Chisegwe, tuwe na vituo vya afya. Wenyewe mtagawana majukumu mjue ni nani ambaye anahusika na kupandisha zahanati hadhi na nani anahusika na kuwepo kwa zahanati hizo. Naiomba Serikali iangalie eneo hili.

Mheshimiwa Spika, tunapozungumza hapa, Jimbo la Masasi lina takribani ya mitaa na vijiji 60 na zaidi, lakini tunazo zahanati tano tu. Tuna uhaba mkubwa sana wa watumishi wa afya, tunapungukiwa na watumishi 400 na kibaya zaidi kama wiki mbili zilizopita watumishi 19 tena wamesimamishwa kazi kwa kosa la kughushi vyeti na kwa maana hiyo, hatuna kabisa watumishi. Naomba Serikali ilianganalie hili na ilifanye kama jambo la dharura, hali sio nzuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pamoja na haya yote niliyoyaeleza, lakini tuna magari mawili tu kwa ajili ya kusafirisha wagonjwa. Haiwezekani, mambo hayawezi kwenda. Tunaiomba Serikali na hili nalo ilianganalie.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2014 kuna ubadhirifu wa fedha ulifanyika na baadhi ya watumishi wa Hospitali ya Mkomaindo, fedha za dawa. Naiomba nayo Serikali itoe majibu, hatua gani mpaka sasa zimeshachukuliwa? Shilingi milioni 29 hazijulikani zilitumika vipi. Naomba Serikali itoe majibu hatua ambazo imezichukua ili wale wanyonge waendeleo kupata matibabu.

Mheshimiwa Spika, tunapozungumzia suala la utekelezaji wa huduma za afya bure kwa wazee, nalo jambo hili ni zito na gumu sana katika Jimbo langu. Hapa ninapozungumza toka mwezi wa Kwanza hakuna hata shilingi iliyopelekwa kwa ajili ya kuwahudumia wazee katika Jimbo la Masasi. Wazee hawa wanapata shida, wanawaona madaktari kwa shida na wakiwaona hawapati dawa. Kwa hiyo, tunakosa kuona umuhimu wa kuwepo hilo Dirisha la Wazee. Naomba pia Serikali ilianganalie hili kama ni suala la Serikali Kuu au kama ni suala la Serikali za Mitaa, lakini sisi shida yetu watu wa Masasi, wazee wapate huduma zao.

Mheshimiwa Spika, yapo mambo mengi katika Wizara hii hatuwezi kuyamaliza yote, lakini kimsingi na kwa namna ya kipekee tuone namna ambavyo Serikali inatoa msisitizo maalum katika kuboresha vyuo vyetu vya maendeleo. Tunavyo vyuo takribani 55 ni vyuo vichache nchi nzima, tunahitaji

vyuo hivi viongezwe, lakini kikubwa zaidi vyuo hivi havina wataalam na havina vifaa vya kutosha.

Mheshimiwa Spika, nadhani umefika wakati sasa pamoja na pendekezo la vyuo hivi kwenda Wizara ya Elimu, lakini lazima utoke msisitizo maalum kuhakikisha kwamba vyuo hivi ndivyo ambavyo tutakuja kuvitegemea kwa ajili ya kutengeneza vijana watakaolingia kwenye soko la ajira tunapokwenda kwenye uchumi wa viwanda. Vyuo vilivyopo chini ya mamlaka ya VETA havitoshi na kwa maana hiyo, vyuo hivi vina nafasi kubwa sana. Naomba Serikali itazame vyuo hivi, kikiwemo chuo kilichopo katika Jimbo langu cha Masasi FDC. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema yako mambo mengi, nimeongea kwa kifupi. Naunga mkono hoja, lakini naiomba sana Serikali ije na majibu ya maswali niliyoyauliza. Ahsante sana. (Makofi)

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Rashid Chuachua. Mheshimiwa Faida Mohamed Bakar atafuatiwa na Mheshimiwa Ruth Mollel.

MHE. FAIDA MOHAMED BAKAR: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Nami nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha kuwa na pumzi.

Mheshimiwa Spika, naomba kuchangia Hotuba ya Bajeti ya Wizara ya Afya na Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, kama ifuatavyo:-

Kwanza napenda kukishukuru Chama changu cha Mapinduzi kwa kuniadini kurejesha jina langu kuwa mgombea wa Ujumbe wa Halmashauri Kuu ya Taifa na kwamba nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge wenzangu wa Chama cha Mapinduzi kwa kura zenu za kishindo. Nawashukuru sana na sitawaangusha, tutafanya kazi kwa pamoja kukiendeleza Chama chetu cha Mapinduzi.

Mheshimiwa Spika, nampongeza sana Mheshimiwa Waziri, mdogo wangu Mheshimiwa Umy, kwa kazi kubwa anayoifanya kwa ushirikiano mkubwa na Naibu wake, Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla, kwa kazi kubwa wanayoifanya. Kwa kweli hakika wanawake tunaweza, hasa tukisaidiana na wanaume. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba kuchangia hoja hii kwa kuongelea Zahanati yetu ya Bunge kwanza kwa sababu, wahenga walisema sadaka huanzia nyumbani. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba kukushukuru sana kwa jitihada za Bunge hili kutupatia Wabunge zahanati mpya ya kisasa yenye viyoyozzi na kila kitu mle

ndani. Zamani zahanati ilikuwa ni ndogo, chumba kimoja, tulikuwa tunawekewa yale mapazia, mtu akisema upande huu, upande huu ugonjwa wa mwenzake anaujua, lakini mkaona kwamba Wabunge ni watu pia wa kuhifadhiwa. Kwa hiyo, mkatupatia zahanati iliyopo pale mbele kwenye geti kubwa pale kwa mbele, nafikiri wengi labda watakuwa hawaijui, lakini naomba kushukuru Bunge kwamba zahanati hii ni nzuri sana sasa hivi. Sisi Wabunge tunasitirika vizuri sana. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba kuwashukuru hawa Madaktari. Naomba kuwataja kwa sababu jamani hawa Madaktari wanatusaidia sana, Dkt. Chaula wa kwanza huyu, Bingwa wa Magonjwa ya Ndani (*Physician*). Dkt. Temba, Daktari Bingwa wa Magonjwa ya Dharura, Dkt. Kiboko, Dkt. Solomon, *Sister Sanya, Sister Disifa, Sister Solo, Sister Habiba* huyu wa Maabara, *Sister Jacqueline* huyu Mfamasia. Jamani tunaomba kumshukuru Mwenyezi Mungu na kulishukuru Bunge kwa kitendo kile pale kuwekewa sisi Wabunge. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ila tunaomba sana yawepo maboresho mbalimbali, naomba kwamba, ikubalike iwe ya saa 24 isiwe ya saa 12. Kwa nini nikaomba hivyo, naomba hata sisi Wabunge tutakapopata matatizo tuweze kulazwa pale yaani tupatiwe vitanda pale, tutakuwa tumesitirika zaidi na vilevile tutakuwa na usiri mkubwa. Vilevile kuwe na maboresho ya haraka ya vifaa tiba, nafikiri vifaa tiba vipo, lakini viongezwe na madaktari pia, waongezwe kama itakuwa ni ya saa 24. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, huduma ya afya. Tunaishukuru Serikali yetu ya Chama cha Mapinduzi kutujengea Hospitali kubwa ya Benjamin William Mkapa iliyopo hapa Dodoma. Hospitali hii inatibu magonjwa mbalimbali yakiwemo magonjwa ya figo. Pia naomba kuishukuru Serikali kwa kuweka kile Kitengo cha Matatizo ya Moyo kule Muhimbili. Sasa ninachokiomba ni kwamba, matatizo haya ya figo yawe *especially* yanatibiwa hapa Dodoma kwa sababu, Dodoma pia ni Makao Makuu, yawe yanatibiwa hapa na kule Muhimbili ibakie tu matatizo ya moyo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, mauaji ya wazee, wenzangu waliongea; kila siku nikisimama hapa naongea mauaji ya wazee, vikongwe. Wazee wetu ni vikongwe na wengine wale wenye matatizo ya ngozi (*albino*), wanauliwa sana katika nchi yetu hii, ingawa Serikali imefanya jitihada kubwa kuondoa tatizo hili, lakini inatokea kwa siku na siku huwa wazee wanauliwa. Mheshimiwa mmoja alizungumza hapa, ingawa wengine labda watakuwa na matatizo, lakini zisichukuliwe sheria mikononi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, na mimi naungana na yeye, wazee wetu hawa ni wazee na sisi pia tutakuwa wazee. Inaniuma sana kuona wazee wanauliwa; kwa nini wazee wanauliwa? Wanauliwa kwa kuhusishwa tu na mambo ya

kishirikina kwa sababu ana macho mekundu. Mheshimiwa Waziri hili, wewe ni mwanamke mwenzangu, uwe mbele na imara sana katika kuliimarisha hili na kuwachukulia hatua kubwa sana wauaji wa wazee wetu.

Mheshimiwa Spika, wazee ni wazee wetu, wametuzaa, wametuweka matumboni mwao miezi tisa mpaka kumi mpaka wametuzaa. Kama mzazi anataka kukuua, angekuua alipokuzaa pale kitandani, asingekuja kukuua wewe umeshakuwa mtu mzima. Jamani tuwahifadhi wazee. Wazee ni dua kubwa, tuwapende wazee. Mheshimiwa Waziri naomba hili alichukue sana na kulifuatilia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vituo vya kulelea wazee. Tanzania tunaishukuru Serikali kwamba vituo vipo vingi vya kulelea wazee, lakini jamani aaa, hapana! Vituo vya kulelea wazee vingi vyao vibovu, vifaa hawana, vyakula hawana, hawana nguo, hali zao ni duni sana, utawahurumia! Vituo vipo, lakini tunaomba ipangwe bajeti maalum ya vituo vya kulelea wazee wetu jamani. Wazee ndiyo kila kitu katika maisha yetu, bila wazee sisi tusingefika hapa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ukatili wa watu wenye ulemavu. Ukatili wa watu wenye ulemavu ndiyo sana, unajua ukatili siyo lazima mtu kumuua au kumpiga, lakini hata kama mtu mwenye ulemavu ana elimu yake nzuri, ni msomi mzuri, lakini akibisha hodi kwenye Ofisi, anadharaulika eti kwa sababu hana miguu, hana mikono, hana macho yaani inasikitisha sana.

Mheshimiwa Spika, watu wenye ulemavu ni watu wa kuwahifadhi sana kwa sababu na wewe hujijui. Leo wewe uko mzima una midomo, una miguu, una mikono, lakini kesho utakuwa na wewe mlemavu. Tusipende sana kuwadharau watu wenye ulemavu kwa sababu Mwenyezi Mungu atuepushie, lakini na sisi ni walemavu watarajiwa. Napenda sana kuwaomba wananchi wa Tanzania tusiwadharau watu wenye ulemavu kwa sababu watu wenye ulemavu na wao ni binadamu kama sisi, ni wenzetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, la mwisho, naomba kuzungumzia kuhusiana na Benki ya Wanawake. Toka niingie Bunge hili, toka ianzishwe Benki ya Wanawake natetea Benki ya Wanawake Zanzibar mpaka leo. Kila siku jibu ninalolipata process zinaendelea, mchakato unaendelea. Mheshimiwa Kigwangalla karibuni tu alinijibu na nikamsifia sana bajeti iliyopita Mheshimiwa Samia ambaye alitoa ofisi yake pale Bwawani. Naomba tu kuulizia, hii Ofisi imefikia hatua gani au ni kitu gani kinachokwaza mpaka Benki ya Wanawake isianzishwe kule Zanzibar? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Zanzibar pia, kuna wanawake, kuna wazee kuna vijana. Pia nao kuna wafanyabiashara wadogo wadogo na wakubwa wanahitaji huduma hizi za Benki yao ya Wanawake.

Naomba sana Mheshimiwa, sana sana, leo nafikiri nitakuja kushika shilingi hapa, lakini mpaka nijibiwe hii Benki ya Wanawake isiwe tu ni mdomo mdomo. Kila siku mdomo mdomo tu hapa. Naomba sana Benki ya Wanawake leo nijibiwe inaanza lini kule Zanzibar? (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa heshima na taadhima naomba kuunga mkono hoja. Ahsante sana. (Makofi)

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Faida Bakar na hasa kwa kilio cha mauaji ya wazee. Jana tu peke yake kule Sengerema wameuawa familia moja watu saba. Mambo ya ajabu kweli katika nchi yetu.

Mheshimiwa Ruth Molle!

MHE. RUTH H. MOLLEL: Mheshimiwa Spika, ahsante. Nimshukuru Mungu kwanza kwa kuweza kusimama hapa na nikushukuru wewe kwa kunipa nafasi hii ya kuweza kuchangia kwenye hoja hii iliyopo hapa mezani.

Mheshimiwa Spika, naungana na Wabunge wote ambao wameshazungumza kuhusu afya, kwamba afya kwa kweli, ni msingi mkubwa sana wa uchumi. Taifa lenye afya ndiyo linaweza kujenga uchumi wa nchi hii. Kwa hiyo, nasema Mawaziri mna kazi kubwa sana ya kuona kwamba, Taifa hili linakuwa na afya njema.

Mheshimiwa Spika, ningependa kuzungumzia suala la mfumo wa afya. Mfumo wa afya umekaa vizuri kwa sababu tunaanza zahanati, tunakuja kituo cha afya, tunakuja mkoa na kadhalika. Mfumo umekaa vizuri sana kama tutautumia kwa ajili ya kuboresha afya ya wananchi.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, niseme kwamba, tukiangalia katika Hospitali ya Muhimbili kwa mfano, imejaa wagonjwa sana na huu mrundikano wa wagonjwa unatokana na kwamba hizi *peripheral hospitals* hazijawa na vifaa vya kutosha ambapo wagonjwa watatibiwa kule, kupunguza huu msongamano ulioko Muhimbili. Huu msongamano hautakwisha mpaka hizi *peripheral hospitals* Mwananyamala, Temeke, najua zimepanuliwa, lakini bado hazikidhi kuweza kupunguza msongamano ambao uko pale Muhimbili. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nashauri kwamba, Hospitali hizi za *peripheral health centres*, kuna hizi Hospitali za Rufaa ambazo zimeteuliwa za Mikoa zingepewa vifaa tiba vya kisasa kama CT Scan kusudi ianze kuchuja wagonjwa tangu pale mwanzo halafu Muhimbili waje wale ambao kwa kweli wanahitaji *specialized treatment*.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunapendekeza tuwe na *CT Scan* katika hizi *referral hospitals*, tuwe na *CT Scans* pia katika Hospitali za Mbeya najua pengine ipo, Bugando na KCMC kusudi hii *influx* kubwa inayokuja Muhimbili ipungue. Hata *influx* pia katika hizi Hospitali nyingine za Bugando, KCMC na Mbeya bado nao wanakuwa na wagonjwa wengi, lakini kama hizi *referral hospitals* za mkoa tulizoziteuwa zikifanya kazi, basi tutapunguza msongamano. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pia nina mawazo kwamba hizi hospitali nyingine za *Super Specialisation* za Bugando, KCMC, Mbeya na Muhimbili na zenyewe zipewe vifaa tiba vya kisasa. Kwa mfano, tukiwa na vifaa tiba vya kisasa kabisa huu utaratibu wa kupeleka wagonjwa wengi nje utapungua.

Kwanza wagonjwa wengi watatibiwa hapa nchini na kwa yale maeneo ambayo hatuna uwezo nayo, kama kuna eneo ambalo hatuna *specialization*, tunaweza kuleta madaktari kutoka nje wakaja hapa kwa bei nafuu, wakatibu wagongwa wengi.

Mheshimiwa Spika, baada ya kutibu wagonjwa wengi vile vile tunajenga uwezo wa wataalam wetu ndani ya nchi, kama tunavyofanya katika Kitengo cha Moyo, hii *system* ingeendelea pia kwenye maeneo ya magonjwa mengine ambayo tunapeleka wagonjwa nje.

Kwa hiyo, ni maoni yangu na maoni ya Kambi ya Upinzani kwamba, tuzi-*strengthen* tupunguze wagonjwa kupeleka nje na wagonjwa wengi zaidi waweze kutibiwa ndani ya nchi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nimesoma hotuba ya Mheshimiwa Waziri na kuna eneo ambalo hajaligusia sana, amezungumzia kuhusu watoto na changamoto za watoto, lakini kuna hawa watoto ambao wako katika mazingira magumu, ukipita mitaani Dar es Salaam utakuta watoto wengi wanaombaomba, wanatumiwa kuomba.

Mheshimiwa Spika, sasa ningependa Waziri atakapokuja kuhitimisha hoja aweze ku-*share* na sisi kuona ni hatua gani Wizara itachukua? Najua itahusisha labda na Wizara ya Elimu kwa sababu watoto wale wana haki ya kupata elimu, ni kwa jinsi gani mkakati utakaoletwa ili kuona jinsi gani hawa watoto wanasaidiwa kuondoka katika haya mazingira ambayo yanasababisha kukosa haki yao ya elimu na haki ya kutokunyanyaswa? (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kuna eneo moja pia ambalo wengine wameligusia, eneo la magonjwa ya akili. Nimeshakuwa na mgonjwa pale Muhimbili kwa kweli hali ya pale ile *Faculty* ya *Psychiatric* ni mbaya sana. Mheshimiwa Waziri nakuomba sana uweze kwenda pale mahali. Pale wagonjwa wanafungwa

kama wako jela! Wanafungiwa, hawatoki na hawapati hata nafasi ya kupatiwa *counseling* kwa sababu yale maeneo hayaweze kani.

Mheshimiwa Spika, najua kwamba kuna kazi ambayo tayari kile kitengo kimeshafanya, wameshafanya *sketch* ya kujenga kituo cha kisasa lakini hawana *architectural drawings* kwa sababu hawana fedha. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri, naomba uende pale uone na tutafute namna, hata kama kutafuta *joint venture*, kama inawezekana au *donors whatever*, lakini waweze kujenga kituo cha kisasa kwa sababu sasa hivi magonjwa ya akili yamezidi sana. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, magonjwa ya akili yamezidi sana kwa sababu ya ulevi wa kupindukia, msongo wa mawazo, umaskini na madawa ya kulenya. Kwa hiyo, hawa wagonjwa wanaongezeka kwa wingi sana na kile kitengo hakiwezi kuhimili. Kwa hiyo, ni rai yangu kwako uende ukatembelee pale hali ni mbaya sana. Naomba uende pale uweze kuona hali halisi na uonane na hawa wataalam wa pale ambao tayari wana *sketch* na wameshakisia ni kiasi gani cha fedha kitahitajika kujenga kituo cha kisasa cha magonjwa ya akili. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, wengi wamezungumzia kuhusu suala la tiba ya wazee. Tunasema kwamba tiba ya wazee ni bure, lakini ukweli ni kwamba sio bure kiasi hicho. Bure ni kumwona Daktari tu lakini ikija kwenye suala zima la matibabu ambapo ndiyo msingi uliompeleka yule mzee hospitali kwa kweli inakuwa ni matatizo makubwa sana. Kwa hiyo, napendekeza kwamba tutafute namna ambayo tunaweza tukachangia zaidi hata kwenye *NHIF* ili zipatikane pesa ambazo tutawawezesha hawa wazee kupata hizi kadi za *NHIF* waende wakati biwe. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, mimi pia ni mzee lakini *advantage* niliyonayo ni kwamba nina kadi ya *NHIF* lakini wapo ambao hawana *advantage* ya *NHIF* anakwenda pale hawezi kutibiwa. Huyu mtu ujana wake wote kaumalizia katika kujenga nchi hii, lakini wakati sasa ana uhitaji mkubwa hawezi kusaidiwa. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri, kwa kweli hili jambo la wazee naomba mliangalie kwa jicho la huruma kabisa, tuone ni jinsi gani wazee wetu wanaweza kupata tiba. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, watu wamezungumzia kuhusu zahanati, vituo vya afya na hospitali za mikoa, kweli ziko chini ya TAMISEMI. Lazima tukubali kwamba pia anayesimamia na kutoa *standards* na kuona zahanati inatakiwa itibu nini, vituo vya afya vitibu nini, hospitali za mkoa ziwe na vifaa gani ni Wizara ya Afya. Kwa hiyo, napendekeza katika hospitali za mkoa, Wizara ya Afya iwe na wakaguzi ambao kazi yao itakuwa kwenda kutembelea hivi vituo vya afya na zahanati kuona kwamba zile tiba zinazotakiwa kutolewa pale zinatolewa.

Mheshimiwa Spika, udhibiti huu pia utasaidia kupunguza msongamano kwenye hospitali za wilaya na mkoa. Kwa hiyo, ni mawazo yangu kwamba tuwe na wakaguzi ambao watakuwa ni waajiriwa wa Wizara ya Afya ambao wataweza kwenda kusimamia afya kwa sababu usimamizi wa afya ni wa Wizara na hakuna mtu wa kumtupia. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri naomba ufanye hivyo kama fedha zitaruhusu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ahsante. (Makofi)

SPIKA: Mheshimiwa Ruth Mollel ahsante sana. Kwa wale Wabunge vijana tunaendelea kupeana utambulisho, huyo alikuwa Katibu Mkuu wetu Ofisi ya Makamu wa Rais. Sasa sijui UKAWA wamemchukujaje, ninyi ni watu wa ajabu sana. Nakushukuru sana dada Ruth Mollel kwa mchango wako. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Fredy Mwakibete atafuatiwa na Mheshimiwa Salma Mwasia.

MHE. FREDY A. MWAKIBETE: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa fursa hii ili niweze kuchangia katika Wizara hii ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto.

Mheshimiwa Spika, lakini kabla sijaanza kuchangia, napenda kumshukuru sana Mwenyezi Mungu kwa sababu tangu uchaguzi umefanyika ametuteulia viongozi na tumepata jembe, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli. Pia napenda kukishukuru Chama changu cha Mapinduzi kwa jinsi ambavyo mmekuwa nami tangu kipindi chote cha uchaguzi na hadi sasa tumepata nafasi ya kuingia Bungeni. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, mimi nasema afya kwanza kwa sababu hakuna Mbunge au mwananchi yeyote ambaye anaweza akafanya shughuli za maendeleo pasipokuwa na afya. Katika kampeni zangu nilikuwa nasema afya kwanza na leo hii ikibidi naomba iwe slogan ya Taifa kama Mheshimiwa Waziri atakubaliana nayo. Napenda kuwashukuru Mawaziri kwa kazi nzuri mnazozifanya pamoja na Naibu Mawaziri kwa jinsi ambavyo mnajituma na kwa kweli hakika hapa kazi tu, tunaiona hii kazi inafanyika. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, bahati nzuri nimekuwa katika sekta hii ya afya kwa kufanya kazi na mashirika ya watu wa Marekani kupitia Jeshi la Amerika. Kwa hiyo, nafikiri Mheshimiwa Waziri ataweza kupata ushauri wangu katika mambo mbalimbali. Nikianza kwanza na Jimbo langu la Busokelo. Busokelo ni Jimbo ama ni halmashauri mpya ambapo hadi sasa ninavyosema tuna watumishi wanne tu ambao ni *specialist*, kwa maana ya wanaume wawili na wanawake wawili. Ni sawa na kusema asilimia 100 hatuna watumishi kwa mujibu wa takwimu za kitabu cha hotuba ya Mheshimiwa Waziri, ukurasa wa 140.

Mheshimiwa Spika, lakini pia katika Halmashauri ya Busokelo, tuna kituo kimoja tu cha afya kwa maana ya kata 13, kituo kimoja. Najua hili lipo chini ya TAMISEMI lakini kwa sababu hizi ni Wizara ambazo zina mahusiano, napenda pia Mheshimiwa Waziri alifahamu hili. Pia hatuna hata hospitali ya wilaya tunatumia Hospitali ya Kanisa inaitwa CDH. Eneo tumeshaliandaa na tumeshaanza harakati lakini tunaomba pindi tutakapoomba msaada kutoka Serikalini muweze kutukumbuka katika hili.

Mheshimiwa Spika, siyo hilo tu katika Kituo cha Afya cha Kandete ambacho ndicho kituo pekee, kinahudumia wananchi wengi sana kwa maana ya Bonde zima la Mwakaleli. Ukianzia na Kata za Itete, Kandete yenyewe, Isange, Mpombo mpaka Wangwa. Huduma zinazotolewa pale ni ambazo hakika, kama hujapata huduma pale maana yake inabidi usafiri umbali wa zaidi ya kilometa 50 kufuata huduma hizo mjini ambako ni Tukuyu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunaomba kituo hiki kiwezeshe tukianza na masuala ya mochwari hatuna na hata dawa nazo zinafika kwa kusuasua sana. Kwa mfano MSD wamepeva jukumu la kusambaza ama kusimamia tunasema *Medical Store Department* nchi nzima. Wakati mwingine MSD wanachokifanya utashangaa imebaki kama mwezi mmoja, ama miezi miwili kusambaza hizo dawa kwa maana zinakuwa *expired* lakini wanazisambaza. Kwa hiyo, zinakuwa hazina manufaa kwa wale wanaopelekewa kwa sababu kipindi kifupi tu zinakuwa tayari haziwezi tena kutumika kwa afya ya binadamu.

Mheshimiwa Spika, nizungumzie sasa suala la huduma za UKIMWI katika nchi yetu ya Tanzania. UKIMWI ni janga la Kitaifa na Kimataifa na kwa bahati mbaya sana bajeti ya Serikali imekuwa kidogo sana ukilinganisha na uhitaji wa huduma kwa ugonjwa huu wa UKIMWI. Kuna mashirika mawili hapa nchini, kuna *Global Fund* na *PEPFAR*. *PEPFAR* ni *President's Emergency Plan For AIDS Relief*, ni shirika ambalo liko chini ya Serikali ya Marekani, lilianzishwa enzi za Rais, Mheshimiwa Bush. Pamoja na kwamba tunatumia *Global Fund* ambayo ni nchi mbalimbali lakini asilimia kubwa bado inachangiwa na Serikali ya Marekani.

Mheshimiwa Spika, *In case* imetokea hawa Wamarekani wanasema sasa *stop* kuchangia Afrika na Mataifa mengine hakika Tanzania hatutakuwa sehemu nzuri. Kwa hiyo, tunaiomba Serikali kupitia Wizara hii waongeze bajeti ya kutosha katika masuala ya UKIMWI. Wakati mwingine wengi wetu tunaonesha kidole kimoja hivi kwamba yule yule ndiye anaishi na *HIV* lakini kwa tafiti ambazo tumefanya kwa miaka yote, kumbuka vidole vitatu vinakuonesha wewe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niwape mfano mmoja, nilipokuwa nasimamia Nyanda za Juu Kusini, Mikoa ya Ruvuma, Katavi, Rukwa, Mbeya, nililia sana nilipofika Hospitali ya Rukwa Mjini, nilimkuta bibi mmoja kizee sana ni mgonjwa, anasema mjukuu wangu hapa sina hata Sh.1,000 ya kununua dawa. Sasa umepataje huu ugonjwa? Anasema nilikuwa namlea mjukuu wangu na kwa sababu hatuna elimu ya kumtunza mtu wa aina hiyo ndiyo nikaupata maana alikuwa hatumii hata *gloves*. Hakika ilikuwa ni masikitiko makubwa, hata Sh.1,000 za kununua dawa hana. Kuna dawa kwa ajili ya kuzuia *opportunistic infections*, Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla atakuwa anafahamu, Serikali haitoi hata wafadhili pia wamejitoa.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, lazima kama Serikali tutie nguvu sana kwa upande huo kwa sababu dawa hizi za *opportunistic infections* zinazuia mambo mengi. Kuna zile ambazo zinazuia *fungus*, magonjwa ya ngozi na vitu vingi ukiachana na zile tunazoita *TLE (Tenofovir/Lamivudine/Efavirenz)* ambazo hizo zinatumiwa hasa hasa kwa upande wa matibabu kwa mama mjamzito na anayenyonyesha. Kwa hiyo, kwa sababu wafadhili nao wanajitoa kuleta hizi dawa za *opportunistic infections*, ni vizuri sasa tutenge bajeti ya kutosha ili kuzuia maradhi ambayo nimeyatamka hapo awali. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba pia nichangie kidogo katika suala la Hospitali ya Rufaa Mbeya. Hospitali hii inahudumia Kanda nzima, iwe Njombe, Iringa, Rukwa, Ruvuma, Katavi watu wanakwenda kutibiwa pale. Kipindi kile wakati inajengwa ilikuwa ni watu milioni mbili, lakini sasa ni zaidi ya watu milioni nane. Kwa hiyo, tunaomba Serikali hata kupitia Wizara ya TAMISEMI tuweze ku-expand ili iweze sasa kuendana na mahitaji ya sasa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, si hivyo tu hata Wabunge wenzangu wamezungumzia masuala la *CT-Scan*, hawana *CT-Scan* pale na hiyo ndiyo hospitali ya rufaa. Kama hakuna *CT-Scan* tusitegemee watu wale wanaweza wakapata huduma zilizo bora na sahihi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pamoja na hayo, naomba nizungumzie suala la TEHAMA, mimi pia ni mtaalam wa mambo ya TEHAMA. Leo hii tunazungumzia ulimwengu wa sayansi na teknolojia ni lazima tuhusishe pia Wizara ya Afya. Mtu kutibiwa popote pale alipo. Tunazungumzia suala la uhaba wa Madaktari Bingwa lakini kuna *solution* ama majawabu ambayo yanaweza yakatusaidia kama tutaweza ku-adopt, inawezekana isiwe leo au kesho lakini tuwe na wazo kwamba kuna kitu hiki kinafanyika duniani na Mataifa mengine yaliyoendelea. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kuna kitu kinaitwa *Telemedicine*. *Telemedicine* ni suala la kutibu mgonjwa popote pale alipo. Kwa maana ya kwamba unaweza ukafanya naye *appointment* lakini utafanya baada ya kumsaidia kwa kutumia

hata hizi simu za mkononi, wengi wetu tunatumia tu *WhatsApp, Facebook* na vitu vingine lakini simu inaweza ikafanya vitu vingi zaidi ya hivi. Kwa hiyo, Wizara naomba ilichukue wazo hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pia nimeshiriki sana kuandaa na kufanya *analysis* za Wizara kwa maana ya kutumia *tools* zinaitwa *database, C2C database, DHIS - District Health Information System, LAS - Lap Assessment Response System*. Hizi *database* ni nzuri sana kwa maana ya kwamba inaweza ikaunganisha nchi nzima kufanya *analysis* ya tuko wapi, ni mkoa gani unaongoza na tufanye nini kwa ajili ya *intervention* zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninachoiomba Wizara ni kwamba, inabidi hizi *system* ziwe *integrated*. Kwa mfano, *C2C database* ina *version* nyingi sana lakini ni muhimu sasa iwe ni *web-based* sasa hivi ni *stand-alone*, nikisema *stand-alone* najua mnafahamu nyie Madaktari hasa wale wataalam wa Wizara kwa maana ya kwamba ukipeleka kituoni iko pale pale inabidi tena uhamishe kwa njia ya *flash* ama *external* kuipeleka sehemu nyingine. Pamoja na hayo hii **LAS - Lapla Response System** imekuwa na *combined* na *Post Training Follow-up* na itasaidia sana kwa maana ya ngazi ya Wilaya. Kwa ngazi ya Wilaya itakuwa inatuma ripoti moja kwa moja kwa Wizara na haya ndiyo maboresho katika sekta ya afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kabla sijamaliza naomba nizungumzie suala la huduma kwa mtoto, maambukizi ya virusi vya UKIMWI (VVU) kutoka kwa mama kwenda kwa mtoto. Kwenye hotuba ya Waziri, ukurasa wa...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

MHE. FREDY A. MWAKIBETE: Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mwakibete. Nilikuwa nimemuahidi Mheshimiwa Salma Mwassa endelea.

MHE. SALMA M. MWASSA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu na pia napenda kushukuru Chama changu kwa kunipa jukumu hili kubwa, ni makini chenye maamuzi makini. Vilevile nikushukuru wewe Spika kwa kuliongoza Bunge lako kwa umakini kabisa wa hali ya juu. Nimshukuru Waziri wa Wizara hii mwenye dhamana kubwa na majukumu mengi, hongera sana Mheshimiwa Waziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nianze kuchangia hoja kwa kuishauri Serikali. Kwanza kabisa, naomba nijikite kwenye vifo vya akinamama wajawazito, hili ni tatizo

kubwa sana. Akina mama 42 kwa siku ni watu wengi mno, hiyo inatutisha hata sisi wanawake wenyewe katika kutimiza hilo jukumu zito. Maana tunaona sasa uzazi ni *probability*, kujifungua ni tatizo na linaweza kupelekea maisha yetu kuwa hatarini. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, namwomba Mheshimiwa Waziri atambue kwamba dhamana aliyopewa, Mheshimiwa Rais hakukosea kumchagua yeye mwanamke makini kwa maana anajua kabisa uchungu huu mzito wa jambo hili. Kwa sababu aliona kabisa Mpango wa Maendeleo ulivyofeli kupunguza hivi vifo vya akinamama ndiyo maana akatafuta mwanamke makini kama Mheshimiwa Waziri. Vilevile hakukosea kumtafuta *professional* ambaye ni Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla awe Naibu wako. Kwa hiyo, naomba mpambane kweli kweli kwenye hili tatizo la wajawazito, vifo ni vingi sana ukilinganisha na takwimu zilizopo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwanza tujiulize vifo hivi vinatokana na nini, kuna mambo mengi. Kwanza siyo tu vifaa tiba, wataalam lakini vilevile kuna mambo ya mimba za utotoni. Mimba za utotoni pia ni tatizo kubwa kwa sababu ukienda kujifungua ukiwa chini ya umri wa miaka 18 pia ni tatizo. Kwa hiyo, tuangalie tena tatizo hili kubwa. Pamoja na mikataba mbalimbali mliyoingia lakini vilevile tuliangalie hili tatizo la mimba za utotoni.

Mheshimiwa Spika, lakini vilevile saa nyingine vifo hivi vinatokea kutokana na *handling* ya wale watumishi wa afya. Nashauri kwamba Waziri aendeshe semina za mara kwa mara kwa watumishi wa afya jinsi ya kuwa-*handle* hawa wajawazito, wawe na *special care* kweli kweli. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, katika kupunguza hivi vifo sijaona ikiongelewa mambo ya walemavu. Mwanamke mlemavu pia katika kujifungua anatakiwa umakini wa hali ya juu. Je, tuna hizo *labour* kwa ajili ya walemavu? Nashauri tuwe na vitanda *special* kwa ajili ya walemavu na *labour special* kwa wanawake walemavu kwa ajili ya kujifungua maana hilo pia ni tatizo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa nijikite kwenye ukatili wa kijinsia. Wengi wameongelea juu ya ukatili wa kijinsia na tumeongelea zaidi wanawake na watoto, lakini Wizara hii ni jinsia kwa ujumla. Naomba pia niongelee wanaume kwani nao wanafanyiwa sana ukatili wa kijinsia japo kwa idadi ndogo, lakini wao huwa hawana taratibu zile za kusema. Kiukweli wanaume wengi wanapigwa ila hawawezi kusimama hadharani wakasema kwamba tunapigwa kutokana na hizi sheria zetu za kiafrika, lakini wanapigwa na kufanyiwa mambo mengine mengi. Kwa hiyo, nimesimama pia kuwatetea wanaume pia na wao waangaliwe. (Kicheko)

SPIKA: Naona wanaume wa upande wa huku ndiyo wanaopiga makofi sana inaonekana ndiyo wanaopigwa. (*Kicheko*)

MHE. SALMA M. MWASSA: Mheshimiwa Spika, naomba pia nijikite kwenye vifaa tiba na dawa pia ni tatizo sana hasa tukiangalia katika zahanati na vituo vya afya. Vituo vya afya kwa kweli ni tatizo havina vifaa tiba kabisa na dawa pia ni tatizo huko kwenye hivyo vituo vya afya. Kwa mfano, kama Jiji la Dar es Salaam Serikali imejitahidi kujenga vituo vya afya na zahanati kwenye kata mbalimbali lakini ni majengo tu hayana vifaa tiba wala wataam. Namwomba Mheshimiwa Waziri katika ziara zake aangalie sana hivi vituo vya afya ili kupunguza msongamano uliopo Muhimbili, Mwananyamala, Temeke na hospitali zote za kikanda kama hizo za Bugando. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, niongelee huduma za madaktari bingwa. Huduma za madaktari bingwa mara nyingi unazipata kwenye *referral hospital* lakini huku kwenye vituo vya afya hakuna kabisa huduma za madaktari bingwa. Naona kingekuwepo kitu kama utaratibu maalum angalau daktari bingwa aweze kuzungukia hivi vituo vya afya hata kwa wiki mara moja. Kuwe na ratiba maalum ili mtu akitaka kumwona daktari bingwa basi asifikirie tu Muhimbili, Bugando au KCMC afikirie hata hivi vituo vya afya kwamba atakuja labda Alhamisi. Kwa hiyo, hizi huduma za madaktari bingwa ningeshauri zisambae zaidi kwenye vituo vya afya na zahanati. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, vilevile katika ukurasa wa 92 wa hotuba, Mheshimiwa Waziri ameongelea maendeleo ya watoto. Watoto katika Taifa letu kwa kweli wana matatizo mengi *especially* ya kiafya. Naomba katika sera uangalie jinsi ya kuweza kujenga Hospitali za Taifa za Watoto pekee (*National Children Hospital*) nazo ziwe za awali mpaka *referral* kwa ajili ya kutibu watoto peke yake. Sambamba na vifo vya wajawazito lakini vifo vya watoto pia bado ni tatizo na tunatakiwa tuangalie kwa umakini sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, naomba niongelee Benki ya Wanawake. Benki ya Wanawake nayo ni tatizo kwa sababu iko zaidi mijini lakini hakuna wakala kama ilivyo hizi benki zingine za biashara, mfano Fahari Huduma kwa CRDB. Inatakiwa nayo iwe na huduma zake za kupeleka kwenye kata, mitaa na vijiji ili wanawake wengi wapate huduma za benki hii.

Mheshimiwa Spika, vilevile napenda kuongelea masuala ya utawala bora na hasa Wizara hii. Wizara hii inahudumia afya, wazee, watoto, kwa kweli ni Wizara ambayo ina majukumu mengi mno. Kwanza niwapongeze kweli kweli hawa Mawaziri wenye dhamana na namwomba Mheshimiwa Rais aiangalie tena hii Wizara yaani afya aiweke peke yake na hii jinsia angeiweka peke yake. Naona ameweka majukumu mazito mno halafu tena ukiangalia bajeti yenyewe

nayo imeshuka kabisa. Ni vizuri Wizara hii ikajitegemea kwa maana ya Wizara ya Afya na ile jinsia ikawa sehemu yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pamoja na hayo yote nijikite kwenye kuongelea magonjwa haya yasiyoambukiza kama moyo, kisukari, figo, haya yote yanasababishwa na utaratibu mbaya wa maisha tunayoishi. Kwa hiyo, napenda kuishauri Wizara kwamba, tuwe na siku maalum ya kufanya mazoezi kama ilivyo ya usafi yaani siku hiyo tunafanya mazoezi toka asubuhi hadi jioni ili watu wapate hamasa kwamba tusile na kukaa kwenye magari, tuwe ni watu wa kufanya mazoezi na kuangalia mwenendo mzima wa maisha utakuwaje. Sasa hivi tabia ya mazoezi haipo kabisa, watu wanakula, wanaingia kwenye gari au wanapanda pikipiki. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niongelee vilevile maslahi ya watumishi wa Wizara ya Afya. Watumishi hawa kwa kweli ukiangalia Manesi na Madaktari saa nyingine wanaongea lugha chafu kwa sababu ya maslahi yao. Maana ukiangalia kwa mfano hospitali hizi za *private* hatuoni kule kama wanajibu hovyoya kwa sababu wanalipwa mishahara mikubwa. Kwa hiyo, naomba Wizara pia iangalie maslahi ya hawa watu wa huduma ya afya, semina hizo waandae mara kwa mara na waangalie matatizo yao yanayowasibu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuongelea majukumu ya Maafisa Maendeleo ya Jamii. Maafisa hawa kwa kweli hawaangaliwi kama ilivyo kada nyingine. Mheshimiwa Waziri nakushauri uwatembelee hao Maafisa Maendeleo ya Jamii na uwaangalie. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Salma Mwasa. Mchangiaji wa mwisho asubuhi hii ni Mheshimiwa Seif Gulamali kutoka CCM.

MHE. SEIF K. S. GULAMALI: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi kuwa mchangiaji wa mwisho kwa siku ya leo katika Wizara hii ya Afya. Kwanza nipende kutoa pongezi nyingi kwa waliopata nafasi hii, Mawaziri hawa, Mheshimiwa Ummu pamoja na Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla. Hongereni sana maana tunatambua jitihada zenu mnazofanya kuhakikisha kwamba Taifa linasonga mbele hasa kwenye sekta ya afya na afya ni uhai. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, napenda kuchangia kwenye sekta hii ya afya hasa kwenye eneo la CHF. CHF ilipokuwa inaanza mwanzo mfano katika Wilaya ya Igunga ilikuwa ni sehemu mojawapo ya majaribio na ilifanya vizuri sana kiasi kwamba Wilaya zingine zilikuwa zinakuja kuangalia namna gani imefanya vizuri katika Wilaya ya Igunga. Matokeo yake sasa hivi si tu wilaya zilikuwa zinakuja

kujifunza Igunga lakini sasa CHF Igunga inafanya vibaya kama ambavyo inavyofanya vibaya katika maeneo mengine.

Mheshimiwa Spika, mwanzo CHF ilikuwa na Mfuko wake, akaunti yake ambapo zile fedha zilizokuwa zinakusanywa zinahifadhiwa sehemu moja, lakini baada ya Waraka uliotolewa na Wizara ya TAMISEMI kuhakikisha kwamba kila Halmashauri iwe na akaunti zisizozidi sita ikapelekea fedha za CHF kwenda kwenye akaunti za halmashauri na fedha zile zikawa zinabadilishiwa matumizi. Kutokana na kubadilishiwa matumizi kunakuwa na upungufu wa fedha za kununulia dawa.

Mheshimiwa Spika, hivyo tunaomba Wizara hizi mbili zikae chini ziangalie upya ili Mfuko huu wa CHF urudi kama ilivyokuwa awali, iwepo akaunti *special* ya CHF. Ikiwepo akaunti *special* ya CHF itapelekea kurudisha ubora, lakini pia itapunguza uhaba wa dawa katika hospitali zetu. Maana tunawahamasisha wananchi wajiunge katika CHF, lakini mwisho wa siku akienda kwenye vituo vya afya hakuna dawa. Kwa hiyo, tuombe Wizara ya Afya katika hili waliangalie upya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nipende kuzungumzia suala ambalo limezungumzwa na ndugu yangu hapa, kaka yangu Mheshimiwa Hussein Bashe la ADB. ADB wamekuwa wanafadhili katika nchi yetu katika eneo la afya. Katika Wilaya yetu ya Igunga na wilaya nyingine Tanzania ADB wameweza kujenga majengo mazuri katika vituo vya afya na hospitali zetu. Wamejenga majengo mazuri pale Choma, Nanga katika Jimbo la Mheshimiwa Kafumu, Igurubi, Hospitali ya Wilaya ya Igunga na katika hospitali mbalimbali ndani ya nchi yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, napata wasiwasi jinsi hii miradi inavyotekelezwa kwa sababu sehemu nyingine wanajenga wanafika mpaka mwisho na vifaa vinapelekwa, lakini sehemu nyingine wanajenga jengo linaishia katikati, kwa mfano, katika Tarafa ya Simbo, Kata ya Simbo, jengo limejengwa limeishia katikati na hakuna vifaa vilivyopelekwa. Unajiuliza hizi fedha za wafadhili zinasimamiwa na watu gani? Haiwezekani kwingine zijengwe zifike mwisho na vifaa viletwe, tena vya gharama kubwa, sehemu nyingine jengo tu lisimalizike. Kwa hiyo, naomba Wizara ipitie upya, waangalie hii miradi inayofadhiliwa na wafadhili isimamiwe vizuri ili kuweza kuleta tija.

Mheshimiwa Spika, siyo tu kusimamiwa maana tumeona pamoja na majengo kwisha na vifaa kuletwa, kwa mfano pale Choma Chankola, Igurubi, Itumba na maeneo mengine ambayo kaka yangu Mheshimiwa Bashe ameyazungumza na mengine yako kwa Naibu Waziri Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla kwake kule, wamejenga wameweka na vifaa lakini vituo hivi havijafunguliwa, vinakaa muda mrefu bila kufanya kazi. Wameweka vifaa yenye thamani kubwa ukiangalia unaona kabisa vinatakiwa vianze kutumika.

Mheshimiwa Spika, pia *Theater* zinajengwa vizuri wanaleta na vifaa safi lakini zinachelewa kufunguliwa, tunajjuliza kuna tatizo gani? Hakuna wasimamizi wanaofuatilia kila siku kuona hivi vitu ambavyo vinawekezwa na wafadhili havipotei ama haviharibiki maana vinatelekezwa mpaka watu waanze kulalamika au watu waanze kupiga kelele majukwani huko mitaani ndiyo tuanze kujua kwamba kumbe kuna miradi ya wafadhili ambayo haitiliwi maanani.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, katika Wilaya ya Igunga katika Jimbo la Manonga pale Simbo, mradi umeishia katikati unakabidhiwa kwenye halmashauri halafu wanasema eti halmashauri imalizie. Halmashauri inatoa wapi fedha ya kumaliza miradi mikubwa ambayo imeanzishwa na wafadhili hawa? Kwa hiyo, tuiombe Wizara, hii tabia ya wafadhili wanakuja wanafadhili halafu wasimamizi wale wanafikia katikati eti wanawaambia halmashauri wamalizie wanamaliziaje? Hata vifaa vinavyotakiwa viwekwe wanavitoa wapi na fedha ziko wapi?

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niombe Wizara ipitie upya suala hili, warudi waangalie katika wilaya hizo nilizotolea mfano za Igunga, kwa kaka Mheshimiwa Kafumu, kwangu mie, ukienda kwa Mheshimiwa Zedi tatizo lipo, ukienda kwa Mama Sitta kule najua litakuwepo na kwa Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla lipo na kwa Mheshimiwa Bashe lipo.

Mheshimiwa Spika, naomba hii miradi inayofadhiliwa na wafadhili waisimamie ili tufike mwisho, isiwe inafika katikati inatelekezwa, baadaye inakuwa kero na kero hii inakuwa moja ya changamoto ndani ya chama na Taifa. Kwa hiyo, niombe Wizara iangalie na kuhakikisha inaboresha katika maeneo hayo niliyozungumzia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini Wabunge wenzangu wamezungumza kuhusu masuala ya *Basket Funds* zinavyokuwa haziendi kwa wakati katika hospitali zetu. Niombe Wizara kwa sababu wanasema hizi Wizara zimeungana au zinafanya kazi pamoja na TAMISEMI wahakikishe wanafuatilia kujua hizi *Basket Funds* zinakwenda kwa wakati kwenye halmashauri ili kupunguza uhaba wa dawa katika hospitali zetu.

Mheshimiwa Spika, hospitali hazifanyi kazi wanakwambia *Basket Funds* haijaja matokeo yake kunakuwa na mlundikano wa wagonjwa ambao wanakosa dawa hatima yake wanapoteza maisha hawa ambao wanatakiwa wapate tiba. Kwa hiyo, niombe Wizara iangalie hili zoezi na walipitie upya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sehemu nyingine ambayo nataka kuchangia ni kwenye hizi *zonal hospital*. Tumeona kuna Hospitali ya Bugando, tumeona

Kanda ya Kaskazini, Kanda ya Mashariki, Kanda ya Kusini lakini sijaona hospitali ya Kanda ya Magharibi. Kwa hiyo, niombe Wizara iangalie upya ili kupunguza msongamano wa wagonjwa kuwapeleka katika kanda hizi nyingine. Mkiiboresha Hospitali ya Kitete mkaipa hadhi ya kuwa Hospitali ya Zonal, basi hata kama siyo Hospitali ya Kitete mnaweza mkaipa hata Nkinga Hospitali kuwa hospitali ya zonal ili kupunguza msongamano wa wagonjwa kwenda katika hizi hospitali zinginezo. Hizi hospitali zilizo ndani ya Mkoa wa Tabora geographically zilivyokaa zinaweza kuhudumia watu kutoka Kigoma, Shinyanga, Singida na wengine kutoka Katavi pamoja na Rukwa. Kwa hiyo, niombe sana Wizara iangalie zonal hospital katika Mkoa wa Tabora. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lakini pia hii Hospitali ya Mkoa wetu wa Tabora ya Kitete, toka tumeifahamu ina X-ray ya miaka nenda rudi, inakufa, kila siku wanafanya marekebisho. Hii Wizara iangalie namna gani italeti X-ray mpya ili kuboresha huduma za watu wa maeneo yale lakini iendane na kasi ya ongezeko la watu katika eneo lile. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pia hospitali zetu za wilaya, japo mmesema kwamba hospitali hizi zipo TAMISEMI na Wizara ya Afya iko kwa mbali sana, naomba sana hospitali hizi zianganuliwe.

Mheshimiwa Spika, mwisho, napenda niunge mkono hoja. Ahsante kwa kunipa nafasi. (Makofi)

SPIKA: Ahsante sana. Kwa dakika mbili, tatu zilizobaki Mheshimiwa Kemi unaweza ukazitumia?

MBUNGE FULANI: Hayupo.

SPIKA: Hayupo, ahsante sana.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Spika, mwongozo.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tutaendelea na uchangiaji jioni na Mheshimiwa Waziri vilevile atafunga hoja yake na ataomba tumpitishie mafungu yake, kwa hiyo, naomba mahudhurio yaendeleo tu kuwa kama kawaida. Ninayo orodha hapa kupitia vyama vyenu, natumaini Wabunge wengi mnafahamu.

Baadhi ya Waheshimiwa Wabunge wamekuwa wakiniletea maombi ya moja kwa moja, niwakumbushe tu utaratibu wetu ni kwamba mnapitia kule kwa Makatibu wa vyama pamoja na ma-Chief Whip wenu, wale ndiyo wanatengeneza ile orodha ya uchangiaji kwa siku husika. Kwa hiyo, mimi nikipata hapa nafuatilia kwa kiasi kikubwa kile ninachokuwa nimepata, sifuati ile

orodha ya msingi, ile ni mwongozo, lakini hii inayokuwa *recently* ndiyo ya kufuata hasa.

Waheshimiwa Wabunge, nawashukuru sana kwa michango mizuri mliyotoa. Wakati Mheshimiwa Najma Giga anachangia kuhusu wale Mabimdogo kuwaangalia na Mabimkubwa, nilimwona Mheshimiwa Rose Kamili anapiga makofi sana. Nikajiuliza kuna nini, ana mdogo wake nini anamsumbua? Mheshimiwa Rose huwa yanapita taratibu tu. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Nape anatumkumbusha kwamba Diamond na wenzake watakuwa na onyesho kuanzia saa kumi jioni kule UDOM. Kesho baada ya bajeti ya Wizara ya Mheshimiwa Nape, hapa hapa kwenye uwanja wetu, nyuma ya jengo la utawala atakuja Mheshimiwa King Kiki kuwaburudisha hapa Waheshimiwa Wabunge. Kwa hiyo, kesho jioni mje na viatu vinavyoendana na shughuli hiyo na kitambaa cheupe msisahau kubeba. *(Makofi)*

Mheshimiwa Kasuku Samson Bilago alinikumbusha kuhusu mwongozo wa namna ya kusaini hapo, tunakumbushwa kwamba wakati wa kusaini tuhakikishe unaweka kidole vizuri mpaka rangi ile ya kijani iweze kujitokeza kukuashiria kwamba tayari umeshakuwa *registered*. Yaani *system* yenyewe ni *press and hold* siyo paa, unaondoka, ni *press and hold* ikishatoa kijani unaondoka zako. Utaratibu wa kusaini ni asubuhi na jioni.

Waheshimiwa Wabunge, naomba nisitishie shughuli zetu mpaka saa 10.00 jioni.

(Saa 6.58 mchana Bunge lilisitishwa hadi saa 10.00 jioni)

(Saa 10.00 jioni Bunge lilirudia)

Mwenyekiti (Mhe. Mussa A. Zungu) Alikalia Kiti

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na uchangiaji na namwita mchangiaji wa kwanza Mheshimiwa Zitto.

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kushukuru kwa kupata nafasi ya kuchangia hotuba ya Wizara ya Afya. Nina maeneo manne kama muda ukiniruhusu kwa ajili ya kuboresha na kuhakikisha kwamba tunaimarisha huduma za afya katika nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, moja ya kazi za mwanzo kabisa ambazo Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Magufuli alizifanya ni kwenye sekta ya afya. Tulimwona alikwenda Muhimbili na kutoa maagizo na tuliona Mawaziri na watendaji wa Wizara wakihangaika kutekeleza maagizo yale. Kwa

hiyo, watu wengi tulitarajia kwamba afya ingekuwa ni kipaumbele kikubwa sana kwa Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kuona bajeti ya Wizara ya Afya utaona kwamba, kimsingi licha ya kwamba bajeti ya mwaka huu imeongezeka kutoka bajeti ya mwaka jana, ambapo bajeti ya mwaka jana ilikuwa shilingi bilioni 446 na bajeti ya mwaka huu ni takribani shilingi bilioni 870 lakini bado bajeti ni asilimia tatu tu ya bajeti nzima ya Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali yetu ina *commitments* kwa Abuja Declaration ya asilimia 15 ya bajeti kwenda kwenye afya lakini ukichukua shilingi bilioni 870 ukagawa kwa shilingi trilioni 29.5 unapata asilimia tatu tu ya bajeti ndiyo imeelekezwa kwenye afya. Ukienda ndani zaidi utaona kwa mfano, Serikali imepanga bajeti kwa ajili ya ununuzi wa madawa, bajeti kwa ajili ya MSD shilingi bilioni 251, lakini katika fedha hizo shilingi bilioni 131 ni za kulipa madeni ya nyuma ya MSD. Kwa hiyo, kimsingi bajeti ya madawa iliyopangwa kwa mwaka huu ni shilingi bilioni 120 tu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mbaya zaidi Serikali humu Bungeni ilitamka kwamba madeni yote ya MSD yamechukuliwa na Wizara ya Fedha. Serikali ilitamka hivyo mwaka juzi wakimjibu Mheshimiwa Margaret Sitta alipokuwa Mwenyekiti wa Kamati. Serikali ikasema hivyo mwaka jana kwenye hotuba ya Serikali ya mwaka jana. Mwaka huu madeni yote yamerundikwa ndani ya Wizara ya Afya. Matokeo yake ni kwamba, bajeti ya Wizara ya Afya inaonekana ni kubwa lakini sehemu kubwa hasa kwenye madawa inakwenda kulipa madeni ya zamani ya MSD, kwa hiyo, kimsingi bajeti haijaongezeka. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, napendekeza tuangalie uwezekano wa kuongeza bajeti ya Wizara ya Afya angalau ifikie asilimia tano ya bajeti nzima ya Serikali ambayo ni shilingi trilioni 1.4. Hiyo, ndiyo rai ambayo naitoa kwa Waheshimiwa Wabunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kutokana na ufinyu huu wa bajeti kuna baadhi ya huduma ambazo Serikali imekuwa ikizitoa kwa msaada wa wafadhili hazifanyiki tena. Masuala ya damu salama yana tatizo kubwa sana sasa hivi kwa sababu wafadhili wamejitoa na Serikali haijalekeza bajeti kwenye damu salama. Vilevile utafiti uliokuwa unafanyika pale Muhimbili kwa ajili ya watoto wanaozaliwa na *sickle cell* nao umeguswa kutokana na tatizo hili la bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nchi yetu ni ya nne duniani kwa watoto wenye *sickle cell* baada ya Nigeria, Congo, India, Tanzania. Tuna watoto 12,000 nchini ambao wana *sickle cell*. Kwa kipindi cha miaka kumi kumekuwa kuna taasisi inaitwa *Welcome Trust* ya Uingereza ambayo ilikuwa inafadhili huduma hizi na

utafiti wa *sickle cell* pale Muhimbili. Watu wale wameondoa ufadhili wao na Muhimbili hapa tunapozungumza wamesimamisha huduma za *sickle cell*. Huduma ambazo zilikuwa zinaendesha na daktari wa Kitanzania, msomi ambaye amepata Awards kubwa duniani kwa ajili ya utafiti wake kwenye *sickle cell*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo hii tunavyozungumza huduma ile imefungwa na yule ameambiwa aondoke pale Muhimbili kufanya huduma hiyo. Toka huduma hiyo imefungwa mpaka leo, kwa takriban mwezi na nusu tu watoto watatu wenye *sickle cell* wameshafariki kwa sababu nchi yetu haina *clinic* nyingine yoyote ya *sickle cell* hapa nchini. Kwa hiyo, leo watoto wakifika Muhimbili wanaambiwa nendeni Amana, Mwanyamala, Temeke wa mikoani wabaki mikoani lakini kule mikoani hakuna huduma hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ilipanga fedha za utafiti *one percent* ya pato la Taifa ambayo inaenda takribani shilingi bilioni 50 hivi, Wizara ya Afya na Muhimbili waangalie utaratibu, wazungumze na *COSTECH* tupate sehemu ya fedha hizi kuendeleza utafiti wa *sickle cell* na huduma ya *sickle cell* na huduma hiyo itolewe bure kwa watu wenye *sickle cell*, vinginevyo tutaendelea kupoteza maisha ya watoto wetu ambao wanazaliwa wakiwa na *sickle cell*. Kwa hiyo, jambo hili naomba Wizara ilitazame kwa umakini sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala hilo hilo kwenye damu salama tuna tatizo wafadhili wamejitoa. Pia sasa hivi kuna mradi ambao unaendelea ambao unaendesha na Dkt. Othman kwa ufadhili wa mfuko wa *GSM* kwa ajili ya watoto wenye kuzaliwa na vichwa vikubwa. Mradi huu unafadhiliwa na wafadhili, mfadhili akiondoka na wenyewe utakuwa kwenye *the same problem*. Kwa hiyo, naomba Wizara ya Afya ijaribu kuona namna gani ambavyo tutaweza kushughulika na mambo hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo lingine kubwa ambalo tumekutana nalo kwenye Kamati na limeelezwa kwenye taarifa yetu ya Kamati na Mwenyekiti wetu, ni suala la watumishi wa afya. Tuna tatizo kubwa la watumishi wa afya. Takwimu zinatisha kuhusu watumishi wa afya na hasa watumishi wa afya kwenye zahanati, vituo vya afya na hospitali za vijijini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo tunavyozungumza wahudumu wa afya vijijini asilimia 93 ni uhaba, Madaktari kwenye hospitali za wilaya takribani asilimia 70 ni uhaba, hawapo. Mwaka huu Wizara haijaaajiri, rufusa ya kuajiri imetolewa lakini mpaka sasa Wizara ya Afya haijaaajiri. Kwa hiyo, naomba Wizara ya Afya ijaribu kuangalia ni namna gani itashughulikia jambo hili maana tunaoathirika sana ni watu ambao tunatoka mikoa ya pembeni na pembezoni ambapo Madaktari wakipangwa hawaji na matokeo yake inakuwa ni tatizo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ni pendekezo kwa Wizara ya Afya kuhusiana na bodi ya kitaalam ya watu wanaofanya huduma za *physiotherapy*. Bodi hii itaweza ku-*regulate license* zao na shughuli wanazofanya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho, ni bima ya afya. Nchi yetu hivi sasa ina Mfuko wa Bima ya Afya na baadhi ya Mifuko ya Hifadhi ya Jamii ina mafao ya bima ya afya. Nadhani imefikia wakati, nitatoa mchango huu kwa maandishi ili Wizara iweze kunielewa zaidi, tuunganishe ili pasiwe na Mfuko ambao wenyewe moja kwa moja unaendesha fao lile la afya. Mifuko yote ambayo wanachama wake wanafaidika na bima ya afya tuiunganishe wa-*limit* fedha zao NHIF ili tuwe na *one unity, one composite* ambayo ina-*deal* na bima ya afya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa taratibu za ILO ukichangia kwenye hifadhi ya jamii *percent* fulani inapaswa kuwa ni fao la afya. Kwa hiyo, leo kuna baadhi ya wafanyakazi wa Serikali kwa mfano, wafanyakazi wanaochangia PSPF, wanachangia PSPF *twenty percent* inakwenda mchango wa mwajiri na mchango wa mfanyakazi lakini *at the same time* wanachangia NHIF *three percent* yake, *three percent* ya mwajiri. Kwa hiyo, unakuta mfanyakazi anatoa mchango mingi sana wakati uleule mchango uliokwenda PSPF ilitakiwa *percent* yake iende bima ya afya kwa ajili ya huduma za bima za afya na kwa kufanya hivyo tutakuwa tumepanua sana bima ya afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Wizara ya Afya waje Kigomba na Ruangwa, tuna mradi ambao tunafanya kwa kushirikiana na World Bank ambapo ndani ya miaka miwili tutakuwa na *universal coverage health insurance*. Hii itaweza kuwapa somo la namna ya kufanya katika nchi nzima kwa sababu ni lazima ifikie wakati nchi yetu watu wote wawe na bima ya afya. Kwa sababu matatizo ambayo tunayapata sasa hivi, *allocation* za madawa na kadhalika ni kwa sababu hatuna mfumo madhubuti wa bima ya afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, *reforms* ambazo tumependekeza na nitawaletea zingine kwa maandishi mziangalie. Najua Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla aliunda timu ya wachumi na madaktari kwa ajili ya kuangalia *possibility* ya kuunganisha mfumo wa bima ya afya katika nchi yetu na kupata afya ya jumla, nitaweza kuangalia namna gani tutaweza kusaidiana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niishie hapo maana muda wenyewe ndiyo hivyo tena umekwisha au unaniongezea muda kidogo?

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa nampa Mheshimiwa Kemilembe ajiandae Mheshimiwa Riziki Shahari Mngwali.

MHE. KEMILEMBE J. LWOTA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuchangia kwenye bajeti hii ya Wizara ya Afya. Awali ya yote, napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu. Napenda vilevile kuwapongeza Mawaziri wetu kwa kazi nzuri wanayoendelea kufanya na nataka tu kuwapa moyo wazidi kufanya kazi, Wizara hii changamoto ni nyingi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda pia kuwapongeza watumishi wetu wa afya. Kwa kweli wanafanya kazi ngumu kwenye mazingira magumu, hospitali zetu nyingi hazina vifaa tiba, hazina dawa, hazina vitendea kazi na bado wanapata lawama nyingi kutoka kwa wananchi kitu ambacho kwa kweli si sawa. Nadhani kama Wabunge na wananchi tungejitahidi kuwapa moyo waendeleo kufanya kazi kwa bidii katika mazingira hayo na tuwape moyo kwamba Serikali ya sasa hivi ya Awamu ya Tano ipo makini na changamoto zote zitatatuliwa, ni suala la muda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wachangiaji wengi wamechangia suala la vifo vya akinamama na takwimu zimeonyesha wanawake 42 wanakufa kila siku. Hili ni suala la kushtua na inabidi lifanyiwe kazi haraka iwezekanavyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala lingine la hospitali na vituo vyetu vya afya. Unakwenda kwenye vituo vya afya unakuta hakuna maji na umeme. Inafika mahali kuna watu wanaogopa kwenda hospitali kwa sababu anajua akienda hospitali atatoka na magonjwa mengine ambayo yanaambukizwa kutokana na mazingira mabovu ya hospitali zetu. Suala la maji na umeme kwenye hospitali zetu ni mambo muhimu kabisa ambayo inabidi yaanze kufanyiwa kazi kwenye hivi vituo ambavyo viko tayari. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ambalo napenda kuchangia ni kuhusu *population growth*, ongezeko la watu hasa nchini kwetu. Tatizo hili ni kubwa, ni changamoto kwetu na nashangaa ni kwa nini watu wengi hawaliongelei suala hili. Tutakaa hapa tutaongelea suala la umaskini lakini ni vigumu sana kwa *rate* ya ukuaji wetu wa asilimia 2.7 tukatoka kwenye hali hii tuliyo, ukuaji wetu ni mkubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikitoa mfano mdogo tu wa mwaka 1961 wakati tunapata uhuru nchi yetu ilikuwa ina watu milioni tisa, nchi kama Norway walikuwa na watu milioni 3.6, leo hii sisi tuna watu karibia milioni 50, nchi ya Norway ina watu milioni 5.6. Kwa hiyo, tukiendelea kuongelea suala la shule za kata itaendelea kuwa changamoto kama *rate* ya kuongezeka inazidi kukua kwa kiasi hiki, changamoto hizi ni vigumu sana kwisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba Wizara ya Afya tujitahidi kuelekeza nguvu kwenye uzazi wa mpango (*family planning*). Hili siyo kwa Wizara tu, nadhani ni changamoto yetu sote na bila kujali vyama wala itikadi

zetu, tunapokwenda majimboni, tunapofanya mikutano yetu tuongeele suala la uzazi wa mpango. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la uzazi wa mpango ni changamoto na inabidi tulizungumzie watu wajue. Kuna maeneo unakwenda, mfano Mwanza huko kwetu, unaongea na akinamama hawajui haya mambo, hawajui kama kuna *contraceptive pills*, hawajui kama kuna njia za kuweza kutumia ili usipate watoto wengi, anakwambia mimi nitazaa mpaka watakapokwisha, sasa wataishia wangapi? Kwa hiyo, nadhani hili suala tungelipa kipaumbele kama tunavyofanya upande wa *diabetes*, ugonjwa wa moyo, *cancer*, *family planning* pia iwe *priority*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala lingine baadhi ya wachangiaji wameliongelea nami naomba nitoe msisitizo kidogo kwenye hilo, ni suala la afya ya akili (*mental illness*). Hili suala ni changamoto na kwa nchi yetu nadhani ni kitu ambacho kimekuwa kama ni aibu, hakitakiwi kuongelewa na mtu akionekana ni mgonjwa inakuwa kama ni laana au umerogwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani tunatakiwa kuwa na uelewa na kampeni ifanyike kuhusu hili suala la ugonjwa wa akili. Nchi zilizoendelea tafiti zimefanyika, nchi kama Marekani wanasema kila watu watano kuna mtu mmoja ambaye ni mgonjwa wa akili. Nchi kama Uingereza wamefanya *research* wanasema kila walipo watu wanne mmoja ana ugonjwa wa akili. Nchi kama Australia vilevile wamefanya utafiti wanasema kila walipo watu watano mtu mmoja ana ugonjwa wa akili. Hili suala siyo la kulifumbia macho na inabidi tusiwe na aibu tuliongelee.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na *research* ya WHO ya mwaka 2014 inasema, *25% of the population worldwide will suffer mental illness. Around four hundred and fifty million people currently suffer from such condition, placing mental disorder among the leading causes of ill-health and disability worldwide.* Nina imani kabisa hata hapa kwetu ikifanyika *assessment*, ukifanyika utafiti wagonjwa ni wengi na siyo suala la kulifumbia macho. Tusione aibu majimboni kwetu na kwenye familia zetu kuliongelea suala hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili suala lipo na mmoja wetu hapa anaweza akaugua, ni vitu vya kawaida kabisa na wanasema, *there is no physical health without mental health likewise there is no mental illness without physical health.* Kwa hiyo, hivi vitu vinakwenda pamoja. Naomba tusichukulie hiki kitu kama ni mzaha kwa sababu ni kitu ambacho ni *serious* kabisa na tukiongelee na ikiwezekana kama kuna uwezekano tutafute Madaktari waje watupime hata humu ndani ni kitu muhimu. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nataka kuongelea kuhusu suala la damu. Suala la damu ni janga la Kitaifa. Kule kwetu Mwanza kuna watu wanakufa, wajawazito wanakufa, watu wanapata ajali wanatakiwa kuongezewa damu lakini damu safi na salama haipo. Hili suala ni jukumu letu sote siyo la Serikali peke yake, tuhamasishe watu, sisi pia wenyewe kama kuna uwezekano twende tujitolee damu. Leo linaweza likampata mtu mwingine lakini kesho na kesho kutwa inaweza ikawa miongoni mwetu au miongoni mwa familia zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hili suala ni la kuhamasishana, damu ni ya muhimu sana na upungufu wa damu upo na siyo tu Dodoma. Kwanza napenda kumpongeza Makamu wa Rais, mwanamke mwenzetu juzi amejitokeza akatoa damu na akahamasisha, hili jambo inabidi tulifanye sisi sote kwa sababu linahusu watu wote. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru na naunga mkono hoja. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Riziki Shahari Mngwali ajiandae Mheshimiwa Flatey Massay.

MHE. RIZIKI S. MNGWALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Nami nianze na ada ya kumshukuru Mwenyezi Mungu muumba mbingu na ardhi ambaye kwa utashi wake ametuchagua mimi na nyote mliomo humu ndani kuwa na afya njema na kuwa hapa kwa wakati huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nami naomba nichangie kwa kiasi Mwenyezi Mungu atakachoniwezesha kwenye mjadala huu wa Wizara hii muhimu sana. Nianze kwa kuwaomba dua au kuwatakia kheri wale waliopewa jukumu hili na kuwapa nasaha kwamba walichukue hili kama ibada, wanalifanya kumridhisha muumba wao lakini pia wanalifanya kama wajibu wao wa kijamii ambao wamekabidhiwa na wamekabidhiwa kwa sababu wameonekana wanaliweza. Mimi na wengine wengi tunawaomba Mwenyezi Mungu awawezeshe katika kutekeleza jukumu hili. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, wengi wamechangia nami kila nikifuatilia nazidi kupata wasiwasi. Nikasema labda tuna haja ya kubadili hata hii *approach* ya kufanya hizi *budgeting*. Nilikuwa nimesema labda ianzie kule mwanzo kabisa, kuna *need* ya *some sort of brainstorming session* ya hawa Mawaziri wetu na watendaji wao wakuu, ile tuliyokuwa tunaita semina elekezi lakini wakae pamoja wakaja na kitu kuna wataalam wanakiita *mind map*, inakuwa *huge thing* ambayo inatoa matawi chungu nzima, katikati pale ipo Tanzania halafu kuna hizi Wizara sasa, kila Wizara ipo peke yake inatoa mkia mmoja halafu kila Wizara ina nini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninachoona hapa tukifanya hili zoezi, mwisho wa yote hayo iwe kwamba, lile jambo linatutengenezea *system* ambayo itakuwa inafanya kazi *in a very integrated way* yaani iunganeungane. Isiwe kama sasa hivi nahisi kama vile afya wako wenyewe wakija na bajeti yao inaanza upya, elimu wapo wenyewe wakija hapa na bajeti yao inaanza upya kama yenyewe *isolated thing* siyo kama *party of the whole thing*. Nadhani tuna haja ya kufanya hicho na vilevile iendane na *periodic assessment*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, inanisikitisha hii na bahati mbaya ndiyo nimeingia kwa mara ya kwanza, bajeti inakuja hapa halafu tunaambiwa katika maelezo mwaka jana tulipangiwa shilingi bilioni kadhaa, Bunge likaidhinisha shilingi bilioni kadhaa, lakini tulichopewa ni shilingi milioni kadhaa. Halafu mwakani tukija tunaacha yote yale tunaanza upya, mwaka huu tunaomba kadhaa, sasa hivi hatuendi. Lazima tukishajenga hii *system* inapokuwa na *input process, output* na *feedback, feedback* itumiwe tena kama *input* tunapoanza *second round* ya ile *process*. Isiwe kila mwaka kama tunaanza upya mambo ambayo kwa kweli nadhani hayatatufikisha mahali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba tuliangalie hilo kwa upana zaidi na tuone namna gani tunaifanya hii *system* yote ifanye kazi kwa pamoja, kwa sababu mwisho wa yote ni Serikali hii moja ambayo ndiyo inatakiwa ihudumie wananchi hawa wa Tanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, yamesemwa mengi masuala mahsusi nami naomba nianze kwa lile suala la kuwa na mahitaji ya ma-*specialist* wetu. Niwapongeze kwanza wafadhili wetu, *they are really friends in need and they are friends indeed* kwa sababu kama wanatusaidia kwenye *program* kama hizi ambazo Dkt. Othman na timu yake wanafanya sasa hivi katika Kanda mbalimbali za kuhudumia watoto wetu wenye vichwa vikubwa. Kwa kweli ni msaada mkubwa na hawa watumishi wetu pia tunawapongeza na tungependa kuwe na mifano kama hii mingi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wale ma-*specialist* wetu wa maeneo mbalimbali waje na *some sort of a proposal* kwamba wanawezaje wakafanya kazi, labda Serikali na wapenzi wetu wengine watusaidie kutafuta *funds* ili hawa wataalam wetu, ma-*specialist* watakuwa wana-move. Kwa kweli ni msaada mkubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *imagine* watoto hawa wote wabebwe na mama hawa kutoka mikoa mbalimbali wakajazane pale *MOI* - Muhimbili hali ingekuwa vipi? Tunawapongeza na tunawaombea Mwenyezi Mungu awalipe kwa hayo mnayoyafanya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuongelea Taasisi ya Saratani Ocean Road. Nimeangalia kwenye bajeti yao kwenye hili *book* kama ndiyo liko sahihi, kuna *zero zero*, eneo la *preventive and cure*, *actually* hata sehemu ya *cure* pale kwa Ocean Road kuna *zero* bajeti. Ukiangalia pia kwenye *zero budgeting issue* nyingine iliyotajwa ni ya *HIV/AIDS* na kwenyewe kuna *zero*, sasa nikasema hii kidogo inaleta wasiwasi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, taasisi hii ya saratani ni moja ya maeneo yale *very sensitive*. Niliwahi kuzungumza na mtu ambaye yeye aliishi Ujerumani akasema Ujerumani ndiyo mabingwa sana wa haya mambo ya saratani. Hata hivyo, kuna marafiki zake walitutembelea, walipokwenda kwenye taasisi yetu ile wakasema hata vile vifaa vyenyewe havifai kufanyia hiyo tiba tunayofanyia sasa hivi. Nikapata wasiwasi kwamba kama hiyo ndiyo taasisi tunayoitegemea *countrywide* kuhudumia wagonjwa wetu hawa, halafu na bajeti yenyewe inakwenda hivi, kwa kweli ni hali ya hatari sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye taarifa ya Kamati pia wameeleza vizuri mambo haya. Sidhani kama inaleta maana sana kusema vinahitajika vifaa vya shilingi bilioni sita lakini tumewapa shilingi bilioni mbili. Nina *imagine* lidude kama *X-ray machine* kama ni ya shilingi bilioni nne umewapa shilingi mbili sasa wanunue kipande au inakuwa vipi? Kama tumepewa hizi shilingi bilioni mbili mara hii, kwa hiyo tuziweke na je mwakani bei inakuwa ile ile au vipi? Nadhani tunatengeneza *environment* ambayo tunaji-defeat sisi wenyewe pamoja na kuwa na mipango mingi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kabisa Taasisi ya Saratani iangaliwe upya. Iangaliwe upya pia hata kuwasaidia kujipanga wenyewe namna wanavyotoa huduma. Nimesikia vilio vya wagonjwa au wasindikizaji wao wanasema eti wanaamka alfajiri makwao wanakwenda kusubiria pale kupimwa au kupata huduma na inaweza ikafika saa tatu ya usiku hawajahudumiwa, jamani tuwaangalie hawa wenzetu. Kwa kweli ni hali mbaya na tuwasaidie hawa watendaji wetu wawe kwenye *environment* ambayo kidogo ni rafiki isijekuwa mwisho wa siku na wao pia tukawa tunawadhuru kwa sababu ya kufanya kazi kwenye mazingira ambayo siyo sahihi. Kwa hiyo, naomba sana taasisi hii iangaliwe. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda niseme kwa uchache kuhusu ndoa za utotoni. Kwa sababu niliwahi kujiwa siku moja yaani watu wana jambo linawakera kweli kweli, nini mwalimu tukasaidiane, kitu gani kuna ndoa za utotoni. Kwa nini mimi, aah kwa sababu Waislam tumeonekana ndoa ziko nyingi. Nikamwambia kama ndoa Waislam wanafanya ndiyo ibada kwa sababu ndoa ni nusu ya dini yao lakini ni *sunna*. Sasa nikasema kama ni Waislam hawatokimbilia kwanza kwenye ndoa watakimbia kwenye elimu kwa

sababu elimu ni faradhi yaani jambo la lazima, sasa wanapataje matatizo haya Waislam? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tatizo linarudi pale pale kwamba kila kitu tunachukua *in isolation*. Kama tungekuwa na mfumo ambao watoto wetu watasoma pamoja na wasichana wetu mpaka *form four*, a *minimum* atakuwa tayari ana miaka 17 akija kuolewa mwakani ana miaka 18 mpaka akipata ujauzito ana miaka 19 ndiyo amewahi huyo. Sasa tutazungumza lini haya mambo ya ndoa za utotoni. Kwa hiyo, hili jambo linakuja kwa sababu *approach* na mambo yetu tunafanya kwa namna ambayo siyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna waliowahi kusema hapa, tutengeneze mifumo ambayo watoto wetu wote watapata hizi huduma za lazima katika ule umri wao na tunawakuza hivi watakapofikia mahali wanapoanza utu uzima ndiyo haya majukumu mengine ya kiutu uzima na wao yanaendana nao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, siyo suala tu kwamba kuna ndoa za utotoni lakini naona zaidi tatizo ni mimba za utotoni kwa sababu nilikwenda Muhimbili siku moja, Manesi tena wanawachekea hasa, wanasema wapisheni hao chekechea, nawauliza chekechea ni akina nani? Wasichana wale ambao wamejifungua wote wapo kwenye wodi, watoto wao wako huko chini sijui kwenye *incubators* lakini *majority of them* wala hawakuolewa. Kwa hiyo, tatizo ni mimba hizi na wala siyo ndoa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia twende mbali zaidi tu-*define* huyo mtoto ni nani kwa umri wake ambao sikuona humu kwenye kitabu cha Mheshimiwa Waziri. Tukimsema huyo mtoto ni nani, halafu tujipange sasa kuhakikisha huyu mtoto tuliyem-*define* tunamuwekea mazingira mpaka amalize utoto wake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Flatei Massay ajiandae Mheshimiwa Maria Kangoye.

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi hii. Kwanza nimshukuru Mungu kwa kunipa afya ya kusimama hapa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla sijaanza kuchangia, naomba kwanza niipongeze Wizara hii hasa Mawaziri hawa Mheshimiwa Ummu Mwalimu pamoja na Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla kwa kufanya kazi hii kubwa na pia nimpongeze Katibu Mkuu wa Wizara ya Afya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Labda niseme pia kwa nini natoa pongezi hizi, Makatibu hawa kweli wapo wawili lakini naamini wanafanya kazi kwa umoja wao. Wizara hii imefika kule kwetu ambako kimsingi ni Mbulu Vijijini, wamefika kwenye hospitali ambayo kwa muda mrefu tumekuwa tukiiomba ipandishwe hadhi kuwa hospitali ya Kanda, Hospitali ya Rufaa ya *Lutheran* ya Haydom. Kwa sababu hii basi kwa kweli napenda kuwashukuru na wananchi wangu waliniambia nikifika hapa cha kwanza niishukuru Wizara hii kwa kufika pale na kuangalia changamoto za Hospitali ya Haydom. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa nini nasema haya? Nasema haya pia kwa sababu nataka kuleta ombi kwenye Wizara hii tena kwa ajili ya wananchi hawa wa Wilaya ya Mbulu ambao pia Hospitali ya Haydom inazungukwa na inatoa huduma kwa maeneo mengi na mikoa mingi ambayo kimsingi inategemea hospitali hiyo. Kwa hiyo, kwa kuwa hospitali hii inategemewa na mikoa mingi hasa Mkoa wa Singida wanaitegemea Hospitali ya Haydom, Mkoa wa Arusha, Mkoa huu wa Dodoma, Mkoa wa Simiyu na Mkoa wa Mara, niombe Wizara iendelee kufanya *process* ya kutosha ili kwa haraka na wakati ufaao tuweze kuipandisha hadhi Hospitali ya Haydom iwe Hospitali ya Kikanda ili iweze kupata msaada kutoka Serikalini wa kuweza kuhudumia maeneo haya yote niliyoyataja. Wako Wabunge hapa wanasikia ninayoyasema, naamini wanakubaliana nami hospitali hii inatibu wananchi wetu wa maeneo haya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeona kwenye hotuba ya Waziri ameitaja Hospitali ya Haydom katika ukurasa ule wa 19 kwamba iko kwenye ngazi ya Mkoa, ni kweli. Kwa nini nazungumzia sana hospitali hii? Tatizo lililopo pale katika mkoa wetu, tunayo pia Hospitali ya Mkoa wa Manyara ambayo kimsingi RAS anapoomba maduhuli kwa sababu ya kuisaidia hospitali hii, hawezi kuomba bajeti mbili na kuiombea Hospitali ya Haydom ambayo kimsingi ipo kwenye *level* moja na hospitali hiyo ya mkoa na hii ya Haydom bado ipo kwenye *level* ya mkoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nimwombe sana Mheshimiwa Waziri tunasubiri ujio wake Haydom na watu wanakusikia na ameniahidi atafika Haydom. Namkaribisha sana ili aone juhudi za wale watu wa Haydom tunavyofanya kazi ya kuisaidia hospitali hiyo, karibu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pili, lipo tatizo ambalo naamini wengi wetu tumesema, tatizo la watumishi. Hili nafikiri ni tatizo la kimfumo hasa kwenye suala la ajira na nani wa kuwasimamia. Wako watumishi wengine wanasimamiwa na halmashauri, wako wengine wanaajiriwa na RAS na wako wengine wanaajiriwa na Wizara. Sasa tuombe itafutwe namna rahisi na nzuri ya kuweza kufanya watumishi hawa wawe na mtu mmoja anayeweza kuwasimamia kwa sababu umoja ni nguvu na utengano ni udhaifu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sikufichi, ukitaka kumtuma mbwa muache aende na awe na mtu mmoja wa kumpigia miruzi. Ukimtuma mbwa akatafute mawindo huo ni mfano tu, ukishampigia miruzi na miruzi mingi humpoteza mbwa. Sifananishi hawa wataalam wetu kama mbwa hapana, nina maana kwamba anayepokea *order* apokee kwa mtu mmoja na hali hii itakuwa nzuri na Wizara yetu ya Afya itaweza kuwa na miguu na watakuwa na ari ya kufanya kazi na kazi hiyo wataifanya kwa uaminifu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninalo lingine la kusema kuhusu *call allowance* za hawa watumishi wa Wizara ya Afya. Ukiangalia sasa hivi inavyosadikika na inavyosemekana watumishi hawa wanakatwa kodi kwenye *call allowance* hasa hawa wa *private sectors*. Kwa hiyo, niombe kama kuna namna yoyote iangaliwe vizuri na kwa sababu sasa hivi Mheshimiwa Rais ameshaamua kuteremsha kiwango kile cha kodi katika mshahara basi tuangalie kwa kina namna gani ya kupunguza basi tozo linalokatwa katika *call allowance* hasa kwa hizi sekta binafsi. Naomba sana Wizara iangalie sehemu hizi, hizi *allowance* wanazopewa kwanza ni kidogo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeangalia kwenye bajeti mwaka huu inaonekana hapatakuwa na hizi *call allowance* za kutosha. Kwa hiyo, niombe basi kwa hizi sekta binafsi ambazo zinawapa wale watumishi wao zile *call allowance* tuangalie vizuri namna ya kuzikatia kodi. Kwa sasa hivi takwimu zinaonesha wanakatiwa kodi kwa asilimia 30.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba tuone namna ya kupunguza zile asilimia ili ile *call allowance* yule mtu anapomuacha mke wake, kwa mfano Nesi au Daktari anapoitwa usiku, anaacha familia yake, anakwenda kumtibu mgonjwa. Sasa anapopewa zile fedha hizo *allowance* halafu baadaye inakatwa kodi kubwa kwa asilimia 30, nafikiri siyo sahihi. Tuone ni namna gani ya kuwa-*encourage* hawa watu hasa wanaohusika na kuzihudumia roho zetu. Kwa hiyo, naomba Wizara iangalie pia sehemu hii kwa umakini na kwa jicho kali kidogo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuongelea kuhusu bima ya afya. Mimi ni mdau mzuri na napenda sana bima ya afya kwa sababu inasaidia wale wanyonge kupata matibabu kwa urahisi. Hata hivyo, bima ya afya iendane pia na upatikanaji wa dawa. Yupo mzungumzaji mmoja amesema kwamba bajeti ya dawa ni ndogo, nimetazama Fungu 52 na nakiri kwa kweli ni ndogo. Nawashawishi Wabunge wenzangu na nawahamasisha tufanye namna yoyote ile, piga ua galagaza, tuisaidie Wizara hii ipate fungu lingine au sijui tufanyaje, tu *re-budget* ili tuone kwamba tunalipangia hili eneo la dawa pesa zaidi maana uhai ndiyo unaotakiwa katika eneo hili. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla muda wangu haujakwisha, nimeona pia Wizara hii inakwenda na Wizara ya Maendeleo ya Jamii. Maendeleo ya Jamii ni Wizara pekee, sisi tumesomea huko, tumechukua digrii zetu huko na wengine tunaendelea kusoma huko. Tukiangalia miundombinu ya hivi Vyuo vya Maendeleo ya Jamii ni mibaya, haifai na ukiangalia kwenye bajeti yetu hapa hasa bajeti ya maendeleo ina zero. Hakika kama tumeshindwa kuvifanya vyuo hivi vikawa ndani ya Wizara hii ya Afya basi tuitengee Wizara! Maana maendeleo ya jamii ndiyo *community base* ya kuwasaidia watu wetu, wanapomaliza hivi vyuo wanakwenda kuwasaidia wananchi wetu kuwajengea uwezo, kubuni miradi, kuendeleza miradi iwe *sustainable*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, Chuo cha *TICD* - Tengeru kimekuwa pale tangu mwaka 1963 kabla ya Muungano, leo hii kuna lami tangu mkoloni pale haijawahi kufanyiwa *rebuilding* yoyote, hakina maabara, maabara imeanza kujengwa pale miaka fisa haijawahi kumalizika. Mheshimiwa Waziri wa Afya alishakuwa Naibu Waziri wa Wizara hii. Kwa hiyo, niwaombe kabisa mtembelee chuo kile, mkisaidie na muone namna gani *special* ya kusaidia vyuo hivi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia kwenye vyuo hivi vya *FDC* wako walimu wanafundisha lakini mishahara yao ni midogo wakati wana elimu sawasawa na walimu wa vyuo vikuu. Kwa hiyo, naomba muangalie walipwe kutokana na elimu zao maana sasa hivi wanalipwa sawasawa na walimu wa sekondari. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa muda wangu umekwisha, basi niombe kabisa kabisa, Mheshimiwa Waziri *FDC* ndiyo ngome, hawa ndiyo *CDO* wa kutosha katika nchi hii, ni viraka maana yake anaweza kufanya kazi yoyote, uwasaidie kwa namna yoyote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja, lakini kwa *consideration* ya haya niliyoyasema. Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Maria Kangoye ajiandae Mheshimiwa Kakunda.

MHE. MARIA N. KANGOYE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipatia nafasi ili na mimi niweze kuchangia katika hotuba ya bajeti ya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto. Nianze kwa kumpongeza Waziri pamoja na Naibu wake kwa hotuba nzuri yenye kuleta matumaini kwa Watanzania, lakini niwapongeze sana kwa kazi nzuri waliyokuwa wanafanya kwani haifichiki. Tumeona ujenzi na ukarabati wa hospitali zetu za rufaa lakini tumeshuhudia pia uanzishwaji wa hospitali maalum ya *Benjamin Mkapa Ultra Modern Hospital* iliyopo hapa Dodoma. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na pongezi hizo, napenda kuikumbusha Serikali kwamba bado haijafikia lengo lililowekwa miaka 15 iliyopita ndani ya Azimio la Abuja linaloitaka Serikali kutenga asilimia 15 ya bajeti yake ya Taifa kwa ajili ya afya. Hapa ninavyoongea sasa Wizara hii imetengewa bajeti chini ya asilimia kumi ya bajeti ya Taifa. Napenda kuiomba Serikali iweze kufikiria upya suala hili na kurejea katika msimamo wa makubaliano hayo na kuwezesha Sekta hii ya Afya kufanya vizuri kwani tutakapowezesha sekta hii tutawezesha pia sekta nyingine kuweza kukua na kufanya vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mkoani Mwanza zipo changamoto nyingi ambazo zinaikabili sekta hii ya afya. Changamoto hizi tayari zimeshatajwa na Wabunge wenzangu lakini na mimi nitaweka msisitizo japo kwa ufupi. Kuna changamoto ya ucheleweshaji wa dawa kutoka MSD; kumekuwa na wafanyakazi wachache katika sekta hii ya afya; kumekuwa na ucheleweshwaji wa mishahara ya wafanyakazi; kumekuwa na ukosefu wa maduka ya dawa katika hospitali zetu za wilaya na lipo tatizo ambalo limekuwa likisumbua sana la ukosefu wa usafiri wa uhakika kwa wagonjwa wa wilaya zote za Mkoa wa Mwanza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, Wilaya ya Magu ina magari manne ya wagonjwa lakini katika magari manne ni gari moja tu la kituo cha Lugehe ndilo linalofanya kazi, mengine matatu yote ni mabovu na magari haya yamekuwa yakikarabatiwa mara kwa mara bila mafanikio. Kwa kuwa pia Wilaya ya Magu haina mapato ya kutosha, magari haya yamesababisha deni la shilingi milioni 38 kwa ajili ya service zilizokuwa zinafanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa Ilani ya Chama changu cha Mapinduzi iliahidi kwamba, itaboresha mazingira ya wafanyakazi wa sekta mbalimbali ikiwemo sekta hii ya afya, napenda kuikumbusha Serikali kwamba ni wajibu wake sasa kutekeleza Ilani hiyo kwa kuweza kutatua changamoto hizi ili wafanyakazi waweze kufanya kazi katika mazingira yanayostahili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Hospitali ya Wilaya ya Sengerema nayo inahitaji ruzuku stahili. Mheshimiwa Ngeleja amesimama mara kwa mara na kuhamasisha suala hili na kuiomba sana Wizara na napenda kuungana naye katika vita hii. Hospitali ya Wilaya ya Sengerema inapata ruzuku ya vitanda 150 tu wakati hospitali hiyo ina vitanda zaidi ya 370 na inategemewa na wakazi wengi wanaoishi ndani ya Jimbo hilo la Sengerema. Ombi hili tayari lipo Wizarani na ni matumaini yetu kwamba Wizara itatupatia jibu zuri ambalo litatuletea matumaini kwa wananchi wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimebahatika kuzunguka katika baadhi ya shule za msingi na sekondari ndani ya Mkoa wa Mwanza nikiwa na wanaharakati wanaotoa elimu ya afya ya uzazi. Kwa fursa hiyo ya muda mfupi, nimegundua

kwamba ipo haja ya Serikali kuweka mikakati madhubuti ya kuhakikisha kwamba wanafunzi wa jinsia ya kike wanapata taulo za kujisitiri ili kupunguza changamoto kubwa ya wanafunzi hawa kutokuhudhuria masomo wakiwa kwenye siku zao. Kwa sababu tayari Serikali inatoa vitabu na madawati mashuleni, naomba suala hili pia liweze kupewa kipaumbele ili kuweza kunusuru wasichana hawa kukosa masomo yao. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa bahati nzuri wapo vijana wa Mwanza ambao wamejitolea kufanya utafiti na wakatengeza *washable sanitary towels* yaani pedi ambazo zinaweza kufuliwa na kutumiwa zaidi ya mara moja kwa muda mrefu. Naomba Serikali iwasaidie vijana hawa ili bidhaa zao ziweze kuthibitishwa na TBS na endapo zitatufaa bidhaa hizi ziweze kununuliwa na Selikali na kusambazwa katika shule mbalimbali hasa zile zilizopo vijijini. Napenda kumwomba Waziri wa Afya anipokee nitakapowaleta vijana hawa ofisini kwake kwani ni fahari kwa Tanzania kuwa na vijana wabunifu tena wenye kujituma kwa niaba ya nchi yao. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, napenda kusema kwamba naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. Ahsante. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa ni zamu ya Mheshimiwa Kakunda, Mheshimiwa Innocent Bilakwate na Mheshimiwa Dkt. Elly Marco Macha wajiandae.

MHE. JOSEPH G. KAKUNDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Haizuiliki kuzungumzia masuala ya kisera ya Wizara ya Afya ambayo wamesema kwamba kila kijiji kiwe na zahanati na kila kata iwe na kituo cha afya. Sera wanaimiliki wao, TAMISEMI kazi yao ni kusimamia na kuratibu utekelezaji wa sera.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo langu kubwa ni *ceiling* ambazo Serikali huwa inailazimishia mikoa. Kwetu sisi Tabora kwenye *ceiling* ya TAMISEMI ambayo ndiyo tumepitisha bajeti, kwenye sekta yote ya afya ni shilingi bilioni 19 kwa mkoa mzima. Kama tunataka kutekeleza sera inavyotaka kila kijiji kiwe na zahanati na kila kata iwe na kituo cha afya, kwenye Wilaya ya Sikonge peke yake tunahitaji vituo vya afya 18 vipya na zahanati mpya 41. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo langu linakuja, nimewauliza watalaam wa afya kule kwangu, ili ujenge kituo cha afya kwa mujibu wa miongozo ya Wizara ya Afya, majengo, vifaa, wataalam na kila kitu unahitaji zaidi ya shilingi bilioni mbili. Ili ujenge zahanati kwa mujibu wa miongozo ya Wizara ya Afya kwa kila kitu unahitaji zaidi ya shilingi milioni 500. Ina maana kwa Sikonge tu tunahitaji zaidi ya shilingi bilioni 65, tutazipata wapi na tutakamilisha lini ikiwa Serikali inatupangia *ceiling* ya shilingi bilioni tatu kwenye wilaya yetu? Kwa hiyo, hilo ni tatizo kubwa na tusije tukaiacha hivyo hivyo, Serikali kwa ujumla wake inatakiwa

ilifanyie kazi suala hili ili kusudi kweli sera hii iweze kutekelezeka, hilo lilikuwa la kwanza. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili ni kuhusu Maafisa wa Maendeleo ya Jamii. Zamani hawa tulikuwa tunawaita Mabwana na Mabibi Maendeleo. Taarifa ya Waziri kule mwisho kwenye majedwali inaonyesha kabisa kwamba Wilaya ya Sikonge tuna Maafisa Maendeleo ya Jamii 14 na wote wako Makao Makuu ya Wilaya. Katika kata zangu 20 hakuna Afisa Maendeleo ya Jamii ambaye yuko kwenye kata. Nashauri Serikali iachane na maneno, wakati wa utekelezaji ndiyo huu, hapa kazi tu, tuhakikishe kwamba hawa Mabibi na Mabwana Maendeleo wanafika kwenye kata ili kusudi waweze kuhamasisha maendeleo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la tatu, ni kuhusu Vyuo vya Maendeleo ya Jamii na Vyuo vya Wananchi hivi (FDCs). Tumeambiwa kwenye hotuba ya Mheshimiwa Waziri kwamba tuna Vyuo tisa vya Maendeleo ya Jamii nchi nzima. Napendekeza vyuo hivyo viboreshwe zaidi ili vifikie hatua ya kutoa diploma na hata digrii ili kusudi tusomeshe watu wengi zaidi kwenye hii fani ya maendeleo ya jamii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, halafu hivi Vyuo vya Wananchi (FDCs - *Folk Development Colleges*), kama tulivyokuwa tunazungumza siku tunajadili hotuba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu na hata siku ya kujadili Wizara ya Viwanda, tunahitaji watu wengi, tunahitaji *staff*, tunahitaji nguvu kazi ambayo itaajiriwa kwenye viwanda vidogo vidogo, kama hivi Vyuo vya Maendeleo ya Jamii vitaendelea kufundisha *elementary* sijui kushona nguo, kitu ambacho hata fundi cherehani wa mtaani anaweza akakifanya, naomba hivi vyuo vibadilishwe viwe VETA za maendeleo ya jamii ili kusudi viweze kusaidia uchumi wetu na maendeleo ya nchi yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la nne ambalo nataka kuchangia ni ukatili wa kijinsia. Kwa mwaka mmoja tu 2015, kwenye hii hotuba ya Mheshimiwa Waziri aliyotupatia, inaonekana Mikoa ya Dar es Salaam, Mbeya, Morogoro, Pwani na Tanga imeongoza katika ukatiri wa ngono, hiyo mikoa mitano. Wana matukio zaidi ya 300 ya ukatili wa ngono, hii mikoa niliyoitaja. Mikoa ambayo ina matukio chini ya 100 ni Mkoa wa Simiyu peke yake, hii ni hatari!

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nchi iwe na programu maalum ya elimu dhidi ya ukatili wa ngono, hilo ni suala la aibu sana, linatakiwa lipatiwe programu maalum kabisa. Sijaiona hiyo programu kwenye hotuba ya Mheshimiwa Waziri, naomba sana suala hili lizingatiwe. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine kwenye haya matukio ni mashambulio ya kudhuru mwili na matusi. Haya mambo ni mabaya na yanasababisha chuki katika jamii na familia nyingi. Imeonekana Mikoa ya

Arusha, Dar es Salaam, Morogoro tena na Rukwa ina matukio zaidi ya 1,000, hii ni hatari. Mikoa yenye matukio chini ya 100 ni Dodoma, Kilimanjaro, Lindi, Mara, Mwanza, Mbeya, Pwani, Ruvuma na Simiyu tena. Hivi kule Mara walitumia mbinu gani kupunguza matatizo haya?

Mheshimiwa Mwenyekiti, napendekeza Mheshimiwa Waziri apeleke timu Mkoa wa Mara kuchunguza kuona hivi wale watu, kwa sababu wanaaminika wana hasira sana, wamepunguzaje haya matukio ya kushambuliana ili elimu ile iweze kutumika kwenye mikoa mingine hasa hii ambayo ina matukio mengi ili kupunguza matatizo haya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo la tano ambalo nataka kuchangia ni uchangiaji wa halmashauri kwenye Mfuko wa Wanawake - WDF. Katika halmashauri ambazo zimetajwa kwenye hotuba ya Waziri ni Halmashauri moja tu ya Iringa ndiyo imeonekana imechangia kwa asilimia 100. Kuna Halmashauri kama ya Kinondoni, Kigoma Ujiji, Sumbawanga, Tabora Manispaa, Misungwi, Mwanza na nyingine nyingi ziko chini ya asilimia 10.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni hatua gani ambayo Serikali inachukua sasa kuhakikisha kwamba watu wanaboresha michango yao angalau inafika zaidi ya asilimia 50 na kuendelea. Kuna baadhi ya halmashauri mchango wao ni chini ya asilimia moja, hii ni *serious*. Naomba suala hili liweze kuchukuliwa kwa umakini wa hali ya juu kwa sababu hawa wanaotekeleza ni waajiriwa wa Serikali, wanatakiwa waheshimu miongozo inayotolewa na Serikali, wasiendeleo kufanya kinyume na utaratibu ambao umeelekezwa na Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho ambalo nataka kuchangia ni suala la wazee. Naomba Serikali isimamie kikamilifu utekelezaji wa maelekezo yake ya kisera. Kwa mfano, suala la huduma bure za afya kwenye hospitali za Serikali na vituo vya afya na zahanati kwa wazee lisibaki kwenye maneno wala kwenye makaratasi. Najua Waziri wa Afya alitoa *Circular* mwezi Februari lakini imeendelea kutoheshimika kwenye maeneo yaliyo mengi hapa nchini. Naomba sana ufuatiliaji wa karibu uwepo ili hiyo *Circular* iweze kutekelezwa isibaki kwenye karatasi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna wakati mgombea wetu wa Urais alizungumzia kuhusu pesheni ya wazee. Hili ni suala ambalo ukizunguka kwenye vijiji unaulizwa na wazee, bwana tuliambiwa kuhusu pesheni imefika hatua gani? Naomba Mheshimiwa Waziri atakaposimama aweze kulitolea maelezo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho, kuna Mfuko wa Maendeleo ya Wanawake na Mfuko wa Vijana, sawa, lakini wazee wanauliza Mfuko wa

Wazee vipi? Kwa maana ya hawa wazee waliostaafu, Mfuko wa Wazee Serikali inatufikiriaje sisi? Kwa sababu Mheshimiwa Waziri wa Afya ndiyo anahusika na masuala ya wazee, naomba wazee wangu wa kule Sikonge wasikie leo anazungumza kuhusu Mfuko wa Wazee atauanzisha lini? *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Hawaoni.

MHE. JOSEPH G. KAKUNDA: Wataona baadaye usiku. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ya kwangu yalikuwa ni hayo lakini naomba nimalizie kwa vituko vya kisiasa. Ukistaajabu ya Mussa walisema utaona ya Firauni. Kule Uganda kilitokea kituko kimoja kikubwa sana jana lakini nisingependa kukieleza kwa kina kila mtu anajua. Kwa hiyo, kumbe Tanzania sisi tuna afadhali katika demokrasia na ni mfano wa kuigwa. Wenzetu wamefikia katika hali mbaya, naomba tuwaombe ili kusudi nchi ile iendelee kuwa na amani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana na naomba kuunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Innocent Bilakwate na Mheshimiwa Dkt. Elly Macha ajiandae.

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwanza, nichukue nafasi hii kumshukuru Mwenyezi Mungu ambaye amenipa nafasi hii na uhai nilionao naamini uko mikononi mwake. Pia nichukue nafasi hii kukupongeza wewe Mwenyekiti, nafikiri makofi yaliyokupokea yanaonyesha jinsi gani Waheshimiwa Wabunge wanavyokuunga mkono. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Waziri na Naibu Waziri kwa kweli mwanzo ni mzuri. Mimi niwatie moyo, songeni mbele, kazi yenu tunaiona, juhudi zenu tunazona na sisi tuko nyuma yenu, tutawaunga mkono. Niwaombe Waheshimiwa Wabunge kwa kweli hawa bado ni vijana wanafanya kazi nzuri tuwaunge mkono tusibeze, huu ni mwanzo tu. Mtu anapofanya vizuri hata kama upo upande wa pili hebu muungeni mkono. Haya yote tunayoyafanya ni kwa ajili ya nchi yetu siyo kwa ajili ya wana CCM tu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, niongelee suala la afya. Ndugu zangu tuko hapa Bungeni kwa sababu afya zetu ni nzuri, Wizara ya Afya ndiyo kila kitu. Katika kuchangia kwangu niombe Serikali wamekuwa wakileta bajeti kwenye vitabu lakini inapelekwa asilimia kidogo sana. Tuiombe sasa hivi Serikali tuwe makini sana, hili ni jambo muhimu ambalo linahitaji kuungwa mkono na kila mtu. Tunahitaji afya zetu ziwe nzuri ili tuweze kuwatumikia Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaposema kuingia kwenye nchi ya viwanda na uchumi wa kati lazima afya zetu ziwe nzuri. Hao Watanzania wawe na afya nzuri waweze kuzalisha, bila kuwa na afya nzuri hatuwezi tukafanikiwa hayo tunayoyalenga. Ili tuweze kufanikiwa kwenye kilimo chetu, kiwe kizuri lazima tuwe na afya nzuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba Wizara hii tuiunge mkono na kama wengine walivyochangia kwa kweli namuunga mkono Mheshimiwa Bashe ambaye amesema Wabunge wote bila kujali tunatoka chama gani tuungane akinamama waweze kupatiwa bima za afya. Kwa kweli hili ni jambo muhimu, akinamama wengi wanakufa si kwa sababu ya magonjwa ni kwa sababu hawapatiwi huduma nzuri. Kwa mfano, kama kule kwetu Kyerwa hakuna huduma nzuri za afya, hali ni mbaya. Kule vijijini hali ni mbaya sana, hii mikoa ya huku pembezoni ndiyo kabisa unaweza ukafikiri Serikali haipo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano ukija kwetu Kyerwa kuna watumishi watano tu na hao wako wilayani, kwenye kata hakuna mtaalam hata mmoja. Hawa watu mnawahesabia wapi? Naiomba Serikali tusiangalie mijini tu twende mpaka vijijini na hao wataalam ambao wako maafisini wasikae makao makuu tu waende vijijini wakaone hali ilivyo. Mara nyingi wataalam wamekuwa wakiuliza huko vipi, fikeni mkaone hali ilivyo. Nimwombe Mheshimiwa Waziri Ummu Mwalimu na Ndugu yangu Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla wafike Kyerwa waone hali halisi ilivyo, hali ni mbaya sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye zahanafi zetu hakuna dawa kabisa. Hawa wazee mnaosema wakate bima ya afya, wanakata bima ya afya, lakini ni aibu kwanza tumalize kitu kimoja. Huyu mzee unamwambia akakate bima ya afya, anakwenda anamwona Daktari anamwandikia, akishamwandikia anamwambia dawa hakuna, dawa muhimu Kyerwa asilimia kubwa hakuna.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niiombe Serikali, tunaposema hao wazee watibiwe bure, watoto wenye umri chini ya miaka mitano wapate huduma bure, akinamama wajawazito wapate huduma bure lazima tuhakikishe yale mahitaji yote yapo, tuhakikishe dawa zipo, huduma zote zipo siyo tunasema tunawapa huduma bure wakati hakuna vitendea kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu kingine, tunalo tatizo la watumishi, hakuna watumishi, hakuna Madaktari. Kwa mfano, kule kwetu Kyerwa na naamini ni maeneo mengi hakuna Madaktari. Ndugu zangu, niwaombe na niiombe Serikali tusipange mipango mingi, hebu tupange mipango michache tuweze kuitimiza ndiyo twende kwenye mipango mingine. Tusiseme tutafanya vitu asilimia mia moja halafu mwisho wa siku tunakuja kufanya asilimia tano ni aibu. Kwa hiyo, niiombe sana Serikali ishughulike suala hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ambalo nataka niseme, huwezi ukazaa mtoto ukampa mtu mwingine akulelee. Mwenye uchungu na afya ya Mtanzania ni Wizara ya Afya. Huyu ndiye mzazi! Unampaje huyu mtoto mtu mwingine amjengee wodi, amletee vifaa? Haiwezekani! *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawaomba Waheshimiwa Wabunge, ifike wakati hizi sheria zinatungwa humu ndani tukazibadilisha. Mwenye uchungu ni Mheshimiwa Ummu Mwalimu na Wizara yake na Watendaji wenzake; huyu ndiye anayehudumia afya za Watanzania. Nawaomba Waheshimiwa Wabunge, hizi sheria tuzibadilisha, tusiseme kila kitu tumejaza huku TAMISEMI, kila kitu TAMISEMI, lakini mwisho wa siku afya za Watanzania zikiwa mbaya anayeulizwa ni nani? Ni Wizara ya Afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sana, Serikali tujipange vizuri, tufikishe madawa kwa wananchi. Hakuna madawa, tunahimiza hapa Watanzania wakate Bima ya Afya, dawa watazipata wapi? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu kingine, hawa wa MSD nasikia wanadai pesa kibao! Serikali iwapelekee pesa ili Watanzania waweze kupata madawa, kwa sababu hata tukisema tumejenga vituo, tumejenga maduka ya madawa, mwisho wa siku hawa MSD pesa watazitoa wapi? Sasa tunaomba Serikali ijipange, zamu hii Watanzania wale ambao wanapata huduma hizi bure wanapokwenda siyo anaandikiwa na Daktari cheti halafu mwisho wa siku anakwenda kununua dawa dukani; wengine hawana uwezo. Wakati mwingine tunaanza kwetu, sisi wenyewe Wabunge mbona hatuendi kununua dawa kwa pesa yetu? Si tumepewa Bima ya Afya na tunapata dawa? Lazima tusimame tuhakikishe tunawatetea wananchi wetu, tusingalie mambo yetu wenyewe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu kingine ni kuhusu vifo vya akinamama. Kuna maeneo mengine miundombinu ni mibovu, kama kule kwetu Kyerwa mtu unatoka tuseme labda Kaisho uende kutibiwa Hospitali ya Nyakahanga, ni mwendo mrefu, barabara mbovu, huyo mama kama ni mjamzito mimba itatoka tu. Kwa hiyo, naiomba Serikali, hivi vitu vyote hatuwezi tukavitenganisha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine, namwomba Mheshimiwa Waziri, hata kama haihusiani na huko, ninachojua wewe ni Waziri wa Afya unashughulikia afya za Watanzania. Tunacho Kituo chetu cha Afya pale Nkwenda; hiki kituo tunaomba Mheshimiwa Waziri, bado kina upungufu, lakini hiki kituo tunaomba kiwe hospitali kamili. Hatuna Hospitali ya Wilaya, hospitali tunayoitegemea ni Hospitali ya Mission ambayo wananchi hawawezi kumudu gharama za matibabu, ni kubwa sana. Nilishaiandikia Serikali mwaka 2015 nilipokuwa hapa Bungeni kuiomba hii Hospitali ya Mission...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante!

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE: Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante sana.

Mheshimiwa anayefuata sasa ni Dkt. Elly Marco Macha, ajiandae Mheshimiwa Daimu Iddi Mpakate na Mheshimiwa Dua William Nkurua.

MHE. DKT. ELLY M. MACHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha tena kuwa na afya njema ya kuchangia hoja ambayo inachangiwa sasa hivi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pili, napenda kukupongeza, kwanza kwa kuchaguliwa kuwa Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Huduma za Jamii ambayo mimi ni Mjumbe na pia kuchaguliwa kuwa Mwenyekiti wa Bunge. Hongera sana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatu, napenda kuwapongeza Waziri wa Afya, Naibu Waziri pamoja na timu yake yote kwa kazi njema wanayoifanya na kwa hotuba walioiwasilisha mbele yetu ambayo sasa tunaijadili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitajikita katika masuala matatu; suala la kwanza, ni kwamba jana na leo Waheshimiwa Wabunge mbalimbali wamezungumzia suala la watu wenye ulemavu mbalimbali katika Wizara hii. Sipendi kurudia ambayo yameshazungumzwa, nina imani kwamba Mawaziri wanaohusika wame-*take note* ya hayo yote, lakini napenda kwenda mbele zaidi kuwasilisha ombi kwa Wizara hii kwamba kuna umuhimu sana Waziri anayehusika Mheshimiwa Ummu Mwalimu na Naibu wake baada ya Bunge hili kwenda kuanzisha *desk* ama *focal point* kwa masuala ya watu wenye ulemavu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la ulemavu ni *cross-cutting* na japokuwa mambo ya walemavu yako chini ya Waziri Mkuu, lakini Wizara zote na *critically* ni Wizara ya Afya, inatakiwa kuwa na *department* au kuwa na *desk* au *focal point* kwa ajili ya masuala ya watu wenye ulemavu. Ni kwa nini? Kwanza tukumbuke kwamba ulemavu unasababishwa aidha kwa kuzaliwa nao ama unapatikana kutokana na magonjwa mbalimbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwamba Waziri na Wizara yake amelipa kipaumbele suala la kinga, kwa sababu kunapokuwa hakuna kinga, ndipo magonjwa mengi yanasababisha ulemavu. Kwa hiyo, ni *critical* hii Wizara iwe na *professional advice* kwamba masuala ya walemavu yawe katika muundo wa Wizara. Mambo ya Waziri Mkuu kule yaliko ni mambo ya sera, mambo ya sheria, mambo ya ushauri, lakini mambo ya huduma, mambo ya matibabu, mambo ya kinga, yanatakiwa yashughulikiwe kikamilifu na Wizara ya Afya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la ulemavu nimesema ni *profession*, kwa hiyo, naomba Wizara inayohusika iwe na kitengo au *department* ambayo itakuwa inashauri kuhusu mambo ya ulemavu, kwa sababu kuna watoto wenye ulemavu, wanapokuwa na matatizo itakuwa vipi? Kuna wazee wenye ulemavu, kuna masuala ya jinsia; mambo ya wanawake wenye ulemavu. Kwa hiyo, ni muhimu sana Wizara hii ikiwa na idara ama kitengo ambacho kitashughulikia masuala ya ulemavu ili kumshauri Waziri pamoja na timu yake jinsi gani ya *ku-deal* na masuala haya yanayotokana na ulemavu kutokana na jinsi Wabunge walivyochangia hapa tangu jana na leo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la pili ambalo napenda kupata ufafanuzi kutoka kwa Waziri ni suala la watu wa Ustawi wa Jamii. Sijui watu wa Ustawi wa Jamii wako wapi! Sijui kama wameunganishwa na Maendeleo ya Jamii; lakini nina imani kwamba bado wako katika Wizara hii. Kuna Maafisa Ustawi wa Jamii Mikoani, Wilayani na mpaka kwenye ngazi za Mitaa. Sasa hawa wana-*belong* katika Wizara gani? Kama wana-*belong* katika Wizara hii, *role* yao ni ipi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda pia kugusia suala la watoto, kuna vituo mbalimbali hapa nchini kwetu ambavyo vimeanzishwa kwa ajili ya kuhudumia watoto yatima na suala la watoto yatima linahudumiwa na Mashirika ya Serikali na pia yasiyokuwa ya Serikali. Kuna NGOs nyingi ambazo zimeanzisha vituo na *centre* za watoto yatima, lakini katika vituo hivi, pamoja na kwamba kuna wengi wana nia nzuri ya kusaidia watoto yatima, lakini pia kuna mambo mengine ambayo hayastahili, yanaendelea kwenye hivyo vituo vya watoto yatima. Kuna vituo vingine vya watoto yatima ambapo kuna *child abuse* sana inaendelea na vingi pia viko chini ya wafadhili wengine kutoka nje ya Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna wafadhili wengine wamekuja hapa wakianzisha vituo hivyo, wana nia njema, lakini kuna wengine wana agenda zao katika hivyo vituo. Wanakuwa wanapiga picha wale watoto, wanawapeleka kwao kwenda kufanya *fundraising* na wanapata pesa nyingi; na wanapokuja na pesa hizo utakuta wanawaleta watu wa kwao wengi *in the name of volunteers*; na wale Watanzania ambao wameajiriwa katika hivi vituo

wanalipwa pesa kidogo sana na pesa nyingi walizo-*fundraise* wanawalipa wale watu wa kwao waliokuja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naishauri Wizara kwamba kuna haja ya kuwa na *monitoring mechanism* ya kuhakikisha kwamba wale wanaoendesha hivi vituo vya watoto yatima kweli wahakikishe vinaendesha katika misingi inayokubalika na wale watoto wasitumike katika ku-*fundraise* kwa ajili ya faida yao, bali ile *fundraising* inayofanyika itumike katika kuendeleza watoto hao na katika kuwalipa Watanzania vizuri wanaofanya kazi katika hivyo vituo vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna tatizo lingine pia katika vituo hivi nilivyosema. Kwa mfano, kule Arusha kuna kituo kimoja kiko chini ya Wamarekani, wale Wamarekani wanaoendesha kile kituo cha watoto yatima, watoto wanapougua pale hawawapeleki hospitali, wanasema tuwaombee. Ilitokea hata mwaka 2015 mtoto mwingine alikufa. Kwa hiyo, kuna hizo imani kwamba watoto tuwaombee na hakuna kuwapeleka hospitali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii ni *child abuse* na kama Wizara haita-*monitor* mambo kama hayo tutakuta watoto wetu wengine ambao ni yatima wanafanyiwa vitu ambavyo havistahili. Kwa hiyo, kuna haja ya kuwa na *monitoring system* ambayo inaeleweka ku-*control* hawa ambao wanaendesha hivi vituo, ambao wana nia nzuri waeleweke na wale ambao wana nia mbaya pia waweze kugundulika ili vitendo kama hivyo vikomeshwe. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda pia kuzungumzia suala la Benki ya Wanawake. Naiomba Wizara na Waziri, Mheshimiwa Ummy, kwamba hii Benki ya Wanawake kuna *affirmative action* gani ambayo imechukuliwa kuhakikisha kwamba wanawake wenye ulemavu nao wanafaidika na mikopo na huduma za hiyo Benki. Kama hakuna *affirmative action* tutaendelea labda kusema hapa. Lilionekana hili ni suala la Wabunge wenye ulemavu, lakini hili ni suala la kila mwanamke na Waziri pia na aliweke katika mikakati yake awe na *affirmative action* ya kuhakikisha kwamba wanawake wenye ulemavu nao wanafaidika na mikopo ya hiyo ya Benki ya Wanawake iliyopo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ambalo napenda kuchangia ni kama nilivyosema, jinsi gani watu wanapata matatizo katika hizi bodaboda. Mheshimiwa Waziri alieleza katika hotuba yake kwamba kuna pesa zimetengwa katika kuimarisha kile kituo cha *MOI* pale Muhimbili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na kuimarisha kituo cha *MOI*, lakini pia kuna haja kuwepo na mikakati madhubuti kwa ajili ya kuelimisha hawa waendesha bodaboda ambao kwa kweli kwa upande mmoja ni ajira ambayo wamepata vijana wengi lakini kwa vile hakuna mafunzo yanayotolewa, ajali ni

nyingi na ulemavu unasababishwa siku hadi siku, watu wengi wanavunjika, watu wengi wanazidi kulemaa kutokana na hizi bodaboda.

Kwa hiyo, nafikiri kuna haja ya kuwa na mkakati wa kutoa elimu kwa hawa wanaofanya hii biashara ya bodaboda ili kupunguza wale watu wanaoathirika katika kulemaa kwa ajili ya ajali mbalimbali zinazosababishwa na hizi bodaboda, ni tatizo kubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kumalizia hapo. Nashukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante! Sasa namwita Mheshimiwa Daimu Iddi Mpakate na Mheshimiwa Dua William Nkurua ajiandae.

MHE. MPAKATE D. IDDI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa fursa ya kuweza kuchangia hoja ya Waziri wa Afya, Ustawi wa Jamii, Walemavu, Wazee pamoja na Watoto. Kwanza kabisa, napenda niwapongeze Mawaziri hawa wote wawili kwa ku-*translate* Ilani ya Chama cha Mapinduzi katika hotuba yao iliyofanya kila mmoja asisimke. Nasi ni wajibu wetu kuchangia kuongeza nyama ili pale ambapo pamepungua waweze kufanya kazi vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, la kwanza, naungana na wasemaji wenzangu waliozungumza awali kuhusu suala la wazee; tumezungumza bima, tumezungumza suala la dirisha maalum la wazee, lakini tunaleta msisitizo mkubwa kwa sababu Ilani ya Chama cha Mapinduzi tumeinadi sana vijijini kuhusu pensheni ya wazee zaidi ya miaka 65. Katika maelezo yake au hotuba yake haijaonyeshwa vizuri ni lini *program* hii itaanza au ikoje ili Waziri atakapokuja atueleze hawa wazee wataanza lini kufikiriwa suala hili la pensheni ya wazee wenye umri zaidi ya miaka 65.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili, nitazungumzia suala la Hospitali ya Wilaya ya Tunduru. Hospitali hii ni ya muda mrefu, tangu miaka ya 1990 huko, lakini hadi hivi sasa ina majengo yaliyochakaa na mbaya zaidi hakuna wodi ya upasuaji. Wagonjwa wakipasuliwa, wakitoka *theater* wanachanganywa na watu wengine pamoja na madonda yao waliyokuwa nayo. Hii ni hatari, inahatarisha zaidi afya ya wale wagonjwa ambao wanafanyiwa upasuaji. Kwa hiyo, naomba Serikali ifikirie namna ya kuweza kusaidia hospitali ile kupata wodi kwa ajili ya wagonjwa ambao wamefanyiwa upasuaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Hospitali ya Wilaya ya Tunduru kulikuwa na chuo pale ambacho kilikuwa kinafundisha Manesi mbalimbali ambao walikuwa wanatoka vijijini, lakini chuo kile kiliungua moto zaidi ya miaka kumi iliyopita na mpaka leo majengo yale hayajafanyiwa *renovation* na kile chuo

kimekufa moja kwa moja. Ile nafasi ambayo walikuwa wanapata vijana wa Tunduru kusoma pale na baadaye walikuwa wanaajiriwa na zahanati zetu zilizoko vijijini kwa mikataba na vijiji wakisubiri ajira ya Serikali Kuu, sasa imekufa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja atupe majibu halisi, chuo kile ni lini kitakarabatiwa ili kiweze kuwafundisha vijana wetu ambao wanaweza kusaidia jamii zetu kwa sababu tunalalamika sana kwamba wahudumu ni wachache katika zahanati zetu na mbaya zaidi Wilaya ya Tunduru, pamoja na kuwa na zaidi ya vijiji 150, lakini kuna zahanati 49 tu, vituo vya afya vitano na gari ni moja tu ambalo lipo kwenye Hospitali ya Wilaya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, akinamama wanatembea umbali wa zaidi ya kilometa 30 kufuata huduma ya afya, ni mbaya sana. Naomba sana, pamoja na kwamba Wizara ya Afya inatekeleza sera, naamini pacha wake ambaye ni Serikali za Mitaa, analijua hili na naomba alifahamu na ikiwezekana baadaye waweze kufika kule waangalie hali mbaya ya Wilaya ile; kwa sababu Wilaya ile ni kubwa ukilinganisha na Mkoa wa Mtwara. Wilaya ya Tunduru ni kubwa na Mkoa wa Mtwara una Wilaya tano. Naomba sana hili tufikiriwe kwa sababu tuko katika hali mbaya sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ambalo ningependa kuchangia katika hotuba hii ni suala la wafanyakazi wa ustawi wa jamii. Ni kweli ni tatizo, kama nilivyochangia katika Idara ya Kilimo, suala la ushirika linafanana sambamba na ustawi wa jamii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Idara hii tumeisahau sana; watumishi ni wachache, huduma hakuna, usafiri hakuna, *incentives* hawapewi; sasa tunategemea vikundi vya akinamama vya maendeleo vyote vipate huduma kutoka kwa hawa watumishi wa ustawi wa jamii, lakini bahati mbaya nao wako katika hali mbaya, hoi, huduma hawapewi. Naomba sana wathaminiwe ili waweze kufanya kazi yao nzuri ya kuwasaidia ndugu zetu huko vijijini waweze kujikwamua kiuchumi zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho naomba nichangie suala la upungufu wa madawa. MSD ni tatizo. Mara nyingi sana dawa nyingi zinazofika katika Hospitali, Zahanati zetu na Vituo vya Afya, zinakuwa zimepitwa na wakati. Sijajua ni kwa nini muda mwingi dawa zile zinakuwa zimepitwa na wakati. Mbaya zaidi wananchi wanasikia namna MSD wanavyoteketeza dawa ambazo zimepitwa na wakati, huku vijijini hakuna dawa. Naomba sana suala la MSD kupata dawa na kusambaza kwa wakati liwe la muhimu sana ili watu wetu wapate huduma ya dawa kwa wakati ili kufufua matumaini ya watu wetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho kabisa, naomba sana Vyuho vya Maendeleo ya Jamii. Tunduru tuna Chuo cha Maendeleo ya Jamii, kipo pale Nandembo, lakini hakina huduma. Kwa mwaka kinafundisha chini ya watu 200. Sasa sijui maendeleo haya tunayoyataka kwa wananchi wetu wakati chuo kile hakiwezi kuchukua watu zaidi ya 200 kwa mwaka! Kwa kweli ni hatari! Tunaomba sana Serikali itilie mkazo chuo kile iweze kuwapeleka wataalam wazuri, iwapelekee fedha waendeshe *program* zao za kila siku ili watu wa Tunduru nao waweze kufaidika na jambo hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho kabisa, naomba sana Serikali iangalie suala la usafiri katika zahanati zetu zilizoko na vituo vya afya ili kuhakikisha kwamba wananchi wanapata huduma kwa haraka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hayo machache, naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Dua William Nkurua, halafu Mheshimiwa Mwanne Ismail Mchemba na Mheshimiwa Joram Hongoli wajiandae.

MHE. DUA W. NKURUA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Kabla sijaanza kuchangia katika Wizara hii nitumie nafasi hii kuishukuru sana Wizara ya Afya kwa sababu Wilaya yetu ya Nanyumbu, tangu ianzishwe tulikuwa tunafuata huduma za Hospitali ya Wilaya kwenye Wilaya ya jirani ya Masasi kwa kipindi chote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata nilipochaguliwa, wananchi wa Wilaya ya Nanyumbu, miongoni mwa vipaumbele ambavyo walivitaka nivifuatilie ni kukisajili Kituo cha Afya cha Mangaka kuwa Hospitali ya Wilaya. Naishukuru sana Wizara kwa sababu baada ya kilio hiki cha siku nyingi tumewasiliana nao, tumewaeleza, mimi mwenyewe nimefanya mazungumzo nao na hatimaye sasa kwenye bajeti hii, Kituo cha Afya cha Mangaka kimepata usajili na kuwa Hospitali ya Wilaya ya Nanyumbu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Waziri, naishukuru sana Wizara yako kwa niaba ya watu wa Nanyumbu, sisi ambao tulikuwa tunataabika, tunapata shida, mama zetu wanajifungua njiani kuelekea Masasi, watu wanafariki njiani kuelekea Masasi na Ndanda, kwa kweli kwa kitendo hiki tunaishukuru sana Serikali. Naomba kasi hii iendelee ili Watanzania wote katika maeneo yao walipo ambapo wanakosa hizi huduma, wapate Hospitali za Wilaya kama sisi watu wa Nanyumbu ambapo tumeshapata bahati mwaka huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya shukurani hizo naomba nianze kuchangia. Wizara ya Afya kama walivyosema wengine, ndiyo uhai wa

Watanzania. Wizara yetu inashughulika na afya za watu. Kwa hiyo, tunategemea hata watumishi kwa sababu wanagusa uhai wa watu ni lazima wawe waadilifu, lakini pia tuwajengee moyo wa kufanya kazi ili waweze kufanya kazi yao kwa ufanisi tunaoutegemea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, changamoto ya kwanza ambayo naiona katika Wizara hii, ingawa ni vigumu sana kuijadili Wizara hii peke yake na ukaacha kuigusa TAMISEMI; changamoto ya kwanza ni kukosekana kwa zahanati za kutosha katika maeneo yetu. Kwa mfano Wilaya ya Nanyumbu ina vijiji 93, lakini tuna zahanati 17. Kwa hiyo, kuna vijiji vingi vinakosa zahanati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tulikuwa tuna vituo vya afya vitatu, kimoja sasa kimeshapata kuwa Hospitali ya Wilaya. Kwa hiyo, tuna vituo vya afya viwili, tuna Kata 19. Kwa hiyo, utakuta kuna uhaba mkubwa wa majengo ya zahanati. Naiomba Wizara, ingawa jukumu hili wameliacha kwa TAMISEMI, lakini tuangalie baadaye uwezekano wa Wizara hizi mbili kukabidhiana majukumu haya vizuri. Tuwe na *program* ya kiuhakika ambayo itaihusisha Serikali kuu namna ya kujenga Zahanati kule vijijini. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Halmashauri kamwe haziwezi kujenga Zahanati hizi ambazo tunazisema leo, haziwezi, kwa sababu mapato yao ni madogo lakini pia hata zile pesa ambazo zinatoka Serikalini kama *ceiling* zinakuwa pia ni ndogo. Kwa hiyo, lengo letu la kujenga zahanati kila kijiji, kama hatutajipanga vizuri, Bunge hili litamaliza muda wake tukiwa na zahanati chache sana katika vijiji vyetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naiomba Serikali tuandae mpango maalum utakaoanzia Wizarani wa kupeleka pesa Halmashauri na Halmashauri pia zitenge pesa za mapato ya ndani kuongeza idadi ya zahanati kule vijijini. Mheshimiwa Waziri Ummy atakuwa ametenda kitu kikubwa sana na akinamama na wananchi wote wa Tanzania hawatamsahau. Kwa hiyo, hiyo itakuwa ni historia kubwa ambayo atakuwa ameifanya kwa kuongeza idadi kubwa ya zahanati katika vijiji vyetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, changamoto nyingine ambayo naiona hasa katika Wilaya ya Nanyumbu ni uhaba wa Watumishi wa Afya. Wilaya ya Nanyumbu ina uhaba wa watumishi wa afya zaidi ya asilimia 55. Kwa hiyo, utakuta sasa watumishi hawatoshi wanafanya kazi kwa nguvu kuliko uwezo wao. Hii inapelekea waichukie kazi yao; na mtu anayefanya kazi akiwa na chuki, hata lugha yake inakuwa mbovu. Tunajikuta tunawalaumu kwa sababu hawazungumzi lugha nzuri kwa wagonjwa, lakini ni kwa sababu amechoka. Mtumishi utamkuta kwenye zamu yuko mmoja, atafanya kazi mpaka jioni, usiku, mchana, muda wowote. Kwa hiyo, kwa sababu ya uchovu kuna kipindi

kibinadamu anazungumza maneno ambayo mgonjwa hakutarajia ayasikie. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ili kukomesha hii hali, ni lazima tuongeze idadi ya watumishi hasa Nanyumbu ambako tuna upungufu wa watumishi zaidi ya asilimia 55. Kwa hiyo, hii ni changamoto kubwa katika Wizara hii ya Afya kwa sababu tuna uhaba mkubwa wa watumishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia katika Wilaya yangu kuna baadhi ya vijiji, kwa mfano Kijiji cha Marumba, Kijiji cha Maratani, Kijiji cha Mkumbaru na Kijiji cha Lumesule. Vijiji hivi zahanati zake Mganga anayetoa huduma ni Nurse; yeye ndiye anaandika dawa, yeye ndiye anayetoa dawa tunategemea nini katika hali hii? Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja ku-windup atambue kwamba tuna changamoto hiyo na naomba atakapotaka kuwagawa watumishi katika Halmashauri atambue kwamba Nanyumbu ina upungufu wa watumishi wa zaidi ya asilimia 55.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nichangie kuhusu CHF. CHF ni tatizo katika nchi yetu. Hatuna namna ya kuremba kwenye hili, tuna tatizo kwenye hili eneo. CHF kwanza tumewaacha wenyewe wapange kiwango gani wanafikiri wachange ili Serikali iweze kuongeza. Wengi wanachanga sh. 10,000/= wanapewa ile card na Serikali imeweka Tele kwa Tele sh. 10,000/=; jumla sh. 20,000/=.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sh. 20,000/= ingawa wanaoumwa siyo wote, lakini haiwezi ikathamini afya ya mtu, sh. 20,000/= ni ndogo sana. Kwa hiyo, nafikiri kwa sababu tunawaandaa wananchi wetu kuweza kuchangia matibabu yao wenyewe, Serikali isitoe nusu, tuwaachie wananchi watoe asilimia 30 Serikali itoe asilimia 70. Tuanzie hapo! Nafikiri tukifanya hivyo, ule Mfuko wa CHF utakuwa na pesa nyingi itakakayoweza kuwasaidia wananchi kupata huduma nzuri za afya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi kama Mbunge, kwa sasa inaniwia vigumu sana kuwashawishi wananchi wajunge na huu Mfuko kwa sababu wanakwenda hospitali wakiwa na bima yao hiyo hiyo ya CHF na hawapati dawa. Kuna kipindi inabidi uwe na moyo wa mwendawazimu kuwashawishi watu wajunge na CHF, kutokana na hali halisi ambayo wananchi wanaiona kule hospitali. Kwa hiyo, naomba huu Mfuko tuufanyie ukarabati au tuuwekee muundo mwingine ambao utawafanya wananchi mara baada ya kujiunga wapate huduma sahihi ambayo walikuwa wanaitegemea. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, watu wamechangia kuhusu MSD, sitaki nipoteze muda katika eneo hilo. MSD pia ni tatizo, naiomba Serikali ipunguze madeni huko MSD ili kile chombo kiweze kufanya kazi ambayo tunaitegemea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna tatizo la *On call Allowance*, watu wengi wameichangia hapa. Mazingira ya watumishi wetu ni magumu lakini pia kiwango ambacho wanalipwa cha *On call Allowance* pia ni kidogo. Kwa mfano, katika mwaka huu wa fedha ambao tunataka tupitishie hapa, Wilaya yangu ya Nanyumbu inategemea kupata shilingi milioni tatu kwa mwezi, kwa watumishi wote hao. Hii ndiyo wapewe *On call Allowance* na hii zaidi ya nusu itatumika pale pale Makao Makuu ya Wilaya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, utakuta kiwango hiki hakitoshi na wengine watakosa, matokeo yake tunajenga chuki baina ya watumishi na Mganga Mkuu, kwa sababu wanaamini anakula, kumbe pesa haijakwenda ya kutosha. Matokeo yake sasa wanafanya kazi wakiwa na mori mdogo na wananchi wetu wanapata shida kwa sababu hawatumikiwi na watu ambao wana moyo wa kufanya kazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kama kutakuwa na uwezo tuongeze kiwango hiki ambacho kitakwenda kama *On call Allowance* ili watumishi wetu wafanye kazi kwa moyo ili wananchi wapate huduma nzuri tunayoitegemea. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho nataka niutumie muda wangu vizuri, nataka nichangie eneo la wazee. Tulipokuwa tunanadi sera hizi tulizungumza vizuri sana kwamba tutawatumikia wazee. Nashukuru Wizara imejipanga namna ambavyo tutaweza kutoa huduma kwa wazee ikiwa ni pamoja na kuweka dirisha maalum la wazee.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tusiishie hapo, ni kweli tuweke dirisha maalum, lakini dawa zipatikane kwa wakati ili mtu aone kweli wazee tunawajali. Maana tutawawekea dirisha, hakuna dawa, bado tutakuwa hatujafanya chochote kile. Kwa hiyo, nashauri sana Wizara kwamba kwa sababu tunataka tuwajali wazee na tumewawekea dirisha maalum, tuhakikishe kwamba na dawa zinapatikana muda wote na dawa ni bajeti ya kuwa na pesa nyingi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, napendekeza bajeti hii pia eneo la dawa ziongezwe ili wananchi wetu wapate huduma nzuri kama ambavyo Chama kiliahidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja. Ahsante sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Mwanane Ismail Mchemba.

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi nami kwa jioni hii ili niweze kutoa mawili, matatu, lakini ili kuweka *record* sawa jina langu sahihi naitwa Mwanne Ismail Mchemba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote, namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa uwezo leo wa kuwa hapa na kuweza kupata nafasi ya kuchangia. Naanze na kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa kazi nzuri anayofanya kuhusu suala zima la sukari. Nampongeza sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la sukari tusiliangalie hivi hivi tu kwa lele mama, sukari inaathiri jamii nzima ya Kitanzania na ndiyo maana wanakamatwa sasa hivi kwa sababu ya laana ya Mwenyezi Mungu. Sukari hiyo inapofichwa inaathiri watoto, wagonjwa, wazee, wajawazito lakini siyo hilo tu kwamba eti kwa sababu ya mwezi wa Ramadhani, hawazidi kwa sababu ya mwezi wa Ramadhani; mpaka hivi leo ninavyokwambia kuna watu wanafunga. Kwa hiyo, inaathiri sehemu kubwa. Nampongeza sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawapongeza Mawaziri; nampongeza Mheshimiwa Waziri Umy na kaka yangu Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla kwa kazi nzuri wanayofanya. Imeonyesha tangu walivyoteuliwa kwamba hawa watu wanatosha. Ni tumaini langu kwamba Wizara waliyopewa ni sahihi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze kuchangia. Maradhi ya wanawake yako mengi sana, ni vyema Wizara sasa ikaangalia kutoa kipaumbele kwa maradhi ya akinamama. Kwa mfano, kansa ya mfuko wa uzazi kwa wanawake ni tishio, ni balaa! Kuna kansa ya matiti nayo pia ni balaa! Kuna ugonjwa wa *fistula*, huo nao ni muziki! Watu wengi wanaachika kwa sababu hiyo. Bado elimu haijawafikia walengwa hususan vijijini. Vile vile kuna uvimbe kwenye tumbo la uzazi la wanawake; namwomba Mheshimiwa Waziri, magonjwa kama haya yapewe kipaumbele na kutoa elimu hususan vijijini. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawapongeza MEWATA. Mheshimiwa Waziri naomba Kitengo hiki cha akinamama walionesha ujasiri, MEWATA nadhani Serikali ingewapa *support* kubwa sana. Wamefika mpaka vijijini; ni Madaktari Bingwa ambao wamejiamini kuwasaidia wanawake. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri anaye Daktari, anajua umuhimu wa timu ya Madaktari wa MEWATA. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo hilo tu, wodi za wazazi haziridhishi. Naomba wodi hizi ziangaliwe, zipewe kipaumbele, kwa sababu kuna matatizo makubwa, hususan vitanda vya kuzalia. Vitanda vya kuzalishia vijijini havipo? Anaambiwa tu kaa hapa, jipange na nini, wewe mama unajua, kwa sababu shule hii umeipitia, ni kiwanda nyeti. Kwa hiyo, naiomba Serikali kupitia mama yangu hapa iliangalia hili. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa niende moja kwa moja kwenye ukarabati wa majengo katika Hospitali ya Kitete, Tabora. Tuna matatizo! Kuna miradi ambayo ilishaanza, lakini haijakamilika. Naiomba Serikali ikamilishe miradi hiyo ili angalau sasa madhumuni ya kile chuo kuwepo yaonekane. Kuna wodi ambazo zipo hazijakamilika, nazo ni za akinamama, naomba Mheshimiwa Waziri, nilichangia kwa maandishi, lakini ziangaliwe pia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna tatizo kubwa la mashine ya kufulia nguo. Jamani, ile sasa hivi ni Hospitali ya Rufaa, hatuna mashine ya kufulia nguo na iliyopo ni ya zamani ukilinganisha na *population* ya watu sasa hivi, inahudumia Wilaya saba na wagonjwa wale wanakuwa *referred* kwenda pale, lakini mashine hakuna. Siyo hilo tu, pia uchakavu wa jiko, miundombinu yake ni ya tangu Ukoloni. Inawezekana hata mimi nilikuwa sijazaliwa bila shaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ni vizuri Serikali ikaangalia, kwa sababu kuna watu wengine ambao wanatoka vijijini, hawana ndugu, lakini ameletwa pale kaachwa kwa sababu hakuna sehemu ya kuweza kusubiri wagonjwa. Kama chakula kitaandaliwa vizuri, basi hata wagonjwa wetu watapata nafuu. Kwa hiyo, uchakavu huo ni mkubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni uchakavu wa jengo la wagonjwa, sijui wanaitwa wagonjwa wa akili, sijui lugha gani nzuri...

MBUNGE FULANI: Wenye matatizo ya akili.

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, wale wenye matatizo ya akili, ile wodi ya miaka mingi! Miundombinu yake hovyoo, hakuna vyoo, yaani wale tusiwa-*dump*, wale nao ni wagonjwa kama wagonjwa wengine. Magonjwa haya hayana kuchekwa, mtu unaweza kupata ugonjwa huo au akapata ndugu yako. Kwa hiyo, naomba nchi nzima kuwe na mradi maalum ambao unaweza kutembelea wodi hizo. Ni tatizo kwa kweli! Ukienda pale yaani mpaka utawaonea huruma, wale hawakupenda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba na kusisitiza, wodi ya Kitete ya Kichaa, yaani ya wagonjwa wa akili, kwa kweli iangaliwe vizuri ili waweze kupata msaada, hawakupenda. Kwa hiyo, nilikuwa nataka nilisitize hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nataka kuzungumzia makazi ya wazee. Makazi ya wazee, nachukulia ya kwangu Mkoa wa Tabora kwa sababu nimezungukia, hayafai jamani. Tunaita makazi ya wazee lakini yalikuwa ya aina mbili; kuna wale ambao walikuwa na ugonjwa wa ukoma, waliambiwa wasitiriwe wakae mahali pamoja kwa ajili ya matibabu. Kuna wazee ambao hawajiwezi, nao makambi yao yapo, lakini huduma yao hafifu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, huduma kwa wale wa makambi ya wenye ugonjwa wa ukoma, wale jamani vifaa vingine vinafanya kazi. Ni wazima! Wamezaa na wanazaana na kuna watoto na wajukuu. Kwa hiyo, kama mna hesabu ya wazee, basi wapo wengine kwa sababu kazi ile wanafanya bado. Kwa hiyo, wanazidi kuzaana. Ukienda Kambi ya pale Ipuli kuna watoto wadogo, kuna vijukuu vipo mle. Kwa hiyo, naomba wasihukumiwe kwamba ni wazee, lakini bado mambo mengine wanaendelea nayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie Sheria ya Ndoa. Tumeambiwa kwamba Sheria ya Ndoa inafanyiwa marekebisho, lakini mpaka ikifika kufanyiwa marekebisho, akinamama wameumia, kwa sababu sheria ile inasema unapodai fidia ya mtoto, unalipwa sh. 100/= kwa sheria ya zamani. Kwa hiyo, akinamama wanateseka. Sheria hiyo pia gharama za fidia kwa akinamama wajane napo kuna matatizo wanapokwenda Mahakamani. Kwa hiyo, naomba pia sheria hii iangalie pia na mazingira ya wajane na mazingira ya watoto, kwa sababu ndoa zinapovunjika watoto wa mitaani wanakuwa wengi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba suala hili la sheria hii ya mwaka 1971, Mheshimiwa Waziri ashirikiane na Mheshimiwa Waziri wa Sheria ili iweze kufanya kazi yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala la Maafisa wa Ustawi wa Jamii. Kwa kweli naomba wapewe vitendea kazi; wanunuliwe basi hata pikipiki ili waweze kuzunguka vijijini. Kama tunasema bajeti finyu, lakini hawa watu hawawezi kufanya kazi inavyotakiwa, inakuwa ni ngumu sana kwa sababu hawa watu ndio tunaowategemea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho, nizungumzie kuhusu Benki ya Wanawake, nawapongeza. Benki ya Wanawake ni mwanzo, tuliianzisha mwaka 2009. Walioanzisha Benki ile kwa kusaidiana na Serikali walikuwa Wabunge wa wakati ule, walichangia sana. Nampongeza Mama Chacha kwa kazi nzuri anayofanya ila tuendeleo kumwomba kwanza riba ipungue, lakini waende mikoa yote na ndiyo ilikuwa azma yake, kwamba wafungue madirisha kila mkoa ili angalau watu waende kwenye dirisha kwenye mabanki yale wafaidi, lakini sasa hivi wanafaidi upande mmoja tu na ndiyo ambao wanapata mkopo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mikopo asilimia 10, naomba Mheshimiwa Waziri, kwa sababu nayo hiyo huduma ya wanawake iko kwake, hatupewi, asilimia 10 haifiki! Kwa sababu kinachotakiwa, kweli sisi ni Madiwani kwenye maeneo husika, lakini inapofika kwamba bajeti finyu...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja asilimia mia kwa mia. Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Joram Hongoli na Mheshimiwa Bilago ajiandae.

MHE. JORAM I. HONGOLI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi nami niweze kuchangia kidogo kwenye Wizara hii ya Afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza kabisa nianze kwa kuwapongeza Mawaziri; nianze kumpongeza Mheshimiwa Waziri Ummy Mwalimu kwa kazi kubwa anayofanya, anavyojituma kufanya kazi kuhakikisha kwamba Watanzania wanapata hii huduma ya afya vizuri kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nampongeza Naibu Waziri wake, naye ni jembe, anafanya kazi vizuri sana, tunaomba mwendelee hivyo hivyo, katika kuhakikisha kwamba tunaboresha huduma ya afya hapa nchini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kuchangia yangu machache niseme kidogo juu ya huduma ya afya hasa kwenye maeneo ya vijijini. Nafikiri wote tunatambua kwamba Watanzania wengi wanaishi vijijini na ndiko huko Watanzania hawa wanapata matatizo makubwa sana ya huduma za afya. Kwa hiyo, tunapotaka kuboresha ni lazima tuwafikie hasa Watanzania walio wengi wanaoishi maeneo ya vijijini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sera yetu imekaa vizuri kwamba kila kwenye kijiji tuwe na Zzhanati na kila kwenye Kkta lazima pawe na kituo cha afya na angalau kwenye Halmashauri kuwe na huduma ya hospitali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda niende kwenye Jimbo langu. Jimbo langu lina vijiji 45, lakini zaidi ya asilimia 70 kuna zahanati. Tukija kwenye vituo vya afya, tuna viwili tu. Kimoja kipo Lupembe, kilometa takriban 80 kutoka Njombe Mjini au toka kwenye Hospitali ya Wilaya ambayo ipo Halmashauri ya Mji na kingine kipo maeneo ya Kichiwa karibu kilometa 50 toka mjini. Kwa hiyo, unaweza ukaona jinsi gani wananchi wa maeneo haya wanavyopata shida.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wananchi wa kwangu kule, kuna baadhi ya watu wanatembea zaidi ya kilomita 47 ili kupata huduma ya zahanati. Mgonjwa anatembea kilomita saba ili aweze kupata angalau huduma ya zahanati. Akikosa hapo anatembea umbali mwingine zaidi ya kilomita 25; angalau kukutana na kituo cha afya, halafu akitoka hapo akishindwa kupata

huduma, anatakiwa kutembea takriban umbali wa kilomita 80 kwenda kwenye Hospitali ya Wilaya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesema kwamba kwenye Jimbo langu hakuna Hospitali ya Wilaya wala ya Serikali hata tu zile za binafsi, hazipo. Kwa hiyo, tuombe Wizara katika mipango yenu ya uboreshaji, angalau muwafikirie wananchi hao walio wengi wanaoishi vijijini. Hasa sehemu kubwa wanaoathirika hapa ni akinamama na akinamama wajawazito. Kule kwangu kwa sababu ya ubovu wa njia, hospitali kuwa mbali na vituo vya afya kuwa mbali, wengi wao wamekuwa wakijifungulia njiani, wakipoteza maisha wakiwa njiani kwenda kwenye Hospitali ya Wilaya kwa ajili ya kupata huduma ya upasuaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba katika mipango ya Wizara pia kwa kushirikiana na Wizara ya TAMISEMI angalau tuhakikishe kwamba vituo vya afya vilivyoko vijijini, viwe na huduma ya upasuaji ili tuweze kuokoa maisha ya akinamama wengi wa Tanzania wanaopoteza maisha yao wakati wanapotimiza haki yao ya msingi ya kuongeza watu hapa duniani. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme kama walivyosema wenzangu juu ya huduma ya CHF (*Community Health Fund*), inawasaidia wananchi wengi hasa wa vijijini na wengi wao wanaifurahia huduma hii. Lipo tatizo moja, kwamba wakishakatiwa hii CHF, haitumiki kwenye kata nyingine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni vizuri ziweze kuunganishwa na Hospitali za Wilaya. Wakishakatiwa hii CHF basi waweze kuitumia hata kwenye Hospitali ya Wilaya au kwenye hospitali iliyo katika kata nyingine, ili kama anakosa matibabu, huduma au dawa hazipo kwenye hospitali ya Serikali au kwenye Kituo cha Afya cha Serikali, basi aweze angalau kwenda kwenye Hospitali ya Wilaya na akapata matibabu; kuliko ilivyo sasa hivi, wagonjwa hawa au wananchi wetu wakikosa kwenye kituo cha afya pale hawezi kwenda sehemu nyingine akatumia CHF. Kwa kuwa tumesema kwamba sasa matibabu yatakuwa yanatumika pia na TEHAMA, kwa kuwa jina litakuwa lipo kwenye database basi aweze kutibiwa sehemu nyingine kwa kutumia hii huduma ya CHF.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niongelee kidogo juu ya matibabu kwa wazee kama walivyoongelea wenzangu. Wazee wetu wanapata shida na tumesema kwenye ilani kwamba sasa tutaboresha huduma hasa kuhakikisha kwamba wazee wetu walio na umri unaozidi miaka 60 waweze kutibiwa bure. Bado kuna changamoto kubwa, kwa kuwa hospitali nyingi au zahanati na vituo vya afya vingi havina dawa za kutosha, hawa wazee wetu wamekuwa wakikosa matibabu. Tukumbuke kwamba wazee wetu hawa hawana uwezo wa kuzalisha, kwa hiyo, hawana uchumi mzuri, hawana fedha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nashauri kwamba ni vizuri sasa badala ya kuwapa CHF, wapewe Bima ya Afya. Kwa kuwa ni wachache, basi Serikali ione umuhimu ya kuwapangia bajeti maalum wazee wote waliofikisha miaka 60 na wakapewa Bima ya Afya ili waweze kwenda kutibiwa kwenye hospitali zozote zilizoko hapa nchini kama ilivyo kwa wanufaika wengine wa Bima za Afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme jambo lingine juu ya miundombinu. Hospitali zetu na vituo vya afya vingi miundombinu yake bado siyo mizuri kwa maana ya huduma kama vile za umeme na maji. Utakwenda hospitali nyingi, utakuta zimejengwa vizuri, au kituo kimejengwa vizuri lakini hakuna maji. Naomba katika sera, katika mpango kwamba kila panapojengwa kituo cha afya au hospitali na maji pia yaweze kupelekwa katika maeneo hayo ili kuwepo na huduma bora. Wagonjwa wanaokwenda kwenye vituo hivi vya afya au hospitali basi wapate na huduma ya maji safi, kuliko ilivyo hivi sasa ambapo utakuta kuna hospitali nzuri, lakini inapofika kwenye huduma ya maji, haipo. Kwa hiyo, wanachota sehemu nyingine mtoni. Sasa hii ni hatari kwa mgonjwa kama kutakuwa na hospitali ambayo haina maji ya kutosha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni umeme. Tumeona kwenye hospitali nyingi sana hasa zilizoko vijijini, hazina hata umeme! Tupeleke umeme! Kama siyo kupeleka umeme ule wa REA basi tuwe na mipango ya kupeleka umeme wa solar, unaweza ukasaidia. Kwa hiyo, kila tunapojenga hospitali au tunapopeleka fedha kwa ajili ya ujenzi wa hospitali ni lazima tufikirie pia na umeme, tuanze kufikiria na power itakayotumika kwenye kijiji, kituo cha afya au hospitali, ili wananchi waweze kupata umeme kwenye hizi hospitali zetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la mwisho niseme kama walivyosema wenzangu juu ya unyanyasaji wa kijinsia. Tunaomba tuweke mipango rasmi kabisa ya kuhakikisha kwamba unyanyasaji wa kijinsia nchini kwetu unatokomezwa. Mpaka sasa hivi kuna maeneo mengine, akinamama ambao wamefiwa na waume zao, wanalazimishwa kwenda kuolewa na wadogo wa wenzi wao waliofariki. Bado kuna maeneo mengine wanalazimishwa kugawanya mali. Maana ndugu wanachukua mali za huyu marehemu aliyefariki, eti kwa sababu ya kulelea familia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tujaribu kujitahidi kuhakikisha kwamba akinamama wanaopoteza wenzi wao wajane hawa, wanatetewa na mali zao zinabaki kwa ajili ya kuendelea kuhudumia familia zao kuliko ilivyo sasa hivi kwa baadhi ya maeneo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, nashukuru sana na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Mwalimu Bilago!

MHE. KASUKU S. BILAGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa nafasi hii. Naomba nianze na hoja ambayo iliwahi kuletwa hapa kwenye Bunge la Kumi na Mheshimiwa Margaret Sitta, baadaye ikapigwa danadana, sijui alikosa nguvu huyu, sasa nimekuja nimsaidie, tuongeze nguvu katika hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii hoja Mheshimiwa Waziri wa Afya anaitangaza kwa nguvu zake zote; hoja ya *fifty by fifty*. Mheshimiwa Waziri, huwezi kufanikiwa hii hoja kama watoto wa kike wanaobeba mimba mashuleni waharuhusiwi kurudi kusoma. Utakwama tu! Utakwama mapema kwa sababu tunapofanya *enrolment* shuleni wanafunzi wa kike 50, wa kiume 50 au 40 kwa 40. Mwisho wa siku wale wasichana wako wanabeba mimba, wanaume wanabaki. Hiyo hamsini utapata wapi? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimekwenda Zambia, nimeisoma vizuri kweli! Kwa kweli kama Mheshimiwa Waziri yuko tayari, niende naye Zambia hata kwa nauli yangu. Twende ukaone kitu kinaitwa *Return to School Policy*. Sera ya Wanaopata Mimba Mashuleni, wananyonyesha miezi mitatu, wanarudi kusoma shuleni. Sisi hapa sijui tuna tatizo gani? Hii ndiyo tumeiona dhambi kubwa kuliko nyingine tunazozifanya. Watoto wa kike wanabeba mimba mashuleni, tunawaacha na hakuna anayefuatilia maisha yao ya baadaye! Hili nitaanza nalo mwaka huu na mpaka nitakapotoka humu, sitaliacha! (*Makofi/Kicheko*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pale Zambia tulipouliza, nini madhara? Yaani haliongezi kasi ya mimba? Walituambia kasi ya mimba imepungua kwa sababu wanaporudi *they fill shy*. Kwa hiyo, wale wenzao wana-*learn through them*, kwamba kumbe kubeba mimba ni tabu! Wanarudishwa mashuleni kwa lazima! Lazima urudi shule! Sasa wewe umerudi, ulishabeba mimba tena miezi kadhaa kabla ya kujifungua, ndiyo unaruhusiwa ukajifungue, wote wameiona pale shuleni inaonekana na unarudi wanajua umemaliza kunyonyesha. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, na wenzao wanasema haiwezekani na wao yawakute hayo. Sisi hapa tunaona kwamba ndiyo tutakuwa tumewahamasisha sasa kwamba mambo ni bomba! Naomba tuone uchungu, akinamama mwone uchungu! Nanyi msingekuwa humu! Hao 400 ambao kwa mwaka wanabeba mimba, maisha yao ya baadaye yako wapi? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani akina mama wengi wataniunga mkono, nami katika hili nitakuwa *ambassador*, tuokoe hiki kizazi kinachoteketea bila elimu. Mwisho wa siku watoto hawa ndiyo wanakuwa mitaani. Yaani umaskini unatengenezwa na sera zetu wenyewe. Wanakuwa maskini, wanaishia kuwa ombaomba, wanatupa watoto, kama vile watoto wale hawakuwa na

haki ya kuja duniani. Naomba hili tuendelee nalo; Mheshimiwa Waziri atakapokuja atuambie, hawa watoto watarudi kusoma? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ambalo nilitaka nilizungumzie jioni ya leo ni viumbe ambavyo vipo hatarini kupotea nchini. Viumbe ambavyo viko hatarini kupotea nchini ni wanawake weusi. (Makofi/Kicheko)

MBUNGE FULANI: Wote tumeamua kuwa weupe!

MHE. KASUKU S. BILAGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, wanawake weusi wanapotea Tanzania. Katika hotuba yake Mheshimiwa Waziri ameeleza ukurasa kama sabini na kidogo anavyopambana kudhibiti vipodozi visivyo salama kuingia nchini. Vile vipodozi vinaingia, halafu tunapambana kuvitafuta vilipokwenda kutumika. Badala ya kuzuia visiingie, tunasubiri viingie, kwanza, halafu tupambane na kuvitafuta vilipokwenda. Ni hatari kweli kweli! (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda Tunduma ukaambiwa tafuta mwanamke mweusi utapata shida! Kwa sababu ya *Carolight* zilizoko pale! *Carolight* ni vipodozi ambavyo ni vya hatari, vimepigwa marufuku na vinaendelea kuuzwa. Sasa Mheshimiwa Waziri atuambie, haya madhara wanawake wanayoyapata ya kansa za ngozi na vipodozi vinaendelea kutumika na mwisho wa siku wanawake wetu weusi wazuri wanapotea. Lazima tuchukue hatua juu ya hili! Hatuwezi kuliacha linaendelea tu; na vipodozi haramu. Unasikia zimechomwa tani na tani za vipodozi, vilipita wapi? *TFDA* wako wapi? Wanafanya kazi gani? (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Waziri atusaidie juu ya hilo, maana tutakuja kufika hatua ya kutafuta mwanamke mweusi, unaenda kwenye *Google* ndio unamwona mwanamke mweusi wa kitanzania ni yupi na alikuwa anafananaje? (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nina hoja ndogo sana kwa wazee, Mheshimiwa Waziri atuambie kama *pension* kwa wazee ilishindikana, haya mambo tuyafute yaishe kuliko tubaki tunasema itakuja, itakuja. Wakati fulani tulisema tunatafuta umri wa wazee ni upi? Hivi mzee si anajulikana umri wake? Nchi hii hatujajua hata wazee ni wa umri gani? *Retirement age* Serikalini inajulikana 60, ukianza 60 hapo tayari wewe ni mzee. Kuna watu wame-*extend* wakasema twende 75. Sijui inakuwaje 75! Lengo lilikuwa ama wapungue wazee wasiwe wengi labda, tuweze kuwalipa vizuri; lakini miaka 60, huyo ni mzee. Hawa Wazee tuwape *pension* hata fedha kidogo, maisha yao ni magumu mno. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwelewe kwamba hawa wazee ndiyo wanaopiga kura vizuri. Yaani mngewapenda hawa, mambo yangekuwa mazuri zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo, hoja ya wazee....

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Kengele ya pili hiyo! Mheshimiwa Bilago, ni kengele ya pili. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, ahsanteni. Muda wetu umekwenda, wachangiaji bado wako wengi. Naamua kutumia madaraka yangu, wachangiaji waliobakia wa upande huu, ambao na wao watapata fursa ya kuchangia kwa muda wa dakika tano tano. Tutaanza na Mheshimiwa Bura, atakuja Mheshimiwa Azza, Mheshimiwa Margaret Sitta na Mheshimiwa Ntimizi.

MHE. FELISTER A. BURA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa muda mchache sana. Nimeangalia katika hotuba ya Ofisi ya Rais, TAMISEMI kuangalia fedha za zahanati, sikuona mahali popote ambapo kuna fedha za ujenzi wa zahanati na Wizara ya Afya pia sikuona fedha za ujenzi wa zahanati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba utumie Kiti chako, Kamati ya Bajeti irudi ikapange fedha za zahanati nchi nzima. Tukitaka mafanikio katika kazi zetu ni lazima tufuate utaratibu uliowekwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Shirika la Bima ya Afya, Mkurugenzi aliyekuwepo Mr. Humba alistaafu mwaka 2013, akakaimishwa Miss Mdee akatolewa, akakaimishwa mwingine Mr. Mhando akatolewa. Bima ya Afya haina Bodi, jamani tunategemea ufanisi hapo kweli! Hatuwezi kupata ufanisi! Wale watumishi kila mtu anaogopa kutumbuliwa! Mheshimiwa Waziri amteue Mkurugenzi Mkuu wa Bima ya Afya, Bodi ya Bima ya Afya iko chini ya mamlaka yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Hospitali ya MOI aliyeko anakaimu, tunategemea ufanisi kutoka wapi? Taasisi ya J. K. Kikwete, taasisi ile aliyeko Profesa Janabi anakaimu. Tunategemea ufanisi kutoka wapi? Kuna kazi gani au kuna kazi gani kuwateua wale kama wanafaa? Hakuna Bodi ya Muhimbili. Mkurugenzi wa Muhimbili anakaimu. Tunategemea ufanisi kutoka wapi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, Hospitali yetu ya Mirembe ina Manesi 89 kati ya Manesi 700. Jamani wale wana-*deal* na watu wasio na akili timamu. Siku moja Nurse, tena mwanamke, aliniambia mgojwa wa akili alitaka wafanye ngono. Nurse anafanya kazi tangu saa 1.00 mpaka saa 12.00 anawahudumia wagonjwa 20 kwenye wodi moja. Wagonjwa wenyewe hawana akili timamu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Umy nampenda sana, lakini ataniambia ni lini atawapeleka wafanyakazi Mirembe? Bodi ya Mirembe haipo! Kwa hiyo, hata ufanisi mkubwa hauwezi. Wale watu wanafanya kazi katika mazingira magumu sana. Hebu awafikirie watu wa Hospitali ya Mirembe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Hospitali yangu ya Mkoa wa Dodoma aliitembelea Mheshimiwa Waziri wiki iliyopita na tukamwonyesha jengo ambalo lipo mbele yake, lile jengo la wodi ya wazazi lina vitanda 180, wodi inayotumika sasa hivi ina vitanda 18 tu, wanawake waliozaa wanalala wawili wawili. Siyo haki!...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Bura ahsante. Najua muda ni mdogo, lakini nimejaribu tu kuwasaidia. Mheshimiwa Azza dakika tano!

MHE. AZZA H. HAMAD: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Kwa haraka haraka, naomba niungane na Mheshimiwa Bura kusema kwamba Wizara ya TAMISEMI siyo rafiki kwa Wizara ya Afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti na Wabunge wenzangu, katika kitabu cha TAMISEMI hiki chenye majedwali kina kurasa 81, lakini kuanzia ukurasa wa 33 mpaka wa 81 wanaongelea elimu. Naomba Kamati ya Bajeti ikakae tujue hatma ya Wizara ya Afya ipo wapi kwenye ujenzi wa vituo vya afya na zahanati? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niende kwenye vifo vya mama na mtoto; taarifa inasema wanawake 42 kila siku wanakufa au wanapoteza maisha. Kwa nini wanapoteza maisha? Wanawake hawa wanapoteza maisha kwa sababu vituo vyetu vya afya havina majengo ya upasuaji, havina damu ya kuwaongeza akinamama hawa; akinamama wanapoteza maisha kwa kumwaga damu nyingi na kwa kukosa huduma ya upasuaji. Ndiyo maana nasema, naomba Kamati ya Bajeti ikakae tujue, waje na mpango wa kuhakikisha kwamba vituo vyote vya afya hata kwa kuanzia kila Jimbo tuambiwe watajenga vituo vingapi vya upasuaji katika vituo vyetu vya afya? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, bila kufanya hivyo, Mheshimiwa Waziri wa Afya na Naibu wake, nawapenda sana, lakini nawaambia hawatafanya kazi vizuri kwa hilo kwa sababu vifo vitaendelea kuwepo na suluhu yake ni kuwepo kwa majengo ya upasuaji na upatikanaji wa damu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niende katika Mkoa wangu wa Shinyanga. Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Shinyanga inatakiwa kuwa na watumishi 680, lakini mpaka hivi ninaposimama hapa ina watumishi 341, ina upungufu wa watumishi 155, hiyo ni Hospitali ya Rufaa, lakini ina Madaktari Bingwa watatu tu, ina upungufu wa Madaktari 24. Katika upungufu wa Madaktari waliopo, hatuna Daktari Bingwa mwanamke hata mmoja! Hatuna Daktari Bingwa wa upasuaji hata mmoja! Naomba Mheshimiwa Waziri alifanyie kazi haraka iwezekanavyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie kuhusu ujenzi wa hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Shinyanga. Mkoa wa Shinyanga uliomba shilingi bilioni tano kwa ajili ya ujenzi wa Hospitali ya Rufaa lakini mmetupa shilingi bilioni moja tu. Hivi kweli kuna dhamira ya dhati ya ujenzi wa hospitali hii? Tunategemea hospitali hii tunaijenga kwa shilingi bilioni moja? Hili halikubaliki! Naomba kama Serikali imedhamiria kweli kujenga Hospitali za Rufaa, basi wahakikishe wanatoa fedha ya kutosha, lakini siyo pesa kiduchu ambayo wanatupa, haiwezi kutufikisha popote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, bado naendelea katika Mkoa wangu wa Shinyanga. Duka la MSD katika Hospitali ya Mkoa wa Shinyanga mpaka sasa hivi tunavyoongea halipo. Naiomba sana Wizara, nimwombe Mheshimiwa Waziri, amefika Hospitali ya Mkoa wa Shinyanga lakini sijui hili wanaliwekaje?

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo la dawa ni kubwa, ukienda pale Manispaa ya Shinyanga hata kwa wale wenye Bima ya Afya, ni maduka mawili tu ambayo wanatoa huduma hii. Sasa linakuwa ni tatizo kubwa na inafika mahali watu hawaoni sababu ya kuwa na Bima ya Afya, kwa sababu hata wanapokwenda kutafuta dawa, hawazipati. Naiomba Serikali iende ikafungue duka. Naomba MSD waende wakafungue duka pale Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Shinyanga. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, natumia fursa hii kuipongeza sana Serikali kwa sababu asiyeshukuru kwa kidogo, hata kwa kikubwa pia hawezi kushukuru. Naipongeza kwa nini? Naipongeza kwa sababu Bunge lililopita kila siku tulikuwa tunaimba humu ndani, MSD wanadai, lakini bajeti ya mwaka huu imeonyesha dhamira ya dhati ya kulipa deni la MSD. Kwa hiyo, niseme nawapongeza sana, naomba mkalipe fedha hizo haraka iwezekanavyo, nina hakika tatizo la dawa kwa kiasi fulani litapungua.

Kwa hiyo, nawaomba sana madawa haya yaweze kupatikana. Vile vile naomba sana tunapokuwa...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. AZZA H. HAMAD: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Margaret Sitta.

MHE. MARGARET S. SITTA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nakushukuru kwa kunipa dakika tano niseme niliyokuwa nimepanga kusema. La kwanza, namuunga mkono Mwalimu Bilago kwamba hili suala la watoto wa kike wanaopata mimba wanaachwa bila kushughulikiwa amelichokoza leo kwa Waziri anayehusika na usawa wa jinsia, namwomba na nawaomba Waheshimiwa Wabunge tulirudishe wakati Wizara ya Elimu itakapokuja kuleta bajeti yake hapa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nawaunga mkono Waheshimiwa Wabunge wote waliosema kwamba vifaa vinavyowasaidia akina mama na wasichana kujihifadhi vipunguziwe kodi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nirudi kwa upande wa Urambo. Kama walivyosema vifo vya akinamama tunaweza kuvipunguza pale ambapo tu kutakuwa na mkakati maalum, nami naamini Waheshimiwa Mawaziri waliochaguliwa wana uwezo, mwakani watakuja na mikakati mizuri zaidi, hongereni sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue mfano kwa upande wa watumishi, tazama Urambo ilivyo, tuna zahanati 20, ni zahanati tano tu ambazo zina Matabibu. Sasa unategemea nini anapopelekwa mwanamke mwenye mimba ambaye ameshindwa kujifungua kwenye zahanati 15 ambazo hazina Matabibu? Pia kama walivyosema wenzangu, kuna mradi wa ADB, umetuacha sisi Urambo na Zahanati ya Wilaya; nusu imejengwa, pia *theatre* kwenye upande wa Kituo cha Afya, Usoke imeachwa nusu kwa upande wa Usoke na Isongwa; kliniki zilizokuwa zinajengwa, zimeachwa nusu halafu Serikali inatuambia sisi wenyewe tumalize, haiwezekani! *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sisi wote Wabunge ambao tumeguswa na huu mradi wa ADB tufanye mpango wa kuona Serikali itajibu nini kuhusu kutuachia jukumu la kumaliza majengo ambayo yapo nusu. Pia chukua kwa mfano, wenzangu wamezungumzia juu ya OC zilivyopunguzwa, mwaka 2015 Urambo ilipewa shilingi milioni 185, mwaka huu imepewa OC milioni 60. Jamani itafanya kitu gani? Kulisha wagonjwa na kila kitu! Kwa hiyo, tunaiomba Serikali iangalie jinsi ambavyo inakata mambo mengine ambayo yataathiri sana afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia *On call Allowance* kwa mfano Urambo tangu Januari mpaka leo hawajapata *On call Allowance*, mnategemea

wafanyakazi watafanya kazi kwa moyo kweli! Kwa hiyo, tunaomba *On call Allowance* zipelekwe ili wenzetu waweze kufanya kazi kwa moyo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia wafanyakazi wapya wanaopelekwa kwenye wilaya hizi hawapelekewi fedha za kujikimu kabla hawajafika. Kwa hiyo, hilo nalo tunaomba litendeke. Pia Wilaya ya Urambo haina gari la chanjo. Tunaomba gari la chanjo, Mheshimiwa Waziri atakapojibu atuambie lini angalau watu wa Urambo tutapata gari la chanjo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia naunga mkono wenzangu waliosema mfumo wa watumishi katika Wizara ya Afya uangaliwe upya. Kwa mfano, sisi tumepata kibali cha kuajiri, lakini tuliomba kibali wakasema mtaajiri, lakini eti tunaambiwa tusingi mpaka Wizara itangaze. Itatangaza lini? Tunaomba Serikali ituambie ni lini Serikali itatangaza ajira? Kwa sababu kama nilivyowaambia ni kwamba, tuna Matabibu watano tu katika zahanati 20, lakini wametuaacha tusingi mpaka Wizara itakapotangaza. Kwa hiyo, naunga mkono wenzangu waliosema kwamba mfumo wa kuhudumia watumishi ndani ya Wizara au Sekta hii ya Afya uangaliwe upya, inawezekana pengine tukahitaji mfumo mzima ubadilishwe. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu sasa kutokana na maingiliano ya majukumu inakuwa ni vigumu sana kuajiri kwa wakati, mambo ambayo yangeweza kufanyika ndani ya TAMISEMI, unaambiwa yasubiri huko juu. Kwa hiyo, nami naunga mkono kwamba mfumo mzima uangaliwe wa jinsi ya kuhudumia watumishi ndani ya Halmashauri zetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa naangalia hivi vifo vya akinamama, ndugu zangu, ni vita! Kila siku wanawake 42 wanakufa! Kungekuwa labda na uwezekano wa hawa akinamama 42 kila siku wakazikwa pamoja, nadhani lingekuwa shamba la ajabu kabisa kwa sababu kama kila siku ni 42 kwa mwezi ni elfu moja mia tano na ngapi huko! Kwa hiyo, ingekuwa hata pengine tunakwenda kuzuru sisi, kuwasalimu wenzetu ambao wamefariki wakifanya wajibu wao waliopewa na Mwenyezi Mungu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Mheshimiwa Waziri wa Afya aje na mkakati mzuri zaidi...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Ntimizi! Jiandae Mheshimiwa Dkt. Possi!

MHE. MUSA R. NTIMIZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nashukuru kwa kupata muda wa kuchangia kidogo katika Wizara hii ya Afya. Kwanza kabisa, kwa haraka nampongeza Mheshimiwa Waziri na Naibu Waziri kwa kazi nzuri sana wanayoifanya, tunaahidi tupo nyuma yeo, tunawaunga mkono kwa kazi nzuri wanayoifanya. Tunajua wana jukumu zito mbele yenu, lakini Mungu atawasaidia, watafanya kazi nzuri zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru Mheshimiwa Waziri, Wilaya yetu ya Uyui tulileta maombi ya zahanati zetu mbili kuona uwezekano wa kupandishiwa hadhi kuwa vituo vya afya, nashukuru sasa mchakato umekamilika, zahanati ya Ilolangulu na Malongwe zinapandishwa hadhi kuwa vituo vya afya. Tunaomba mchakato wa kupata barua na kuingizwa kwenye bajeti ufanyike ili vianze kufanya kazi. Nashukuru sana kwa hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichangie mambo mawili au matatu kuhusu uhaba wa dawa kwenye zahanati zetu. Uhaba wa dawa ni mkubwa sana, tunaomba juhudi zinazofanyika zizidi kufanyika sawasawa ili zahanati zetu zipate dawa za kutosha ili wananchi wetu wanapokwenda kupata matibabu waweze kutibiwa na kupata dawa katika zahanati zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, najua juhudi kubwa inafanyika sasa lakini pamoja na dawa muda mwingine kufika kwenye maeneo yetu, udhibiti wake unakuwa ni mdogo, wajanja wanazitumia vibaya tofauti na matarajio. Tunaomba pia udhibiti wa dawa hizi zinapokuja kule ufanyike sawasawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nami kama walivyoomba wenzangu, kwanza naipongeze MSD, tunatarajia kutenga pesa kulipa deni lao kubwa ili kuwawezesha kufanya kazi zao vizuri sana. Naomba tuweke pesa zaidi kulipa deni lote ili kuwafanya waweze kutoa huduma ya dawa vizuri zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia maduka ya MSD ambayo yanafunguliwa katika Hospitali za Mikoa, ni wazo zuri na tunalipongeza, lakini sasa Wizara ifikirie kuona namna MSD itakavyofungua maduka haya kwenye Wilaya zetu. Kwenye Hospitali za Wilaya ambapo ndiko kuna wagonjwa wengi na wananchi wengi wanatibiwa katika hospitali zetu za Wilaya, yakifunguliwa maduka huko, itasaidia huduma hii kuwafikia wananchi wetu wengi tofauti na maduka haya kuishia kwenye hospitali za mikoa peke yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie huduma za wazee. Sera ya Huduma kwa Wazee Kutibiwa Bure, inatakiwa itengenezewe utaratibu mzuri zaidi. Hii sera ipo, lakini *practically* haifanyiki hivyo, wazee wetu wanateseka, wakienda hospitali zaidi ya kuandikiwa *panadol* hakuna dawa wanazopata.

Wakati mwingine kwa sababu hawatoi pesa, hata huduma wanazopata zinakuwa za kusuasua. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Wizara isimamie hili, kwa sababu kama Mheshimiwa Waziri alipokuwa anazungumza katika hotuba yake anasema mzee alikuwa kama sisi na sisi tutakuwa kama yeye hapo baadaye, kuna haja ya kuangalia wazee wetu kwa macho mawili zaidi ili wapate huduma ambayo inastahili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo, huduma za mama na mtoto, kwa asilimia kubwa wanaokwenda kupata matibabu katika zahanati zetu ni wazee, akinamama na watoto. Sera inasema watapata matibabu ya bure, lakini naomba tena hapa, Mheshimiwa Waziri atakapokuja atueleze ni mkakati gani anataka kuuweka sasa ili kusaidia huduma ya mama na mtoto katika zahanati zetu huko chini, ikiwemo pia na upatikanaji wa dawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda, nizungumze la mwisho. Tumepata hamasa ya kuwaambia wananchi wetu wajenge zahanati katika maeneo yetu. Tumejenga zahanati za kutosha lakini hatuna wauguzi katika zahanati nyingi. Kwa sasa vijana wetu wengi wanahitimu Udaktari na Shahada mbalimbali katika fani ya Udaktari na utabibu, lakini hawaajiriwi na Serikali yetu ili kufanya kazi...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Dkt. Possi halafu Mheshimiwa Kairuki na Mheshimiwa *Attorney General* wajiandae.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WATU WENYE ULEMEVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda nitakwenda haraka haraka. Kwanza, moja kwa moja niseme tu kwamba naunga mkono hoja ya Mheshimiwa Waziri. Ninachokisema hapa ni kuboresha tu kwa sababu nafahamu kazi waliyokuwa nayo na yapo mengine tutaendelea kuwasiliana vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, moja katika kuboresha huko, yameongelewa hapa kuhusu masuala ya *accessibility* ya *facilities* kwa watu wenye ulemavu. Sitayarudia aliyosema Mheshimiwa Mama Macha na wengine ila nitaboresha tu kwamba ni vizuri sasa pia kuangalia ni namna gani tunaboresha teknolojia kwa ajili ya wale watu wenye uhitaji wa viungo bandia. Nasema haya nikifikiria idadi kubwa ya watu ambao walikatwa viungo vyao, watu wenye Ualbino ambao watakuwa wakihitaji kuwa *productive* na nimeona ugumu au ughali wa masuala haya ya vifaa bandia. Kwa hiyo, *in future for purpose* ya kuboresha, ni vizuri tuangalie hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine la pili ambalo nataka kuliweka sawa ni suala la *NHIF*. Ni utaratibu wa bima yoyote ile duniani kuwa na *exemptions*; haiwezi ika-cover vitu vyote lakini sasa tuangalie zile *life saving instruments*; vitu kama *pace makers* na vingine kwa sababu ni *very expensive* lakini visipokuwa *covered* hivi, maana yake kuna watu wanaweza wakapoteza maisha na *purpose* ya bima ni *ku-save life*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la tatu ambalo pia ni muhimu sana, najua tumefanya mawasiliano lakini nasema hivi kwa kukumbusha zaidi; ni kwamba kuhusiana na mafuta maalum ambayo yanawakinga watu wa Ualbino kuepokana na *skin cancer* ni *very cheap* na bahati nzuri yameanza kutengenezwa hapa katika *PPP*, kwa hiyo, suala ni kuhakikisha kwamba kuna utaratibu maalum wa *MSD* kuhakikisha inayanunua mafuta haya na Halmashauri zetu kuyasambaza mafuta haya. Hili likifanyika, ina maana *rate* ya *skin cancer* itakuwa imepungua sana na kwa maana hiyo, zile gharama za watu kwenda *Ocean Road* hazitopatikana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, *lastly, of course* nimeshawasiliana na baadhi ya watu, lakini kutokana na muda sitaweza sana, naomba tu tuwe tuna mawasiliano ya mara kwa mara ili kuona ni namna gani *early cancer prevention treatment* inaweza ikafanyika kwa kutumia gesi ya *nitrogen* ambayo kwa sasa inatumika hasa kwa upande wa wanyama. Ila *technology* inaonesha kwamba hii inaweza ikazuia sana *skin cancer* na wapo watu ambao wanafanya hivi, wanawatumia Madaktari wetu wa Kitanzania, suala ni kuangalia namna gani tuna- *sustainable policy*, ili wale wafadhili wakiondoka, basi wataalam wetu waendeleo kulifanya hili kama ni jambo endelevu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, huu ulikuwa ni mchango wangu, naomba kuunga mkono hoja. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri Jafo, jiandae Mheshimiwa Kairuki na Mheshimiwa AG.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS (TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA): Mheshimiwa Mwenyekiti, nami napenda kumshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Waziri wa Afya na Naibu wake kwa kazi kubwa waliyoifanya; na kwa sababu Ofisi ya Rais, TAMISEMI ni Wizara pacha na Wizara ya Afya lakini ukienda katika Wizara ya Elimu, Wizara ya Maji unaikuta TAMISEMI inazungumzwa muda wote; na ukiangalia michango mingi sana imejilenga katika suala zima la uboreshaji wa huduma za afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nikirejea mchango wa Kamati ambao maelekezo yake kwa kiwango kikubwa na michango ya baadhi ya Waheshimiwa Wajumbe wengi sana walipendekeza ikiwezekana mambo ya

afya yote yabakie katika Wizara ya Afya, ambalo hili nimeona watu walikuwa wakipendekeza kwamba itoke TAMISEMI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nifanye rejea kidogo katika Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania mwaka 1977, nawaomba Waheshimiwa Wabunge ikiwezekana turejee katika Katiba, Ibara ya 145 na Ibara ya 146 yenye kuweka utaratibu wa Serikali za Mitaa, lakini vile vile Ibara 146 ikizungumza majukumu ya Serikali za Mitaa. Hili lina umuhimu mkubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafikiri hapa kuna ajenda moja ya msingi ambayo tunatakiwa kama Wabunge tuiangalie kwa pamoja, tuone jinsi gani tutafanya kuweza kupata fedha za kutosha kuhakikisha tunahudumia huduma za afya. Hili ndilo jambo la msingi. Kwa sababu hata ukichukua mambo yote ukipeleka Wizara ya Afya; leo hii tunapozungumza deni hata la MSD halipo TAMISEMI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Sugu alikuwa anazungumzia suala zima Hospitali ya Rufaa ya Mbeya kwamba haiko TAMISEMI. Maana yake ni nini? Ni kama Taifa, kama Serikali sasa hivi inavyojipanga ya Awamu ya Tano kutafuta fedha kwa kadiri iwezekanavyo kutoa huduma za kijamii katika jamii yetu, hilo ni jambo la msingi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nataka niseme kwamba, kama Wabunge tujandae vya kutosha tuone jinsi gani tutaimarisha Sekta ya Afya. Tutaimarisha Sekta ya Afya katika kuhakikisha tunafanya kila liwezekanalo kutafuta fedha nyingi za kutosha kuhudumia miradi ya afya. Hili tukilifanya vizuri, maana yake ni nini? Ukizungumza kama Ofisi ya Rais, TAMISEMI, walioajiriwa zamani wanafahamu. Leo hii mhudumu wa afya au nurse yuko Kigoma au yuko Kibondo, umwambie siku ya kupandishwa daraja lake, maana yake ni mpaka aende Makao Makuu ya Wizara. Ndugu zangu, tutazalisha matatizo makubwa kuliko tanayoyaona hivi sasa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tuseme, ninyi Waheshimiwa Wabunge ni mashahidi, naamini kila Mbunge alishiriki katika bajeti ya Halmashauri yake na kila Mbunge alianisha vipaumbele vyake vya ujenzi wa zahanati na vituo vya afya na kila Mbunge aliweka kipaumbele chake cha ununuzi wa gari la wagonjwa, halikadhalika Hospitali ya Wilaya, lakini bajeti ni mchakato. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, unaanza katika ngazi za Vijiji, unakuja katika ODC, inakuja katika Halmashauri, inaenda katika Wizara, lakini mara nyingi sana tunazungumza ukomo wa bajeti. Ukomo huu wa bajeti tusipoweka nguvu za kutosha za ukusanyaji wa kodi, maana yake hapo tutakwama. Kwa hiyo, nataka niwashawishi Waheshimiwa Wabunge, kwamba katika ile ajenda ya kufikiria kwanza saa nyingine tuiondoe yote, ina maana kwanza tunakuwa

tumevunja Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa mujibu wa Ibara 145 na Ibara 146. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata watumishi tunaowahudumia ambao wako vijijini itakuwa ni changamoto kubwa, itakuwa ni mzigo mkubwa sana, tutakuja kumlaumu hapa Waziri wa Afya kwamba kuna watumishi wako, wako kule Kibondo, Mtwara au wapi, hawajapanda madaraja. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama utaratibu utakuwa mzuri, kama fedha zitakuwa zinapatikana vizuri, naamini tuta-empower Mabaraza yetu ya Madiwani, yatafanya maamuzi sahihi zaidi katika kuweka vipaumbele vya kuhakikisha Sekta ya Afya inakwenda vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niwashawishi Waheshimiwa Wabunge hapa, haya mambo kwa sababu naamini Wizara ya Afya kama ni *regulator*, yeye anasimamia sera na anasimamia hospitali za Serikali, halikadhalika katika sekta binafsi, jambo hili tukiliweka vizuri hasa katika kutafuta rasilimali fedha halafu kuzisukuma chini katika Halmashauri na kwa sababu kuna mfumo uliokamilika kwa...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Kairuki!

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS (MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA): Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Nami nachukua fursa hii kwanza kabisa kuunga mkono hoja hii ya hotuba ya bajeti ya Wizara ya Afya, lakini nachukua fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Waziri wa Afya na Naibu wake pamoja na uongozi mzima wa Wizara kwa kazi kubwa na nzuri ambayo anaifanya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesimama tu hapa kutoa *assurance*, nimesikia katika michango mingi, kwa kweli kwa kiasi kikubwa Waheshimiwa Wabunge wameongelea sana tatizo la uhaba wa watumishi katika Sekta hii ya Afya. Napenda tu kusema na kurudia kwamba katika mwaka huu wa fedha unaomalizika 2015/2016, katika Sekta ya Afya wataajiriwa wataalam 10,870. Muda wowote kuanzia sasa ndani ya mwezi huu kibali cha ajira kitaweza kutoka na Wizara ya Afya wataweza kuendelea kuwapangia vituo vya kazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mgao huo wa watumishi 10,870, watumishi 3,147 ni wa kada mbalimbali 10 zinazohusiana na masuala mbalimbali ya utabibu. Vilevile ukiangalia katika wauguzi, ni wauguzi 3,985. Pia

ziko kada nyingine kama za mama cheza au wataalam wa viungo pamoja na Wafamasia na wengineo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia katika miaka mitano tu, kuonesha ni kwa namna gani Serikali imekuwa ikitoa kipaumbele katika upatikanaji wa wataalam wa afya, kwa upande wa utumishi, tumetoa vibali 52,937 na kati ya vibali hivyo walioweza kuajiriwa ni wataalam 38,087 na ambao hawakuweza kuripoti ni 14,860. Asilimia 71.93 ndiyo ambao waliweza kuripoti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa nini? inawezekana mkaona siyo jambo la kweli; ukiangalia katika sekta binafsi katika ushindani na wenyewe pia wanang'ang'ania wataalam hao hao, lakini mwisho wa siku ukiangalia pia katika vyuo vyetu vya umma pamoja na vyuo binafsi mahitaji yanayohitajika pamoja na *output* inayotolewa bado haitoshelezi. Kwa hiyo, kwa kushirikiana na Wizara ya Afya tuwe katika mkakati wa kuangalia ni kwa namna gani sasa katika vyuo vyetu wataweza kutoka wataalam wengi zaidi ili waweze kuajiriwa na kufanya kazi katika taasisi mbalimbali za afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfano mwaka jana tu, mwaka 2014/2015 pamoja na kwamba ikama zimejazwa na Halmashauri zetu. Ziko kada zaidi ya 12 zenye wataalam 335 hawakuweza hata kupata watu kabisa, ukiangalia ni kada ambazo hata mafunzo yake hapa nchini hayatolewi. Nitolee tu mfano *biomedical engineers* pamoja na wengine wengi, tunaelewa umuhimu na tunaendelea kujitahidi kuongeza idadi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile ukiangalia 2014/2015 tulitoa kibali cha watumishi 8,345 lakini mwisho wa siku ukiangalia katika soko la ajira kulikuwa na ukosefu wa wataalam katika soko la ajira 4,467, tungependa kuweka idadi kubwa na hata hii idadi yenyewe tunayowaambia ya 10,870 tunaangalia kwa mujibu wa wahitimu wanaotoka katika kila mwaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia wahitimu waliopo katika mwaka 2015/2016 ni wataalam 10,000 na sisi tunatoa kibali cha 10,870. Kwa hiyo, niwahakikishie Waheshimiwa Wabunge kwamba, tunaona umuhimu wa sekta hii na tutaendelea kwa karibu kabisa kama Serikali na kwa kushirikiana na Wizara ya Afya kuona ni kwa namna gani sasa idadi hii itaweza kuongezeka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia katika mwaka 2010/2011 tulianza na wataalam 7,903, lakini ukiangalia katika mwaka huu wa fedha tutakwenda katika wataalam 10,870. Kwa hiyo itoshe, tu kusema kwamba, kama Serikali tutaangalia katika namna ambavyo wanapangwa sasa. Tutazingatia yale maeneo ambayo yana upungufu mkubwa uliokithiri wa wataalam, vilevile kuangalia sasa ni kwa namna gani tunaweza kuhuisha mfumo wetu katika mchakato wa ajira au upangaji wa vituo, uweze kuwa ni *centrally* katika

sehemu moja ili kuona ni kwa namna gani sasa katika vituo vyetu tunaweza kupata wataalam wa kujitosheleza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niliona niseme hayo, niwahakikishie sana Waheshimiwa Wabunge kila mwaka kwa kadri bajeti itakavyokuwa ikiruhusu, tutakuwa tukijitahidi, sekta hii ni sekta ya pili ambayo tunaipa kipaumbele. Katika Sekta ya Elimu wataalam 20,857 na katika Sekta hii ya Afya wataalam 10,870 lakini bado tunazingatia kwamba ni muhimu vyuo vyetu viweze kuwa na *output* zaidi ili tuweze kupata wataalam wa kuweza kuwaajiri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja na naomba kuwasilisha. (Makofi)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa fursa hii. Nimpongeze Mheshimiwa Waziri kwa hotuba yake nzuri ambayo imejaa mipango na mikakati na hatua ambazo Serikali inachukua katika sekta hii ya afya na nichukue fursa hii pia kumshukuru Waziri Kivuli wa Afya kwa hotuba yake nzuri ambayo imeeleza ushauri mzuri kuhusiana na mikakati ambayo Serikali inachukua katika kutekeleza wajibu wake. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze tu kwa kufafanua mambo machache ya Kisheria na Kikatiba. Nikianza na hili linalozungumzwa juu ya Ibara ya 46(1)(g) ya Katiba inayodaiwa kueleza kwamba, wanawake wana haki ya kupata huduma za afya (*women with right to health*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, nisme tu kwamba, Serikali inatambua kuwa, wanawake wanastahili na wana haki ya kupata huduma za afya na imekuwa ikichukua hatua mbalimbali kuhakikisha kuwa huduma hii inapatikana kama ilivyoelezwa na Waziri katika hotuba yake. Hata hivyo, ni vizuri kuweka kumbukumbu sahihi kuwa Ibara ya 46(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania haiweki masharti kuhusu haki ya wanawake kupata huduma za afya kama ilivyoelezwa na Mheshimiwa Mbunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 46 ya Katiba inaweka masharti kuhusu kinga aliyonayo Rais dhidi ya mashtaka ya madai au jinai. Masharti kuhusu haki ya wanawake kupata huduma za afya yalivyotajwa na Mheshimiwa Mbunge yako katika Ibara ya 57(1) ya rasimu ya Katiba iliyoandaliwa na iliyokuwa Tume ya Marekebisho ya Katiba. Hata hivyo, haki hiyo iliiboreshwa na Bunge Maalum la Katiba na kuwekwa katika Ibara ya 57(f) ya Katiba inayopendekezwa ambayo inaelezwa kwamba, kila mwanamke ana haki ya kupata huduma bora za afya ikiwemo afya za uzazi salama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Katiba hii inayopendekezwa inatoa haki mbalimbali ikiwemo haki ya kupata maji salama na safi. Hata hivyo, Katiba hii inayopendekezwa sasa haina nguvu za kisheria kwa sababu haijapigiwa kura na kuanza kutumika. Hilo niliona nilitoe kama ufafanuzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja ya pili ambayo naomba kuifafanua ni kwamba, imedaiwa kuwa, kuna manyanyaso, ukatili na hakuna haki ya watoto walioko magerezani au wenye kesi za kwamba, wananyimwa haki kuanzia kwenye usikilizwaji wa kesi mpaka kwenye mazingira wanayoishi ndani ya gereza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri kwamba pamoja na changamoto zilizoelezwa na Waheshimiwa Wabunge kuhusu usikilizwaji na uendeshwaji wa kesi za jinai dhidi ya mtoto. Napenda kulifahamisha Bunge hili kuwa Serikali imeweka mfumo wa kitaasisi na kisheria kuhusu namna ya kushughulikia masuala yanayohusu watoto ikiwemo kesi za jinai.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, Serikali pamoja na kuridhia mikataba inayohusu haki za watoto (*The United Nation Conventions for the Rights of the Child and African Charter on the Rights and Welfare of the Child*), imetunga Sheria ya Mtoto ya mwaka 2009 ambayo imeweka masharti yaliyomo katika mikataba hiyo. Hii sheria inaweka masharti kuhusu haki ya mtoto ambayo anakabiliwa na kosa la jinai na kuweka masharti kuhusu kukamatwa kwake, kuwekwa mahabusu, uendeshaji wa kesi yake na adhabu na baadhi ya masharti hayo ni kama ifuatavyo:-

Moja, imeweka Mahakama ya Watoto, ambayo itafahamika kama Mahakama ya Watoto kwa madhumuni ya kusikiliza na kuamua masuala yanayohusiana na watoto.

Pia, Mahakama ya Watoto itakuwa na uwezo wa kusikiliza na kuamua mashauri yote ya jinai dhidi ya mtoto na kwenye Kifungu cha 99 inawekwa utaratibu wa kuendesha mashauri katika Mahakama ya Mtoto katika masuala yote kulingana na Kanuni zitakazokuwa zimetungwa na Jaji Mkuu, kwa namna yoyote zitakuwa ni kulingana na masharti yafutayo:-

- (i) Kwanza, Mahakama ya Watoto itakaa mara nyingi kama itakavyolazimu;
- (ii) Mashauri yataendeshwa kwa faragha;
- (iii) Kadri inavyowezekana mashauri yataendeshwa kwa njia isiyo rasmi na yataendeshwa kwa kuulizwa maswali bila kuwekwa mtoto

katika utaratibu wa *advisory*, atahudhuria pia Afisa wa Ustawi wa Jamii;

- (iv) Mzazi, mlezi au mtu anayemwakilisha mtoto atakuwa na haki ya kuhudhuria;
- (v) Mtoto atakuwa na haki ya kuwa na nguvu na kuwakilishwa na Wakili, kuwa na ndugu;
- (vi) Haki ya kukata rufaa itawekwa bayana kwa mtoto; na
- (vii) Mtoto atakuwa na haki ya kujieleza na kutoa maoni yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia wakati wa.....

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG, ahsante. Mheshimiwa Naibu Waziri wa Afya.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Awali ya yote napenda nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema kwa kunijalia afya njema na kuniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu ili niweze kujibu hoja mbalimbali za Waheshimiwa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, nakuomba uje mbele hapa.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Pili, napenda kutumia nafasi hii kwa heshima na taadhima ya hali ya juu kumshukuru Mheshimiwa Rais wa Jamhuri wa Muungano wa Tanzania Dkt. John Pombe Joseph Magufuli kwa kuniamini na kunipa nafasi ya kuwatumikia wananchi wa Tanzania katika Sekta ya Afya na Maendeleo ya Jamii kama Naibu Waziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia namshukuru sana Mheshimiwa Makamu wa Rais pamoja na Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa kusimama kidete kuhakikisha ndoto za wananchi wa Tanzania za kupata maendeleo endelevu zinafikiwa. Vilevile namshukuru kwa namna ya kipekee boshi wangu *Madam Boss Lady* Waziri wa Afya na Binamu yangu Mheshimiwa Umy Ally Mwalimu kwa kunipa ushirikiano wa hali ya juu katika jukumu hili nililopewa na Mheshimiwa Rais la kumsaidia kusimamia na kuongoza Wizara hii nyeti nchini kwetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa shukrani za kipekee kwa wananchi wa Jimbo langu la Nzega Vijijini kwa kuniwezesha kufika hapa nilipo. Pia namshukuru sana Mke wangu mpenzi Dkt. Bayoum na watoto wetu Sheila, Hawa na HK Junior, nafahamu Mama Sheila uko hapa kunipa *support*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nakushukuru wewe mwenyewe kwa kuchaguliwa kuwa Mwenyekiti wa Bunge hili, lakini pia kwa namna ya kipekee kumpongeza Mheshimiwa Spika, Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa uongozi madhubuti mnaotoa na ushirikiano mnaotupa katika kutekeleza majukumu yetu hapa Bungeni. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia namshukuru Mheshimiwa Peter Joseph Serukamba pamoja na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii na Waheshimiwa Wabunge wote kwa ushirikiano wanaonipatia katika kutekeleza majukumu yangu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuwapongeza watumishi wote wa Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto wakiongozwa na Katibu Mkuu Idara Kuu ya Afya, Dkt. Mpoki Ulisubisya na Katibu Mkuu Idara Kuu ya Maendeleo ya Jamii, Mama Sihaba Nkinga na wafanyakazi wote wa Sekta za Afya na Maendeleo ya Jamii kwa kazi yao nzuri wanayofanya na naomba tuendeleo kufanya kazi kwa uadilifu, uaminifu na uhodari wa hali ya juu ili tuweze kufikia malengo, tusimwangushe Mheshimiwa Rais pamoja na Wabunge wenzetu, Madiwani na wananchi wote wanaotutegemea sana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote waliochangia kwa maandishi na kwa kusema hapa Bungeni, kwa hakika michango yao inalenga kuboresha huduma za afya na maendeleo ya jamii nchini.

Kama mlivyoona Waheshimiwa Wabunge hoja zilizotolewa ni nyingi sana, lakini muda tuliopewa hautoshi kujibu hoja zote, nafahamu Mheshimiwa Waziri atajibu kwa mapana na marefu, lakini nami nimeona nichangie kwenye hoja hii angalau kwa kutoa ufafanuzi kwenye maeneo machache kama ifuatavyo na majibu ya kina ya hoja zote ambazo zimetolewa hapa yatawasilishwa Bungeni kwa Waheshimiwa Wabunge kwa maandishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja kuu ambayo imejitokeza hapa ni hoja ya namna ya ku-*finance* mfumo mzima wa afya. Kuna namna nyingi ambazo nchi mbalimbali duniani zinagharamia mifumo yake ya kutoa huduma za afya kwa wananchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna mfumo wa kutumia kodi, kuna mfumo wa kutumia pesa za wanaotaka huduma kulipia huduma hizo hospitalini kuna mifumo ya kulipia huduma kabla hujatumia. Hapa nazungumzia mifumo ya Bima ya Afya, mifumo ya kuchangia namna hiyo na Tanzania kwa kiasi kikubwa mfumo wetu unategemea zaidi pesa kutokana na kodi. Tuna asilimia takribani 25 ya watu ambao wanachangia kwa pesa kutoka mifukoni mwao pale ambapo wanahitaji kupata huduma za afya kwenye vituo vya kutolea huduma hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kiasi kidogo sana, kuna asilimia takribani 27 ya Watanzania ambayo inafaidika kwa mifumo mbalimbali ya Bima ya Afya iliyopo katika nchi yetu. Suala hili limejitokeza kwenye michango ya Mheshimiwa Seif K. Gulamali, Mheshimiwa Zitto Kabwe, Mheshimiwa Joseph Mbilinyi (Sugu), Mheshimiwa Ester Bulaya, Mheshimiwa Lazaro Nyalandu, Mheshimiwa Taska R. Mbogo na Mheshimiwa Halima A. Bulembo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wengine ni Mheshimiwa Dua William Nkurua, Mheshimiwa Hamida Mohamed Abdallah, Mheshimiwa Godfrey W. Mgimwa, Mheshimiwa Agnes M. Marwa, Mheshimiwa Kunti Yusuph Majala, Mheshimiwa Zuberi M. Kuchauka, Mheshimiwa Allan J. Kiula, Mheshimiwa Amina S. Mollel, Mheshimiwa Stella Ikupa Alex, Mheshimiwa Hamidu H. Bobali, Mheshimiwa Ahmed M. Shabiby, Mheshimiwa Susan L. Kiwanga na wengine watanisamehe kama sikuwataja majina yao hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kiasi kikubwa wengi wamechangia suala la Bima ya Afya ama kwa namna moja ama nyingine gharama za huduma za afya nchini. Jitihada za Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania hususan ya Awamu ya Tano, ambayo inatafsiri Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi, chama ambacho kimeshinda uchaguzi wa mwaka 2015 inasema kwamba: "Kufikia mwaka 2020 tutakuwa tumetoa bima ya afya kwa Watanzania wote na bima hiyo ya afya itakuwa ni ya lazima." Sasa kuitafsiri Ilani ya Uchaguzi, sisi tuliopewa dhamana ya kutoa uongozi kwenye sekta hii, tayari tumeanza kufanyia kazi azma hiyo ambayo inaelekezwa na Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatua tulizochukua mpaka leo na Waheshimiwa Wabunge ni kwamba tuna mikakati ya aina mbili, kwanza tuna mkakati wa muda mrefu na mkakati huu ni wa kuelekea kuwa na mfumo mmoja wa bima ya afya nchini, mfumo ambao utakuwa ni wa lazima, mfumo ambao utataka kila Mtanzania awe na aina mojawapo ya kuchangia huduma kabla ya kutumia yaani mifumo kama ya Bima ya Afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunafahamu ili hili lifanikiwe, ni lazima tuunganishe Mifuko na hili amelisema vizuri Mheshimiwa Zitto Ruyagwa Kabwe,

lakini pia Wabunge wengine wamelichangia. Sasa ili kufanikisha hili, tayari tumeanza mchakato wa ndani ya Serikali kwanza kuhakikisha tuna mkakati wa kugharamia huduma za afya yaani *National Health Financing Strategy*, pia kuhakikisha tunaandaa mapendekezo ya sheria ya *Single National Health Insurance* ambayo tutaiwasilisha Bungeni ili iweze kupitishwa na Wabunge ianze kufanya kazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchakato wote huu ukikamilika tunaamini itakuwa imeshapita takribani miaka miwili hadi mitatu ili sheria hiyo iweze kuanza kufanya kazi kama itapita kwenye Bunge hili. Tayari ndani ya Serikali tumeanza mchakato huo, tuna *National Health Financing Strategy* pia tayari tumeshaanza kuandaa Muswada huo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchakato ndani ya Serikali tayari umekwishanza na matarajio yetu ni kwamba kwenye Bunge la Septemba kama kila kitu kitaenda sawa, tutaweka mezani kwenye Bunge lako Tukufu, Muswada wa *Single Health Insurance* mchakato huo utaanza. Hata hivyo, kwa kutambua ucheleweshaji ambao unaweza ukajitokeza ili sheria hii iweze kuanza kufanya kazi wakati sisi tumeweka malengo ndani ya Chama cha Mapinduzi kwamba kufikia Mwaka 2020 takribani asilimia 80 ya Watanzania wawe na Bima ya afya ya aina moja ama nyingine, tumeona tuanze kutekeleza mpango wa haraka na wa muda mfupi wa kufanya maboresho ya lazima kwenye mfuko wa kuchangia huduma za afya wa CHF.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili tuanze kutekeleza hayo kwa sababu hatufanyi mabadiliko yoyote yale ya kisheria, tayari tuna Sheria ya CHF ya mwaka 2001, pia tuna sheria ya *National Health Insurance Fund* ambazo zinaishi na zinafanya kazi, tutafanya maboresho ya ki-program ya kiutekelezaji hapa na pale ili wananchi waweze kupata huduma bora zaidi za afya haraka zaidi wakati tukijipanga kutekeleza mpango huo ambao utakuja kwenye hiyo Sheria ya *Single National health Insurance* ambayo itaweka ulazima kwamba kila Mtanzania ni lazima awe na bima ya afya. Mabadiliko ambayo tunayafanya kwenye CHF iliyoboreshwa, siyo mabadiliko ya ajabu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafahamu Waheshimiwa Wabunge miongoni mwetu tunaweza tukawa ni *beneficiaries* wa mabadiliko hayo ambayo yameanza kufanyiwa kazi na taasisi mbalimbali ambazo zinafanya kazi kwa ukaribu na Wizara yetu katika baadhi ya mikoa hapa nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, changamoto mbalimbali za kwenye CHF kama vile changamoto ya *portability* kwa maana ya kuhama na *card* ya CHF kutoka kwenye ngazi moja ya huduma kwenda kwenye ngazi nyingine itapatiwa ufumbuzi, maana hapa tunazungumzia kwenye maboresho haya mtu akiwa na *card* ya CHF kutoka kijijini aweze kupata huduma za afya kutoka kwenye ngazi

ya zahanati, ngazi ya kituo cha afya, ngazi ya hospitali ya Wilaya mpaka kufikia ngazi ya hospitali ya Rufaa ya Mkoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hapa niseme, tayari kwenye yale malalamiko ya *D by D* sitalieleza kwa upana sana hilo Mheshimiwa Waziri alifafanua. Tayari tumeanza mchakato wa ndani ya Serikali kutafuta namna ya kuzichukua hospitali za mikoa na kuziweka chini ya Wizara ya Afya, ili mfumo wa rufaa uwe chini ya Wizara ya Afya lakini mfumo wa afya ya msingi ubaki chini ya TAMISEMI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hapa kuna mantiki kubwa sana. Chini ya TAMISEMI kuna uwakilishi wa wananchi na uwakilishi huo wa wananchi ni lazima. Hatuwezi kuwa na haki na usawa kwenye nchi kama wananchi hawashirikishwi kwenye kufanya maamuzi mbalimbali. Huu ndiyo msingi wa falsafa ya *D by D*, ugatuaji wa madaraka maana yake tunashusha nguvu za kufanya maamuzi kwenye mikono ya wananchi kwenye Halmashauri zetu, kwenye Kata, Kwenye Vijiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi ku-*defeat the whole purpose* ya kuwa na *D by D* kwa kutaka kufanya mabadiliko tu makubwa ya kiutendaji kwenye mfumo wa afya, lakini kwenye hospitali za mikoa uwakilishi wa wananchi haupo ndiyo maana tumesema hizi tunaweza tukazihamisha kutoka TAMISEMI tukazipeleka chini ya Wizara ya Afya na mfumo wa rufaa kwa ujumla wake ukawa chini ya Wizara ya Afya na ukafanya kazi vizuri zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kwenye maboresho ya CHF tutaweza kumpatia huduma Mtanzania kutoka ngazi ya Zahanati mpaka ngazi ya hospitali ya Rufaa ya Mkoa. Tayari mchakato huu umekamilika na *card* zitakuwa ni za kielektroniki, tunasubiri mchakato ndani Serikali wa kufanya maamuzi ukamilike tuweze ku-*launch* mradi huu mkubwa wa maboresho ya CHF.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Susan Lyimo alizungumzia kwamba mimi ni Balozi wa Wanawake kwa nini sikukemea kauli iliyotolewa humu ndani? Naomba nimhakikishie tu kwamba Ubalozi wangu uko pale pale na dhamira yangu ni safi. Yaliyotokea ndani ya Bunge kwa bahati mbaya sana yalitokea wakati sipo, lakini tayari utaratibu wa Kibunge ulishalifanyia kazi suala hilo na hivyo siwezi kuliingilia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu suala la kupandisha hadhi vituo. Waheshimiwa Wabunge wote ambao mna vituo mnataka vipandishwe hadhi, andikeni barua kwa Waziri wa Afya na kesho mnikabidhi, nita-*assign* Idara Maalum ya Ukaguzi iliyoko chini ya Wizara yetu ipite kwenye Majimbo yenu ikague hospitali, zahanati na vituo vya afya vyote na kisha imshauri Mheshimiwa

Waziri wa Afya kama kweli kuna haja ya kuvipandisha hadhi ama la. Naomba mtekeleze hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu taasisi ya Saratani ya *Ocean Road*, tuna mpango kabambe wa kufanya maboresho makubwa kwenye taasisi hii, hili ni jambo ambalo limewagusa Waheshimiwa Wabunge wengi hata sisi linatugusa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakumbuka kwa mara ya kwanza Mheshimiwa Waziri wa Afya alipotembelea hospitali ya *Ocean Road* alitoa machozi jinsi alivyokuta wagonjwa wale wanapata madhila makubwa kwenye huduma za afya. Tayari tumejipanga kununua mashine mpya ya *LINAC* ambayo tutaifunga kwenye jengo jipya ambalo amelizungumzia Mheshimiwa Rashid Ally Abdallah. Hata hivyo, pia tumetenga bilioni saba kwa ajili ya dawa, kwa hivyo yale matatizo ya *chemotherapy* aliyokuwa anayazungumzia kwenye mwaka wa fedha unaokuja yatakuwa yamepatiwa ufumbuzi wa uhakika.

Mheshimiwa Susan Mgonokulima alizungumzia kuhusu viroba, namwagiza hapa Mkurugenzi Mkuu wa *TFDA* aende akafanye uchunguzi wa kitaalam wa kemikali na kiwango cha *alcohol* kilichomo kwenye viroba kwenye viwanda mbalimbali vya viroba nchini na aniletee taarifa ndani ya siku 14. Mheshimiwa Mwakibete na Mheshimiwa Joseph Mbilinyi (Sugu) *CT- Scan* kwa ajili ya hospitali ya Rufaa ya Mbeya, tayari tumeshatoa maelekezo nilipokuwa nimefanya ziara pale Mbeya Rufaa takribani miezi miwili iliyopita ili muweze kupatiwa *CT Scan machine*. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Waziri mtoa hoja.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO:
Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kwa kunijaalia afya njema. Pili, naishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii inayoongozwa na Mheshimiwa Peter Joseph Serukamba, kwa maoni yao na ushauri mzuri kwa Wizara katika kuboresha utoaji wa huduma za afya nchini, pia katika kujenga jamii ya Watanzania inayojali na kuheshimu haki za wanawake, haki za wazee na haki za watoto.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimshukuru pia Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, Dkt. Godwin Mollel kwa hotuba yake nzuri na niwashukuru Wabunge wote waliochangia hoja ambayo tumeianza toka jana. Jumla ya Wabunge 123 wamechangia hoja hii. Wabunge 63 wamechangia kwa maneno kwa kuzungumza na Wabunge 60 wamechangia kwa maandishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda na kwa mujibu wa Kanuni za Bunge nitashindwa kuwataja majina mmoja baada ya mmoja, lakini naomba Bunge tu litambue kwamba tunatambua michango yao, tunatambua ushauri wao na tupo tayari kusikiliza na kutekeleza ushauri mzuri waliotupatia. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesikiliza kwa makini taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge, nimesikiliza kwa makini taarifa ya Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni na nimesikiliza kwa makini michango ya Wabunge waliyoitoa toka jana. Naomba nitoe maneno ya utangulizi matatu. Kwanza nilichojifunza kutokana na mijadala iliyokuwepo hapa toka jana ni kwamba afya haina itikadi, afya haina vyama, afya haina rangi, afya haina kabila. Tumepata michango mizuri sana, watu wameweka ushabiki wa vyama pembeni, wamejikita kuchangia kwenye hoja ambayo iko hapa mezani, nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge, tunathamini sana michango yenu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili ambalo nataka kulianza la jumla ni kwamba, kutokana na mijadala toka jana, jambo ambalo limejitokeza wazi hakuna viwanda bila afya, hakuna ulinzi bila afya, hakuna kilimo bila afya, hakuna elimu bila afya na Mheshimiwa Mwigulu rafiki yangu anasema ukitaka mali utaipata shambani, lakini lazima tu-*qualify* huo msembo ukitaka mali utaipata shambani endapo utakuwa na afya bora.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la tatu la jumla ambalo nataka kulisema hapa mbele ya Bunge lako Tukufu ni kwamba, tunatambua jukumu kubwa ambalo mimi na wenzangu tumekabidhiwa katika kuboresha utoaji wa huduma za afya nchini. Jukumu hili ni kubwa lakini nataka kuwathibitishia Waheshimiwa Wabunge kwamba, uwezo, dhamira na nguvu ya kupambana, kuhakikisha tunaboresha huduma za afya nchini tunao, pia katika kuhakikisha tunajenga jamii ya Kitanzania, inayowajali na kuwaheshimu wasichana na wanawake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya maneno hayo ya utangulizi, nimshukuru sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa kutoa ufafanuzi na Waheshimiwa Mawaziri pacha wangu Angellah Kairuki pia Naibu Waziri wa TAMISEMI na Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda, naomba nijikite kwenye hoja kubwa ambazo zimetolewa na Kamati na Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani. Naomba nisijikite kwenye hoja moja moja za Wabunge maana nina *page* takribani 175, nikisema namjibu kila Mbunge mmoja kwa kweli nitashindwa kumaliza. Nitajikita katika mambo makubwa matano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kwanza ambalo limeongelewa ni suala la upatikanaji wa rasilimali fedha kwa ajili ya sekta ya afya, Mheshimiwa Naibu Waziri amesaidia kufafanua, lakini nataka kujikita katika rasilimali fedha ambazo zinatoka katika chanzo cha Serikali Kikuu ambacho ni Hazina.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ya Awamu ya Tano inatoa kipaumbele kwa sekta ya afya kwa sababu tukiangalia mwenendo wa mapato wa fedha ambazo zimetengwa kwa ajili ya sekta ya afya kwa Wizara yangu Fungu 52 na kwa ajili ya TAMISEMi utaona kwamba kumekuwa na ongezeko la bajeti ya fedha kwa ajili ya sekta ya afya. Kuanzia mwaka 2008 mpaka 2009, bajeti ilikuwa bilioni 769, mwaka 2014/2015, bajeti ya sekta ya afya ilikuwa trilioni 1.5 na kwa mwaka 2015/2016 bajeti ya sekta ya afya ilikuwa trilioni 1.8, mwaka huu wa fedha sekta ya afya imepatiwa maombi au imetengewa na Hazina bajeti ya shilingi trilioni 1.9. Kwa hiyo, kaka yangu Mheshimiwa Zitto nataka kuliweka wazi, ukichukua bajeti yote ya Serikali ya trilioni 29 na ukigawanya kwa 1.9, sekta ya afya siyo chini ya asilimia nne tuko kwenye asilimia saba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili kwa kweli tunatambua kwamba hatutaweza ku-*finance* hii sekta kwa asilimia mia moja kutoka Hazina. Naibu Waziri amelieleza vizuri, tunajikita katika kutafuta vyanzo vingine vya ku-*finance* na kuweza kusimamia sekta hii ya afya. Kubwa ambalo tunategemea kwamba tutapata fedha ni kwa kupitia huduma kwa kupanua wigo wa Mfuko wa Bima ya Afya lazima tuhakikishe Watanzania wengi wanakuwa wanachama wa Bima ya Afya kama alivyosema Mheshimiwa Naibu Waziri. Mwezi wa Septemba nitakuja mbele ya Bunge lako Tukufu kuwasilisha Muswada ambao utawataka Watanzania wote kuwa na Bima ya Afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nigusie kuhusu utegemezi wa bajeti ya afya kwa wadau wa maendeleo, kwamba fedha za nje zimepungua nataka kuwathibitisha dhamira ya dhati ya Mheshimiwa Rais Dkt. John Pombe Magufuli kuhakikisha tunatumia fedha zetu za ndani kwa ajili ya kutatua changamoto zetu. Hili nataka kulionesha kwamba kutokana na dhamira ya Serikali ya Awamu ya Tano ya kutumia fedha zetu za ndani badala ya kutegemea wafadhili wa nchi za nje, tumeongeza bajeti ya vyanzo vya ndani kutoka bilioni 66 mwaka 2015/2016, sasa hivi tuna bilioni 320. Ni fedha zetu wenyewe Watanzania ambazo tutaweza kutumia kwa ajili ya kutatua changamoto mbalimbali za sekta ya afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nijikite katika suala la pili ambalo limetolewa maoni na Waheshimiwa Wabunge wengi nalo ni suala la upatikanaji wa dawa. Nikiri kwamba tunazo changamoto katika upatikanaji wa dawa, lakini binafsi nauona mwanga baada ya kutoka katika shimo kubwa. Nauona mwanga kwa sababu bajeti ya kwanza ya dawa ya Serikali ya Awamu ya Tano imeongezeka kama tulivyoonesha, kutoka shilingi bilioni 66 lakini sasa hivi bajeti yetu ni shilingi

bilioni 251 na hii 251 tumeiweka kwamba tutalipa deni la MSD ambalo ni takribani shilingi bilioni 85 na hela zinazobaki tutazitumia kwa ajili ya kununua dawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ukiniuliza bajeti yangu ya kwanza ya afya, kipaumbele chake ni nini? Nitajibu mbele ya Bunge lako Tukufu na napenda kuwathibitishia Watanzania kwamba, bajeti hii ni bajeti ya dawa kwa sababu tutaweza kulipa deni la MSD zaidi ya bilioni 85.2, pia tumeweka fedha kwa ajili ya kununua dawa. Tumefanya haya makisio ni shilingi ngapi tunahitaji kwa ajili ya kununua dawa kwa mwezi? Kwa mwezi tunahitaji takribani bilioni 21, kwa hiyo kwa mwaka tunahitaji bilioni 252 na Mheshimiwa Rais ametupa maombi yetu kwa asilimia mia moja yamepitishwa, ndiyo tutalipa deni, lakini ndiyo fedha ya dawa, kwa hiyo tutaweza kulipa deni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme Watanzania wajue kwamba, maneno ya Rais kwamba, tutatatua changamoto ya upatikanaji wa dawa hayakuwa maneno ya kuomba kura, yalikuwa ni maneno ya dhati na ndiyo maana dhamira yake hii ameionyesha katika bajeti yake ya kwanza ya dawa. Ongezeko la dawa ni asilimia 810 ukilinganisha na bajeti ya dawa ya mwaka 2015/2016.

Mheshimiwa Mwenyekiti, zimesemwa changamoto mbalimbali kuhusu usambazaji na uhifadhi wa dawa. Changamoto zipo lakini tutaboresha mfumo mzima wa usambazaji ikiwemo ununuzi wa dawa kuhakikisha kwamba dawa zinafika katika vituo vyetu vyote vya afya kupitia bohari ya dawa. Tumeshatoa maelekezo pia kuhakikisha kwamba dawa lazima zifike, tatizo kubwa dawa zilikuwa zinachelewa kwa sababu MSD ilikuwa haina mtaji, lakini kama tutaweza sasa kupata hii fedha, tukawalipa deni, MSD wakawa na fedha ya ziada ya kununua dawa naamini dawa zitafika kwa Watanzania, dawa zitafika katika zahanati zetu na zitafika katika vituo vya afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitoe angalizo kwa sababu Waheshimiwa Wabunge ni Madiwani, ni lazima na sisi tuzihimize Halmashauri zetu kuleta mapema maoteo yao ya dawa badala tu ya kushtukiza muda umefika ndiyo wanaleta maoteo yao ya dawa. Pili hatuwezi kutegemea fedha hizi za dawa za kutoka Serikali Kuu. Tutaendelea kuhimiza na kuhamasisha Halmashauri zitumie mapato yao ya ndani kwa ajili ya kununua dawa, vifaa na vifaa tiba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumetoa mfano wa baadhi ya hospitali kabla ya kudhibiti mfumo ya ukusanyaji mapato walikuwa wanapata fedha ndogo, kwa mfano hospitali ya rufaa ya Kanda ya Mbeya walikuwa wanakusanya milioni 50 mpaka milioni 60 kwa mwezi, sasa hivi wanakusanya zaidi ya milioni 500. Kwa hiyo, kadri kituo cha afya kinavyokusanya fedha za mapato ya Bima ya Afya au ya papo kwa papo maana yake pia wataweza kujenga uwezo wao wa ndani wa kuhakikisha kwamba wanunua dawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla ya kwenda eneo la tatu nimezungumza suala la MSD kufungua maduka ya dawa. Tunataka kusema kwamba kwa sasa hivi tunataka kujikita katika hospitali za Rufaa za Kanda, hospitali kuu hizi za Kitaifa na hospitali za Rufaa za Mikoa. Nimeyasikia maombi ya akina Mheshimiwa Shabiby, Mheshimiwa William Ngeleja na Mheshimiwa Anna Lupembe kwamba twende sasa katika ngazi ya Wilaya na Wabunge wote ambao sikuweza kuwataja. Kwa hiyo, tunaomba sasa hivi kwa mwaka huu wa fedha mtuache kwanza tuishie katika ngazi ya hospitali za Rufaa za Mikoa, lakini lengo letu ni kuhakikisha kwa kweli tunapunguza changamoto zinazojitokeza katika upatikanaji wa dawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo moja katika eneo hili ni kwamba, Serikali ya Awamu ya Tano imefanya maamuzi magumu kwamba dawa karibu zote sasa hivi tutanunua kutoka kwa wazalishaji badala ya kununua kutoka kwa wafanyabiashara Dar es Salaam. Tunapingwa sana na wafanyabiashara. Kwa hiyo, hii itatusaidia kuhakikisha kwamba tunanunua dawa moja kwa moja na tayari tumeshapeleka mapendekezo kwa Waziri wa Fedha kuhakikisha kwamba Sheria ya Manunuzi pia inaondoa dawa katika bidhaa ambayo itafuata taratibu zile ambazo kidogo ni ndefu za kununua dawa na vifaa na vifaa tiba. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna eneo kubwa ambalo limeongelewa na Waheshimiwa Wabunge takribani wote ni vifo vya mama na mtoto na mimi ni mama wa mabinti warembo wawili na mume wangu leo yuko hapa. Kwa hiyo, kama mwanamke naguswa na suala la vifo vitokanavyo na uzazi, lakini niweke wazi kwamba kwanza sitaki kubishana na Bunge lako Tukufu kwamba vifo hivi ni 42 kwa siku au ni vifo 22 kwa siku. Ninachotaka kusema ni msimamo wetu Serikali, msimamo wa Wizara, kwa mujibu wa taarifa ya Umoja wa Mataifa ambayo imetolewa mwaka 2015 na ambayo ndiyo tunaitumia, kwa mujibu wa taarifa hii vifo ni 22 kwa siku na siyo vifo 42 kwa siku. Hii haitupi sisi sababu ya kutochukua hatua, haitupi sisi sababu ya kuhakikisha hawa wanawake 42 na wenyewe tunawahakikishia usalama wao na usalama wa vichanga vyao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumefanya utafiti na kugundua sababu zinazopelekea vifo vya akinamama wajawazito. Sababu ya kwanza ni kutokwa na damu nyingi ambapo ni takriban asilimia 19, pia kuna kifafa cha mimba, kuna masuala ya uzazi pingamizi lakini kuna uambukizi na sababu nyingine ikiwemo ukosefu wa damu, malaria na maambuzi ya VVU- UKIMWI. Kwa hiyo, Bunge lako Tukufu pamoja na Kamati wakiwemo Waheshimiwa Wabunge wametaka kujua tumejipangaje. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kwanza ambalo tutalifanya ni kuhakikisha tunapandisha hadhi vituo vya afya ili viweze pia kufanya upasuaji

wa kutoa mtoto. Tukifanya hivi maana yake tutapunguza vifo kwa takribani asilimia 11 na la pili ambalo tutalifanya ni kuhakikisha kwamba tunahakikisha upatikanaji wa damu salama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika suala hili nipongeze vyama vyote, chama changu Chama cha Mapinduzi kupitia Makamu wa Rais Mama Samia Suluhu Hassan wamejitolea kukusanya damu lakini pia tumeona wenzetu wa Chama cha CHADEMA na wenyewe wakijitolea kukusanya damu. Ndiyo maana tunasema afya haina itikadi, afya haina vyama. Niko tayari kuambatana na kushirikiana na vyama vyote endapo tu tutaweza kupata damu salama ili tuweze kuokoa akinamama wajawazito. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tutahakikisha pia tunaanzisha benki za damu salama katika mikoa na kanda mbalimbali na tayari nimeshatoa maelekezo na naomba nitoe maelekezo kwa Waganga Wakuu wa Mikoa na Waganga Wakuu wa Wilaya, kuhakikisha angalau kila mwezi wanakuwa na mpango wa kuchangia damu salama kwa wiki. Tukifanya hivi tutaweza kuhakikisha tunaokoa maisha ya akinamama wajawazito. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili ambalo tutalifanya ni kuhakikisha kwamba tunaongeza idadi ya wanawake wajawazito ambao wanahudhuria kliniki na kujifungua katika vituo vya afya. Ukiangalia takwimu sasa hivi ni takriban wanawake asilimia 51 ndiyo wanajifungua katika vituo vya afya. Tutaendelea kufanya mikakati na programu mbalimbali za kuhamasisha wanawake kujifungua katika vituo vya afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kaka yangu Mheshimiwa Hussein Bashe, Mheshimiwa Bonnah Kaluwa, Mheshimiwa Anatropia Theonest, Mheshimiwa Abdallah Mtulia na Mheshimiwa Zuberi Kuchauka wameongelea kwa uchungu suala la vifaa vya kujifungulia wanawake, tena kaka yangu Mheshimiwa Zuberi ndiyo ametoa mfano mbaya. Mwanamke anakwenda na beseni utasema anakwenda kufunga harus! Kwa sababu na mimi nimepita *labour* mara mbili, nimeshafanya maamuzi katika bajeti hii, tutatoa vifaa bure vya kujifungulia kwa wanawake wajawazito na tutaanza na wanawake laki tano. Tutagawa kutokana na uwiano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama Liwale wanazalisha kwa mwaka wanawake 80, kwa hiyo tutakupua asilimia 25 ya wanawake hawa, lakini lengo letu ni wanawake wote wanaokwenda kujifungua wapate vifaa hivi bure, badala ya kufikiria pamba, mkasi au *gloves*, tunataka wanawake wafikirie jambo moja tu, la kusukuma kutoa mtoto, hili linawezekana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tutahakikisha pia tunahamasisha wanawake kutumia njia za uzazi wa mpango, pia kuongeza ushiriki wa jamii katika masuala

haya ya uzazi salama. Jana nilitoa mfano wa Kijiji cha Uturo ambacho tangu mwaka 1998 hawana vifo vitokanavyo na uzazi kwa sababu tu wao jamii imeamua kushirikiana nao na wameweza kupunguza vifo hivi na kwa kuwatumia wahudumu wa afya ngazi ya jamii ambapo tunawaita *Community Health Workers*. Katika bajeti hii tutaajiri wahudumu wa afya ngazi ya jamii ili waweze kuhamasisha na kutoa elimu ya afya ile ya awali. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kumezungumzwa suala la upatikanaji wa *ambulance* nalo linasaidia kwa kiasi fulani kuokoa vifo vya akinamama wajawazito. Nataka niseme bajeti hii haijapanga kununua *ambulance* hata moja kwa hiyo amesema vizuri Mheshimiwa Jaffo, Naibu Waziri wa TAMISEMI, hili ni jukumu la Halmashauri husika. Natoa changamoto kwa Wabunge Wanawake na Madiwani Wanawake wa Tanzania, hivi mko wapi wakati Halmashauri inapanga vipaumbele, hawapangi vipaumbele vya uzazi salama? Lazima hili tulibebe, Wabunge wanawake tuungane, Madiwani wote wanawake lazima washike hatamu katika kuhakikisha kwamba Halmashauri zinaweka vipaumbele katika uzazi salama ikiwemo kujenga vituo vya afya, ikiwemo pia kununua haya magari ya wagonjwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitakuwa mchoyo wa fadhila nisipowashukuru Waheshimiwa Wabunge. Najua Wabunge wengi wamenunua magari ya wagonjwa (*ambulance*), Wabunge wengi wamenunua mashuka, vifaa na vitanda vya kujifungulia. Tunawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge na nasema mnawatendea haki wapiga kura wenu kwa sababu asilimia 51 ya wapiga kura wenu ni wanawake. Kwa hiyo, ni matarajio yangu kuona Mfuko wa Jimbo ukielekezwa kwa kiasi kikubwa kutatua changamoto zinazowakabili wanawake ikiwemo suala la uzazi salama. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana Wabunge wanawake pia naelewa kwa nini wanaomba na wenyewe wapewe Mfuko wa Jimbo ili wakaweze kutatua changamoto zinazowakabili wanawake katika Majimbo yao. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda nizungumzie suala la huduma za uzazi wa mpango, ni kweli tunakubali kwamba Tanzania ni mojawapo ya nchi yenye ongezeko kubwa la watu takriban kwa asilimia 3.1 kwa mwaka. Ili kuonesha kwamba Awamu ya Tano imedhamiria kutatua changamoto hii. Tumeweza kubajeti fedha ingawa siyo fedha kubwa, lakini kwa mara ya kwanza tumeweka bilioni tano za ndani kwa ajili ya kufanyia kazi ya kutatua changamoto zinazohusika na huduma za uzazi wa mpango. Tulikuwa tunategemea wafadhili wa nje lakini ili kuonesha dhamira yetu ya wazi tumeamua kutenga fedha za ndani kwa ajili ya uzazi wa mpango, *of course* na wadau wetu wa maendeleo wametutengea bilioni 12.8 kwa ajili ya uzazi wa mpango. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunatambua kwamba wanawake wengi wanataka kutumia huduma za uzazi wa mpango na hatujaweza kuwafikia kwa sababu sasa hivi kwa mujibu wa TDHS ya mwaka 2010, takriban wanawake asilimia 20 tu ndiyo wanatumia matumizi haya ya njia za kisasa za uzazi wa mpango, lengo letu ni kuhakikisha tunapokwenda mwaka 2020 tufikie wanawake asilimia 60.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda pia naomba nimalize kwa kusema katika suala la vifo vya akinamama wajawazito ni eneo la kipaumbele changu, hivyo ni kipaumbele cha Wizara na kipaumbele cha Makamu wa Rais, Mama Samia Suluhu Hassan. Tunaamini kwamba wanawake wenzetu hatutawaangusha na tutaleta mabadiliko makubwa katika kuboresha huduma ya afya ya uzazi na mtoto. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, limeongelewa suala la matibabu kwa wazee, ninayo Sera ya Afya ya mwaka 2007. Kwa mujibu wa Sera ya Afya ambapo mimi nimepewa dhamana ya kuisimamia, bado wazee kuanzia miaka 60 wanatakiwa kupata matibabu bure, wajawazito wanatakiwa kupata matibabu bure na watoto chini ya umri wa miaka mitano wanatakiwa kupata matibabu bure. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimejaribu kuongea na wenzangu na kaka yangu Mheshimiwa Bashe ali-propose kwamba tuwakatie Bima ya Afya wanawake wajawazito ambapo kwa mujibu wa takwimu zetu *deliveries* kwa mwaka ni kama milioni 1.2 mpaka milioni 1.5. Tumepiga mahesabu, milioni 1.5 ukizidisha mara 50,400 ni takriban bilioni 76, sitaki kudanganya Wabunge, sitaki kudanganya Bunge lako kwamba tutakuwa nazo bilioni 76, lakini tutakachofanya ni kuona ni jinsi gani Mfuko wa Bima ya Afya na Mifuko ya Hifadhi ya Jamii inachukua hatua, inaongeza jitihada katika kuhakikisha sera za Serikali zinatekelezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa upande wa wazee tutahakikisha kwamba madirisha haya ya wazee katika hospitali zetu yanafanya kazi na kwa mujibu wa sera ni kwamba mzee anatakiwa kupata huduma za ushauri wa Daktari (*consultation*) iwe ni bure. Vipimo mzee anatakiwa kuwa bure, pale ambapo labda dawa hakuna ndipo mzee ataambiwa akanunue dawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nitumie Bunge hili kuwataka Waganga Wakuu wa Mikoa wote, Waganga Wakuu wa Wilaya wote na Wakuu wa hospitali za umma wote, kuhakikisha kwamba wanatoa huduma za matibabu bure kwa wazee na tutahakikisha kwamba hiyo changamoto ya dawa kwa wazee tunaitatua. Nimeshamuagiza Mfamasia Mkuu wa Serikali kwamba katika kila ile bajeti ya dawa, basi tutenge asilimia ya fedha kwa ajili ya kununua dawa kama nne au tatu muhimu kwa ajili ya matibabu ya wazee. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafurahi kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba, jambo hili wenzangu wamelikubali, kwa hiyo, tutaelekeza kwamba kwa mfano Halmashauri inanunua dozi laki moja za *antibiotic*, wazee ni asilimia 5.6, sioni ni kwa nini tushindwe kuwahudumia wazee wetu. Katika kila Watanzania 100 maana yake utakuwa na wazee sita. Hili jambo linawezekana kabisa. Kwa hiyo, tutahakikisha katika kila dawa tunatenga dawa kama tatu au nne ambazo zinagusa magonjwa ya wazee mara kwa mara. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naipongeza Halmashauri ya Wilaya ya Magu, wao hawajatenga tu dirisha kwa ajili ya wazee, lakini wameweka sehemu maalum kwa ajili ya kutoa matibabu kwa wazee. Mzee akienda pale anapata vipimo, anapata dawa, anamwona Daktari! Kwa hiyo, nitoe changamoto kwa Waheshimiwa Wabunge, wazee ni hazina na kama kampeni yetu inavyosema, “mzee alikuwa kama wewe na wewe utakuwa kama yeye, tutoe kipaumbele cha huduma kwa wazee”. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimalize suala la upatikanaji wa huduma za afya. Waheshimiwa Wabunge wameongea, tangu jana. Nashukuru sana Mheshimiwa Joseph Mbilinyi (Sugu) kidogo alitusaidia, kwa sababu Wabunge tangu jana wameongea kuhusu zahanati, wameongea kuhusu vituo vya afya, wameongea kuhusu hospitali za Wilaya. Hatukatai kwamba Sera ya Afya iko chini ya usimamizi wa Wizara ya Afya, lakini anayetakiwa kuweka hii miundombinu ni wenzetu wa TAMISEMI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu nimeona upatikanaji wa huduma za afya katika ngazi ya chini unahusiana moja kwa moja na kupunguza vifo vya akinamama wajawazito na watoto, tumeshakaa na mwenzangu Mheshimiwa George Simbachawene na kuona kwamba, ni lazima baada ya bajeti yangu, kesho, wataalam wangu watatu watakaa pamoja na wataalam watatu wa Mheshimiwa Simbachawene na watu wa Fedha, tuoneshe ni jinsi gani sasa tutajenga vituo vya afya, tutajenga hospitali za wilaya na hospitali za mikoa katika mikoa ambayo haina huduma hizo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niwatoe hofu Waheshimiwa Wabunge. Wizara ya Afya kazi kubwa ambayo ilifanya ni kuhakikisha ujenzi wa miundombinu umeingia katika Mpango wa Maendeleo wa Pili wa mwaka 2016 - 2021 na pesa zimetengwa. Kwa hiyo, tutaonesha katika kila mwaka tutajenga vituo vya afya vingapi na tutajenga hospitali za Wilaya ngapi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kuwathibitishia Waheshimiwa Wabunge, naamini kwa boss wangu Mheshimiwa Rais, Dkt, John Pombe Magufuli ambaye anataka kuona mambo *tangible*, tutaweza kujenga vituo vya afya katika kata zetu, katika wilaya zetu. Nataka kuwathibitishia, maneno yaliyokuwa katika Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi yatasimama na tutaonesha matokeo

yake. Mwaka 2020 tutakapokuja kwa Watanzania tuwaeleze tumejenga vituo vya afya vingapi na hospitali za wilaya ngapi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sijui nina muda kiasi gani niende kwenye eneo la jinsia. Sitawatendea haki wanawake wenzangu, watoto kama sitagusa suala la usawa wa jinsia na uwezeshwaji wa wanawake. Nataka kujikita katika mambo makubwa mawili. Jambo la kwanza ambalo limechangiwa na Waheshimiwa Wabunge wengi akiwemo dada yangu Mheshimiwa Faida Bakar, Mheshimiwa Aida Khenani na Mheshimiwa Anna Lupembe kwamba Benki ya Wanawake tunataka kuiona ikienda katika mikoa, katika wilaya na katika kata mbalimbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kuwathibitishia kwamba katika mwaka huu wa fedha tutafungua vituo vitatu vya Benki ya Wanawake katika mikoa mitatu. Pia nataka kuwathibitishia Waheshimiwa Wabunge kwamba tutaanza kutoa mikopo yenye riba nafuu kati ya riba ya asilimia 10 mpaka asilimia 12 ili Benki ya Wanawake iweze kukidhi matarajio ya kuanzishwa kwake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo ambalo pia tutalifanya kupitia Benki hii ya Wanawake ni kutoa mikopo midogo ya kuanzia laki mbili mpaka milioni moja bila kuwataka wanawake watoe dhamana ya hati ya kiwanja, hati ya nyumba au wengine wanatoa fenicha, wengine wanaambiwa waletе sijui mikufu yao, hatutafanya hivyo. Tunataka kuonesha ni kiasi gani tumedhamiria kuwakomboa wanawake wa Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niseme kuhusu haki za mtoto na hapa niwapongeze wadogo zangu watatu, Mheshimiwa Upendo Peneza, Mheshimiwa Halima Bulembo na Mheshimiwa Maria Kangoye, wameonesha ni jinsi gani wanaguswa na tatizo na changamoto zinazowakumba wasichana wenzao. Pia Mwalimu Kasuku S. Bilago na Mheshimiwa Mama Margaret Sitta wamegusia kwa kiasi fulani haki ya mtoto wa kike kupata elimu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kuwathibitishia Watanzania, Serikali ya Awamu ya Tano inaamini kwamba, maendeleo ya kweli na endelevu ya Tanzania hayataweza kupatikana iwapo asilimia kubwa ya wanawake hawatakuwa na elimu. Mimi ni muumini, mbeleko ya kweli ya mwanamke na mtoto wa kike ni elimu, habebwi na kitu kingine chochote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, zipo takwimu ambazo zinaonesha kwamba, kwa kila mwaka mmoja ambao mtoto wa kike anapata elimu, unamkinga na maambuzi ya UKIMWI mara saba, lakini katika kila mwaka mmoja ambao mtoto wa kike anapata elimu unamuepusha na vifo vya uzazi. Kwa hiyo, tutahakikisha kwamba tunatatua changamoto zinazomkabili mtoto wa kike katika kupata elimu ikiwemo kupata zana za kujisitiri ili kuhakikisha kwamba watoto wetu wanasoma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, muda umekwisha, lakini katika suala la ukeketaji, ukatili dhidi ya wanawake na wasichana na wanaume pia, dawati letu lile linaitwa Dawati la Jinsia, haliitwi dawati la wanawake, kwa hiyo wanaume ambao mnapata vipigo ndugu zangu msione aibu, nendeni mkaripoti kwenye Dawati la Jinsia ili muweze kupata haki zenu. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika suala la mwisho la maendeleo ya jamii, Waheshimiwa Wabunge wamependekeza kwamba Vyu vya Maendeleo ya Wananchi tuvihamishe viende VETA. Napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba, tayari Mheshimiwa Rais kwa mujibu wa mamlaka aliyopewa, amehamisha Vyu vya Maendeleo ya Wananchi kwenda Wizara ya Elimu ili viweze kutoa mafunzo ya VETA. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimalizie kwa kumshukuru tena Mheshimiwa Rais kwa kuniadini, pia nakishukuru sana chama changu Chama cha Mapinduzi na wanawake wa Mkoa wa Tanga kwa kunirudisha Bungeni. Nimshukuru sana Mheshimiwa Naibu Waziri, Watendaji wote wa Wizara, Katibu Mkuu Dkt. Mpoki, Katibu Mkuu Mama Sihaba Mkinga na Waheshimiwa Mawaziri wote, hasa Mheshimiwa Angellah Kairuki na Mheshimiwa George Simbachawene ambao wananipa ushirikiano mkubwa katika utendaji wa kazi zangu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimalizie tena, jana nilimshukuru mume wangu lakini hakuwepo, namshukuru sana, sana kwa uvumilivu wake na kwa moyo wake wa kunishauri na kunitetea. Nakushukuru sana Mume wangu Paschal, Mwenyezi Mungu akubariki, Mwenyezi Mungu akuzidishie heri. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki

(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

MWENYEKITI: Ahsante, hoja imeungwa mkono, Katibu.

NDG. NENELWA M. WANKANGA- KATIBU MEZANI: Kamati ya Matumizi.

KAMATI YA MATUMIZI

MATUMIZI YA KAWAIDA

FUNGU 52 – AFYA

Kifungu 1001 *Admin. &HR Management*.....Sh. 5,844,559,000

MWENYEKITI: Kifungu hiki kinaafikiwa?

WABUNGE FULANI: Ndiyo!

MWENYEKITI: Si mmeshaitikia? Sasa ninyi mnakaa tu! Haya Mheshimiwa Richard Mbogo.

MHE. RICHARD P. MBOGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ina nia nzuri ya kusaidia wananchi wetu ambao wameambukizwa virusi vya UKIMWI. Imekuwa ikitoa fedha na hizi dawa za ARV zinatolewa bure, lakini kati ya watu ambao tayari wameshatambulika kwamba wanaishi na virusi vya UKIMWI ambao ni kama milioni moja na laki saba, hawazidi laki nane ndiyo ambao wanapata hizi dawa na kiutaalam ambao wameeleza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hizi dawa mtu akianza kutumia zinasaidia au zinapumbaza virusi vya UKIMWI kuweza kuambukiza kiurahisi. Je, kwa nini Serikali haiangalii umuhimu wa kuongeza fedha ili watu ambao wamebakia, waweze kupewa hizi dawa za ARV na tuweze kupunguza kasi ya watu kuambukizwa virusi vya UKIMWI, naomba maelezo ya Serikali kwamba ina mkakati gani wa kuongeza fedha ili watu waweze kupata dawa ambao hawapati?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimshukuru sana Mheshimiwa Mbogo kwa kuuliza swali hili la kutaka ufafanuzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli tunatambua umuhimu wa kutoa dawa za kupunguza makali ya UKIMWI, ARVs, nataka tu kumthibitishia Mheshimiwa Mbunge kwamba hili ni kipaumbele chetu, kwa sababu sasa hivi siyo tu tunataka kutoa dawa hizi kwa mujibu wa *CD4 counts* hapana, tumeanzisha sera sasa hivi ambayo inasema *test and treat*, maana yake unapima na lazima upate dawa. Kwa hiyo, tumeweka bajeti katika mwaka huu wa fedha , fedha

za ndani shilingi bilioni 11 na katika fedha za nje tutapata pia fedha kutoka kwa wadau wetu wa maendeleo ili tuweze kununua dawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Jenista anajua vizuri sana kwamba kupitia Bunge lako Tukufu tulipitisha sheria ambayo pia imeanzisha Mfuko wa UKIMWI, Mfuko huu ndiyo pia utaweza kugharamia dawa kwa wagonjwa ambao wamekutwa na virusi vya UKIMWI, (HIV). (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante, Mheshimiwa Dkt. Kikwembe.

MHE. DKT. PUDENCIANA W. KIKWEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Pamoja na majibu mazuri yaliyotolewa na Mheshimiwa Waziri, hoja yangu kubwa pamoja na kwamba amekuwa akieleza na toka asubuhi maswali na majibu yalikuwa yakijibiwa hapa Bungeni, kwamba wachangiaji masuala ya zahanati na vituo vya afya yako TAMISEMI. Ninachotaka kueleza hapa Serikali ni moja na masuala haya ni mtambuka katika bajeti, pamoja na kwamba bajeti ya TAMISEMI kwenye Vote 56 haina pesa za zahanati wala za vituo vya afya. Tukirudi kwenye bajeti ya afya Vote 52 na 53 hakuna pesa hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama hiyo haitoshi, nenda ukurasa 119, subvote 207 ya kitabu cha maendeleo, bado hakuna pesa zozote na tunaona hapa kuna hela karibu bilioni 4.1. Hoja yangu ni kwamba Ilani ya Chama cha Mapinduzi iliahidi kwamba tutahakikisha, tunakuwa na toka Bunge lililopita kila kijiji na kila kata kuna kituo cha afya na zahanati. Nataka Bunge Tukufu hili lielezwe na wananchi kwa ujumla hususani wanaotoka maeneo ya vijijini ndiyo wanaopata hasara kubwa na wanaokufa sana, ndiko kwenye vifo vya mama na watoto vingi kuliko mjini, nataka nielezwe hapa pesa hizi zitatoka wapi kwa ajili ya zahanati pamoja na vituo vya afya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nisiporidhika natoa shilingi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu! umechelewa kutoa shilingi.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru sana na najaribu kumwelewa kabisa Mheshimiwa Dkt. Kikwembe, kwamba kama hatutaweza kuboresha huduma za afya katika ngazi hiyo ya chini kwenye kata, kwenye mitaa yetu, maana yake tutapeleka mrundikano wa wagonjwa katika hospitali zetu za rufaa, ikiwemo Muhimbili na hospitali za mikoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimejibu miradi au vipaumbele vyote vya nchi vinapatikana katika Mpango wa Pili wa Maendeleo ambapo nimesema mpango umeainisha kwamba tunahitaji kujenga zahanati takriban 8,743 na vituo vya afya 2,751. Sipendi kudanganya kusema kwamba bajeti yangu

itajenga zahanati, haitajenga zahanati hata moja wala kituo cha afya hata kimoja. Sasa jambo ambalo nataka kumshawishi Mheshimiwa Kikwembe ili asitoe shilingi ni kwamba, tayari tumeshakubaliana na Mheshimiwa Simbachawene, kesho wataalam wangu na wataalam wa TAMISEMI na Hazina watakaa pamoja, kuona ni jinsi gani sasa tutajenga vituo vya afya 1,150 ikiwemo na kumaliza maboma ambapo tunatambua Wabunge mmetumia fedha nyingi sana kuhakikisha hayo majengo yamefikia katika hali hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kuthibitisha, kwa sababu kipaumbele changu ni afya ya uzazi na mtoto na zahanati na vituo vya afya vinahusiana, suala hili hatutalionna hapa lakini wataliona *immediately* baada ya kuwa tumekaa na wenzetu wa TAMISEMI na Hazina na kuja na mpango wa kuhakikisha tunajenga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Mheshimiwa Kikwembe asitoe shilingi.

MWENYEKITI: Dkt. Kikwembe.

MHE. DKT. PUDENCIANA W. KIKWEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri anayehusika na dhamana hii na kuniomba kutotoa shilingi, naomba nitoe shilingi tuweze kujadili suala hili kwa sababu lina maslahi mapana kwa wananchi wa vijijini hususani Mkoa wangu wa Katavi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja.

MWENYEKITI: Anza kuchangia Mheshimiwa Kikwembe

MHE. DKT. PUDENCIANA W. KIKWEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda niendeleo kuingea kwamba, kutokana na idadi kubwa ya ndugu zetu wanavijiji wanavyopata adha hizi na kutokana na kwamba Mheshimiwa Waziri pamoja na maelezo yake kwamba watakutana, lakini bajeti ndiyo hii. Hoja yangu ya msingi hapa nataka kujua hizi fedha zitatoka wapi, kwa sababu hata TAMISEMI lile Fungu halina, hoja yangu ya msingi ni hiyo, zinatoka wapi na kama walikuwa wanapaswa kutueleza, walipaswa kukutana kabla ya haya mambo na kwa nini tunafanya haya sasa? Kwa nini tunataka kufanya *business as usual*, funika kombe mwanaharamu apite, hapana! Naomba Waheshimiwa tuendeleo kuchangia

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kikwembe hukutoa hoja na Kanuni zinataka utoe hoja,

MHE. DKT. PUDENCIANA W. KIKWEMBE: Nimetoa hoja, nimekwisha kutoa hoja toka mwanzo.

MWENYEKITI: Aaa, Mheshimiwa Kikwembe nakuomba radhi.

MHE. DKT. PUDENCIANA W. KIKWEMBE: Mheshimiwa nimetoa hoja toka mwanzo.

MWENYEKITI: Hukutoa hoja, umechangia hukutoa hoja, Mheshimiwa Kikwembe kaa. (*Kicheko*)

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kwanza kumthibitishia Mheshimiwa Kikwembe, siyo kwamba hizi zahanati na vituo vya afya vitajengwa kwa bajeti kutoka Serikali Kuu, lakini katika Halmashauri mbalimbali, nafahamu Halmashauri ya Jiji langu la Tanga, imeweka bajeti ya kujenga vituo vya afya na baadhi ya zahanati. Kwa hiyo, tunategemea kwamba kuna baadhi ya zahanati na vituo vya afya, vitajengwa na Halmashauri husika. Hata hivyo, kwa sababu tunatambua Halmashauri ina changamoto nyingi, ina vipaumbele vingi na kwa sababu jambo hili na mimi ni kipaumbele changu ndiyo maana tunasema tuzipunguzie mzigo Halmashauri, tuje na mpango wa Serikali Kuu, Mheshimiwa Kikwembe badala ya kusema Halmashauri zijenge, sisi tunalibeba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kumthibitishia kwamba, tumeshapata wafadhili ambao wako tayari kuongeza fedha, kutoa asilimia 50 ya ujenzi ili tujenge vituo vya afya na kipaumbele changu ni kujenga vyumba vya upasuaji wa dharura ili tuweze kupunguza vifo vya akinamama wajawazito. Kwa hiyo, naomba, kwa kweli sioni hoja hapa, namsihi sana Mheshimiwa Dkt. Kikwembe, naelewa sana umuhimu wa kujenga miundombinu ya kutoa huduma za afya, lakini tumesema twende katika bajeti za Halmashauri moja moja, zipo hizi fedha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Ahsante, inafahamika. *No!* Dkt. Kikwembe kaa, kaa Dkt. Kikwembe, Kanuni haikuruhusu usimame tena. Tunajua *concern* yako, bajeti hii ndiyo kwanza inaanza mwaka huu, *give them some time*, tunaendelea Mheshimiwa Zitto.

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati nachangia nilizungumzia suala zima la matibabu ya *sickle cell*, ambayo yamesimamishwa katika hospitali ya Taifa ya Muhimbili na kupelekea watoto zaidi ya 12,000 nchini kuwa hawana huduma hii, kwa sababu mfadhili amejitoa katika kutoa fedha za mradi huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama nilivyoeleza kwenye hotuba yangu toka wamesimamisha toka *suspension* hiyo imefanyika, tayari watoto watatu wenye *sickle cell* wameshapoteza maisha. Kwa hiyo, naomba tutumie Kanuni ya 102 ya Kanuni za Bunge, ili kufanya *reallocation* ndogo, kutoka kwenye *subvote* 260600 kwenda kwenye *subvote* 270800 tutoe shilingi milioni mia tano, tuziingize hospitali ya Taifa ya Muhimbili ili ziende moja kwa moja kwenye utaratibu huu, tuweze kurejesha huduma ile ya *sickle cell* iweze kufanyika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika nchi yetu hakuna sehemu nyingine yoyote iliyokuwa inatoa huduma hii ya *sickle cell*, ilikuwa ni Muhimbili peke yake. Aliyekuwa anatoa huduma hii Dkt. Lucy Makani, ni Mtanzania ambaye alipata *award* kubwa duniani kwa *research* yake katika mambo hayo ya *sickle cell*. Kwa hiyo, tutakuwa tunafanya makosa makubwa sana iwapo tuta-*suspend* huduma kama hii na tutakuwa tumewavunja moyo wataalam wetu ambao wanajitahidi na kutafuta miradi na kuhakikisha kwamba watoto wetu wenye *sickle cell* wanapata huduma hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba kama Wizara itaridhia, tuweze kufanya hiyo *small reallocation* ya shilingi milioni mia tano tu, ili huduma ile ianze upya wakati tunajipanga kwa ajili ya kupata fedha nyingi zaidi za kuweza kufanya huduma hii iweze kuwa *sustainable* moja kwa moja.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Zitto hebu rudia tena hivyo vifungu unavyotaka ku-*reallocate*.

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Nataka tufanye *reallocation*, kwenye *subvote* 260600 ambayo ipo kwenye *current subsidies to non profit organizations* yenye shilingi bilioni 86.765, tunatoa shilingi milioni mia tano pale, tunapeleka kwenye *subvote* 270800 kwenye *subvote* ndogo 270820 ambayo ndiyo ya Muhimbili. Ni *reallocation within* ambayo inaendana na taasisi za ndani ya Wizara, ambayo nadhani ni jambo ambalo linawezekana kabisa ili tuweze kuokoa hiyo huduma.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Zitto Kanuni ya 102, ukiisoma hutakiwi kubadilisha maudhui, kwa maana hiyo *subvote* unaitaja wewe kama ni ku-*support* hizo *organization* inatakiwa uitoe hapo hapo ika-*support organization* kama hiyo, haiwezi ikatoka kupeleka kwenye kifungu kingine kwa kubadilisha maudhui, subiri kwanza. Ukisoma hiyo Kanuni mpaka mwisho itakuelekeza kuwa huwezi ukabadilisha maudhui ya hicho kifungu. Kwa hiyo, ninachokuomba *concern* Mheshimiwa Waziri ataichukua, watatazama na kama nilivyosema, najua hii kitu ni *very burning issue* na kabla sija-*windup* Bunge nitaiagiza Kamati itumie Kanuni ya 98 ikutane na Serikali na Kamati ya Bajeti kutazama namna gani watarudia na kupitia tena haya mambo ili hoja zenu ziweze kuwa *accommodated* na Serikali.

Kwa hiyo, kwa Kanuni hiyo ya 102 unaweza ukabadilisha vifungu lakini usibadilishe maudhui. Kwa maana hiyo tunabadilisha maudhui kwenye Kanuni ya 102 kwa hoja unayosema wewe. Nakushukuru, Mheshimiwa Msigwa. (Makofi/Kicheko)

MHE. MCH. PETER S. MSIGWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Mheshimiwa Waziri nashukuru umesema kwamba dhamira yako ni kupunguza vifo vya mama na mtoto, lakini nakusudia kutoa shilingi kama Waziri hatatoa majibu mazuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa miaka kumi iliyopita Taifa hili limepoteza watoto zaidi ya laki sita kwa utapiamlo na tuna akinamama 42 wanakufa kwa siku. Hii ni idadi kubwa na kwa kufikisha watoto zaidi ya laki sita maana yake Taifa hili tunashindwa kuwalisha watoto. Tunapokuwa tunashindwa kuwalisha watoto na udumavu umekuwa ni mkubwa sana katika nchi hii, Tanzania imekuwa kama ni nchi ya tatu katika Afrika kwa kuwa na watu waliiodumaa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, madhara ya udumavu ni kwamba watu hawawezi kufikiri, hawawezi kuwa wabunifu, wakulima hawawezi kufanya kazi zao, wafanyakazi hawawezi kuziona hata hizo fursa za kufanya kazi. Mfano mzuri wa udumavu katika nchi hii ni pale ambapo Watanzania hata Mawaziri wanashangaa, eti bandarini kuona kuna makontena 70 ya sukari, yaani fikra zinaona makontena 70 ya sukari bandarini ni mengi! Hawaoni mtu kama Bhakhresa kuwa na tani hata malaki kwenye godauni laki ni kitu cha kawaida kulingana na vitu anavyovitengeza, hayo ndiyo madhara ya udumavu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka Waziri aniambie ni mkakati gani ambao mnauunda wa kuondoa hili tatizo la utapiamlo ambalo linazaa Taifa la watu waliiodumaa, ambapo tunaondoa *future* ya Taifa letu la watu wanaoweza kufikiri, wanaoweza kuhoji, kwa sababu kwa kuwa na watu wadumavu tumeondoa *innovation*. Katika Taifa letu watu hawana *innovation*, hawawezi kubuni, hawawezi kuwa wadadisi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa asiponipa majibu kwa sababu tunazalisha Taifa la watu wadumavu na hii ni hatari sana, kwa sababu hata hii nguvu kazi inakuwa haipo. Kwa hiyo, kama nisipopata majibu mazuri nakusudia kutoa shilingi ili Wabunge tuchangie ili tuondokane na janga hili ambalo ni kubwa sana katika Bara la Afrika la kuwa na watu wenye udumavu kwa Taifa kama la Tanzania. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu!

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA WAZEE NA WATOTO:

Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme kwanza nimesikitishwa sana na Mheshimiwa Mchungah Peter Msigwa. Tulikuwa na mjadala mzuri sana, ana hoja nzuri lakini huwezi kuleta hoja kwa lugha ya kejeli, kwa lugha ya dharau, Waziri gani ambaye amekwenda kushangaa makontena au ni Waziri gani ambaye hapa ana udumavu, tukimwambia atulettee uthibitisho kama kuna Waziri alikuwa na udumavu wa akili anaweza akaleta huo uthibitisho?

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja yake ni nzuri na nataka tu kusema kwamba lishe ni kipaumbele cha Serikali ya Awamu ya Tano kama kilivyokuwa kipaumbele cha Serikali ya Awamu ya Nne ambapo tulizindua mkakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala hili kwa kweli pia, linahusiana kwa kiasi kikubwa na suala la uelewa. Ukitazama takwimu za afya na idadi ya watu (TDHS 2010) unashangaa kuona mikoa ambayo ina uzalishaji mkubwa wa chakula ina tatizo kubwa la lishe. Kwa hiyo, tutaendelea kutoa elimu na kuwajengea uwezo Watanzania kufahamu masuala ya lishe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kubwa ambalo tumelifanya ni kuhakikisha kwamba, hivi viwanda ambavyo vinazalisha kwa mfano unga wa ngano, mahindi, mafuta ya kupikia vinaongeza virutubisho. Mheshimiwa Msigwa angesoma vizuri hotuba yangu ambayo nimeitoa jana asingeuliza hili swali, kwa sababu na yeye labda tum-*question* na yeye kama ana ulemavu kama huo. Kwa sababu tumeonesha kwamba, tulikuwa na viwanda takribani 13 ambavyo vinaweka virutubisho, lakini sasa hivi tuna viwanda 21. Maana yake unga wetu wa ngano, unga wa ugali na mafuta yetu yamewekewa virutubisho. Nataka kulithibitishia Bunge lako Tukufu kwamba, lishe ni kipaumbele na tutaendelea kuhakikisha tunawahamasisha na tunatekeleza mikakati yetu. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Msigwa, kaa kwanza! Kaa! Nimeelewa hoja yako na nimeelewa hoja za Wabunge wote humu ndani! Tumetoka....

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliongea bila utaratibu kuonesha kutokubaliana na Kiti)

MWENYEKITI: Waheshimiwa subirini! Tumetoka kwenye uchaguzi, Serikali imeanza mpya! Hoja yangu nasema kwa hatua hii hakuna chochote Waziri huyu na Naibu wake au mtu yeyote humu ndani anaweza akaongeza hii bajeti, hakuna kwa hatua hii! Kwa hiyo, ndiyo maana nimesema, nakusihhi na mimi ndugu yangu, halafu wewe Kamishna mwenzangu! Nimeagiza Kamati ikutane na Kamati ya Bajeti na Kamati ya Uongozi kwa kutumia Kanuni ya 98, ili sasa waone uzito wa kauli yako, uzito wa kauli za Wabunge, ili kusaidia hii Wizara.

Kwa hiyo, nakushihi sana ndugu yangu, tuache Serikali, Kamati ya Huduma ikutane na Kamati ya Bajeti, ili tutazame namna gani tunaweza kuchangia na siku hiyo, Wabunge wote wanaruhusiwa kuhudhuria kuonesha *solidarity* ya kusaidia. Kwa hiyo, nakuomba kwa hatua hii hatuwezi, tutajibishana utasimama! Matokeo yake tutapiga kura *and nothing will happen* na tukipiga kura hoja yako inakufa humu ndani, haiendi mbele! Kwa hiyo, nakushihi.

Mheshimiwa Msigwa!

MHE. MCH. PETER S. MSIGWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nakuheshimu Kamishna mwenzangu, lakini katika hili ni bora tupige kura tuweke *record* na wenzangu wachangie. Kwa kifupi natoa shilingi kwa sababu, majibu aliyonipa Waziri, kwanza ana jazba! Mimi natoa mawazo yangu na nimetoa kwa *data* na wewe unakubaliana kwamba, zaidi ya watoto laki sita wamekufa *for the past 10 years* kwa sababu ya utapiamlo! Hii ni *fact* kwamba, Tanzania tumeshindwa kuwalisha watoto wetu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mauaji hayo ni sawa na mauaji ya kimbari pamoja na ile *earthquake* ya Haiti ukijumlisha kwa pamoja ni janga kubwa hilo la watu waliokufa ukiwaweka kwa pamoja! Hata ukizomea, uhalisia ndiyo huo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, natoa hoja Wabunge wenzangu tuchangie kwa pamoja hata kama tutapiga kura, tuweke *record* kwamba hii ndiyo *concern* yetu kwa sababu, tunataka tuwe na watoto ambao wako bora na wana afya. Naomba kutoa hoja!

WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nilichotaka kuchangia ni kwamba, nimwombe Mheshimiwa Mchungaji Msigwa aelewe kwamba, kwenye jambo hili la lishe siyo jambo la Wizara moja, ni jambo ambalo linahusisha zaidi ya Wizara moja. Kama atakumbuka wakati tunasemea Wizara ya Kilimo, mfano mmoja tuliosemea, tulisema tutaufanya Ukanda wa Kusini kuwa kitovu cha maziwa na yakipatikana maziwa, tunataka kufanya *nuclear farm* ile ya Kitulo iweze kuzalisha mitambo ya maziwa na kila familia iweze kuwa na ng'ombe wa maziwa, kila familia ikiwa na ng'ombe wa maziwa maana yake wataweza kuwapa *nutrients* zile za maziwa watoto kwa kila familia. Hivyo ndivyo ambavyo Taifa linaweza likalisha watoto wao na wakaweza kujitosheleza na kuondokana na udumavu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini hilo siyo jambo tu la Wizara ya Afya kuweka bajeti kwenye Wizara yake halafu ukadhania kwamba, Taifa zima wataweza kuwalisha watoto wao! Kwa maana hiyo, Serikali inafanya mambo hayo kimkakati na hata tunaposema vijana waingie kwenye ufugaji wa samaki, tunamaanisha kwamba wakiingia kwenye ufugaji wa samaki wataweza kuwalisha watoto wao protini zinazotokana na samaki. Pia hata

tunapohamasisha kwa kusema watu watapata mali shambani, maana yake watu hao wataweza kujitosheleza kwa chakula. Tunaposema elimu ni bure maana yake tunataka familia zifanye *saving* ziweze kuwalisha watoto wao waweze kupata chakula.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo ukiangalia nia ya Serikali, jinsi ambavyo imeweka unafuu kwenye huduma, jinsi ambavyo inatengeneza miundombinu kuweza kusafirisha vyakula kutoka kwenye ziada kwenda kwenye upungufu, tunashughulikia tatizo hili alilolisema. Kwa maana hiyo, baada tu ya kuwa amepaza sauti kama Mbunge, tunaelewa hoja kwamba, kuna jambo la aina hii kama Taifa tunatakiwa kulifanya. Hata hivyo, *in totality*, Serikali imechukua hatua kama hizi ambazo nimezisema ambazo zitawezesha Taifa kwa ujumla wake kuanzia kwenye ngazi ya familia kuweza kuondokana na tatizo hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kwa kuwa, siyo tatizo tu la Wizara moja ya Afya, nimwombe Mheshimiwa Mchungaji Msigwa, ameshapaza sauti, Serikali tumelewa, tutaendelea kuweka mkazo ambao tayari Serikali imeshaweka dira yake, kuweza kuhakikisha kwamba, tunaondokana na tatizo hili. Sisi wenye Serikali ndiyo wa kwanza wa kuguswa sana na jambo hilo kwa sababu, tuna dhamana. Kwa hiyo, Mheshimiwa Mchungaji Msigwa wala siyo jambo la kusema lazima tubishane kwenye shilingi ili kuweza kuchukua hatua, bali tayari Serikali imekuwa ikichukua hatua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata juzi tulipokuwa tunaongelea suala la *TASAF*, ni utaratibu uleule wa kuhakikisha kwamba familia ambazo ni maskini zinapata unafuu kutokana na huduma inayotoka Serikalini, ndicho tulichokuwa tunasema ili kuondokana na utaratibu wa familia ambazo hazina uwezo kuwa na watoto ambao wana udumavu kama ambavyo mmeweza kulisema. Kwa hiyo, nimwombe Mheshimiwa Mchungaji Msigwa amrudishie Mheshimiwa Waziri shilingi, Mheshimiwa Waziri aweze kutekeleza mambo ya Kiwizara ya *coordination*, lakini Serikali tunashughulikia kwa ujumla wake kuondokana na tatizo hili.

MWENYEKITI: Nakushukuru Mheshimiwa Waziri. Mheshimiwa Susan Lyimo!

MHE. SUSAN A. J. LYIMO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Naunga mkono hoja ya Mheshimiwa Mchungaji Msigwa kwa sababu suala la lishe ni suala la muhimu sana na kama ambavyo takwimu zinaonesha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano Mheshimiwa Waziri wa Kilimo amesema ni suala mtambuka, ni kweli. Ukiangalia takwimu zinaonesha Mkoa wa Rukwa ambao kimsingi ndiyo unaolima sana, asilimia zaidi ya 50 ya watoto wanaozaliwa Mkoa wa Rukwa wana utapiamlo!

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tanzania kama nchi ni jambo la aibu kwamba ni nchi ya tatu kwa udumavu Afrika ikiongozwa na Ethiopia na Congo. Tanzania ni nchi ambayo ina neema tele ya kilimo! Pamoja na kwamba, Mheshimiwa Waziri amesema virutubisho vinawekwa kwenye vyakula, bado watoto wa Kitanzania wanazaliwa wadumavu, wanakuwa katika mazingira ya utapiamlo lakini kibaya zaidi, Serikali haitoi! Zamani tulikuwa tunasikia zile nyimbo za kuhamasiha lishe bora, lakini sasa hivi hatuna! *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nasema kwa kweli Tanzania pamoja na kwamba, tuna kilimo kizuri sana ni wakati muafaka, ni kweli unavyosema ni Serikali mpya ya Awamu ya Tano, basi waone umuhimu wa kuhakikisha kwamba, hawa watoto hawazaliwi na udumavu au hawakui kwa udumavu ili tuwe na Taifa lenye watu ambao wanaweza kuwa na maamuzi ya maana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo nitie tu msisitizo kwamba, Serikali ione tatizo la udumavu hapa nchini ni kubwa sana na watoto wanafariki wengi sana. Hata hivyo, kubwa zaidi ni kwamba, afya ya mtoto ni pamoja na afya ya mwili na afya ya akili na hiyo afya ya akili ndiyo ya muhimu zaidi kwa sababu Taifa kama litakuwa na watoto wadumavu maana yake ni kwamba, hatutakuwa na kitu! Hatutakuwa na watu wenye maana! Hatutakuwa na watu wenye akili!

Mheshimiwa Mwenyekiti, naendelea kuunga mkono hoja ya Mheshimiwa Mchungaji Msigwa ili Serikali ione umuhimu wa kuhakikisha kwamba watoto wetu wanakuwa na lishe bora. Nakushukuru. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, natambua hoja ya Mheshimiwa Mchungaji Msigwa, lakini ameleta vibaya. Moja ninachoweza kusema ni kwamba, Serikali wajibu wake ni kuweka zile Sera za kijumla. Tuna Sheria ya Mtoto ambayo tume-adopt kutoka kwenye ile Sheria ya Umoja wa Mataifa. Kifungu cha 8 cha Sheria ya Mtoto kinazungumza juu ya wajibu wa kumlea mtoto na wajibu wa kumlea mtoto na kumtunza ni wa mzazi. Kifungu hiki kinasema hivi:

“Itakuwa ni wajibu wa mzazi, mlezi au mtu mwingine yeyote anayemlea mtoto kumtunza mtoto huyo kwa kuhakikisha kwamba, mtoto huyo anapata haki ya:-

- (a) Chakula;*
- (b) Malazi;*
- (c) Mavazi;*
- (d) Huduma ya Afya pamoja na Kinga; na*

(e) Elimu na Mwongozo.”

Mheshimiwa Mwenyekiti, hapa jambo la msingi ni haki ya chakula, kama chakula ndicho kinachopelekea watu wawe na udumavu wa akili, basi hili haliwezi kuwa ni jukumu la Serikali peke yake! Sijawahi kuona Serikali duniani ambayo inakuwa na kazi ya kwenda kulisha watu wote. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunapochangia hiki kitu tutambue kwamba, Serikali ina jukumu la kuweka Sera na Mikakati, lakini jukumu la kumlisha mtoto chakula ni jukumu la mzazi au mlezi. Kwa hiyo, siungi mkono hoja ya Mheshimiwa Mchungaji Msigwa kwenye hili naomba kushauri. (Makofi)

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa, tafadhali!

MWENYEKITI: Aaah! Mheshimiwa Zitto.

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa ndogo! Kuna taarifa ambayo ameitoa Mwanasheria Mkuu wa Serikali inapotosha...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Zitto, tunakwenda Kikanuni ndugu yangu! Akishakaa huyu bwana, huna nafasi tena ya kusimama!

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Kuhusu Utaratibu!

MWENYEKITI: Mimi nasimamia Kanuni za Bunge!

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Kuhusu Utaratibu!

MWENYEKITI: Mheshimiwa Zitto kaa! Mheshimiwa Waziri jibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kumjibu Mheshimiwa Mchungaji Msigwa kwa kuchangia kama ifuatavyo:-

Kwanza tatizo la udumavu kutoka mwaka 2010 mpaka 2015 limepungua kwa kiasi fulani kutokana na afua mbalimbali zinazotekelezwa na Serikali yetu. Mwaka 2010 kiwango cha udumavu kilikuwa ni asilimia 42 na mwaka 2015 kimeshuka mpaka kufikia asilimia 30.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, naongeza nusu saa.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, afua tunazotekeleza katika Serikali, jambo la kwanza tunalofanya ni kuweka mkakati wa Kitaifa wa lishe, mkakati huo uliandikwa mwaka 2010 na unakwisha mwaka 2016. Katika mkakati huo

tumeeleza afua mbalimbali za kutekelezwa nazo ni; kuweka virutubishi mbalimbali kwenye vyakula katika hatua mbalimbali, hususan Vitamini A kwenye mafuta ya kula, kuweka madini ya *zink*, madini ya chuma na madini mengine kwenye unga wa ngano na unga wa ugali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mpaka tunavyoongea hapa asilimia 96 ya ngano yote inayozalishwa kwenye viwanda vya Tanzania imewekewa virutubishi mbalimbali vya vyakula, madini na vitamin, ikiwemo *Vitamin B12*, lakini pia kwenye mafuta tunaweka *Vitamin A*. Kwa watoto wote wanaozaliwa katika nchi hii wakifikisha umri wa miezi sita⁶ mpaka miezi 59 wanapewa matone ya *Vitamin A*, huwezi kudharau jitihada hizi kama una akili timamu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia katika afua nyingine mbalimbali tunazofanya akinamama wajawazito wote katika nchi yetu ambao watapata fursa ya kwenda kwenye kliniki, pia wanapewa madini mbalimbali yakiwemo *Folic Acid* na madini ya chuma na chumvi yote inayozalishwa kwenye viwanda nchini inawekewa madini joto, *iodine*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hizi ni jitihada mbalimbali ambazo zinafanywa katika mfumo wa chakula ambazo Serikali inaziongoza mbali na uwepo wa uhamasishaji mkubwa unaofanywa na wataalam wetu. Waheshimiwa Wabunge, hatuwezi kukwepa uwepo wa tatizo hili kwa watoto wa nchi hii kwa sababu, sisi kama ma-*advocate* wa jitihada mbalimbali zinazofanywa na Serikali, tunapaswa kutoa elimu kwa wapiga kura wetu kwenye mikutano yetu ya hadhara. Pia, tunapaswa kufanya mikakati mbalimbali kwenye Halmashauri zetu ili kuweza ku-*compliment* jitihada mbalimbali zinazofanywa na Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha mchango.

MHE. MCH. PETER S. MSIGWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ninasikitika kuona kwamba, naona Waziri hajafanya *research* ya kutosha, hajafanya *home work* nzuri kuhusiana na tatizo hili! Hili tatizo katika nchi ni kubwa na siyo la kupata majibu mepesi-mepesi kama anavyotoa!

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunapokuwa na Taifa la watu ambao ni *stant* maana yake tunakuwa na watu ambao hawawezi kujua jambo la wazi na lililofichika; jambo la uwongo na lililo la kweli; na jambo la dharura na lisilo la dharura. Kwa hiyo, tunapokuwa na Taifa la namna hiyo *we are doomed to fail!* (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ningepomba Waziri tusitoe majibu ya haraka haraka kutaka bajeti ipite, najua kwa wingi wenu bajeti mtapitisha.

Nimwombe Mheshimiwa Waziri, kafanyeni *research* ya kutosha, hili ni tatizo kubwa! Unatoa takwimu hizo watu wa vijijini hawana uwezo huo! Bado takwimu zinaonesha Tanzania ni ya tatu katika Afrika na hawa watu mnaosema siyo kwamba wanalala njaa! Hawa wote waliodumaa hawa wanakula chakula, lakini chakula siyo kile ambacho ni *balanced diet!*

Mheshimiwa Mwenyekiti, zamani wakati wa Baba wa Taifa tulikuwa tunasikia zile nyimbo, kuleni kuku mayai na kadhalika, zilikuwa zinawafundisha! Sasa mnajaribu ku-*dilute* lionekane jambo hili halina maana kwa sababu tu ya wingi wenu! (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tupige kura, lakini nawaomba mkafanye *homework* ya kutosha. Hili ni tatizo kubwa la nchi yetu na hayo ni majukumu mnayopewa msitoe majibu mepesi hapa tu kwa sababu ya kushangiliwa. Hili ni tatizo kubwa na kama tunataka tuwe na *future* na tuwe na Taifa la viwanda kama mnavyosema. Kwa sababu, waliodumaa hawa hawawezi kusoma, hizo Shule za Kata atasoma nani? Hawafundishiki! Hili ni tatizo kubwa atasoma nani hizo shule za kata? Huko viwandani atafanya kazi nani? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba mkafanye kazi ya ziada ili tutengeneze Taifa zuri na wototo wetu wanaokuja huko mbele. Tusifanye mambo ya kisiasa hili ni tatizo kubwa. Naomba tupige kura, lakini shilingi bado nimeing'ang'anua.

MWENYEKITI: Ahsante! Wanaoafiki hoja ya Mheshimiwa Msigwa waseme ndiyo!

(*Hoja ilitolewa iamuliwe*)
(*Hoja iliamuliwa na Kukataliwa*)

MWENYEKITI: Shilingi imebaki. Mheshimiwa Hawa Ghasia.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, miongoni mwa changamoto kubwa ambazo zinaikabili Sekta yetu ya Afya ni pamoja na uchache wa watumishi, hasa katika ngazi za zahanati na vituo vya afya. Hata Ofisi ya Rais, Utumishi wanavyotoa vibali bado watumishi wanaopatikana katika soko la ajira ni wachache sana ukilinganisha na mahitaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na jitihada ambazo tumeoneshwa na Wizara kwamba, wanataka kuongeza udahili, lakini kwa kiasi kikubwa vijana wanaokwenda kuchukua kada za Uuguzi na Utabibu katika ngazi za Cheti na Diploma wanajigharamia wenyewe, kiasi ambacho kinafikia watoto wa maskini wasiweze kwenda katika vyuo hivyo na wengi wao wanasoma kwa shida sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, je, Mheshimiwa Waziri anakubaliana na mimi kwamba, umefika wakati muafaka wa kuwa na *program* maalum ya kusomesha vijana katika taaluma ya Uuguzi katika ngazi za Cheti na Diploma kwa gharama za Wizara ya Afya?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri!

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Serikali kwa ujumla wake inatambua umuhimu wa kuendeleza rasilimali watu kwenye sekta ya afya (*Human Resource Development*) na jukumu hilo lipo chini ya Wizara yetu. Pia, Serikali inatambua changamoto za rasilimali fedha zilizopo kwenye kuzalisha rasilimali watu ya kutosha kuhimili mahitaji ya rasilimali watu kwenye sekta ya afya nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa msingi huo kwenye miaka ya 1990 tulipoingia kwenye uchumi wa soko huria na kusema kuwe kuna uchangiaji wa huduma mbalimbali za kijamii ambao utafanywa na wananchi, pia kwenye eneo hili Serikali iliweka utaratibu wa wananchi kuchangia wanapokwenda kutafuta elimu na vitu kama hivyo. Sasa katika msingi huo tunatambua pia changamoto inayowakumba wananchi, pamoja na kwamba Serikali inawahitaji kwenda kujisomesha wao wenyewe kwa gharama zao kwa sababu, gharama za masomo ni kubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na utambuzi huo na changamoto wanazozipata wananchi, tayari Waziri wa Afya na Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto ameanza utaratibu wa kulipatia ufumbuzi jambo analolizungumzia Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia pamoja na Wizara ya Elimu na mazungumzo hayo yapo katika hatua nzuri. Kama tutakwenda vizuri kuna uwezekano huko mbele wanaosoma Diploma na hata wanaosoma *Masters* na *PhD* kwenye eneo la afya wanaweza wakapewa fursa ya kupata mikopo, mchakato ndani ya Serikali unaendelea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naelewa kwamba wanaokwenda kuchukua *Degree* wanapata mikopo, lakini wanaokwenda kuchukua vyeti ndiyo ambao wanatakiwa wajigharamie wenyewe na gharama yake ni kubwa kwa sababu ada peke yake ni shilingi milioni moja. Tunakumbuka Wizara ya Kilimo ilitenga fedha ikasomesha Maafisa Kilimo katika ngazi za Cheti kwa gharama za Wizara na Wahasibu wanafanya hivyo hivyo, kwa nini Wizara ya Afya isifanye hivyo kwa Kada za Afya ambazo kwa kweli tuna upungufu mkubwa sana wa wataalam?

Mheshimiwa Mwenyekiti, sizungumzii mwaka huu, lakini iwe ni mipango angalau kuanzia mwakani Wizara ikafanya hivyo ili kuondokana na upungufu

mkubwa sana wa watumishi katika sekta ya afya hasa ngazi za chini za zahanati na vituo vya afya.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO:

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakubaliana kabisa na maoni ya Mheshimiwa Hawa Ghasia. Mimi na Mheshimiwa Naibu Waziri tumetembelea Vyuo mbalimbali vya Afya na Uuguzi siyo tu ada, unakuta watoto kwa sababu tumefuta pia utaratibu wa chakula kulipiwa na Serikali katika vyuo hivi, kwa hiyo utakuta mzazi analipa hela ya ada, pia lazima alipe fedha ya chakula ambapo ni 4,000 kwa siku mara siku 30 ni 120,000. Kwa hiyo tumekuta wanafunzi wanatulalamikia sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana nimeona na nimeshaanza mazungumzo na wenzetu wanaohusika na Bodi ya Mikopo, kuona kwa sababu ya umuhimu wa sekta hii ya afya hasa katika ku-meet yale mahitaji yetu ya rasilimali watu na wenyewe waingizwe, isiwe tu ni kwa ajili ya Shahada na Masters, lakini hata kwa hawa wa Certificate na Diploma waweze kupata mikopo ili waweze kuchukua hayo masomo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka tu kumthibitishia dada yangu Mheshimiwa Hawa, tutaliangalia kama anavyosema pia ndani ya Wizara, tuone ni jinsi gani badala ya kuweka fedha kwa ajili ya Masters na First Degree ya Udaktari tuangalie pia ni jinsi gani tutadhamini basi mafunzo haya ya wataalam katika ngazi ya cheti na ngazi ya Diploma. Naomba sana nimuahidi dada yangu kwamba, hili jambo tutalitekeleza katika bajeti yetu na ataweza kuliona.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Nchambi!

MHE. SULEIMAN M. NCHAMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, 'wabheja' sana. Hoja yangu iko kwa watumishi; miongoni mwa matatizo makubwa sana ambayo yanaendelea kusababisha watu kupata huduma duni na hata vifo vya akinamama, watoto na wazee ni upungufu mkubwa sana wa watumishi katika Kada ya Afya. Nikitoa Mfano, Jimbo la Wilaya ya Kishapu linatakiwa kuwa na watumishi katika Kada ya Afya, huo ni mfano tu katika Wilaya moja 1,469. Tunao upungufu wa watumishi 1,184 walioko ni 285.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sina dhamira ya kutoa shilingi, lakini ninao ushauri kwa Mheshimiwa Waziri kwa sababu ameonesha jitihada yeye na Naibu Waziri na hata Serikali ya Awamu ya Tano wameonesha jitihada kubwa katika maeneo mbalimbali ya kutaka kuwahudumia Watanzania na kutimiza ahadi ya kutekeleza mambo yaweze kwenda kwa kasi kubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja yangu ni kuwa, Mheshimiwa Waziri naomba unipe majibu ni lini sasa ninyi mtachelewa kulala na kuwahi kuamka ili kuhakikisha Watanzania hawa walio wengi wanapata watumishi wa

kuwahudumia. Najua siyo la Wizara hii peke yake lakini ni namna gani Mheshimiwa Waziri atashirikiana na Wizara nyingine, Watanzania hawa waweze kupata watumishi watakaowahudumia tena wenye fani zinazotakiwa. Mheshimiwa Waziri naomba majibu mazuri ambayo yanaweza yakaleta faraja kwa Waheshimiwa Wabunge wote na Watanzania kwa ujumla.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Naomba kwanza nimtoe shaka Mheshimiwa Nchambi, kuhusiana na hili kwamba tuchelewe kulala tuwahi kuamka, maana yake mimi na Mheshimiwa Waziri kila siku tunachelewa kulala na tunawahi kuamka na ndiyo maana huwa saa nyingine ilitokea tukafunga mageti. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninachotaka kusema ni kwamba, changamoto za rasilimali watu kwenye sekta ya afya tunazifahamu na tunazifanyia kazi kwa karibu sana. Kwa mwaka huu peke yake Mheshimiwa Angellah Jasmine Kairuki amesema hapa Bungeni jioni hii kwamba Serikali mwezi huu wa Mei itatangaza nafasi za ajira 10,870 kwa ajili ya Sekta hii ya Afya tu. Watumishi hawa wataajiriwa na kusambazwa nchi nzima.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna changamoto moja, kwa ajili ya kuwa-retain kule kwenye Halmashauri zetu, changamoto hii siyo tena ya kwetu Serikali Kuu, ni ya wenzetu kule kwenye Serikali za Mitaa ambapo Waheshimiwa Wabunge hawa ni Viongozi *substantive* kabisa ambao wanapaswa kusimamia na kutengeneza mazingira bora ya kuwa-retain watumishi kwenye maeneo yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo nimpe changamoto Mheshimiwa Nchambi, wakati sisi tutakapotekeleza majukumu yetu ya kuwapangia watumishi ambao watakwenda kwenye Halmashauri yake ya Kishapu na wao wajipange kuwa-retain, kwa kuhakikisha watumishi hawa wanapokelewa vizuri, wana posho zao za kujikimu, wanalipwa mishahara yao kwa wakati, ile mishahara ya kuanzia, lakini pia wana nyumba za kuishi na wana vifaa vya kufanyia kazi pale kwenye Halmashauri yao. Waheshimiwa Wabunge tusikwepe majukumu yetu sisi, Wajumbe kwenye Halmashauri na kudhani kila kitu kitafanywa na Serikali Kuu, haya mengine ni ya kwetu wenyewe. Hivyo, Mheshimiwa Nchambi na Waheshimiwa Wabunge wote kwa ujumla tujielekeze pia kwenye kuwavutia na kuwatuliza watumishi kwenye maeneo yetu.

MWENYEKITI: Ahsante, Mheshimiwa Nchambi una la kuongeza?

MHE. SULEIMAN M. NCHAMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nishukuru majibu yanayojenga tumaini. Naomba pia nimshauri Mheshimiwa Waziri na nimitake ajue Jimbo la Kishapu ni...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Nchambi umeshashukuru, tunakwenda *against time*. Umeshapata majibu...

MHE. SULEIMAN M. NCHAMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kidogo tu kwa manufaa ya Wabunge wote...

MWENYEKITI: Najua, usitaje Jimbo lako.

MHE. SULEIMAN M. NCHAMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, sawa, kwa mfano tu Wilaya ya Kishapu, ni miongoni mwa Wilaya ambazo zimejitahidi sana katika maeneo ambayo wameyasema. Nimwombe, katika watumishi 10,000 aliyonayo anipatie watumishi hawa 1,184 na tuko tayari kuwahudumia. 'Wabheja' sana.

MWENYEKITI: Tunaendelea Mheshimiwa Mwijage.

MHE. SABELINA S. MWIJAGE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Naomba ufafanuzi kwenye Mfuko wa Maendeleo ya Watoto. Naona huo Mfuko haukutengewa fedha yoyote na ukizingatia, ukuangalia watoto wengi kuna baadhi ya watoto wameathirika. Huu Mfuko ukikosa pesa ya kuweza kuwasaidia inaweza ikaleta matatizo kama Mheshimiwa Msigwa alivyokuwa anasema.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wametenga fedha za taasisi kufanya utafiti, lakini fedha ya maendeleo ya watoto kwenye mfuko hakuna hiyo fedha, hawa watoto wataishije? Naomba kupata ufafanuzi hapa Mheshimiwa Waziri.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwijage nimekuruhusu tu lakini ungekwenda kwenye Sera moja kwa moja, ukishataja mifuko tu basi, *any way* Mheshimiwa Waziri *for the benefit* majibu.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nikubaliane na wewe, lakini na Mheshimiwa Mwijage umuhimu wa kuwekeza kwa maendeleo ya watoto. Nakubaliana na wewe kabisa na ndiyo maana katika Idara ya Watoto tumepanga fedha siyo kwa ajili ya Mfuko, hatuna Mfuko wa Maendeleo ya Watoto, lakini kama ni suala la Idara ya Watoto tunazo fedha ambazo zitawawezesha Maafisa wetu kufanya kazi mbalimbali ikiwemo kuwajengea watoto kujiamini, pia kushughulikia tatizo la watoto wanaoishi mitaani na wanaofanya kazi mitaani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia kwa kushirikiana na wenzetu wa UNICEF, Shirika la Kimataifa la Kuhudumia Watoto, tutafanya pia shughuli mbalimbali, lakini kipaumbele chetu katika masuala ya haki za watoto kama nilivyoeleza katika majibu yetu, tutajikita katika kuhamasisha elimu kwa watoto

wetu wa kike na wa kiume. Kwa sababu hiyo, mwisho wa siku tutaweza kuwa na Watanzania wenye afya bora ambao hawataweza kuzaa watoto sita kama sasa hivi wazazi wetu walivyotuzaa zaidi ya watoto kumi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tutajikita katika elimu kwa watoto wa kike na wa kiume, pia tutajikita katika kupambana na vitendo vya ukatili dhidi ya watoto ikiwemo ndoa na mimba za utotoni. Mheshimiwa Mwijage naamini amekubaliana na ufafanuzi wangu.

MHE. SVELINA S. MWIJAGE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia watoto wanaoishi mitaani, Serikali haijawaandalia mazingira mazuri na huo mfuko kuzingatia kuuboresha ili watoto wa mitaani wakaweza kukusanywa angalau na Serikali ikawatengenezea kituo kimoja kuweza kuwakusanya. Jambo la watoto wa mitaani, linanisikitisha sana na mtaa haujawahi kuzaa mtoto. Hili suala linaumiza sana, Serikali ipange Mfuko angalau kidogo kidogo kila mwaka, tuna ardhi kubwa ya kuweza kujenga majengo ya kuwapeleka pale watoto wakapata elimu, wakapata tiba, wakapata na chakula bora.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naiona hoja ya Mheshimiwa Mwijage, lakini nataka kusema kwanza kwa mujibu wa sheria zetu na sera zetu hatuna Mfuko wa Watoto. Suala la pili kwa mujibu wa Sheria ya Mtoto ambayo iko hapa Na. 9 ya mwaka 2009 inaweka jukumu la kwanza, wajibu wa kwanza wa malezi na matunzo ya mtoto ni kwa mzazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi kweli Watanzania tunaelekea wapi? Zamani tulikuwa tunalelewa na Mashangazi, Wajomba, Baba mdogo, Baba Mkubwa. Kwa hiyo ninachotaka kuisitiza, Sera yetu ya Maendeleo ya Mtoto inataka mtoto alelewe katika mazingira ya kifamilia na siyo katika vituo vya kulelea watoto. Kwa hiyo, hilo ni jukumu ambalo Waheshimiwa Wabunge wenzangu tuendeleo kuwataka na Mheshimiwa Najma amesema leo, wazazi watimize wajibu wao wa msingi kwa watoto wao ikiwemo kuwapatia malazi, chakula na mavazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Sheria ya Mtoto ikasema endapo mzazi ameshindwa kutimize wajibu wake, hawa watoto siyo wa Wizara ya Afya, Sheria ya Mtoto imesema ni *duty* ya *Local Government*, Serikali za Mitaa ndizo zinao wajibu. Kwanza wa kuwa na daftari la watoto wote wa mitaani katika mtaa wake au katika Halmashauri yake, lakini pili kuwapa afua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kukuthibitishia, Wizara ya Afya tulikaa na wenzetu wa TAMISEMI na hasa Jiji la Dar es Salaam tulikaa na Mameya wote

wa Temeke, Ilala, Kinondoni, kuwaonesha kwamba kwa mujibu wa sheria wajibu ule ni wa kwao. Sisi la kwetu itakuwa tu ni kujenga hamasa, kujenga mwamko na kuhakikisha kwamba watoto wanapata afua hizi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakubaliana na Mheshimiwa Mwijage kwamba, tatizo la watoto wa mitaani ni kubwa, lakini lazima turudi kwetu, chanzo cha watoto wa mitaani ni nini. Tujiulize, ndoa zinazovunjika kila siku, ulevi wa wazazi na kuna mambo mengi. Kazi yetu sisi ni kuhakikisha kwamba tunajenga hamasa na mwamko kwa jamii kuendelea kuthamini malezi ndani ya familia.

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi nami nizingumze kuhusiana na suala zima la vifaa saidizi kwa watu wenye ulemavu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni ukweli ulio dhahiri kwamba vifaa saidizi kwa watu wenye ulemavu ni moja ya vitu ambavyo vinawasaidia wao ili waweze kutimiza majukumu yao na tumeshuhudia mfano mzuri tu kwa mwanariadha wa Afrika Kusini, Oscar Pistorius ambaye ni mlemavu lakini ameiletea sifa nchi ya Afrika Kusini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunayo Hospitali ya General hapa Dodoma ambayo ina kitengo cha kutengeneza vifaa saidizi. Nimwombe Mheshimiwa Waziri, hospitali ile ipo pale na ina kitengo hicho, lakini haina vifaa, hakuna fungu maalum ambalo limetengwa kwa ajili ya kuweza kuwasaidia watu wenye ulemavu ili vifaa hivi basi waweze kuvipata kwa bei nafuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Waziri atueleze wana mpango gani wa kusaidia hospitali hii ya *General* na kwa kuzingatia kwamba hospitali hii kitengo hiki cha kusaidia viungo bandia, hospitali ipo hapa Dodoma na ni mkoa ambao ndiyo Makao Makuu ya Nchi tukizingatia kwamba mikoa jirani itafaidika sana na kituo hiki. Sasa namuomba tu Mheshimiwa Waziri atueleze kwamba wana mpango gani wa kusaidia kituo hiki hasa kitengo hiki cha kutengeza vifaa bandia ambavyo ni muhimu sana kwa watu wenye ulemavu?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Suala hili ni nyeti kidogo na tunalichukulia kwa umuhimu wa kipekee, lakini lina changamoto kubwa sana *when it comes to cost*, kwa sababu vifaa hivi vinakuwa *imported* kutoka nje na vingi katika hivyo vina gharama kubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo katika mikakati ya muda mrefu ya Serikali, kwanza ni kuhakikisha tunakuwa na viwanda vya kuzalisha vifaa hivi hapa nchini, lakini pili tunakuwa tuna wataalam wa kutosha wa kuchonga vifaa hivi hapa nchini kama wale waliopo pale Hospitali ya Mifupa ya Moi. Tatu, katika

muda mfupi huu tumeendelea kuwa na wadau mbalimbali ambao wamekuwa wakitu-*support* kupata hivi vifaa kutoka nchi hizo kwa gharama zao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa muda mrefu tunajifikiria sasa kwenye bango kitita cha mafao yatakayopatikana kwenye bima hizi za afya tunazoziongelea inaweza ika-*incorporate* vifaa vya watu wenye ulemavu. Kwa hiyo, ni jambo ambalo tunali-*approach* katika njia nyingi mbalimbali ili tuweze kufikia kulipatia ufumbuzi ambao ni wa kudumu siyo wa kusuasua.

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, bado sijaridhika na majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri kwa sababu vifaa hivi saidizi vimekuwa ni tatizo na hasa ukizingatia kwamba tunaviagiza kutoka nje na vinalipiwa gharama kubwa sana. Ukizingatia kwamba katika nchi ya Tanzania tumejaliwa pia kuwa na miti na mbao ambazo kwa namna moja au nyingine tunaweza tukachonga kwa kuzingatia kwamba kwa hivi sasa walemavu wanaongezeka kila siku kutokana na ajali na hasa pikipiki, zimekuwa ni janga kubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimwombe tu Mheshimiwa Waziri, tunalo Jeshi la Ulinzi, tunao JKT, ambao ni wabunifu wazuri na wanaweza pia wakasaidia kwa namna moja au nyingine kutengeneza hivi vifaa. Hawaoni sasa umefika wakati kama nchi, kama Wizara kuhakikisha kwamba vifaa hivi wanavitengeneza hapa nchini ili angalau kuweka mazingira rafika kwa ajili ya watu wenye ulemavu?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, WATU WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza naomba nikubali hoja ya Mheshimiwa Amina Molel kwa sababu Serikali inatambua kwamba suala la watu wenye ulemavu ni suala la usawa, ni suala la utu na kwa maana hiyo kila mtu ana haki ya kupata *sustainable standard of life*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kuhusiana na vifaa saidizi kwanza lazima tuelewe viko vya aina nyingi na vyenye utofauti wa gharama kutokana na ulemavu or *empairment* inayohusika. Kwa mfano, vipo vyenye gharama rahisi sana kama fimbo za kutembelea, hizi nilishakutana na moja ya Maafisa wa Magereza kuangalia namna gani wanaweza waka-*incorporate* na kutengeneza. Lakini vipo vingine vina gharama kubwa zaidi kwa mfano kuna baadhi ya miguu bandia ambayo mmoja una- *cost* mpaka shilingi milioni 1.5.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukweli ni kwamba ni kitu ambacho hakiwezi kikawa *solved* kwa mwaka mmoja kwa sababu ni lazima kwanza kuangalia, kufanya tafiti ni namna gani zile *raw material* zinazokuwa *imported*, ni zipi zinaweza zikapatikana hapa, kwa sababu tatizo siyo mbao tu, lakini kuna vingine kama *wheel chairs*, bahati mbaya hatuna chuma cha kutosha hatutengenezi. Sijui zamani tulikuwa tuna tengeneza baiskeli hapa kwa hiyo

unakuta kuna ugumu pia, kuna *wheel chair* zinauzwa mpaka laki sita, lakini inajulikana kabisa hiyo kwa mtu mwenye ulemavu ambao wengi ni maskini ni ngumu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kwa vyovyote vile, Ofisi ya Waziri Mkuu ikishirikiana na Wizara nyingine kwa sababu suala la watu wenye ulemavu ni suala mtambuka, linafanya jitihada ya kuwa na mpango ambao ni endelevu ya kuhakikisha kwamba jinsi hali itakavyoruhusu ya uchumi vifaa hivi viwe vinapatikana. Nasema hivi nikijua wazi kwamba kwa mkataba wa haki za binadamu wa watu wenye ulemavu wa mwaka 2006 unatambua kwamba, gharama kwa vifaa hivi ni kubwa na ndiyo maana imeweka ile dhana ya *progressive realization*. Kwa hiyo, namwomba Mheshimiwa Mollel awe anatupima mwaka hadi mwaka na namhakikishia kwamba tutakuwa tumepiga hatua katika hili eneo.

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Matumizi bila mabadiliko yoyote)

Kifungu 1002 *Financial and Accounts*.....Sh. 1,377,456,000

(Kifungu kilichotajwa hapo juu kilipitisha na Kamati ya Matumizi bila mabadiliko yoyote)

Kifungu 1003 - *Policy and Planning*.....Sh. 1, 385,984,000

MWENYEKITI: Mheshimiwa Sebba!

MHE. INNOCENT S. BILAKATWE: Mheshimiwa Mwenyekiti, niko kifungu kidogo 229900. *Other Operating Expenses*, Mheshimiwa Waziri anafahamu kabisa kwamba takwimu za afya ni moja ya mambo muhimu ya msingi kabisa, kwenye kuendesha sekta ya afya. Wadau wa maendeleo wanaoshirikiana na Wizara ya Afya na hili anafahamu Mheshimiwa Waziri wanalalamika sana kwamba zimekuwepo jitihada lakini hatufiki mwisho na hata mpango mkakati wa afya wa 2015-2020 ninao hapa, unasema kwamba kwenye eneo hilo hatufanyi vizuri.

Sasa kwa sababu sioni kwenye vifungu wapi sisi kama Watanzania tunawekeza kwenye takwimu za afya ukiachilia mbali nguvu ambayo wanaleta wadau wa maendeleo, naomba kupata maelezo ya Waziri, ni nini anatuambia kuhusiana na kuwekeza kwenye takwimu za afya ili tuweze kuendesha sekta yetu kwa macho yetu wenyewe.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Mbunge ame-make reference kwenye kifungu namba 229900 ambapo inaonesha kwamba ni *other operating expenses* na hizi ni kwa ajili tu ya kulipia. Alichouliza swali siyo hiki kifungu, hiki kifungu ni kulipia gharama za mazishi na rambirambi za watumishi na familia zao. Kwa hiyo, sijaona swali lake, halihusiani na kama 229900 sivyo, halihusiana na alichokiuliza, hilo ni la kisera.

MWENNYEKITI: Mheshimiwa kwa mujibu wa Kanuni ya 104(2) tunaingia kwenye guillotine.

FUNGU 52- AFYA

Kifungu 1001 Admin. & HR Managemen.....Sh.	5,844,559,000	
Kifungu 1002 Financial and Accounts.....Sh.	1,377,456,000	
Kifungu 1003 Policy and Planning.....Sh.	1,385,984,000	
Kifungu 1004 Internal Audit Unit.....Sh.	174,415,000	
Kifungu 1005 Government Comm. Unit.....Sh.	340,547,000	
Kifungu 1006 Procurement Management Unit...Sh.	176, 630,00	
Kifungu 1007 Legal Services Unit.....Sh.	50,900,000	
Kifungu 1008 Information Comm.& Tech.....Sh.	147,927,000	
Kifungu 2001 Curative Services.....Sh.	208,797,004,000	
Kifungu 2003 Chief Medical Officer.....Sh.	26,569,539,000	
Kifungu 2004 Nursing & Midwifery Services Div...Sh.	324, 571,000	
Kifungu 2005 Phamaceutical Services Unit.....Sh.	220,608,000	
Kifungu 3001 Preventive Service..... Sh.	18,589,708,000	Kif. 3002 Health Quality Assurance Div..... Sh. 371,954,000
Kifungu 4002 Social Welfare.....Sh.	0	
Kifungu 5001 Human Resource Dev..... Sh.	13,232,371,000	

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Matumizi bila mabadiliko yoyote)

FUNGU 53 - MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO.

Kifungu 1001 Admn. & HR Management.....Sh.	1,193,316,633
Kifungu 1002 Financial and Accounts	Sh. 535,764, 880
Kifungu 1003 Policy and Planinig	Sh. 382, 056,000
Kifungu 1004 Internal Audit Unit	Sh. 156,779,500
Kifungu 1005 Gov. Comm. Unit.....Sh.	201, 290, 500
Kifungu 1006 Procurement Mgt. Unit	Sh. 314,415, 320
Kifungu 1007 Info. Comm. and Tech.	Sh. 182, 395,000
Kifungu 1008 Legal Service Unit	Sh. 210,505,000

Kifungu 2001 Training & Folk Dev. Colleges ...	Sh.16,273,427,000
Kifungu 2002 Community Dev.....	Sh.10, 858,251,750
Kifungu 2003 Community Dev. College –Tengeru	Sh. 0
Kifungu 3001 Gender Dev.....	Sh. 407,329,417
Kifungu 3002 Children Dev.	Sh. 401,315,000
Kifungu 4001 Non-Gov. Organizations.....	Sh. 348,048,000
Kifungu 5001 Social Welfare Div.....	Sh. 8,683,586,000

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Matumizi bila mabadiliko yoyote)

MIPANGO YA MAENDELEO

FUNGU 52- AFYA

Kifungu 1003 Policy and Planning.....	Sh. 50,657,972,000
Kifungu 2001 Curative Services.....	Sh. 52,126,000,000
Kifungu 2005 Pharmaceutical Service Unit...Sh.	251,500,000,000
Kifungu 3001 Preventive Services	Sh. 156,219,111,780
Kifungu 4002 Social Welfare.....	Sh. 0
Kifungu 5001 Human Resource Dev.....	Sh. 8,008,600,000

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Matumizi bila Mabadiliko yoyote)

FUNGU 53 - MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO

Kifungu 1001 Adm. &HR. Management.....	Sh. 0
Kifungu 1003 Policy and Planning.....	Sh. 45,000,000
Kifungu 2001 Training & Folk Dev.Colleges...Sh.	2, 310,679,000
Kifungu 2002 Community Dev.....	Sh. 0
Kifungu 3001 Gender Dev.....	Sh. 2,427,504,000
Kifungu 3002 Children Dev.	Sh. 1,300,000,276
Kifungu 5001 Social Welfare Div.	Sh. 2,765,400,000

(Vifungu vilivyotajwa hapo juu vilipitishwa na Kamati ya Matumizi bila Mabadiliko yoyote)

NDG. NENELWA M. WANKANGA- KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kutoa taarifa kwamba Kamati ya Matumizi imemaliza kazi yake.

(Bunge lilirudia)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge tukae. Mtoa hoja taarifa.

TAARIFA

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kutoa taarifa kwamba Kamati ya Matumizi imeyapitia makadirio ya Matumizi ya fedha za Wizara ya Afya na Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, Fungu 52 na Fungu 53, kwa mwaka wa fedha 2016/2017, kifungu kwa kifungu na kuyapitisha yote bila mabadiliko. Hivyo basi, naomba sasa Bunge lako Tukufu likubali kupitisha makadirio haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

(Makadirio ya Matumizi ya Serikali ya mwaka 2016/2017 Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto yalipitishwa na Bunge)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, nachukua nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Waziri, Mheshimiwa Naibu Waziri na timu yenu kwa kazi nzuri mliyoifanya, najua mazingira bado hayajakaa vizuri lakini tunajua kwa ahadi za Rais changamoto hizi tutazikabili.

Nataka kuwahakikishia wananchi hoja za msingi zimetolewa kutokana na upungufu ambao umeonekana, lakini naiagiza Kamati ya Huduma za Jamii iendeleo na mazungumzo na Kamati ya Bajeti na Serikali kuona namna gani itaweza kuisaidia Wizara hii iweze kupata fedha za kutosha na kusaidia wananchi wetu. Kanuni kwa hatua hii ya hapa, Waziri huyu tungemwonea bure.

Waheshimiwa Wabunge, kwa hatua ya hapa hakuna chochote cha kufanya ila kuchukua hoja hii kupeleka huko nje kwenye Kanuni ya 98, ambayo ndiyo inaonesha mwanga wa Serikali ikae na Kamati ya Uongozi ili iweze kutazama.

Kwa maneno haya, nawashukuru sana na naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho saa tatu asubuhi.

*(Saa 2.24 Usiku Bunge lilihirishwa hadi Siku ya Ijumaa,
Tarehe 13 Mei, 2016, Saa Tatu Asubuhi)*